

શ્રી
કુન્ન-વિહાર,

સંગીત ધ્વનિ અને રસ ધ્વનિ કાવ્યોના સંગ્રહ.

ત્રણ વિલાસમાં-

રચનાર
હરિલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ.

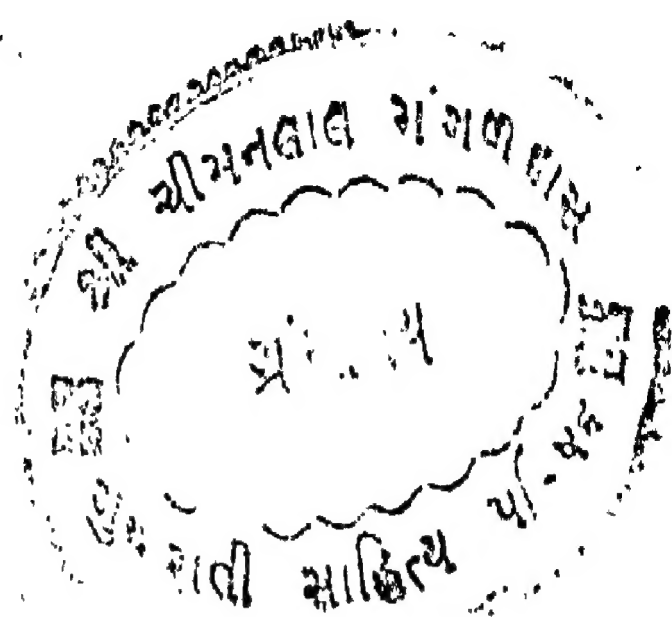

પ્રકટ કરનાર
હોરમજી જમસેદજી.

સુરત "યુનિસાત સ્ટાન્ડર્ડ" પ્રેસ.

કિંમત રા.૨૨-૫૦

સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

કુંજ-વિહાર.

શું કહું ?

इतरकर्मफलानि यथेच्छया

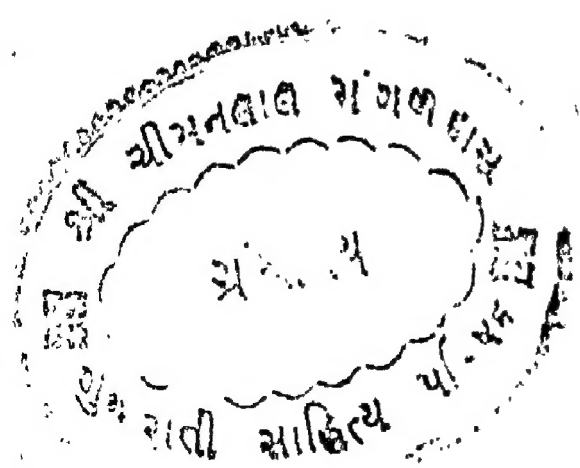
वितर तानि सहे चतुरानन ।

शिरसि मालिख मालिख मालिख

अरसिकेषु कवित्वनिवेदनम् ॥ (સુભાષિત.)

પ્રસ્તાવના લખવાનો પ્રયાં છે મારે પ્રસ્તાવના લખવીજ નોધયે. પણ તેમાં શું કહું ? શું લખું ? એ પ્રશ્ન સહજ ઉત્પન્ન થાય છે. આ કાવ્ય-ગ્રંથ છે અથવા કાવ્યોના સંગ્રહનો ગ્રંથ છે, તો તેનું નામ કંઈ વિચિત્ર લાગે તેને મારે કંઈ કહેવું ? કુંજ-વિહાર ! પણ તેની એ મેં તો “સુખમુદ્રા” આપી છે. જે આખું પુસ્તક “વિહાર” તો તેના ત્રણ “ખંડો” “વિલાસ”જ હોયતી. તો તેનો એ મેં જ્યાં ત્યાં “કાવ્યાનુક્રમ” આપ્યો છે. કંઈ કંઈ કાવ્ય-નક્ષત્રના પ્રત્યેક કાવ્ય-ગ્રંથનો “લહરિ” “કળા” “આહુતિ” “જવાળા” “મંજરી” આદિ નામ આપ્યાં છે, તેનાં મારે કારણ આપવાં ? ભૂગોળમાં કે ખગોળમાં, વનસ્પતિ વિદ્યામાં કે પ્રાણિ-વિદ્યામાં, રસાયનશાસ્ત્રમાં કે ખીજ શાસ્ત્રમાં-નવીન શોધક, કે માર્ગ પ્રચારક, નવીન નવીન નામ આપે છે તો મારે મારા “કુંજ”ના “વિહાર”માં તે છુટ ન લેવી ? આપણા દયારામભાઈને એ આગળનાં “કડવાં” નામ કીક ના લાગ્યાં તો “મીઠાં” એ નામ થોજ્યાં ! એમનાં પેહેલાં “ધુરાણો”ના “અધ્યાય”ના, “કાવ્યો”ના “સર્ગો” થયા, અને તેમનાં એ “કડવાં” થયાં. તો તે “મીઠાં” થઈ મારા “વિહાર”માં શું “વિલાસ” ના થાય ?

પ્રાચીન યુગ બદલાઈ, નવીન યુગ ઝળકે છે. તેમાં ખીજાં પરિવર્તનોમાં નામ, વિચાર, અને જીવનનાં પણ શું પરિવર્તન ના થાય ? મારે અર્વાચીન સાક્ષર વિવેચક નવલરામ પંડિત કે મણિલાલ દ્વિવેદીના શૈલીના વિભાગમાં ઉતરવું નથી, કે પ્રાચીન સાહિત્ય-શાસ્ત્રીઓની રીતિ આદિના વિસ્તારમાં દરવું નથી. મારી શૈલીને ગમે એ નામ મળો-પણ હું તો તેને નવીન પદ્ધતિનીજ કવિતા-જેવું મેં પ્રથમ દિક્દર્શન મારા સં. ૧૯૫૦ના વસંત-પ્રારંભના ભાષણમાં, રાજનગરમાં (મદાવાદમાં), આપ્યું હતું તેજ કહીશ. આ કવિતાનો પ્રારંભ કંઈ

राजाजी मन्मथराव गंगलहाय

ग्रंथालय

वाराणसी साहित्य

पुस्तकालय

તિથિએ, કે ક્યે સ્થળે થઈ તેના ઇતિહાસથી મારા સ્વર્ગસ્થ મિત્ર નર્મદ કવિ પ્રભાણે હું શ્રમ નહિ આપું. પણ પ્રલોક કાવ્ય અને તેની કવિતાનાં શિરોલિખિત કે અર્પિત નામાભિધાનથી, તેના ભાવ અને ઉદ્દ્યતી કલ્પના કરી લેવા, સદૃશ્ય વાચકને પ્રાર્થના કરીશ. જ્યારે મેં મારા કાવ્ય સમુદાયને “અકરંદ” આદિ વિવેચકના અને હુમુમશાળાના કલ્પને અનુસરીને “દ્યનિ” કાવ્યનું નામ આપ્યું છે. તો તે “ભાવ” આદિની હું “વ્યંજના” જ રહેવા દેવાને બદલે “અભિધા” શા માટે કરું ? કે “લક્ષણ” શા માટે દાખવું ? ત્યારે, પછી વળી- પ્રશ્ન થાય છે કે-તો શું કહું ?

“નવીન પદ્ધતિ” અને “જુની પદ્ધતિ” કઈ અને શા માટે ? “નવીન” તે અકસ્માત્ થઈ આવી, કે તે “જુની”માંથી પરિણામ પામી, કે તેનો, આગળ પણ સદ્ભાવ હતો ? આ નવીનકાળમાં પ્રાચીન સંસ્કૃત શિક્ષણના નવાવતારે, અને અર્વાચીન પાશ્ચાલ શિક્ષણના સરકારે, કંઈ નવોજ યોગ મેળવ્યો છે. ધણી કાળથી પરંત્રતા અને નીરસતા, વૈરાગ્ય અને નિરાશાથી પરહત થયેલાં દેશ અને પ્રજાને, કંઈક સ્વતંત્રતાનો આસ્વાદ, અને નૂતન આશા આદિનો પ્રદર્શ મળતાં, નવીન “ભાવ” ઉત્પન્ન થાય, અને નવીન “રસ” વહે, તે સ્વાભાવિક છે; એટલે ધર્મ, કે અર્થ કે કામ કે મોક્ષાદિ વિષય-પ્રધાન વિચારો, તરંગો, અને અંધોને બદલે, કોઈ અપૂર્વ “ભાવ” કે “રસ” પ્રધાન તે તે પ્રકારે સ્ફુરી આવે એ સ્વાભાવિક છે. આવા સંધિ-કાળમાં હંમેશાં એમજ થયું છે. જુઓ વિક્રમ અને શાલિવાહનના સમય, બાણ, હર્ષ, અને ભવભૂતિ, શંકરાચાર્ય આદિના સમય-તે તે સમયે પ્રવર્તતી ભાષાઓ માટે; અને નરસિંહ, પ્રેમાનંદ, દયારામ અને નર્મદના સમય, આપણી ગુર્જરી ગિરા માટે ! જુનાગઢમાં મહાકાવ્યો અવમાન થતો હતો, અને નવીન થવન સત્તા ઉદ્દ્ય પામતી હતી-તે વેળા નરસિંહ મહેતાનો રસ-પ્રવાહ ! બાપી મોગસ આદિથી લય થતા હતા, અને મગધોનો વિગ્ધ થતા હતા, તે વેળા પ્રેમાનંદનો રસપ્રવાહ ! અને એ બધી સંસારલોભા યતા વિશ્વસમાં, કોઈ નવીન રસેચ્છના પ્રવેશ પ્રસાર-વખતના રંગમાં દયારામ-નર્મદના રસ-પ્રલોભ !! પણ પેહેલા ત્રણ કર્તાચરો રાજકીય પ્રપંચમાં તમા નહિ આપનાં, ધર્મ-રંગનાં કે સાલિસ-રસમાંજ ધુમ્મા, ત્યારે કવિ નર્મદે જાનાના સમયની સર્વ વિનૂતિ વધારી લીધી !! અને “ભાવ” અને “રસ”નો નેર પવિત્રનાં પ્રથમ ખીજ અને આકેશ નરસિંહ, પ્રેમાનંદ, અને દયારામ ખીજી આવનાં દત્તા તે કવિના-તરને નર્મદના કાળમાં કોઈ અપૂર્વ

મમાં જે રંગ પુરાયા તે પુર્વ અને પશ્ચિમ અને પ્રવાહ-માર્ગથી પુરાયા !! તેમાં ગુણ, પરાગ, માધુરી, વિકાસ પણ ઉભયાંશી દીધ્યાં ! અને દીપે છે.

આ “પ્રવાહ” અને “કલ્પોલ”માંના કવિયો તે તટસ્થ નથી, -તેઓ ગુરુ-પદ નથી. તેઓ તો તે રસમાં પોતેજ તણાયા છે, -પછી તેમાં તરતા કે કુપ્પતા-તેમાં એક-રૂપ થઈ ગયા છે ! વ્યવહારની તેમણે તથા રાખી નથી ! તેઓ તેમાં મત્ત, ઉન્મત્ત, આનંદિત રહ્યા છે ! તેઓ પોતાનાજ “રંગ”ને વધારે નિરખે છે. અને ખીન્ન ભાસથી વિરક્ત છે. આનેજ અમે “નવીન” કહિયે છ-છયે. જોકે આવો “ભાવ” અને “રસ” અમે કાલિદાસ તેમ ભવભૂતિ, અમર તેમ જયદેવ, તેમ શંકર આદિમાં પણ જળકતો પરખિએ છીએ. તેથી પણ પ્રાચીન કાવ્યદાદિકની “કાવ્ય” આદિમાં, કે “વ્યાસ” “વાલ્મીકિ”ની શ્લોકાત્મક વાણીમાં પણ તેની અંક કંઈ કંઈ તરી આવે છે. એટલે આ દૃષ્ટિથી આ “નવીન” તે “નવીન” નથી-પણ તે “પ્રાચીન”માં “પ્રાચીન” છે. પણ તેમાં નૂતન-તા છે તે “ભાવ” અને “રસ”ની છે.

મમ્મદ અને હડી, વિદેનાથ, અને જંગનાથ, અને એવા અનેક સંસ્કાર વાળા શિક્ષણે, શેલી અને ખાદરન, વર્ડસ્વર્થ અને કીટ્સ, આદિના દર્શને, આ અપૂર્વ મિશ્રણવાળો નૂતન ચમત્કાર સ્ફુરાવ્યો છે, -માટે પણ તેને “નવીન” કહિયે છછયે. પદ રચનામાં, વિચાર-આતમાં, રસ-પરિપાકમાં, ભાવ-લેખનમાં, ચિત્ર-દર્શનમાં, પદ તથા અર્થ આદિના વિરચનમાં, કંઈ કંઈ નૂતનતાએ પણ, તેને “નવીન”નું નામ આપ્યું છે ! તેજ કહેવું હોય તો અહિં કહું. નહિ તો ખીજું શું કહું ?

૨.

“કુંજ” નામ અને “વિહાર” નામ પણ આ નૂતનતામાંજ જન્મ પામે છે. “સુખમુદ્રા”માં “કુંજ”ની સાર્થકતા બતાવી છે. કવિતા અને રસ-સમુદાય-માં કાવ્ય કુસુમોના સ્થાનને “કુંજ” ન કહિયે તો પછી કહિયે કોને ? અને તેમા સ્વૈચ્છિક મતિ રમણ કરે-પ્રતિભા ભ્રમણ કરે તેને “વિહાર” ન કહિયે તો પછી કહિયે કોને ? અને સાં “લહરિ” “કુળા” આદિનું દર્શન થાય નહિ તો થાય પણ ક્યાં ? “કુંજ”માંની કવિતા તો ૧૫-૧૬ વર્ષની છે, અને “નવીન પદ્ધતિ”માં છે-પણ તેથી એ આગળ દશ વર્ષ ઉપર આ લેખકની કવિતાનો પ્રારંભ છે; અને તેથી વિલક્ષણ “પ્રાચીન પદ્ધતિ” કહી છે તેમાંજ

કે “નવીન” જેમાં તેમાં “રસ”નો આસ્વાદ કરવાનો હશે ત્યાં તો, સમાન-હૃદય, વાચક-લેખકનું થતાંજ, સહૃદયતા મળશે. અને તેવાજ રસ-હૃદયને માટે જે તે લેખ હોય છે.

“નવીન” કવિતાએ “શૃંગાર”નું જે રૂપ ઉપજાવ્યું છે તેને “પ્રાચીન” કવિતા જૂદાજ ભાસમાં જોશે. અને તે અસરમાં સમજ ફેર ન થવા વિચાર કરવાને સ-હૃદયતાની અપેક્ષા છે. આ “રસ”નો ભાવ “પ્રેમ” છે, -કામ અથવા વિષય નહિ-તે પણ “રતિ”થી જૂદો ન છતાં, તે જૂદાજ પરિણામમાં આ “નવીન પદ્ધતિ”માં જણાય છે. આ “પ્રેમ” શુદ્ધ વ્યવહારિક નથી, પણ તે તો જીવંત-જીવંત-સાર્વ-ત્રિક છે. અને તે “પ્રેમ”ના સ્વરૂપમાંજ આ “વિહાર”ના ભિન્ન ભિન્ન “વિલાસ” થયા છે. સ્ત્રી પુરુષ, પ્રિય પ્રેયસી, દંપતીનો પ્રેમ ક્રોધ અપૂર્વ મોહિની-મધુસ્તાવાળો હોય છે. અને તે હૃદયને પ્રથમ આઘાત કે આશ્લેષ કરે છે. તેજ આ પ્રથમ “વિલાસ”ને રસે છે. આ “વિલાસ”નાં કાવ્યો પરસ્પર શૃંગદા સં-બંધથી ગ્રથિત થયાં છે. અને તેમાં સ્વાભાવિક અનુક્રમથી તેનો જે તે વિકાસ કે પરિણામ છે તે સહૃદય વાચક, સૂક્ષ્મ રસ-યુક્ષિથી, જોઈ, જાણી લેશે. એ કાવ્યો એજ અનુક્રમમાં રચાયાં નથી પણ “મુખ-મુદ્રા”ના ઝળ ઝાલિનીનાં પ્રથમાર્ધ પ્રમાણે જેમ તેમ સ્ફુર્યાં તેમ થયાં છે-પણ તે આ “કુંજ”માં હાલ-ના અનુક્રમમાં ગોઠવ્યાં છે.

ખીન “વિલાસ”માં ઉપરનાજ “પ્રથમ પ્રેમ” સાથે “સ્વદેશ-પ્રેમ”નું સ-હકારી સ્થાત મિશ્રિત થયું છે. એમાં “પ્રવાસ” કે “વિરહ” સ્વદેશ નિમિત્તે છ-તાં, નાયક કે નાયિકાનો “ભાવ” એમાં સંક્રાન્ત છતાં, પરસ્પર ઐક્ય કે સૌહાર્દ દૂષિત થતું નથી. અને પ્રવાહ સાથે ચાલે છે. પણ તૃતીય “વિલાસ”માં આ “અન્ય પ્રેમ” કંઈ ગોરજ ઉછળા મારે છે. -અને ત્યાં “પ્રથમ પ્રેમ” નેપથ્યમાં જ જતું વિચરે છે. “સ્વદેશ”, “સ્વધર્મ” “જગત્સૃષ્ટિ” કે “સંસાર”માં “અન્ય પ્રેમ”ના ભિન્ન ભિન્ન રંગ દંદ્રિભલિક વિચિત્રતા ધરે છે. આનો વિવેક પણ સહૃદય વાચક રસિક-વૃત્તિથી કરી લેશે તો વળી પ્રશ્ન થાય છે કે-હું શું કહું ?

અવંશર પણ કાવ્યોમાં “નગર”ના હોવાને બદલે વન ઉપવન, અને કુંડવના, પ્રકૃતિ (કુદત) અથવા સૃષ્ટિ સૌભાગ્યમાંનાજ છે. એટલે જેમ વિલા-યનમાં “સરોવર” શાખાના કવિઓ (Lake School of Poets) કહે-તા હતા-તેમ આ કાવ્યો પણ “કુંજ” શાખાના થવા જાય છે, અને તેથી

તે સમય સંગ્રહ “કુંજ” પદને પામે છે. અને આમાં પણ તેનું નવીનત્વ જ છે. આ “કુંજ” શાખા, અમારા “ચંદ્ર” તથા “સુદર્શન” આદિ પત્રોમાં સુવાસિત થતાં કાવ્ય-કૃત્યોમાં પણ આલંબનીભૂત લાગે છે. એમાં પણ આજ પદ્ધતિના “ભાવ,” “રસ,” “ધ્વનિ,” “અલંકાર” સ્ફુરતા ભાસે છે. અને જાણે હાલની ગુર્જરી કાવ્ય-પ્રતિભાજ એક અંશે એ લહરિપર આંદોલિત થઈ રહી છે એમ સમજાય છે. માત્ર પદ્ય-કાવ્યોની આ ધ્યાના છે એમ જ નથી, પણ ગદ્ય-કાવ્યો, હાલની વાર્તા-કાદંબરીઓ, અને પત્રાકિત લેખોમાં પણ, તેજ કિરણો ઝળકે છે; અને આપણા ભાવિયુગ એ પરિણામે જશે એમ તે આશા આપે છે! ભવતુ. સારે શું કહું ?

“ભાવ.” આપણા ગદ્ય-પદ્ય લેખોમાં કંઈ અપૂર્વ અધિકતા ધરાવે છે અને તેણે, લેખમાંના ચિન્હો પણ, તેને પોતાને ઉપયોગીજ ઉપજાવી કાઢ્યાં છે-તેની પણ પ્રથમ સ્પર્શિ આ “કુંજ”માં દૃષ્ટિ-ગોચર થઈ છે. એ વર્ષ ઉપર ચાલેલી ચર્ચાએ તે “ચિન્હો”ને અમારા “ચંદ્ર”નાં “ચિન્હો” કહી વગોળ્યાં હતાં-પણ અમે તે “સમયના સાહિત્યનાં ચિન્હો” છે એમ સ્થાપિત કરીધાં હતાં. આ “ચિન્હો” પણ હાલના યુગનાંજ સૂચક છે. તે ગુર્જરી તેમજ મહારાષ્ટ્રી ભાષાઓમાં ઝળકે છે. અને અમે તે “હિંદી” અને “ઇંગ્લીશ”માં પણ જોયાં છે. એટલે આ ચિન્હોના અપ્રાસંગિકત્વ માટે અમારે કહેવું નથી. જો કે તેમનું નૂતનત્વ તો છેજ. પણ એ “ચિન્હો” તો ભાવ-સૂચક છે. પણ તે સિવાય અમે સ્વર અથવા ઉચ્ચાર સૂચક “ચિન્હો” તો પણ નૂતન ઉપયોગ કરીએ છીએ, તે વિષે કંઈ કહેવું જોઈશે.

દીર્ઘતા, કવિતામાં, -હસ્વ ઉચ્ચાર માટે - (ચંદ્ર-લેખા) અને -હસ્વતા દીર્ઘ ઉચ્ચાર માટે-(ઋણુ લેખા) એ “ચિન્હો” શિરોભાગે પિંગળ ગ્રંથોથી જાણવામાં આવ્યાં છે. પણ તેમનો ઉપયોગ “ઘ” અને “ઉ” સ્વરો માટેજ પ્રાચીન અને સાધારણ છે. પરંતુ અહિં તો “આ” અને ખીન્ન મૂળ અને સંધિ સ્વરોને સાર પણ તે ક્રમમાં લેવામાં આવ્યાં છે. જેમ સંસ્કૃતમાં જોડાક્ષરનો પેહલાનો અક્ષર દીર્ઘજ ઉચ્ચારાય છે, પણ ગુર્જરી આદિ ભાષાઓમાં તે વિકલ્પે હોય છે, અને તેનો વાચકને જ્યાં જ્યાં વિવેક રાખવો પડે છે, -તેમજ ખીન્ન સ્વરોને માટે આ ચિન્હોથી તેમનું ગૌરવ તથા લાઘવ વિવેકથી જાણવા માર્ગ છે. આ ઉપરાંત “અં” આદિના દીર્ઘ કે ધ્રુવ ઉચ્ચારણને માટે, “સંગીત”માં, ખાસ કરીને આલાપને યોગ્ય ગાન પ્રવા-

નતે માટે, અમે જ્યાં જ્યાં ઉપરની-(મનુ લેખા)નો જે તે અક્ષરની નીચે ઉપયોગ કર્યો છે-તે પણ સુસ્ત વાચકનું યોગ્ય લક્ષ્ય ખેંચશેજ. “ભાવ ધ્વનિ” અથવા “રસ ધ્વનિ” કાવ્યો હોવાની સાથે નવીન પદ્ધતિનાં કાવ્યો “સંગીત ધ્વનિ” પણ હોય છેજ અને તેનાં આ “ચિત્રો” છે-એ આતું કારણ અવાસ્તવિક નહિ કહેવાય.

નવીન પદ્ધતિની કવિતા જુના અર્થાં કાવ્યપદ્ધતિના ગુણાલંકારના ધોરણો-નો સાગ કરતી નથી, એ વાત ખરી છે-પણ પ્રાસાનુપ્રાસ ઉપરથી તેની રચિ, કંઈ કંઈ ન્યૂનાધિકતાએ વધતી ઘટતી જાય છે. તેનું અહિં પણ કંઈ જ-ણશે. આપણી ગુર્જરી ભાષામાંજ ક્રમજતા, મધુરતા અને લલિતતા રહેલી છે એટલે તે આ “યમક” અને “પ્રાસ”થી તદ્દન તો મુક્ત થવાની નથી. પરંતુ નવીન પદ્ધતિ તેને માટે, અને શબ્દ તથા અર્થ ચમત્કૃતિ માટે, “ભાવ” અને “રસ”નો ભોગ આપવાને તૈયાર જણાતી નથી. આજ પ્રમાણે આજ સુધીના પિંગળ આદિ ગ્રંથોમાં, જે “ચિત્રકાવ્યો” કહેવાયાં છે, અને જેને માટે પ્રયાસો થયા છે, તે “ચિત્રકાવ્યો”થી કંઈ જુદીજ પંક્તિના “ચિત્રકાવ્યો,” આ નવીન પદ્ધતિના સામાન્યમાં દૃષ્ટિએ ચડે છે. એ “ચિત્રો” શબ્દની રચનાનાં, અને તેની અમુક આકૃતિમાં યોજનાનાં, કે લાપિકાઓનાં નથી. કે તે અર્થની સમસ્યા અને વ્યંજનાઓનાં નથી, પણ તે “વર્ણન” કે “ભાવ” નાં ચિત્રો હોય છે, કે જે કોઈ કુશળ ચિત્રકાર પોતાની ઔદ્રગલિક કલમથી આલેખી શકે, અથવા પ્રતિમાકાર મૂર્તિમત કરી શકે. કવિતાકાર, ચિત્રકાર અને પ્રતિમાકાર એ ત્રણેની કાવ્ય-પ્રતિભાથી આ અપૂર્વ વર્ણ-રેખાનાં કાવ્યો તેમનું એકત્વ અને અનેકત્વ આથી પ્રકટ કરે છે. આના અહણ અને આ-રવાદમાં અપૂર્વ સન્દેહ્યત્વ અને નૂતનત્વ છે, તો કહો-શું કહું ?

અમારા “ચંદ્ર”ના “જટિલ”નાં વિવેચનો, તેમ “મકરંદ”નાં, કે અમારો જોનાનાં “દિશ્વર”નાં કે “વૃત્તિયો” એકવાર અહિં આપવાં ધાર્યાં હતાં, પણ વિસ્તાર-ભયે, અને જેના તેના અવકાશ-વિરહે તે હવે આપ્યાંજ નથી, સારે એ શું કહું ?

“કુંજ”નું પ્રાકટ્ય દીર્ઘકાળે થાય છે તેની પ્રથમ પત્રિકા બાર વર્ષ ઉપર વિસ્તૃત હતી. પીછ પત્રિકાને પણ કંઈ નહિં તો ૩-૪ વર્ષ થયાં હશે. આ કાળગ્રેષ્માં “શુભાર-સંદર્શ” અને “કૌમુદી માધવ”માં વાચકને કંઈ જોવું પ-

પણું શું કહું ? વિસ્તારભયે “વસંત વિલાસિકા” અને “પ્રવાસ યુગ્માન્કલિ” આપ્યાં નથી.

“કુન્”ને માટે ઘણા સદૃશ વાચકોની ઉત્કંઠા જાણવામાં આવી છે—તે મને આ દીર્ઘકાળ નિરાશ કરવા પડ્યા છે, તે સાર તેમની ક્ષમા ચાહું છઉં. કાર્ય વ્યવસાયથી આ બન્યું છે તે માટે—તેમજ આ “વિહાર”ની મુદ્રામાં કંઈ દોષ આવ્યા હોય તો તે સુધારી લેવા વિનંતિ છે. આ “વિહાર” ઉપર સદૃશ ઉપાસકોની અધિકૃતિ કે પ્રીતિ જણાશે તો દ્વિતીય મુદ્રણમાં શેષ હશે તે સુધારી લેવાશે. તો તે પછી એ શું કહું ?

નવસારી: સં. ૧૯૫૧ }
આપાદ વદિ ૪. બુધવાર }

હરિલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ.

શ્રી કુંજવિહાર.

મુખ-મુદ્રા.

(દિંડી.)

‡ દેશ કુંજ મૂળ પરમ મુદ્દાદાયી,
પ્રેમસુધા સ્વાદ ડું રસિક હું ઉત્સાહી,
સૃષ્ટિદર્પણુ પ્રતિબિંબિત શિવશોભા,
મધુરતા ગભીરતા મુનિમત લોભા-૧
પાંખ દ્રવ્યતા મુજ કરે ઝગઝગાર,
હરિ વિચાર અંતરગત તિમિર સંહાર
આમ શંકરકૃતિ, પ્રેમ, દેશ કુંજે,
બ્રમર મમ સમ સુવિધાસવાસ ગુંજે-૨

(નાગરકલ્પ સં. ૧૮૩૬.)

(મધુ-ભૂતૃ પૃત્ત.)

અહિં લહુરિ શૃંગારનિ ઉવટે ! પણું ચંદ્રિકા મિત્રે !
આમ ધિકે વિરહ જ્યાળામુખી તહિં કૌમુદિ રસ ઝીલે !
વિલાસિકા રસિકા શી મુગ્ધા ! જો દિનકર માલતીને
કાવે સંદેશ ! તથા

મત્તગજેન્દ્રા પ્રણય ઘેલડી પિયુને મળવા તલસે !
ચકોર સ્વર વિસ્તારે કેકા-કુંજે હરિસ્વર વિલસે !!!

હરે હો કુંજે હરિસ્વર વિલસે.-૧

રસિક સત્કલ્પો ! ચિત્ત ચાહે ત્યાં રમણુ કરો-સ્વચ્છંદે !

ચકોર સ્વરથી હરખી હરખી હસો મોહને દૃઢે !

પડી-ચડી રસથી ચડકાતી કેકા સુણો અમંદે !

કે કો ગર્જન ખીજી !

પેદ, અભંગ, દિંડી, મિકિ ગીતિ, વૃત્ત, છંદ, રસ ભીના,

રાગ દ્રાગ, વા અથાગ ગાઓ કુંજવિહારે ઝીણા !

હરે હો કુંજવિહારે ઝીણા.-૨

‡ પાદાંતર “દેશઉપવનમય”

§ પાદાંતર “પ્રેમ મધુસ્વાદ”

(માલિની છંદ.)

૧.

અમર કવિ-વિલાસો, કાલિદાસ-પ્રસાદી,
કંઠ યમરત મોલો ગ્રીસ ઇટાલિ-સ્વાદી,
ઘતર વિરલ પુષ્પો ઊપજવ્યાં અહિં છે,
ભરત ચુરપ લીલા લેખિ દેખી મહીએ-

૨.

મધુરિ, કુસુમમાળા, કાંત, યુદ્ધપૂલ વાણી,
જટિલ, મણિ, વિરાગી, ખાલ રાગી પ્રમાણી,
અમિતવ કવિ શુકલ, સ્નેહસુદા અગમ્ય,
અતુલવિધ વિહારો કુંજ ધારો સુરમ્ય.

૩.

અહિં નયિ રસ પાળે નહેર ગાંધી વહાવ્યો,
નયિ પ્રયમયિ ભાવે ગોઠવી ઊપજવ્યો !
લહરિ વહિ સ્વછંદે ! મંજરી ખીલિ જોમે,
જળિ ઉદયિ કળાગે આહુતિ આપિ એમે

૪.

યમક યમક ખાસે, કે અતુપ્રાસ ત્રાસે,
યતિ યતિ કૃતિ કયાસે ના લગાવી વિલાસે !
સ્પર્શન પ્રતિપદાંકે યત્ત. છંદે જણાયે,
ધ્વનિરસ નિરમ્યામાં ના લગા દેવિ કાંજે !!!

શ્રી
કુંજવિહાર.

પ્રથમ વિભાગ.

કાવ્યાનુક્રમ.

૧. શૃંગાર લહરિઃ ૪૯ લહરિ.
૨. શૃંગાર ચંદ્રિકાઃ ૧૬ કળા.
૩. વ્રેહનળ અથવા વિરહાનળ અથવા ચકિત ચક્રવાકીઃ
૧૦ આહુતિ.
૪. વિરહ જ્વાળામુખીઃ ૧૨ જ્વાળા.
૫. શરતસંજીવનીઃ ૨૫ મંજરી.

શ્રી

શૃંગાર લહરિ.

શ્રી
શૃંગાર લહરિ.

અર્પણ પત્ર.
દિંડી.

મત્ત બ્રમરગાનરસથકી ભિજલી-
પ્રેમચંદ્રવિમળકિરણથી રસેલી-
સમય સમય માનસતીર વહિ રહેલી-
આ શૃંગાર-લહરિ અર્પું હરિ નવેલી ! ૧
નાભુક જૂઠું, કમળ, પોચણી રસાળી !
હું તુજ બ્રમર-હું તુજ ચંદ્ર પ્રેમશાળી !
અર્પું તુંને મુજ સ્વરૂપને સ-હર્ષ !
હો આનંદ સુખ વિલાસનો ઉત્કર્ષ !!! ૨
અમળ કમળ, મીઠિ માલતિ મોહવાળી,
અમી મધુરિ પોચણિ મંજુલા રસાળી,
તુંહિ એક-તુંહિ એક તે સૌભાગ્યે;
પ્રાણપ્રેયસી દિપે રસે અથાગે !!! ૩
તે તુજ માધુરી શૃંગાર તણી લહેરે
ખિલવો કુંજ મુજ તું તુજ પરાગ ઘેરે !
અર્પું ચરણકમળ ગુંજારવ હું મારું-
પ્રિય શૃંગાર-લહરિ નામે રસ્યું તારું !!! ૪

શ્રી
શૃંગાર લહરિ.

અર્પણ પત્ર.
દિંડી.

મત્ત બ્રમરગાનરસથકી ભિજલી-
પ્રેમચંદ્રવિમળકિરણથી રસેલી-
સમય સમય માનસતીર વહિ રહેલી-
આ શૃંગાર-લહરિ અર્પું હરિ નવેલી ! ૧
નાનુક જૂઠું, કમળ, પોચણી રસાળી !
હું તુજ બ્રમર-હું તુજ ચંદ્ર પ્રેમશાળી !
અર્પું તુંને મુજ સ્વરૂપને સ-હર્ષ !
હો આનંદ સુખ વિલાસનો ઉત્કર્ષ !!! ૨
અમળ કમળ, મીઠિ માલતિ મોહવાળી,
અમી મધુરિ પોચણિ મંજુલા રસાળી,
તુંહિ એક-તુંહિ એક તે સૌભાગ્યે;
પ્રાણપ્રેયસી દિપે રસે અથાગે !!! ૩
તે તુજ માધુરી શૃંગાર તણી દહેરે
ખિલવો કુંજ મુજ તું તુજ પરાગ ઘેરે !
અર્પું ચરણકમળ ગુંજરવ હું મારું-
પ્રિય શૃંગાર-લહરિ નામે રસ્યું તારું !!! ૪

શ્રી શૃંગાર લહરિ.

પ્રથમ લહરિ.

(કવિતા-નાંદી)

દિંડી.

ઉષઃકાળ દિવસ-નાથને જગાડે,-

કમળ-વૃંદ ખિલવિ, ભ્રમરને રમાડે,-

મકૃતિ પૂર્ણ કળા જગૃતિમાં ખીલે,-

તેનિ પૂર્વ હૃદયે રંગ રસ તું ઝીલે !

૧

ભલે દિવસ, રાત્રિ, સાંજ, હો સંવાર !

આહે સંપતિ કે વિપદના પ્રચાર !-

કુશળદોષ તને મને હો કે ના હો !

રસ-તરંગિણિ ચળ કવિતા તુજ પ્રવાહો !!!

૨

મધુરિ લહરિ શીત સમીર તુજ વહે શી !

કિરણ કળા ચંદ્રિકાશિ અમિ ઝરે શી !

તળપિ તળપિ જવાળા તુજ પ્રતાપ દાખે !

અકળ આહુતિ તવ રસ પ્રભાવ ભાખે !!!

૩

પ્રેમ મંત્રની પ્રભા ભરી, શૃંગારે-

પદે પદે લલિત મંજરી ઝગારે !

રસિક ભ્રમરના ગુંજરવે, વિહારે,

તુંહિ એક તુંહિ કુંજ મુજ શૃંગારે !!!

૪

બીજી લહરિ.

(ત્રિયસી પ્રાર્થના.)

પદ, રાગ ગરબી.

“પડવે તે મન આતુર થયું રે મારું મન મળવા અકળાય.”—એ રાગ.

થા તું દયાળુ મૃગલોચનિ રે દુઃખ મોચની મન હરનાર !

કોમળ કરૂણા કટાક્ષ કર, મારું તનકું તપિત અંગાર !!!

ઘડાલી વીનકું—

રસિલિ રૂદે રમનાર ! મીઠી ! શુંય કહું !? થા તું ૦ ૧

વિરહ સહન ક્ષણ થાય નહીં રે—મારું મનકું જ્વાળામય હાય !

કેઈ ખેરે શીતળ કરે—જે તુજ વદન—શશી વંકાય !!! ઘડાલી ૦ ૨

હૃદય કમળ ઘાયેલ થયું રે ! આ શું રૂધિર ગળે નિશ દિન !

અમી ઝરણ સંજવનું રે કેમ લાવે અંગૂર નવીન !? ઘડાલી ૦ ૩

પ્રીતિ કરી હું—એ અવનવી રે—નહિ લહું આગળ દુઃખ આમ.

ઝળહળતા દિન ઉજળા રે જાણ્યું જાશે સંચોગે તમામ ! ઘડાલી ૦ ૪

પૂર્ણ કળા ન રસ—ઈંદુની રે, રતિ—રંગ તરંગો ન પૂર !

સુખ તણી ન સખી ! લહેર વહી રે ! હરિ ! દૈવ હવું અતિ દુર !!! ઘડા ૦ ૫

તલસ તલસ જીવ થાય છે રે ! અંખે અંખી નયન, પળ એક

થાય તો સુખ જાણે સ્વર્ગનું રે ! થહે કર્ણ તું—વાણિ વિશેષ ! ઘડા ૦ ૬

ક્યારે હો દેહથી દેહ મળી રે ઘેલિ ! સોહિશું જીગલ સ્વરૂપ—

અખંડ સમાગમે આપણું રે અલખેલી હસીશું અનુપ !? ઘડાલી ૦ ૭

હું—ને ન તું કદી વીસરે રે ક્ષણે ક્ષણ તુજ મોહિની—મંત્ર—

હરિ હરિ ! હર્ષ ઉપાવતો રે ! થઈશ ક્યારે હું તારો સ્વતંત્ર !?

ઘડાલી ૦ ૮

ત્રીજી લહરિ.

પ્રેમરણ-ગીત.

રેખતો અથવા પદ, રાગ ગરખી.

“ઝળહળે શો મંગળ ઉજળો પ્રસંગ” — એ પણ રાગ.

પ્રેમ ખળ વ્યોમ ખિલો ચંદા !

નિડર રણ શૂર ઘુમો ખંદા ! — પ્રેમ ખળ૦ ૧

અડગ પગ અગ્ર ધરો ખળમાં !

હૃદય ન ધુન્તવો વ્યાકુળતા ! — પ્રેમ ખળ૦ ૨

માણ્ય-ખળ ખડ્ગ સુ ઝળકાવો !

સુદૃઢતા ઢાલ દિલે ભાવો ! — પ્રેમ ખળ૦ ૩

ધરો ઉત્સાહ શક્તિ ચંડા !

કરો પ્રિય ! તિમિર હો શત-ખંડા ! — પ્રેમ ખળ૦ ૪

ઉમંગ સુ વજ્ર થકી છેદા

ફિકર દળ-વાદળ છળ ભેદા ! — પ્રેમ ખળ૦ ૫

ડરવું ? શું પ્રેમ કરી ફરવું ?

વિચરવું રણ ! કાયર શું થવું !? — પ્રેમ ખળ૦ ૬

ઝુઝો રણ-ઝુખે મદે મસ્ત !

ન દાખો પીઠ જખરજસ્ત ! — પ્રેમ ખળ૦ ૭

પ્રાણ આહુતિ અર્પિ યશ લો !

પ્રેમ રણ યજ્ઞ ધ્વનિ ગજવો — પ્રેમ ખળ૦ ૮

રસ્યો તન મન રસ રંગ વિષે,

સુખે ન, ન-દુઃખવિષે ફરશે ? — પ્રેમ ખળ૦ ૯

જગત ઇર્ષ્યા શું શકે કરી !?

હજે નિંદા ગાજે શું હરિ !? — પ્રેમ ખળ૦ ૧૦

ચોથી લહાર.

(પ્રેમ-પ્રભાસ.)

અભંગ.

દવનો દહન ! પ્રચંડ પવન !	
પૂરવું વહન !—પ્રેમ રંગ !	૧
અવર વિચાર ! ભસ્મ કરે સાર,	
આકાશે ઉડાવે—હુખાવે એ !	૨
પૂર્ણ ચંદ્ર-કળા સુધાથી સુહાવે	
ચોમ, એમ ચિત્ત પ્રેમ રંગે !	૩
કુસુદ ખિલાવે ! ચકોર હસાવે !	
હૃદય નયન શાં પ્રસન્ન !?	૪
કિરણ પ્રભાવે, મેઘને હડાવે,	
ધંધધનુ લાનુ શું રસાવે !?	૫
સંકેટ પ્રસંગ, ચિંતા કરી ભંગ,	
આશા ને ઉમંગ, પ્રેમ રંગે !	૬
સાર માંહિ સાર, દીપાવે સંસાર !	
સુખનો આધાર—પ્રેમ રંગ !	૭
જગત સંગ્રામે ધુમે હૃદિ શૂર	
મદે ચકચૂર એ નીશાના !!!	૮

પાંચમી લહાર.

(અપૂર્વ પ્રણય.)

દિંડી.

ભલે ખૂબ સુરત કે કહો કરૂપ—
રતિ, રંભ, મંથરા, કે કુબ્જ રૂપ—
ગણો, આદ્ય તો સરસ્વતી સુખુધ !

કે જડ, યોધડ, યુજ રહિત કે અબૂધ !!! ૧

દેખો લલિત હાવ ભાવ, કે ભાવણ્ય,-

કંઠસુરસતા, કે ગુણ વિલાસિ અન્ય,-

નહીં દેખો ! ભવતુ ! અનુભવો ન આપ !

મેઘમંડળ અધાર્યો રવિ-પ્રતાપ !!! ૨

રૂપ રંગ તે પતંગ ઊડી જશે !

સમજ લલિત ભાવ કુસુમ સુ કરમાશે !

મધુર સૂર સમય જતાં તે થડકાશે !

મરણશીતળપળ ગુણકમળ વિલાશે ! ૩

સુંદરિ ! પ્રેમ-પ્રયસિ ! પ્રેમ, -એક પ્રેમ,

અજર, અમર, સુધા, સંજવન, ક્ષેમ,

પૂર્ણ-પૂર ઝરણુ હૃદય વહે તારે,-

સફળ, પુષ્પિત તર મનોરથનું મારે !!! ૪

ઉદ્દે પ્રીતિચંદ્રકળા પૂર્ણિમાની-

મારું હૃદયકુમુદકમળ ખિલે માની !

ચિત ચક્રોર તૃષિત સુધાપાન કાળે

સફળ પદ્મવ-નવ મનોરથે રાજે ! ૫

અહા ઉર્વશી-તુંહિ કમળા ! તુંહિ રાધા !

તું સૌંદર્યગુણમહાનિધિ અગાધા !

તુંને સ્મરું ! તુંને ચિંતવું ! નિરખું હું !

તું-તદુપ લીન થઈશું હરખું હું ! ૬

છઠી લહરિ.

(પ્રેમ-પ્રતિજ્ઞા.)

અલંગ.

ભલે જન નિંદા ! ગમે તો વખાણા !

તુંને પ્રિય પ્રાણ ! કેમ તજાં ! ૧

સંકેટ અપાર કે સુખ લંકાર-	
તું ને પ્રાણાધાર ! તોએ લખું !!!	૨
જગત વિકારે ! કે તું તિરસ્કારે !	
પ્રેમાનંદ મારે જીવાદારી !	૩
તુજ યાગે શાંતિ ! પિરહે વિભ્રાંતિ !	
દીધે મારી કાંતિ તારે પ્રેમે !!!	૪
હૃદય-કમળે, તું-બ્રમર મળે,	
પ્રેમ પરિમળે, મારે પોતે-	૫
થાય સુખબોધ ! પ્રિય નાદ ઘોષ !	
અંતર ઉઘોત ! આનંદ શું !?	૬
હર્ષ-તંતુ ફેરે ! મધુરતા-પૂરે !	
નિકટ કે દૂરે, -ભાસે નાંહિ !	૭
ભેદ ભાવ ટળી, મનો મન મળી	
હરિ જાયે ગળી, એકમેક !!!	૮

લહરિ સાતમી.

(રસિક બ્રમર.)

દિંદી.

કહિં ગાન કરે ! રસ કહિં પુરે તું !	
કહિં આપિ તું સહવાસ સુખિ કરે શું ?	
કોઈ કુસુમ તૂજ દર્શને હસાવે !	
કોઈ પુષ્પ સ્પર્શના થકિ વિકસાવે !!!	૧
હરે હરે બ્રમર, બ્રમે વને કુંજે,-	
નગર, નદી, ગિરિ, સરોવરે તું ગુંજે,-	
નહિ નિરાશ કરે કોઇને કદાપિ !	
સુખ કમળ કુસુમ પ્રિય તું ને તથાપિ !!!	૨

તુંહિ અંદ્ર નિશે પોયણી ખિલાવે !

તુંહિ અકોનિ ચિત રસિકને હુલાવે !

જહિં તહિં પ્રેમ-પ્રીતિના પ્રસંગ-

જેહં રૂપ રસિક ત્યાંહિ તૂજ અંગ !!!

૩

શિ રમણીય પ્રેમ-પરવશતા તારી ?

અહા ! એક દસિકવૃત્તિની ખલિહારી ?

મિત્ર ત્યજી જતાં, તિમિરમાં બિડાચે,

ક્રમણ હૃદયે તુંએ આપ હા ! પુરાચે !!!

૪

ભૂતકાળ તું પતાળમાં પતાવી,

વર્તમાન તણું ભાન નહીં લાવી,

ભાવિ-કલ્પનાથી થાઈ ના નિરાશ,

તું ગુલતાન ગાન ભોગવની વિલાસ !

૫

થાય ઘોર ઘને શોર, વીજળી એ

મેઘ મસ્ત હાથિ મંડળે ધસી રે'-

ગ્રીષ્મ કાળ તણી કાળ જગત બાળે !

ડરે તું શું રૌદ્ર એહ ઘોર કાળે ! ?

૬

જહાં સુધી કાળ શિશિર હા ! હેમંત

નહીં આણે પદ્ય જાળ તણા અંત,-

તહાં સુધી છે આનંદ હર્ષ તારે !

હજી તેહ લુંબે પ્રાપ્ત વાર વારે !!!

૭

લહરિ આઠમી.

(પ્રેમ-પત્રિકા.)

(અ.)

સીતાજીના મહિનાનો રાગ.

જહાલી જહાલપની મીઠી વાત તે શું વિસરી ગઈ !

નહીં સંભારે કાળ માત્ર મજા નમેગી જા ! ૧૨

સંકટ અપાર કે સુખ ભંડાર—	
તુને પ્રાણાધાર ! તોએ ભણું !!!	૨
જગત ધિકારે ! કે તું તિરસ્કારે !	
પ્રેમાનંદ મારે જવાદારી !	૩
તુજ યોગે શાંતિ ! વિરહે વિભ્રાંતિ !	
દીપે મારી કાંતિ તારે પ્રેમે !!!	૪
હૃદય-કમળે, તું-બ્રમર મળે,	
પ્રેમ પરિમળે, મારે પાતે—	૫
થાય સુપ્રબોધ ! પ્રિય નાદ ઘોષ !	
અંતર ઉઘોત ! આનંદે શું ! ! !	૬
હર્ષ-તત્તુ સ્ફુરે ! મધુરતા-પૂરે !	
નિકટ કે દૂરે, —લાસે નાંહિ !	૭
ભેદ ભાવ ટળી, મના મન મળી.	
હૃદિ જાયે ગળી, એકમેક !!!	૮

લહરિ સાતમી.

(રસિક બ્રમર.)

દિંડી.

કહિં જાન કરે ! રસ કહિં પુરે તું !	
કહિં આપિ તું સહવાસ સુખિ કરે શું ?	
કોઇ કુસુમ તૂજ દર્શને હસાવે !	
કોઇ પુષ્પ સ્પર્શના થકિ વિકસાવે !!!	૧
હરે હરે બ્રમર, બ્રમે વને કુંબે,—	
નગર, નદી, ગિરિ, સરોવરે તું ગુંબે,—	
નહિ નિરાશ કરે કોઇને કદાપિ !	
સુગંધ કમળી કુસુમ પ્રિય તું તથાપિ !!!	૨

અર્થ કામના નહિ, ત્યાં પાશ ! ત્યાં ધર્મનું કુડ કયું ? ૯
 એક પ્રેમ અખંડ સ્વરૂપ ! સખી પ્રીતિ મુક્તિની !
 પ્રણયનંદ તે હરિ-આનંદ ! જય કયમ મેં લખી ! ૧૦

લહરિ નવમી.

(એકાંતમાં ગિરિ-કુસુમ.)

વસંતતિલકા વૃત્ત.

તું કયાં પડ્યું કુસુમ મંજુલ રાત ખૂણે ?
 રે ! એકલું, વિકટ ડુંગર-તેડ સૂને ?
 આ લાહરી મધુર મોહન યૌવન શ્રી-
 તારી પરાગ ખુબિ ભોગિવિના સુની શી ! ૧
 શું બાપડું ! અહ ! દયામાણું ! દામાણું શું ?
 રીકું, મિચાતું, કરમાતું, હવાં ખરું હું-
 તું ચિત તું રસિકકું કુલકુંજ એવું
 નેઈ મધુવ્રત દિલે દહું ! દુઃખ એ શું ! ૨
 શૃંગાર છે રસ તરંગિત તું રંગ !
 તું છે અનંગ તાણું બાણ સુખ પ્રસંગ !
 સ્વાભાવિકી શિ ઉપભોગનિ ચોગ્યતા છે ?
 તારી વિકાસ રમણીય મિઠી મળ છે ! ૩
 તો એ અરે ! સરજ્યું તું અહિં ગાળવાને
 આ દાહ્યલા દિવસ ! ! દેહ પ્રજાળવાને ! !
 તારાં સમાં કુસુમ કાંત રસે રસેલાં-
 રે ! કેટલાં વન વિષેજ હશે ખિલેલાં ! ! ૪
 કોણ નિહાળ્યું મધુર રૂપ એમનું છે ?
 કયાં એ પરાગ રસિકે કંઈ ભોગવ્યા છે ?
 એવાં વળી કહિં અનેક સરોવરે રે

એ તો કાળજડે કોર્પા લેખ મિટાવ્યા નહિ મિટે !
 મારી પ્રહ્લાક્ષરની મેખ ફિટાવી નહિ ફિટે ! ૨
 ભલે વીતો માસ, કે વરસ, જનમ જાયે વહી,—
 થાય પ્રાણુ આ દેહથી દૂર—પ્રીતિ મરે નહીં ! ૩
 જાણો પ્રીતિ સુધાનું પૂર ! સંજવની ઔષધિ !
 આશા કુંભ થકી ઉભરાઈ—ઘટોઘટ રહિ બધી ! ૪
 એ તો આપણો આત્મ સંબંધ ! કે જીવ જીવથી કસ્યો !
 કરે હૃદિ પાણુ નવ અંતરાય ! પ્રભૂને એ દિલ વસ્યો !!! ૫

(આ)

એમાં દૂર પાસેના મેળ, કાળજ કંપી રહે !
 આંખું હરખ તાણું સુખે જાય ! દુઃખે દિલડાં દહે ! ૧
 ક્યાં આ સૂર્ય તપે આકાશ ! કમળ ખીલે સરવરે !
 ક્યાં પ્રસરવો પ્રીતિ પરાગ ! ભ્રમર મળે વનચરે ! ૨
 ઉલટે તેજોનિધિના પ્રવાહ સુધાકર અંદ્ર ઉદે !
 ઉછળે ઉદયિમાં તુંગ તરંગો જળનિ અંજલિ વધે ! ૩
 ખિલે પોયણી સહુપરિવાર, દિવસ જે મિચાઈ રહે !
 હૃદય રેલ વિષે એ રેલાય, આતુર જે ચકોર ચહે !!! ૪
 થાય મેઘ ઘટા અતિ દૂર, જે પવનથી વિખૂરશે—
 કાણુ માત્રમાં તપતાં તાપ, બિંદૂ આસ વિષપ્રશે— ૫
 ભલે વરસો તે વરસાદ ! દૃષ્ટિથી આગળ વધો !
 પાણુ માનશે અતિ આદહાદ ! કાં ચાતક ગ્રેમી પડ્યો ! ૬
 કરી ઉંચી નીચી નિજ ડોક, કેકા ભર્યા કંઠથી,
 કળા અર્દી સમારે સહુર્ષ, કરે નર્તન શિખી !!! ૭
 એ તો એવો છે પ્રીતિ પ્રભાવ ! જુમારી એ ગ્રેમની !
 નહીં નીશાની મસ્તી એહ અખંડિત નમની !!! ૮
 નર્મી પ્રીતિમાં વગળા વટાળા સાચું મોનું શોધિયું !

સાંજે ખીલતિ હું ક્યાં શિશિરની સૂર્યે સવારે થતી ?
 શોભા ક્યાં અજવાળિ બહાલિ ! શરદે રાત્રીનિ જેવી વળી !
 સૌએ હાય ! ગયું અયી ! અહિં રહી શી વાદળી સામળી !? ૩
 એકા એક અહિં થઈ વિજળી આ કાપે કુંજું કાળજું !
 રે ! શી દીન દશા હશે તુજ તણી ? વીચારતાં એ કુજું !!!
 ગાજે ઘોર ઘટા ઘુમાવિ ગગને આ મ્હે નમ્હેરો થયો !
 તું ત્યાં એકલિ બહીકણી, દુર અહિં હું, ખાણુ શે ના ગયો !? ૪
 એના એ રમણીય શા દિન હતા ! જ્યાં આપણે એકઠાં,
 કંઈ બાહુ લતા લગાવિ હસતાં, સંચાગમાં શોભતાં !
 કાલી બોલિ વિલાસિ તું ક્ષણ મહિં શી કાળ ઊડાવતી !?
 હા ! એક ક્ષણ આજ કાળ સમિ છે ! જ્યાં તું રસીલી નથી !!! ૫
 બોલી સસ્પૃહ “નાંહિ ના” અથરવું શુંએ રસાવું ચુમી !
 તે વેળા મદ્દેરિ આંખડિ તાણું રેવું કટાક્ષે નમી !?
 કાંઈ કાંઈ મિથે હસી હૃદયશું ભેટી દીપાવું ! તથા—
 શૃંગારી પિરહેય એ સ્મરણથી દે સૂખ, આજી વ્યથા. ૬
 એ સૌ ક્યાં ? હું પડ્યો કહિં ? વળિ તું ક્યાં આજે સિજાયે અરે !?
 નેહી ખાંડિ ન થાય સારસ તણી તે એ રિખાઈ ઝુરે !!!
 જોણુ સ્વપ્ન વિષે કળી કુસુમની ના ચૂંટિ લે દૂલવી—
 બહીને ભૂંગ જશે ઉડી ! વિટમાણા તે—શીર શી આ હવી !? ૭
 નેયી આતક “પીયુ પીયુ” રટતો કર્તી વલોપાત જે—
 તે એવી ગત પામતાં તુજ તણી હાથે ! વલે શી હશે ! ?
 નિદ્રામાં થતિ મારિ શિથિજ લતા બાહૂનિ રહેજે જદી—
 ઝખ્કી જગતી રે ! હવે મળિશું હો તું હું ! ધિરીયા સખી !!! ૮

નિર્ભાગ્ય ભેક-સહવાસિ અખંડ ઝૂરે !!! ૫
 ક્યાં પંખિડાં મધુર સૂર વને અલાપે ?
 ત્યાં કોણુ તે ઉપર મોહયિ લક્ષ આપે ?
 જ્ઞેન સમુદ્ર-ઉદરે, તિમિરે, પુરાઈ
 મોતી રહે અણુવિંધ્યાં ઝળકે ન ક્યાંહી !!! ૫
 નક્ષત્રતારકતાણાં ઝુમખાં ઝઝૂમે !
 ક્યાં વ્યોમમાં ? અમૃત ચંદ્રમલા ન ચૂમે !
 એ તો અચોગ્ય વ્યવહાર શું વિશ્વમાં છે
 ભાગી સુભાગ્ય શુભ ચોગ કદાપિ પામે !! ૭
 આ તાહરો હું નદિનાવ સુ ચોગ પામી
 ગુંબરવે ખિલવું ! તું ક્ષણુ છ્યાં વિરામી-
 ક્યાં હું હૃદય ક્ષણમાં ! કયિ લહેર વાશે !
 તોચે રસીલિ છબિ તે સ્મરણુ મુહાશે !!! ૮

લહરિ દસમી.

(વિરહવર્ષા.)

શાર્દૂલવિકીરિત છંદ

જે તું-નેત્ર સમું હેતું કમળ તે હૂણ્યું જળે આ સમે !
 અંખા વ્યોમ વિષે નિશે શશિ ફસી જો મેઘ જળે ભમે !
 રે ! રે ! નાંહિ ઉજેશ લેશ દિવસે આનંદદાયી હસે !
 હા ! હા ! દૈવગતી અતીશ વસમી આ આપિ વર્ષા વિષે !!! ૧
 તો કે' ક્યાંયિ મજે રમે ગણિ ગચો આ ભૂંગ મારા સમે ?
 કે' ક્યાં મુગ્ધ અકોર અંદ્ર નિરખે એ બાપડો અંખતો !
 કાળી વેરણુ લાંબિ આ જુગ સમી છે રાત જો કે વટી-
 તોચે હાય ! ન અકુવાક દિલમાં વિશ્વાસ આવે રતી !!!
 ક્યાં સૌભાગ્ય વસંતના દિવસનું ? ક્યાં લહેર-વા ગ્રીષ્મની ?

સાંજે ખીલતિ હું કયાં શિશિરની સૂર્યે સવારે થતી ?

શોભા કયાં અન્વાળિ બહાલિ ! શરદે રાત્રીની જેવી વળી !

સૌએ હાય ! ગયું અયી ! અહિં રહી શી વાદળી સામળી !? ૩

એકા એક અહિં થઈ વિજળી આ કાપે કુંજ કાળજી !

રે ! શી દીન દશા હશે તુજ તણી ? વીચારતાં એ ધુન્નું !!!

ગાજે ઘોર ઘટા ધુમાવિ ગગને આ મહે નમ્હેરો થયા !

તું ત્યાં એકલિ બહીકણી, દુર અહિં હું, પ્રાણ શે ના ગયા !? ૪

એના એ રમણીય શા દિન હતા ! જ્યાં આપણે એકઠાં,

કંઠે બાહુ લતા લગાવિ હસતાં, સંચોગમાં શોભતાં !

કાલી બોલિ વિલાસિ તું ક્ષણ મહિં શી કાળ ઊડાવતી !?

હા ! એક ક્ષણ આજ કાળ સમિ છે ! જ્યાં તું રસીલી નથી !!! ૫

બોલી સસ્પૃહ “નાહિ ના” અધરનું શું એ રસાવું ચુમી !

તે વેળા મદ્યેરિ આંખડિ તણું રેવું કટાક્ષે નમી !?

કાંઈ કાંઈ મિષે હસી હૃદયશું ભેટી દીપાવું ! તથા—

શૃંગારી નિરહય એ સ્મરણથી દે સૂખ, ઝાઝી વ્યથા. ૬

એ સૌ કયાં ? હું પડ્યો કહિં ? વળિ તું કયાં આને સિન્નયે અરે !?

જોડી ખાંડિ ન થાય સારસ તણી તે એ રિબાઈ ઝુરે !!!

જેણે સ્વપ્ન વિષે કળી કુસુમની ના ચૂંટિ લે દૂલવી—

બહીને ભૂંગ જશે ઉડી ! વિટમણા તે—શીર શી આ હવી !? ૭

જોયી ચાતક “પીયુ પીયુ” રટતો કર્તી વલોપાત ને—

તે એવી ગત પામતાં તુજ તણી હાથે ! વલે શી હશે ! ?

નિદ્રામાં થતિ મારિ શિથિજ લતા બાહુનિ સ્હેને જઘી—

ઝબ્કી જગતી રે ! હવે મજિશું હો તું હું ! ધિરીયા સખી !!! ૮

લહરિ અગિયારમી.

(બાળ પક્ષી.)

દિંડી.

મોહ-ફેદ માંડિ, જાય કયાં ઉડી તું ?
 તજુ કાળ, જાંખિ બાળ છે હજી તું !
 કાલું કિલકિલાટ ગાન સાંજ વાણું !
 વિવિધ વરણ, મેઘશરણ કાંન માણું !! ૧
 સદા કાળ, વરસ, માસ, ઋતુ રૂડી આ,
 પક્ષ એક, દિવસ એક, ક્ષણ ઘડી વા !
 રહી જી તું ! રસિક, જાંખિ અંખતાન,
 દેધ, લેધ પ્રેમ દર્શના સુમાન ! ૨
 મધુર, મોહ-સંચ ચંચ શિ તુજ શોભે ?
 સૂર-સુરસતા-વિસ્તારિ વિશ્વ-લોભે !-
 કરી ચુંબન રસ પ્રેમથી રસિ નાંખું !
 મુજ વિશાળ હૃદય તેહ સદા રાખું !!! ૩
 કોમળ પાંખ, રાંક, વાંકિ, રંગ-લીની,
 કર-સ્પર્શથી સ-પુલક, પોત-ઝીણી,-
 તે ઉતકંઠિત મુજ કંઠશું લપેટી,
 સદા કાળ હું હું કાળ રાખું તેથી !!! ૪

લહરિ બારમી.

(પ્રથમ દર્શન તથા અદર્શન.)

વસંતતિલકા છંદ.

તે વાદળી સળકિ ! વીજળિ શી અબૂકી-
 કાપી કુંજી કદળિ પાછિ ઘને શું ઝૂકી !!!

તે લિધડચે સહજ નેત્ર કટાક્ષખાણ
 કોરી હૃદે કમળ પાછું વળ્યું અન્તાણ ! ૧
 આકાશથી ઉતરિ કોઈક અપ્સરા આ !
 કે કો નદી વન સરોવરદેવતા વા !
 કે કામની હૃદયહારિ રતિ પ્રિયા તે-
 ને દષ્ટિ આગળ અહિં મુજ મુગ્ધ ભાસે ! ૨
 યોલે ન યોલ મુખ-તે તણું કે' કઈ અં !
 સૌ સ્તબ્ધ ગાત્ર જડ આરસ શાં થઈ રે' !
 આંખે હળી મળિ હસી રહિ યોલિ આંખ !
 પ્રેમ પ્રવાહ ઉલટે-ગળિ જન્ય પ્રાંત ! ૩

ગીતિ.

સળકી વાદળિ વેગે, ઝળકી વિજળી ઝટ કદળી કાપી-
 અઢંગક ઢગતી વળતી વળિ વિષમી ગઈ ઘોર ઘને વ્યાપી !!! ૪

માલિની વૃત્ત.

કુંપળ વરણ વાળી પ્રાચિ અંકે અનંકે,
 ઘતિ કિરણ વિખેરે મોતિ માળા મયંકે-
 અંધર અરણ રંગી તે રશ્મી મંદ હાસે
 વિકળ કરિ શું ઠારે વાણીવીણા વિલાસે ! ૫

લહરિ તેરમી.

(ત્રિયસી મુગ્ધ દર્શન.)

ગરબી.

પ્યારં લાગે છે મીઠડલી તારં યોલવું જો-
 પ્રેમ સુવાસે વાસિત અંધર સુધારસ સેર જો !
 દર્શન દશ ગાણું દષ્ટિ ચક્રોર તરસ સંતોખતું
 શોભન શારદ પૂનમ ચંદ્ર કળાની પેર જો !!! ૧

વિરહ નિસાસે તાપિત અધર પદ્મવ સંજવનાં જો
 ચિત ચાતક કારણ, ઘન, મધુરાં તુજ ચુંખાંન હો !
 હા ! શું કદળોગર્ભસકોમળ ગાત્રે ગાત્ર શું
 ચંદન રસ સમ શીતળ તારું આલિંગાંન જો ! પ્યારું ૨
 કીકી કામણુગારી નાચે છળ બળ મોહિતી જો—
 સુંદર માળા બ્રમરની ભમર કમાન વજોલ જો !
 આશી આંખડલી અણિયાળી સ્મરશર સાંધતી
 કોમળ કાળજ કોરે પ્રેમથી ગળી ગયેલ જો !!! પ્યારું ૩
 મધુરિ મંદ અનિલની લહેર લલિત શી લહેકતી જો—
 ચંચળ ચપળા ચતુરા ચાર ચંદ્રિકા રૂપ જો—
 મોહન માનિની હસ રસ સરિતા શિ એ તરંગતી
 હરિ મનવશ ન કરી શકિ તે હરિ તું—તદ્રૂપ જો !!! પ્યારું ૪

લહરિ ચૌદમી.

હારી.

(પ્રેમ પ્રાર્થના.)

રાગ કાફી-તાલ દીપચંદી.

બાણુ પ્યારી—અયિ મુજને તું લે ને સ્વિકારી. બાણુ પ્યારી૦
 પ્રેમના છંદ પ્રબંધ ન સમજ્યું, હું છઉં ભોળો બ્રમિત વૃત્તિ ધારી !
 તું જો નિભાવે તો હું નિભી શકું, ધીકું હૃદયે જવરે વ્રેહ કારી !
 શક્તિ રહિ નહિં કાંઈ મારી ! બાણુ પ્યારી૦ ૧
 નયન કમળરસ—માનસરોવરે બ્રુકટી તરંગ વિકારી—
 વિકળ કરે તન મન ક્ષણ ક્ષણ પાણુ, કળ ન પડે કાંઈ તારી !
 કે' શિ ગૂઝ વાત વિચારી !!! બાણુ પ્યારી૦ ૨
 વેણુતું વેણુ ઝિણું એ વિસ્તારતી, ગ્રીષ્મ કાળે ઝરણિ કો વિહારી !

અધરશિ પાંખડી તુજ ફરકે સુજ, ધડકે છાતી તવાતી બિચારી !

શ્રવણના સુધા ચડિ તારી ! પ્રાણ પ્યારી૦ ૩

જેવો તેવો પ્રેમ પૂરે બિજેલો ! દીન હા !—ધેલો વિચારી—

તું હરિ ચરાણતું શરણ ગ્રહણ કરી આ હું પડ્યો લે ઉગારી

રોષ શરબળ વિહારી ! પ્રાણ પ્યારી૦ ૪

લહરિ પંદરમી.

(પ્રણય કોપ નિવારણ.)

ગરબી.

રીસાવી રસ લંગ કરે કાં રોષમાં ?

કાં ન વિલાસે રસિલી રસ કલ્લોલ જો ?

શરદનિશે અજવાળી શીળી ચાંદની

પટ આડો ધરી વારે કોણ અમોલ જો !? રિસાવી૦ ૧

જોખનિયું ઝળહળતું સરિતા જળ જશું

વહી જશે ! કરમાશે કુસુમ રૂકું રૂપ જો !

પસ્તાઈશ પ્રમદા પછિથી પલટાઈ જતાં

પ્રેમ મિઠું મધ વીખ વિષમશે અનૂપ જો ! રિસાવી૦ ૨

દાષ દિસે છે કે' કંઈ દયિતે દાસનો ?—

કે એવડું અવળું પડિયું આ કાળ જો

શરણ પડું શરી કુમુદ કમળ વિકસાવવા

સદેળ થવા સખી પ્રેમ તરંગ વિશાળ જો. રિસાવી૦ ૩

નથિ મોહ્યા—નથિ મોહ્યા અવરથી હું સુંદરી !

કોણ રૂપાળી, રસિક તારી સમાન જો ?

લલિત લક્ષણ કોણ લાવણ્યની મોહિની ?

પ્રેમ શશિ—કળા તુજ સમી નહિ આનં જો ! રિસાવી૦ ૪

કહું શું વિશેષ ન જાણું વચન વિસ્તારવા ?

તું પ્રિય કમળ હું રસિક બ્રમર છઉં આપ જો !

પ્રેમ પરાગે તુજ હૃદયાંતર હું પુર્યો-
 મુકત કરે તું કે-કરે મિત્ર પ્રતાપ જો ! રિસાવી૦ ૫
 વોણ સુણી કંઈ ફરકયો અધર પલ્લવ જશ્યો,
 નેત્ર કમળ જળ ખળ ખળ વહ્યું કપોળ જો !!!
 લક્ષ્મી હૈયા સરસી હરિ હેતે ગ્રહી
 પ્રેમ પ્રકાશે તિમિર નિવારે અતોલ જો. રિસાવી૦ ૬

લહરિ સોઝમી.

(સખી નર્મવાક્ય.)

ગરખી.

સખી રે ધસમસ્યાં કહો કયાં જવાયે ?
 ઉતાવળ એવડી શી જો પળાયે ? સખી રે૦ ૧
 હિંડો, હાંફો હરણી જાણે કાળ ભરતી,
 ચરણ કમળે એ ધુન્નવતાં ધરતી !!! સખી રે૦ ૨
 અલી જહેની જહે બાકળી કોને જૂએ ?
 દિશા દશ દષ્ટિ પ્રકાશથી ધૂએ !!! સખી રે૦ ૩
 જો જો આલિ વહાલો તરંગે આ મહાલે-
 તારો હરિ પ્રેમન પૂરે ! કાં ચાલે ? સખી રે૦ ૪

લહરિ સત્તારમી.

(રસિક પ્રણયોક્તિ.)

ગરખી.

મિથ્યા માન ધરે શું મુજથી મદ લરિ માનિની જો,-
 પ્રાણ સમાનની જો ! મિથ્યા૦ ૧
મોહ જળ વ્યાકુળ કરિ છાઈ,

મીતિ મુઘા ઘેંઘટ કરિ પાઇ,
 હાવ ભાવ ઝળકાવતિ ઝીણી દામની જો ! પ્રાણ૦ મિથ્યા૦ ૨
 રૂંદ રચંતા મંદ ગતેથી,
 રૂપ ગુણના રસાયણેથી,
 મર્મ શુ' કોરતી કટાક્ષખાણે કામની જો ! પ્રાણ૦ મિથ્યા૦ ૩
 મંદ હસિતથી રતિ પ્રકટતી—
 છોડ છળીલી રીસ અઘટતી !
 અનુભવ રસની લહરિ તું ખુબી—તમામની જો. પ્રાણ૦ મિથ્યા૦ ૪

લહરિ અરાધમી.

(પરભોગી ચંપકકળી.)

વસંતતિલકા છન્દ.

છે જાઈ જાઈ કમળો થકિ રંગ લીની !
 સૌભાગ્યની, સુરભિ વાસ વિલાસની શી
 મૂર્તિ અન્યથા અતી કળિ ચંપકોની !—
 પ્રેમી રસરા ભ્રમરે ત્યજિ કાં કહોની ? ૧
 ના મોહ લવ્ય વરણે લગિરે રહ્યો છે,
 ના વાસમાં આધિક લોભ રસે કહ્યો છે,
 સાદાર્થ જહાર થકિ હોય ભલે અતીશે—
 સૌંદર્ય, સૌ રસિકતા, ખુબિ, અંતરે છે !!! ૨
 જો હાવભાવ સલિતાદિક ના હશે વા,
 જો ચિત્તની રસિક—વૃત્તિ કંઈ દિસેના,
 એકાગ્રતા, પ્રણયલીનપણું, ન હોયે,
 તો ચિત્ર તે રસિક શું ?—જડજાત મોહ ! ૩
 ચાગે પ્રકુલ પરિપૂર્ણ પરાંગ ઉડે !
 બીડાઈ તે વિરહિ જ્વાલિ સમુદ્ર ખૂડે !

તે જાઈ જાઈ કમળો કયમ પ્રેમ લીન
 ના ભૂંગને સુખદ ? ચંપકળી સુ-દીન ! ૪
 તે ભોગિ ભૂંગ રસકાજજ એક ચોગ્ય !
 આતો સદૈવ કળિ ચંપક અન્ય-ભોગ્ય !
 તેતો સુ-કોમળ સુ-નાજીક શર્મ-નમ્ર !—
 આ ગ્રામ્ય ડાળ જડ આગળથી સુગમ્ય ! ૫

લહરિ ઓગળીસમી.

(પૂર્વ-પ્રણય.)

વસંતતિલકા છંદ.

નિશ્ચિંત, કૂડ કપટાદિકથી વિમુક્ત,
 નિર્દોષ, ખાળપણુની રમતે-પ્રસક્ત,
 માણી મળ,—કિલકિલારવથી કલોલ
 કર્તી હતાં, ગમત એવિ હવે શું ખોલ !? ૧
 તે વર્ષના પ્રથમ કાળ વસંત વેળા,
 આનંદિ ખાળ તરૂડાળ ઝુકી રહેલાં,—
 સંધ્યા સમે,—અરુણના ઉદયે અધીરાં,—
 શું ભોગવે સુખ સખી ખગમો મધૂરાં ?— ૨
 ને આપણાં સુખ હતાં સુ-વિલાસી બહાલી !
 ત્યાં કુંજમાં, સુરભિ સુંદર ઝાડિ વાળી
 ક્યારે રૂંટે રસિકડી કુલનેજ એસી,
 એકાંત વાત કરતાં, લહતાં મનેશી !? ૩
 હાથે રહ્યા નવસુપલ્લવ એક હાથ !
 કંઠ વિટાઈ વિલસે શું લતાશિ ખાથ !
 કાલાં, અવ્યક્ત મધુરાં, વદતાં સુવેણ
 શાં ભૂંગશોભિ કમળો સુખ બેહુ એન !? ૪

ઉત્સાહ શુદ્ધ મધુરાનિલનાથિ ઝૂલી,
 પ્રેમી ઉમંગ ઉભરાતિ સુધાથિ રૂલે,-
 તે જુગ્મ બાળકદળીસમિ પૂર્ણકોઠ
 બેઠી રસાણિ સરસાસરસ્તી શિ બેઠ !!!
 આતે હશે અલખ કુંજવનાધિદેવ !
 કે બાળરૂપ રસિલાં રતિ-કામદેવ ?
 કે અર્દ્ધનારિ તણી કાંતિ મુહાવિ સાંને
 બાળસ્વરૂપ ધરિ શંકર શું વિરાને !?
 અન્યોન્યના સુખસમાગમમાં અભિન્ન
 શાં વાતમાં, રસવિનાદવિષેન લીન !
 શી રમ્ય મૂર્તિમતિ દીપિ રહીજ લહેરી
 એકાગ્રતા પ્રાણુયલીન કિશોરકેરી !?
 વાચે સુ-વાત મધુરો પાણુ કોણુ બાણુ !
 થાચે સુ-ગીત પાણુ કોણુ ધરેન કાને !
 જીડે પરાગ કુસુમેથિ ન કાંઈ ગર્જ !
 માધુર્ય, ગીત રસ, વાતવિષે અવર્જ્ય !!!
 પામી ગયા દિવસ-નાથ કહિકે અસ્ત !
 ખીલી રહ્યાં કુસુદ તારક ત્યાં સમસ્ત !
 ન ઈંદ્ર-જળ-કિરણોનિ વિભૂતિ વીતી !
 વ્યાપે ધિમે પ્રસવતું તમ ત્યાંહિ ભીતિ !
 સૌ શાંત પંખિકુળ જ્યાંહ ત્યહાં વિરામ્યાં !
 રે ! દીન ચક્ર ચક્રવીજ વિન્નગ પામ્યાં !
 થાચે હજૂ ન સુખદાયિ શશિ-પ્રકાશ !
 જાચે ન રંચ પાણુ તેહ ચકોર-ત્રાસ
 જ્યાં ત્યાં બધે વિરહગ્લાનિ રહીજ છાઈ !-
 તે વાત શું વિષમ આપણને જણાઈ !?
 શું સ્વપ્નમાંહિ પાણુ ધાર્યું હશે ભવિષ્ય

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

કે જોગ કોઈક થકીજ હશેજ નિશ્ચય ! ૧૧

હું ભૂંગ તો રસિક જૂઠું કળિ પ્રસંગે
આનંદમાં અતુલવું દિવસો સુ-રંગે !
તું પામ્યું પદ ન જથારથ નાથ તેથી
હું ખિન્ન ! કારિશ તુને મુજ તે કજેથી !!! ૧૨

જે બાળ-પ્રીતિ હતિ આદ્ય વિકાર-વીણ
તે આજ મા'રિ તું-વિષેજ હશે અધીન !
અન્યાન્યનાં સુખદ દર્શનથી હસીશું !
અન્યાન્યનાં મધુર વેણ સુણી રિઝીશું : ૧૩

હા ! તે ગયા દિન અલૌકિક નૈવ આવે
એ તે ખુબી સહેજ શોભિત કાણુ લાવે ?
આ હું તુંને અરપું અંજળિ પ્રેમ-નમ્ર !
વાંચું પ્રકાશ તુજને સુવિલાસ રમ્ય !!! ૧૪

જૂઠું થવું કંમળી સાર્જિત આપણુ છે-
તોએ કખૂલ નહિ ચિત્ત કાણુ કરે છે !!!
ના-ના ! ન ચોગ્ય સહવાસ હવે વધારે !
પ્રેમ-પ્રણામ સખિ જા મળિશું સંવારે !!! ૧૫

વીસમી લહરિ.

(ગાઠ પ્રણય.)

(કિષેન્દ્રવત્ વૃત્ત.)

અહો શું આકર્ષણ પ્રેમકેરું
દશા ઉભેની પલટાવનારું !
થતાં સ્થિતિ એકની સારિ નર્તી-
તથા ખિન્નનીય થવાનિ નર્તી. ૧

(મેઢાકાંતા છંદ.)

રાત્રે રાત્રે સુરસ કવિતા પ્રીતિથી ઊભરાતી
 કેતો સ્મૃતો રસિલિની છબી, વ્યાધિ-તાપે તંપાતી !
 જાણે જો તે જગત તનિને જીવું હું શે વરાંસે ?—
 શય્યામાંહી જવરથિ લવતો લોટું હું બેહુ પાસે !!! ૨
 કે એ પાછી ફરિથિ ખિસશે બીજની ચંદ્ર-લેખા ?
 કે વ્યાધીથી ગણિ ગણિ જઈ ગૂમ થાશે અલેખા ?
 કે અંધારું ઘર-નલ વિષે વ્યાપશે કાળું મીણુ ?—
 એ એ ધ્યાને બિહું ધન જશે જેથિ થાઈશ દીન. ૩
 ઝંખે જોવા કાણુ કાણુ અહા ! ચંદનીને ચકાર !—
 તે શું હુએ વિરહ-સમયે, મેહુલાથી શું મોર !!
 ને વસાવે રસલરિ, ધિમી, વાદળી વારિ પ્રેમ
 તે વેરાતાં ગજગણિ ગયો આતકો હુય તેમ !!! ૪

લહરિ એકવીસમી.

(વર્ષ-માંગણિક)

(૫૬.)

(રાગ ઝિઝોટીની હુમરી.)

(અ.)

આહું મુખારકખાદિ તુંને

પ્રિય ! આહું મુખારકખાદિ તુંને—આહું ૦ ૧

વધે વિતો તુજ હર્ષપ્રતી ખિલો પ્રેમ કળા તું-પ્રસન્ન-મને !—આહું ૦ ૨

દહેર વહો સુખ સંપતિની ! તું રહો કુશળ પ્રિય રોજ તને !—આહું ૦ ૩

પાર પડો તુજ મુઝ મનોરથ ! પોયણિ તુંહિ બના હરિને !—આહું ૦ ૪

માણસમાં પ્રિય-તમ તુજ બંધુ-જનો તુજને ચહો રાત્રિ દિને !—આહું ૦ ૫

(આ.)

અલિનંદન અર્પું તું ને મુદિને !

અલિનંદન અર્પું તું ને મુદિને !—અલિ૦ ૧

રૂપ કળા, રસજ્વલાતિ, પ્રસન્નતા લહેર હો અદકી કાણુથી કાણુ !

અલિનંદન૦ ૨

પ્રકુલ રહેા નિત્ય કમળ હૃદય કોમ કુશળ ખિલો કુંજ તને !

અલિનંદન૦ ૩

વર્ષ વિષે હર્ષ છોળ, આનંદના રંગ ઉડો સુખકારણુ !

અલિનંદન૦ ૪

લહરિ બાવીસમી.

(દર્શનાત્કંઠા.)

(અ.)

(૫૬.)

(રાગ હુમરી જિઝોટીની.)

દગ મુચકોરી તુજ દરસન પ્યાસી !

દરસન પ્યાસી ! તુજ દરસન પ્યાસી ! (૨) દગ૦ ૧

લલિતાદિક ગુણ, તારકે ભૂખણ, છબિ શી મનાહર ચંદ્રકળા શી !!!

દગ૦ ૨

વેણુ વિલાસ કળા સહિતે અતિ પ્રેમળ કોમળ મધુરિ મુધા શી !!!

દગ૦ ૩

પ્રેમ પ્રસંગ અલંગ તરંગિત-તું પ્રિય રંગ શૃંગાર પ્રકાશી !!!

દગ૦ ૪

(આ.)

(૫૬.)

(રાગ ખરવાની હુમરી.)

દિલદાર દિદાર દેખાવો રે !

પ્રિય પ્રાણ દિદાર દેખાવો રે !—દિલદાર૦ ૧

તોરે દરસનસર તરસત નયનાં ચક્રચૂર ચકોર ચહાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૨

વિરહ વહનિ મંજળિત આ દહમાં શીતળ દુગથી સુહાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૩

હરિ હરિ વલ્લભ બ્યામ સદોદિત મુગ્ધ કમળ વિકસાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૪

લહરિ ત્રેવીસમી.

(પ્રથમ વિયોગ.)

(ઈંદ્રવજ્ર.)

સંયોગની રાત્રિ રૂડી વિરામ્યે,

અસ્તાચળે ચંદ્રકળા વિસામ્યે,—

તારા બધાએ શું અદર્શ થારો ?

ના મિત્ર ! ઝાંખા સહને જાણાશે !

૧

સમગ્ર સૌભાગ્ય વિભાગ પામે,

આકાશમાં, ચાંદનિમાં વિરામે,

અખંડ આનંદિત જે સુધામાં

સંતોષ પામે સખિ તે શું આમાં !?

૨

ક્યાં માધુરી, મોહ, ગુણ, પ્રભાવ,

જેથી ચકોરી ચિતનો નિભાવ ?

(આ.)

અલિનંદન અર્પું તુંને સુદિને !

અલિનંદન અર્પું તુંને સુદિને !—અલિ૦ ૧

રૂપ કળા, રસજ્યોતિ, પ્રસન્નતા લેહેર હો અદકી કાણથી કાણે !

અલિનંદન૦ ૨

પ્રકુલ્લ રહો નિત્ય કમળ હૃદય કોમ કશળ ખિલો કંજ તને !

અલિનંદન૦ ૩

વર્ષ વિષે હર્ષ છોળ, આનંદના રંગ ઉડો સુખકારખણે !

અલિનંદન૦ ૪

લહરિ બાવીસમી.

(દર્શનોત્કંઠા.)

(અ.)

(પદ.)

(રાગ હુમરી જિંઝોટીની.)

દગ સુચકોરી તુજ દરસન પ્યાસી !

દરસન પ્યાસી ! તુજ દરસન પ્યાસી ! (૨) દગ૦ ૧

લલિતાદિક ગુણ, તારક ભૂષણ, છબિ શી મનાહર ચંદ્રકળા શી !!!

દગ૦ ૨

વેણુ વિલાસ કળા સહિતે અતિ પ્રેમળ કોમળ મધુરિ સુધા શી !!!

દગ૦ ૩

પ્રેમ પ્રસંગ અભંગ તરંગિત—તું પ્રિય રંગ શૃંગાર પ્રકાશી !!!

દગ૦ ૪

(આ.)

(૫૬.)

(રાગ ખરવાની ઠુમરી.)

દિલદાર દિદાર દેખાવો રે !

પ્રિય પ્રાણુ દિદાર દેખાવો રે !—દિલદાર૦ ૧

તોરે દરસનસર તરસત નયનાં ચકચૂર ચકોર ચહાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૨

વિરહ વહનિ મનજિત આ દહમાં શીતળ દુગથી સુહાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૩

હરિ હરિ વલ્લભ વ્યામ સદોદિત મુગ્ધ કમળ વિકસાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૪

લહરિ ત્રેવીસમી.

(પ્રથમ વિયોગ.)

(ઈંદ્રવજ્ર.)

સંયોગની રાત્રિ રૂડી વિરામ્યે,

અસ્તાચળે ચંદ્રકળા વિસામ્યે,—

તારા બધાએ શું અદર્શ થારો ?

ના મિત્ર ! ઝાંખા સહને જણાશે ! ૧

સમગ્ર સૌભાગ્ય વિભાગ પામે,

આકાશમાં, ચાંદનિમાં વિરામે,

અખંડ આનંદિત ને સુધામાં

સંતોષ પામે સખિ તે શું આમાં !? ૨

ક્યાં માધુરી, મોહ, ગુણ, પ્રભાવ,

જેની નેત્રી ચિત્તના નિભાવ ?

(આ.)

અલિનંદન અર્પું તુંને સુદિને !

અલિનંદન અર્પું તુંને સુદિને !—અલિ૦ ૧

રૂપ કળા, રસજ્યોતિ, પ્રસન્નતા લેહર હો અદકી કાણુથી કાણુ !

અલિનંદન૦ ૨

મધુદત્ત રહો નિત્ય કમળ હૃદય કોમ કુશળ ખિલો કુંજ તને !

અલિનંદન૦ ૩

વર્ષ વિષે હર્ષ છોળ, આનંદના રંગ ઉડો સુખકારખણુ !

અલિનંદન૦ ૪

લહરિ બાવીસમી.

(દર્શનોત્કંઠા.)

(અ.)

(પદ.)

(રાગ હુમરી ઝિંઝોટીની.)

દગ સુચકોરી તું દરસન પ્યાસી !

દરસન પ્યાસી ! તું દરસન પ્યાસી ! (૨) દગ૦ ૧

લલિતાદિક ગુણુ, તારક ભૂષણુ, છબિ શી મનાહર ચંદ્રકળા શી !!!

દગ૦ ૨

વેણુ વિલાસ કળા સહિતે અતિ પ્રેમળ કોમળ મધુરિ સુધા શી !!!

દગ૦ ૩

પ્રેમ પ્રસંગ અલંગ તરંગિત—તું પ્રિય રંગ શૃંગાર પ્રકાશી !!!

દગ૦ ૪

(આ.)

(૫૬.)

(રાગ ખરવાની હુમરી.)

દિલદાર દિદાર દેખાવો રે !

પ્રિય પ્રાણુ દિદાર દેખાવો રે !—દિલદાર૦ ૧

તોરે દરસનસર તરસત નયનાં ચકચૂર ચકોર ચહાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૨

વિરહ વહુનિ પ્રજ્વળિત આ દેહમાં શીતળ દુગથી મુહાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૩

હરિ હરિ વલ્લભ બ્યોમ સદાદિત મુગ્ધ કમળ વિકસાવો રે !

દિલદાર દિદાર૦ ૪

લહાર ત્રેવીસમી.

(પ્રથમ વિયોગ.)

(ઈંદ્રવજ્ર.)

સંયોગની રાત્રિ રૂડી વિરામ્યે,

અરતાચળે ચંદ્રકળા વિસામ્યે,—

તારા બધાએ શું અદર્શ થાશે ?

ના મિત્ર ! ઝાંખા સહજે જણાશે !

૧

સમગ્ર સૌભાગ્ય વિભાગ પામે,

આકાશમાં, ચાંદનિમાં વિરામે,

અખંડ આનંદિત જે સુધામાં

સંતોષ પામે સખિ તે શું આમાં !?

૨

ક્યાં માધુરી, મોહ, ગુણ, પ્રભાવ,

જેથી ચકોરી ચિતના નિલાવ ?

તેં ધારણા દીધિ, તથાપિ તારા !
 માનું મને હું ઉપકાર તારા !
 સદા ખિલો સુંદરિ સુ-પ્રકાશ !
 આકાશની પોયણિ તું વિકાસ !
 પામી રહેજે હું-ચક્રોરકેરા
 આનંદને માઠ વિલાસ-ઘેરા !

લહરિ ચોવીસમી.

(વિરહ-વૈષમ્ય.)

(ઉપજ્ઞતિ.)

ના પશ્ચિમે ચંદ્ર હનૂ જણાયે—

તે પાંખડી પોયણની વિલાયે—

પ્રિયા વિદેશે વિચર્યાજ ખેલું

કંપી રહે કાળજ પ્રેમ-ઘેલું !!!

૧

ફર્કી હનૂ પાંખડિ ના ખિડાવા

સરોજિનીની ભ્રમરો મુઝાવા !

રેખા દિશા પશ્ચિમ રકત દેખી

ગળી ગયે ચક્રજ લાવિ લેખી !!!

૨

માતઃસમેની રચના રૂપાળી

જણાય રચે નહિ મોહવાળી !

કાલું મિકું ગાન વિહંગમોનું

ફીકું પ્રિયા-વેણ-મુધાવિનાનું !

૩

જો કે ખિલે ચંદ્રકળા નિશાએ—

દિને દિનાધીશ-પ્રભા જણાયે—

તથાપિ વ્યાપી સઘળે અલાગી

હા ! કાળ-રાત્રી વસમી વિરાગી !!!

૪

લહરિ પચીસમી.

(પ્રવાણ નિવારણ પ્રાર્થના.)

(૫૬.)

(રાગ ચંદ્રિકાના પદનો.)

અયી જય શાને ? થાચે વિદાય આમે ? (૨)

રિસાય એકાએક કાં ?

અહો ! મધુર મોહન મુરતિ રતિલજ્જપતી ! અતિ આતુર, ઉત્સુક, વ્યાકુળો

હું શો !!!—અયી જય૦ ૧

હજી પરિપૂરણ સખી !

ન તું નણભરી નિરખી.

હૃદય સરસી રસિલિ ! લીધિ ન, પુરિ પીધી નહિ નિરઝાંત અધર—સુધા

તારી મેં !—અયી જય૦ ૨

તું ને નિહાળવાને,

નયન આ ખંજનાં બે,

હડી રહ્યાં ઘડી ઘડી, આ તરફડી, પડી કેદ,—તોય નિર્દય તું દાદ કાં

ન લે !!! અયી જય૦ ૩

મુજ ભુજ હાય ! વળે

આકાશે એ ટવળે !

મળે પળે એ, ન તોય તું કુલવલિ લલિત સરસ સ્પરશ સુખદ સ્વર્ગ દે !!!

અયી જય૦ ૪

અધર પ્રવાળ—પુટે,

અમિ ભયું—જે ન ખુટે,

ફિટે જળ ઝાંઝવાતું ! અરર અરે ! કરે હું જ્યાં રસપાન વિના—ભાન

હરિ ! આ સ્વપ્ન ખેલશે !!!—અયી જય૦ ૫

લહરિ છઠ્ઠીસમી.

(વિરહ વર્ણન.)

(ઇંદ્રવંશા છંદ.)

મેં જાણ્યું બહાલી ! કવિતા સુ-કલ્પના,
 પ્રેમ પ્રતાપોન્વળ તર્ક અંખના,
 આનંદ આપી ચિતને રિઝાવશે,
 સધે વિજેગાર્તિ-ચિતા ખુઝાવશે ! ૧
 મેં જાણ્યું ને મિત્ર-કથા સુખપ્રદા !
 તારી સખીની રસગર્ભ વારતા !
 થાકે નિશાએ, દિવસે સમાગમે,
 મેં જાણ્યું ને કાર્ય તું ને લુલાવશે ! ૨
 ભાસે દિશાએ સુનકાર સર્વથા !
 આ ચિત્તવૃત્તિ ભમતી ધરે વ્યથા !
 થાયે કંઈ કાળજડે, ન જાણું હું !
 ગાત્રો નિરુત્સાહ ! ન નૂર દષ્ટિનું ! ૩
 વલ્લી વિલાયે કવિતાતણી અરે !
 તે કલ્પના તર્કની પાંખડી ખરે !
 હા ! પાવકે ઉગ્ર વિજેગતે જળી-
 હૈયે રણે સ્મરું સરસ્વતી ઢળી !!! ૪
 રૈયા વિષે તર્કું જેમ ખાપકું
 વેળૂ-તળે, જૂઠું જળેયી માછલું !
 આવે ન નિદ્રા રસ સ્વપ્નની ભરી-
 તું ને પ્રિયે તાદશ દેતિ ચીતરી !!! ૫
 આંખો ઉઘાડી પાણુ નાંહિ દેખું હું !
 છે શ્રાવ શર્વા પાણુ શબ્દ લેખું શું !!!
 થાયે પ્રવૃત્તી ગતિ જંત્રથી જથા !

નિર્જીવતા દેહ વિષે જડાત્મતા !!!

૬

નિશ્વાસ આજે અધરો જળી રહે !

રેલાય આંસૂં ઝરણો જથા વહે !

ભૂકંપ પેરે ધડકે હૃદય ત્રિકયું !

દખાય કે'છે મુખકું જના ફિકું !!!

૭

જાણે અરણ્યે રસ સૂકિ વર્ષડી !

ઝૂરે મૃગી જૂથ સખાઘો વીખુટી !

ઝાંખી થતી અસ્ત ગલસ્તિની છખી !

વાણી તથા મા'રિ દિસે અવૈલવી !

૮

જહાલી ! મળાશે ફરિથી ન વા હવે—

શું વાદળી ચાતક જોગ સંભવે ?

તું તો ગયું ફૂલ અકાળ કુંમળું !

ફે ડાળ હું ભૂંગ તું ને હવાં મળું !!!

૯

હું ના તથાપિ તુજ ભાવ—મોહિત

છાંડી ભણું અન્ય લતા સખી ચિત !

હું તો ગજવીશ તું—સ્થાન ગાનથી

કારણ્ય પૂરે છલકાવિ તે કૃતી !

૧૦

છે આયમ્યું તેજ સમસ્ત તાહર—

સર્વાંગ ભાસે છબિલી હું ને ભર્યું !

તે મિત્રમાં, આંદનિને વિષે-શમી,—

સૌ વિશ્વ દીપાવતું ભાળું ભામની !!!

૧૧

- રહે ભાન ન તન મન માંહિ ! વિજા તું મરે ઝુરી ! ૩
- સૂનું તું વિણ તે શુભસ્થાન હવે ખાવા ધાય છે !
- સહુ રંગે ભર્યું એ, વેરાન, જગત આ જાણાય છે ! ૪
- રહી કાંઈ ન કયાંહિં મિઠાશ ! ફિકાશ ખધે વળી !
- ॥ સર્વસની નિધિ ખાસ અહિં ન તે અધરકળી ! ૫
- મનુ કહે કેઈ પેર ? હૃદ શાંતિ કયમ લહુ ?
- મનુ મુખ તણી હૃદ પાસુ કયાં ? કોને કહું ? ૬
- પુલ્કિ પુલ્કિ ખધી કેરી વાત, - હૃદય અસુઝણ ખધી ?
- જો કાણુ, સાક્ષાત રહે હૃદમિ વધી ! ૭
- વિરહ હૃદ રૂપ રસે જો હસી રહ્યું ?
- ભલે કો હૃદ - દર્શન જ્યાં થયું !!! ૮
- ત્યાં રસ રંગમાં તરંગતિ, રતિ ઉદે મિચાયું તુજ સમું ! -
- ક્ષણ ક્ષણ જગૃતિમાં, જન એ ગમ્યું !!! ૯
- થતિ મુને તું સ્મૃતિ જ્યાં, -
- અહા ! કેલપનાનદીતણા પ્રવાહમાં ખિલેલિ કો અલખેલિ છાંખાલ ૧૦
- કોઈયે ! - પ્રિય ૦ ૩
- અનિષ્ઠ સમસ્ત જતાં,
- મત્યક્ષ યોગ થતાં,
- નહિ વદાય ! - હરિ ! તું ત્યાંય અંકિયાય તું વિષે થઈ ગરકાવ હાં પ્રિય !!!
- પ્રિય ૦ ૪

લહરિ અઠાવીસમી.

(દર્શન પ્રાર્થના.)

(૫૬.)

(રાગગરબી.)

“આવોનરે હરિ ! આહનવર ! આવોનરે હરિ !” — એ રાગ.

આંખી દઈ દે સખી ! રસિકડી હો આંખી દઈ દે સખી !!!

નિર્જવતા દેહ વિષે જડાત્મતા !!!

૬

નિશ્વાસ ઝાળે અધરો જળી રહે !

રેલાય આંસૂં ઝરણા જથા વહે !

ભૂકંપ પેરે ધડકે હૃદય ધિક્કયું !

દેખાય કે'છે મુખકું જનો ફિક્કું !!!

૭

જાણુ અરણ્યે રસ સૂકિ વર્ષડી !

ઝૂરે મૂગી જૂથ સખાધો વીખુટી !

ઝાંખી થતી અસ્ત ગભસ્તિની છખી !

૫

વાણી તથા મા'રિ દિસે અવૈભૂત છે !

બહાલી ! મળાશે ફરિથી ન રસિકડીં

૬

શું વાદળી ચાતકડેલી ! મનાવું શે ?

તું તો બહાલી વધી !!!—રસિકડીં

૭

કે અમી ભરી ચંદ્રકળા ન શું

હરિ હરિ ! રે' ઝળકી !!!—રસિકડીં

૮

લહરિ ઓગણત્રીસમી.

(વિરહીલાવ-એક મિત્ર.)

(ગરખી.)

(સીતાજીના મહિનાનો રાગ.)

બહાલી ! કાં તું વસી રહી દૂર ? હરે બિલટી રહ્યું

વસમું મ્રે'નજ કેરું પૂર ! શમાવી શકું નહું !

૧

દશે દિશે અંધારું મીણુ ઘેરાઈ વાદળ વળ્યું !

શકે તારી કળા થઈ ક્ષીણુ ! કે ચંદ્રનું તેજ ગળ્યું !

૨

વળે કળ, પડે ગમ, નહિ કાંઈ ! સુઝે નાંહિ સુંદરી !

- રહે ભાન ન તન મન માંહિ ! વિના તું મરેં ઝુરી ! ૩
- સૂતું તું વિણ તે શુભસ્થાન હવે ખાવા ધાય છે !
- સહુ રંગે ભર્યું એ, વેરાન, જગત આ જાણાય છે !? ૪
- રહી કાંઈ ન કયાંહિં મિઠાશ ! ફિકાશ બધે વળી !
- સુધા સર્વસની નિધિ ખાસ અહિં ન તે અંધરકળી ! ૫
- મન વાળું કહે કેઈ પેર ? હૃદ શાંતિ કયમ લહું ?
- તું-સમાગમ સુખ તણી લહેર પામું કયાં ? કોને કહું ? ૬
- મારા મનડા ફેરી વાત, -હૃદય અમુકણ બધી ?
- દિના દિન કણિ કણ, સાક્ષાત રહે ઉરમિ વધી ! ૭
- નિરખું કયાં મનમોહન રૂપ રસે જે હસી રહ્યું ?
- ઝળહળતું તરંગે અનુપ, હું-દર્શન બ્યાં થયું !!! ૮
- કાંતા ! કોમળ કમળતું ફૂલ મિંચાયું તુજ સમું !-
- લાગે પ્રિયકર, મુજને અમૂલ, -હાવાં મન એ ગમ્યું !!! ૯
- રમાડું કરમાં સદાકાળ હૃદે રાખું દિન નિશા-
એ પર ઉપજે એવું વહાલ ! સભારે એ તુજ દશા ! ૧૦
- ક્યારે ક્યારે એ સમતું વિકાસી, પરાગ પ્રસારિને,
પ્રિય !-હું મધુવ્રત શું વિલાસિ રહી આ પ્યારિ રે !!! ૧૧
- ક્યારે ક્યારે હું-અંક સુહાવી, વીંટી ખાહૂ વેલડી,-
મારે કંઠ, ચુમીમાટ લાવી સમિપ તુજ મુખ-હરિ ! ૧૨

લહરિ ત્રીસમી.

(સાક્ષેપ સમાગમ પ્રાર્થના.)

"Had we never loved so blindly,

"Had we never loved so kindly,

"Had we never met nor parted,

"We had never been broken-hearted"-BURNS.

(વસંતતિલકા છંદ.)

ના હોત સ્નિગ્ધ નયન નિરખ્યાં કદાપિ,
 બાલ્યાં ન હોત પ્રથમેયિ મુખે તથાપિ,
 બાંધી ન હોત અકળાવતિ ચિત્ત પ્રીતે,
 તો ઝંખના ન હત કુઃખદ કોઇ શીતે !!! ૬
 પ્રેમાંશુ-જળ શશિ-કાંતિ ! પ્રસારિ, મોહ
 વિસ્તારિ, દષ્ટિ ઝળકી મણિકાંત-લોહ,-
 બાંધી બધા અવયવે, વળિ પાંખ વેધી;
 તારે હૃદ કમળ ભુંગ પુર્યો શું કેદી !? ૭
 જો થાત ના સખિ ઉદ્દ કદિ અંદ્ર-લેખા-
 તો સંલવેજ શું ચકોર ચિતે વનખા ?
 જો ના ખરે અમૃત બિંદુ ઘનથિ ક્યારે-
 તો આતકો અસુખ વ્યાકુળતા શું ધારે ? ૮
 જા ! થાવું દૂર ન ઘટે ! ન ઘટે રિસાવું !
 ના દષ્ટિથી વસવું દૂર ઘટેજ આવું !
 તે આથમેલિ પાણ અંદ્રકળા ફરીથી
 પામે ઉદ્દ, ખિલવિ પોયણિ સૌ ખુબીથી ! ૯
 હાં ! આવિ, દર્શન દઇ, તું સુધા વધાર !
 વાણી વિલાસ મધુરી રસ કેરિ ધાર !
 આલિંગન ઘન સુસ્નિગ્ધ થકી નિવાર,
 તું ચુંબને શિયિળ ગાત્ર વ્યથા અપાર !!! ૧૦

લહરિ એકત્રીસમી.

(પૂર્વપ્રસંગ-ચિત્ર)

“Had I but the wings of a Dove.”

(વસંતતિલકા છંદ.)

ન્ને દિધી હોત મુજને શુભ પાંખ દેવે—
 તો દહ પીડ વિરહાનળની શું સેવે ?
 આવી, ઉડી મળું તું ને મુજ દુઃખ ગાઠ !
 આનંદ માણિ, મનમાંહ, કૃતાર્થ થાઉં ! ૧
 શું દૈવ ફૂર અતિશે હું—વિષે દિસે છે
 કે યોગના સમય તે ક્ષણમાં નિઠે છે !!!
 અર્ધી ઘડી વિરહની જુગ જવિ લાગે !—
 તો રાત્રિ કે વરસ માસ દિના શું થાગે !? ૨
 આઃ ! શા હતા દિવસ તે રસના સુખાળા !
 આનંદના, રતિ, સુહાસ, વિનાદવાળા !
 શું આપણું સુખદ શાંત નદી—કિનારે
 સંધ્યા સમે ફરવું વાત વિલાસમાં રે !? ૩
 ખીલી શિળી શરદની અજવાળિ રાત !
 ખીલી ખુખી ભરિ શિ યોયણિ શુદ્ધ જાત !
 શું ચંદ્રિકા તરસ્યું તલ્પિ રહ્યું ચક્રાર !
 થાતાં વિન્નગ ચક્રવી વિલપે શું ધોર !? ૪
 ખીડાઈ જાય કમળો ! ભ્રમરો મુઝાય !
 ધાર્યા મનોરથ બધા મનમાં સમાય !
 રાત્રી જશે ? વળિ થશે નહિ પ્રાતકાળ ?
 હં ! ચક્રવાકિ ! મળશે તું મને શું કાલ !? ૫
 આવો સુદારણ સમો કદિ આપણા અ
 આવે ? રકુ મરણ તેયિ શરણ્ય સોહ !

તે આજ શી.ગતિ વિચિત્ર વિધીનિ ન્યારી !

થાચે ન મૃત્યુ-ચિત રૌરવ દુઃખ ધારી !!! ૬

લહરિ વત્રીસમી.

(પિંજર-ખદ્ધ ચકોરી.)

(૫૬.)

“પાસે તથાપિ જીદાં રહેવું હોયે !”—એ રાગ.

તું હો અકોરી પિંજરમાં પડી છે !

આંખી નથી અંકુશી જરીકે !!!—તું હોં

તું તો સુલી જ્ઞેલજ્ઞેલી હલેતી,

ફાલી કુલી તરડાજે રહેતી !

નિર્મળ વ્યામે પ્રકાશતિ ચંદા

હરખે ઘેલી નિર્ખતી'તી સ્વચંદા !!!—તું હોં ૧

શીતળ કિરણ ઝરણમાં એ નહાઈ,

તેની સુધાયી તું ખિલતી સદાઈ !

કોમળ પ્રેમજીવન તારં,

તેમાં ગળી ગયું તું શું બિચારં !!!—તું હોં ૨

હરતી તું હરતી સ્વતંત્ર કદાપિ !

હરતી સદા તે પ્રવાહ તથાપિ !

રૂંચે રૂંચે ક્ષણેક્ષણ તું અમંદા !

નીહાળતી ઘટ ઘટ નિજ અંદા !—તું હોં ૩

હોયે ! બધું સુખનુંતે પરવાર્યું !

આ હિલટયું વાદળ અણુધાર્યું !

રૂં પટ શા આસપાસે વિટાઈ,

રંગ ખેરંગી, અસુઝણ દાઈ !!!—તું હોં ૪

દીન દયામણી, ખડાવરી દીસે !

અંદ તું અંદ સ્મરત મન હીસે !

આડીવળે સુળિયે છબિ ધારે !-

ચહિ હરિ ! મરણશરણ એથિ સારે !!!-તું હો ૦ ૫

લહરિ તેત્રીસમી.

(વર્ધાનદી-બ્રમણ.)

(ગજલ. ઈંદ્રસલાને રાગે.)

પ્રિયે ! આ સમે તું અંતર ન કદિ રે અમુંઝાતી !-

આહિ વાદળિ થકી શિનિ અંખિ ને ન થાતી !-૧

હોય ભલે ! વાદળ દળ અટળ કાળું ધોર-

ધુધવાતું ધુમસ અસહ વ્યાપતું સહુ ઠોર !!!-૨

(વસંતતિલકા છંદ.)

આ ગાજવીજ તજવીજ નંવીજ ન્યાંળી,

તે મેઘ મંડળ લયંકર હાય ભાળી,-

મુંઝાઈ-મસ્ત ઉછળે ધુધવે શું ઘેલી !?

કે થંભિ રે' ! શું દિગમ્ભ નદી બનેલી !!! ૧

કાં ફીકિ ? તે રસિકતા, મન મોહિની હા !

ક્યાં તે ગઈ ? પ્રથમ ધીરગભીરતા ક્યાં !?

ક્યાં મંદ નર્તિત ગતિ ? ધ્વનિ ગાન ક્યાં છે ?

ને લેરે ક્યાં લલિત આજ હવે જાણાયે !? ૨

શો નિર્મળો તુજ હતો ઉજળો પ્રવાહ !

શેવાળથી અધિકે શોભતિ તે સદાય !

તે ના પ્રવાહ ! મૃદુ શૈવળ છિન્ન લિન્ન !

નાજૂક જૂઠું ગઈ ! ભૂંગ પ્રમોદહીન !!! ૩

ને લહાણ શું વિષમ, દારૂણ, મેઘ સંગે ?

લહરિ ચોત્રીસમી.

(આધ્યાસન.)

(વસંતતિલકા છંદ.)

આકાશ ઝાંખુ ન કરો તુજ મેઘમાળા !
 ઘેરાવ ના સુરજ ચંદ્ર પ્રકાશવાળા !
 સૌભાગ્ય વેલિ તું વસંતની ના વિલાઓ !
 ના રોશની શરદ રાત્રિ ખુશીની જાઓ !!! ૧
 લાવણ્ય લાવ શિશિરે જડતા ન દાઓ !
 સ્નેહ પ્રવાહ નહિ દાહ સુકાવિ નાંઓ !
 વર્ષો ન અમુજળ આવણુ ભાદ્ર નેત્ર !
 હું તાહરો છઉં સદૈવ અધીન મિત્ર !!! ૨
 ના સંભવો તિમિર ઘેર કદી સદાય !
 ના દુઃખ શોક દવની મજબોજ લાલ્ય !
 જો તે ગઈ કાણુ મુખી આણુધારિ આન-
 વેરાય વાદળિ કહે ક્યમ એહ નાન !!! ૩
 તું ધાર ધીરજ હૃદે ! ચિતમાંહિ શાંતિ !
 આનંદનાં ફિરણથી ઝળકાવ કાંતિ !
 વાણી અમીસમિ મુખે હસતે પ્રકાશ !
 રે'તું પ્રસન્ન પ્રિય સુંદરિ ! કાં નિરાશ !!! ૪

લહરિ પાંત્રીસમી.

(પુનઃસમાગમ-ચિત્ર.)

(વસંતતિલકા છંદ.)

બાલે ન બાલ મુખ ! પાય ગતિ ગરેના !
 તે આંખડી અપજ ખંજનશી ફરેના !

મહાલે તટે મલિન દાદુર ગાનિ રંગે !

તે આથમ્યો મુખદ મિત્ર સદા પ્રકાશી

અંધારં વ્યાપ્યું દર્ધ છાઈ બધે નિરાશી !!! ૪

તે ચક્રવાક જીગ, સારસ જોડ, હંસ,

ફીટયાં ! ફિટચો હરણનો તુજ તીર વંશ !

તે એ ગયું પવન દહેર ઝુકેલ ડાળે

સંધ્યા સમે, ખગમ ગાયન, પ્રાતંકાળે !!! ૫

વાંકા ચુકા વમળ શા ? ચિર ધાર પ્રાણ !

સૌ કલેશ, વૃષ્ટિ જળ, ગર્જન લુપ્ત જાણ !

હા ! આ ક્ષણે ઘન ઘટા વિખરાઈ જશે !

તે કાપતી કદળિ વીજળિ ગૂમ થાશે ! ૬

ડયાં બાચકા ધુણિ તણા, જળની જંજળ,

અંધારિ, અસ્થિર, અવાસ્તવ મેઘજળ !!!

તું ધાર તાહરી સ્વભાવિક રમ્ય શાંતિ !

આનંદ આપ સહુને તું પ્રસન્ન-કાંતિ !!! ૭

મારી લિજ્જત ગદ્ય પાંખ ઝિણીજી-તેથી !

ના હું મળી શકું તુંને પણ વેગજેથી !

મારે સ્વરે ધ્વનિયિ નમ્રથિ દેઉં બોધ-

સર્વે વિકાર ત્યજ ! નિર્મળ ! છાંડ ક્રોધ ! ૮

સંપત્તિ કે વિપત્તિમાં સરખા સમુદ્ર !

ઉત્પાતમાં પણ ડગે ન પ્રહાડ રેદ્ર !

નિત્યે મધુપ્રસન્ન કરે મધુર સુ-ગાન !

તારા સંબંધિ તદરૂપ તું થાય કાં ન ! ૯

લહરિ ચોત્રીસમી.

(આધ્યાસન.)

(વસંતતિલકા છંદ.)

આકાશ ઝાંખુ ન કરો તુજ મેઘમાળા !
 ઘેરાવ ના સુરજ ચંદ્ર પ્રકાશવાળા !
 સૌભાગ્ય વેલિ તું વસંતની ના વિલાઓ !
 ના રોશની શરદ રાત્રિ ખુશીની જાઓ !!! ૧
 લાવણ્ય લાવ શિશિરે જડતા ન દાઓ !
 સ્નેહ પ્રવાહ નહિ દાહ સુકાવિ નાંઓ !
 વર્ષો ન અમૃતજળ આવણુ ભાદ્ર નેત્ર !
 હું તાહરો છઉં સદૈવ અધીન મિત્ર !!! ૨
 ના સંભવો તિમિર ઘેર કદી સંઘાય !
 ના દુઃખ શોક દવની પ્રજાઓજ લાઘ્ય !
 જો તે ગઈ કાલ મુખી આણુધારિ આજ-
 વેરાય વાદળિ કહે ક્યમ એહ નાજ !!! ૩
 તું ધાર ધીરજ હૃદય ! ચિતમાંહિ શાંતિ !
 આનંદનાં કિશોર્ય ઝળકાવ કાંતિ !
 વાણી અમીસમિ મુખે હસતે પ્રકાશ !
 રે' તું પ્રસન્ન મિત્ર સુંદરિ ! કાં નિરાશ !!! ૪

લહરિ પાંત્રીસમી.

(પુનઃસમાગમ-ચિત્ર.)

(વસંતતિલકા છંદ.)

બોલે ન બોલ મુખ ! પાય ગતિ ગરેના !
 તે આંખડી ચંપળ ખંજનશી કરેના !

ફીકી વિલી, મૃગલિશી, સખિ રાંકડી શી !
 ઝ્યાં તે ગઈ ઝળકિ વીજળી વ્યાકુળી શી !? ૧
 શર્મે ઢળી, નહિ મિટોમિટ દીઠ માંડે !
 નિશ્વાસ દાખિ દિલમાં, નહિ ખહાર કાઢે !
 તે પ્રાણને વળિ નિહાળતિ કાંઈ કષ્ટે,
 ધીમેધિ, કાયર, મિઠી, કતરાતિ દષ્ટે !!! ૨
 તે આપણા પ્રણય દાષ વિચારી, ખહીની,
 હા ! આંખ-ખૂણુ, કરિ, પાંપણુ, આંસુ ભીની-
 દખાય શી ગરિખડીજ, દયામણી શી !?
 કો' કોણ કાંત અતિ કુર હશે પછીથી !!!

લહરિ છત્રીસમી.

(વિકળ-રમણી.

(અ.)

દિંડી.

કહે, કેમ તું મિંચાય દુઃખ ધારી ?
 રસિક પોયણી રૂપાળિ, રાંક માં'રી !
 નહીં-નહિ થયેલ આ લુકું પ્રભાત !
 દિપે નિર્મળી સુઅંદ્રસહિત રાત !!! ૧
 ઘડી રે'નિ અલી સૂર્ય દૂર લાગે !
 તું ને જોઈ સૂખ થાય ! ભૂખ લાગે !
 તૃષિત આંખ લગિર આંખતાંજ થાયે !
 શિતળ ! ધન્ય જ્યહાં તું મિઠી સુહાચે !!! ૨
 અરે હાય ! વદે શું "જવું જરૂર" !?
 કુંળી કાયમહીં હૃદય ઝ્યાંથિ કુર ?
 હરે શું નિત્ય પ્રેમિ નિર્મતામાં ?

તને તું આમ વાહ આ સમામાં ! ૩

મૂર્ખ, રસરહિત, દાદુરથી તારો,
કુખદ મંગ પડ્યો, જીવ બળે મારો !
રહું કમળ, મિઠી પોયણી તમેરે
પડી દાદુરને હાથ ક્યમ ગમે એ !!! ૪

રહો રાત દિવસ પાસ, વાસ, લેના !
મધુર રૂપ નિર્ભવાળ દષ્ટિ દેના !
રંચ કિંમત ન મન મહિં કરે રે !
“રંક હાથ રત્ન” નહિ દિલે ધરે એ ! ૫

ભલે રાત દિવસ આજી આજી તારી
દંચિ વાસ, નહીં ચાકિ કરે ધારી !—
જમર કે રસિક અન્ય ના અડે રે
કહી કુદિ કુદી પાણીમાં પડે એ ! ૬

ગરિબ દાદુરોની ગતિ નહીં જાણાયે
જવા, પાડવા વિરોધ હ્યાં જરાયે !
પાણીમાંજ વિચરિ શકે બિચારા !
રસિક ઊડતા, ઉંચેચિ જીએ દારા ! ૭

તજનિ ખીંક ! ઠીક આખરે થવાનું
સુખે કે' ન વહાલિ તું મને જવાનું.
રહે રોજ સમીપ, કુખ શમાવિ કુકું !
ખિલવ પોયણી મધૂર મૂખ રહું !!! ૮

નરમ, લાંબિ આંખ, કામણે ભરેલી,
ચપળ, વાંકિ લગિર, હું—ભણી કરેલી,
હસિત, રસિક અલી મુજ ભણી કરીને
રહે પોયણી ! મિચા ન તુંડરીને !!! ૯

(બુલબુલ.)

(આ.)

વસંતતિલકા છંદ.

મીઝાય આજ ક્યમ પોયણી મીઠિ મારી ?
 ના આ રસીલિ ! દિન છે ત્રહ કુઃખકારી !
 આ તો નિશા હરખની અજવાળિ ભાસે !
 તારા મનાહર સુવાકર ન પ્રકાશે !!! ૧
 આ દોડિ જાય જલદી મકિ અંધકાર !
 ને પામિ રે' અમિ ઝૂંપીં કિરણો પ્રસાર !
 તેથી ચકોર હરખે નિરખી પ્રકાશ !
 થા તું અનિદ્ર તુજ પાંખડિ સૌ વિકાસ ! ૨
 શું તું બિહે નિરસ દાદુરનો કઠોર ?
 થાશે સુન્ધાંતિ રસ ભંગ કરીશું સોર ?
 સંખંધિ ક્યાંહ તુજ રંગ રસે કઠંગ ?
 ક્યાં તાહરા મધુર, મોહન, રમ્ય રંગ !!! ૩
 તું પૂર્ણ પ્રેમ શુભ અંદ્ર વિલાસ નેગ !
 તે પંકમાં મલિન, દીન, મલા અભોગ્ય !
 તું તાહરે અખુટ પ્રેમ સરોવરેથી
 આનંદિ રે' અમિ નિધી મુખ નિરખ્યેથી !!! ૪

(ચંદ્ર)

લહરિ સાહત્રીસમી.

(ભુજંગી છંદ.)

(વિરહતાપ.)

વિના કારણે હું ચિડાઉં બધાંથી !
 વળે ના કળે રે વળે કેં કરાથી !
 બળ્યો હું બળ્યો હું રહું ! ક્યાંધિ પાત્ર

લગીરેક શાંતિ ? જઈ ક્યાં વિરામું !?!

૧

અરણ્યે રહું એકલું વૃક્ષ સૂકું !

ઉઠા શ્વાસ નિશ્વાસ ચોપાસ મૂકું !

કળા કુંભળાઈ, તવાઈ શિ તાપે ?

બધી રૂપ રેખા ફિટી હા ! અમાપે !

૨

વિના નિર્મળી વાદળી વારિ વર્સે—

કહે અંગ અંગૂર તે કેમ ધરો !?!

ઝલે ના ખિલે ! ચેતને ના ઝગારે !

ગઈ મોહિની ! માધુરી ના લગારે !

૩

દશા તું વિના દાહ્યલી એવી મા'રી

ક્ષણે ન ક્ષણે ન ક્ષણે રે થવાની !!!

દેવે વીંટિ લીધી ! દહે દેહ જવાળા !

વિખૂટી પડી ! ક્યાં ગયા સાથવાળા ?

૪

બની ખા'વરી ! ખાપડી કો મૂગીરે !

રતિ પામતીના ! સ્મૃતિ તે ઝુરીરે !

લુખી આ પડી, આંખડી—નૂર નાહિ !

રહેની બધી ઉર્મિ રે' ત્યાં સમાઈ !!!

૫

ભયંકાર હું અધિકારે ભરેલું,

બધું વિશ્વ ભાળું વ્યથાએ રસેલું !

અહા કૂરતા તાહરી દૈવની વા,

દિસે કેવિ એ દુઃખદાયી અસીમા !?!

૬

બપૈચાય પાને સુખા સ્વાદ અતે !

નહીં તે રહે કે સદૈવે સચિંતે !

કળા ચંદ્રની ના ચકોરી ઝુરાવે !

સહૂ કાળના પોયણી એ મિચાવે !

૭

કઈં વિહૈ વેડી, સુસંચાગમારે

સુખે હર્ષતી નર્ષતી પીયુ મ્હાલે !

.

જો એ નિહાળે અતિ સસ્પૃહ મોરલો આ !

કેકા રંધાવિ, નૃત થંભિ, કળાવના હા !!!

“થાશે હવે તૃપતિ”-ચાતરફ ઉડે છે

“પીયૂ પિયૂ” રટત ચાતક રંકે, હર્ષે !!! ૫

જો રીત આ કુદરતે જડ ચેતનામાં-

કે' હાય નાંહિ હું-વિષે શું સલૂણિ શ્યામા !?

ચાહું અહા ! નિરખવા તુજ દિશ રમ્ય,

લૂલી હું આંખનું નિમેષણ હા અગમ્ય !!! ૬

જાણુ થઈ પવન હું પ્રસરી બધેથી;

બેઠું તું ને નિત, ગતિ ધરિ તું યિ તેવી !

કે હું ગળી ગળિ સુનિર્મળ થૌ પ્રકાશ-

તારે મિકે નયન હું ઝળકું સ-હાસ !!! ૭

કાંતે ! થઉં હું અથવા જડ ભૂમિ પૃથ્થ

તું-ચાણું સ્પર્શે થકિ લાગ્નવતો, અકષ્ટ ?

કે કામિની ! બહિર અંતર તારિ રે'વા

આકાશ-વૃત્તિ ચહુ ચાર અખંડ લેવા !? ૮

શાને ન ઈશ ! મુજને જળ લાવ દીધો ?

રકંતે રગે ઉછળતો રંત નેથિ ઝીલ્યો !

આ તે અરે ! ક્યમ ખમું દુર તું યિ રે'વું ?

વીજગ વીણ મધુર ક્યમ સૂખ લેવું ? ૯

હે પ્રાણ ! ઉજવળ સુપ્રેમનિ પાંખ પામી

પ્રાણ પ્રિયા પ્રાણયિ પ્રાણયું રૌ' વિરામી !

એ છે અખંડ વ્રજ ! સ્વર્ગજ એ અનંગ !

આનંદના તહિં વળે વિમળા તરંગ !!! ૧૦

લહરિ ઓગણચાલીસમી.

(પ્રેમ બંધ.)

(પદ.)

“ ચાલ વેલી અલખેલિ પ્યારિ રાધે ”—એ રાગ.

અયિ અયી ! પ્રેમ બંધમાં શું હુને બાંધ્યા ?

હરિ તન વિકળ, મન-સુવિવ્હળ, અતિશ પ્રબળ નિશા વિષસમ શું
વાંધ્યા !!! અયિ અયીં

શો સ્વતંત્ર સદા તર્કને તરંગે !—

રમતો હતો કલ્પના નદીમાં રંગે !

કવિતા કુંજમાં સ્વચ્છંદ કદિ ઉમંગે

કરી કેલિ, કરી કેલિ, મનકું ચેલિ, મુધોહલિ, રસે રેલિ, દિવસરેણિ,
મૃગાનેણિ, અમૃતવેણિ, હો અલખેલિ, નહિ થયેલિ, તદપિ
તૃપ્તિ ! નહિ સંતોષ—કોષ સાધ્યા !!! અયિ અયીં ૧

મધુર અંદ્ર ફિરણથી શી રમણી રસીલી,

અનિલ લહરિ સમી લલિત કો છબીલી,

મદન—મુગ્ધ કુસુમ—માસ સમ નવેલી,

નિરખિ તરણિ, નિરખિ તરણિ, શત સહસ્ર, હૃદય સરણી, વિકળ કરણી,
રસનિ ઝરણિ, મધુર વરણિ, હંસગયણિ, કમળનયણિ, અંદ્રવયણિ
તદપિ પાર ન હું કમારનો કદિ લાધ્યા !!! અયિ અયીં ૨

હવે પરવશ હું શો તુંથી થયો છું !!!

તુંહિ તુંહિ એક તુંહિ ધ્યાને ગણિ ગયો છું !!!

હૃદય—લચે દેહ માત્રથી રહ્યો છું !!!

તુંથી લિત્ત, તુંથી લિત્ત, અહહમીન ! નિત અધીન, જળ વિહીન,
રે' શું દીન ? દયાવીણ ! અયિ કડીણ ! પ્રણયલીન રમણની ન
લહે દાઝ ! પ્રેમથી શું પ્રાણ બાંધ્યા !!! અયિ અયીં ૩

લહરિ ચાલીસમી.

(પ્રણયભંગાક્ષેપ.)

(ગઝલ.)

(ઇંદ્ર સભાના રાગની.)

(અ.)

એક વખત આપ પાડિ પ્રીતિનો પ્રસંગ (૨)
 રમણ પરિત્યાગ કરે ? નહ કરી ભંગ ! ૧
 “ક્ષણ પણ હુરિદર્શન વિણ દગ ચક્રાર મુઝાય ! (૨)
 “દટકયું દટકયું કાળજ મુજ કાળ ના ગુંથાય !!! ૨
 એ શું વચન પ્રેયસિ ! તુજ હતાં સખી સમક્ષ ? (૨)
 તેહ તું બદલાઈ જાય આજ કાં પ્રત્યક્ષ !? ૩
 હાંસિ કદી હોય નહીં પ્રીતિ અગ્નિ સાથ ! (૨)
 રનેહ-નદી રેલે ખેલ ન ! પ્રેમ-સિંહશું ખાય ? ૪
 ખાળ ! હજૂ ખ્યાલ નહીં રસમુધાના ક્યાંઈ ! (૨)
 તેથિ અપળ-વૃત્તિ તારિ આમ આ જણાઈ ! ૫
 વિરહિની ઉતકંઠાવિષે અહા ! શો આનંદ ! (૨)
 ચાતક-વ્રત અમૃત-વચનિ ! દીપ્તિ શું સુખ કંદ !? ૬
 જેને જઝળતિ ઝાળ-પ્રીતિ સુખ તણી અલિલાષ. (૨)
 તે શું ખિલે દહ દહે સેવે જે હુતાશ !? ૭
 તેને શું ડગાવે ઇર્ષ્યા ? નિંદા શું હઠાવે ? (૨)
 વૈરિ તણી ? વીર હુરિ પ્રીતિ રણ ગળવે !!! ૮

(આ.)

પાંસળિ સઘળી નિકળી આ હૈડે હાડ જણાય ! (૨)
 પ્રતિક્ષણ તન ક્ષીણ થાય ! મનકું ખહુ મુઝાય ! ૧

“નયન નયન મેળવ નવ પ્રિય શું તવ અંબોલ” (૨)

બુદ્ધિ કહે “બોલવું નહિ” પ્રીતિ કહે તું બોલ. ૨

હામિ ઘણી વાર રાખું અંતરનો ઉચ્છાદ (૨),—
તોય તે ઉછાળા મારિ પ્રેયસિ ! મગઠ થાય. ૩

દૃઢ અચળ કરાવ કરું આપ અંતર સાથ (૨)

પ્રણય—રોષથી અંબોલ રહું તું થિ દિન રાત ! ૪

પણ જ્યાં જળકે પૂર્વ દાર તુજ વદન સુચંદ—
સહજ વળતિ રેલ રોકું ક્યાં હું ચકોરનંદ !!! ૫

લહરિ એકતાલીસમી.

(પ્રણયવિસ્મૃતિ ?)

“No other lip thy kiss shall claim

“No other Fair th’ embrace that’s thine,

“Encircled by Love’s living flame,

“Thy Image in my heart shall shine.” (A Bee)

(ગરબો.)

“મને ભૂલિ ગયો છે મારો છેલડો રે”—એ રાગ.

હુંને શાને સલૂણિ તું ભુલી ગઈ રે ? (૨)

એ તે કેવી—હાં હાં રે એ તે કેવી હો સુધડતાણી પ્રીત !!!

મારી પ્રાણ ! હુંને—૧

સુધા સ્નેહની સમુદ્ર મનને શો મથી રે ? (૨)

પીતાં પીતાં—હાં હાં રે પીતાં પીતાં રે અધર એ શિ રીત !!!

મારી પ્રાણ ! હુંને—૨

નિશો પ્રેમના કરાવિ અધવચ આ મુકી રે ! (૨)

છંદ છંદ—હાં હાં રે છંદ છંદ શો નચવ્યો નાચ નીત !!!

મારી પ્રાણ ! હુંને—૩

પ્રેમ પ્રેમ એક નમ શો દિન રેન છેરે ? (૨)

ફટકયું ફટકયું-હાં હાં રે ફટકયું ફટકયું મારું કાળજ ! ચોરું ચિત !!!

મારી પ્રાણ ! હુને ૪

તારા પ્યારમાં એકતાર હું છઉં સદારે ! (૨)

ફીટે ફીટે-હાં હાં રે ફીટે ફીટે શું ભાવિનું લિખિત !!!

મારી પ્રાણ ! હુને ૫

નહીં જાણ્યું પહેલે અલ્યાં ! યશે આટલું રે !

શાને માટે-હાં હાં રે શાને માટે નહિ-તો થાત આ દુઃખિત !!!

મારી પ્રાણ ! હુને ૬

ધરું ધ્યાન-ભુલું ભાન ! માન પાન શું રે ? (૨)

સઘળું સાથે-હાં હાં રે સઘળું સાથે પરવાર્યું હિતાહિત !!!

મારી પ્રાણ ! હુને ૭

હવે એન નહીં ! જવાળા હૈયે પરજળે રે !

શે શમાવું-હાં હાં રે શે શમાવું ? હરિ હરિ ! શું વિપરીત !!!

મારી પ્રાણ ! હુને ૮

લહરિ બેતાલીસમી.

(વસંત વિલાસ વૈરાગ્ય.)

(હોરી.)

(રાગ કાફી-તાલ દીપચંદી.)

આજ કેઇ પેરે રસે એલું હોરી ! યે ચકોરી !!!

આજ કેઇ પેરે ૦

હૃદય કમળ કમળ કમળાવી, ચિતકું અપળ મુંજ ચોરી,-

કાં તું મયાણ કરી રહિ અતુર ! દૂર ન દૂર ! કરિ થોરી

કૃપાળ કટાક્ષેય તોરી !!! યે ચકોરી ! આજ ૦

સમરથ મનમથ પ્રેમ રિપૂ કરી, અકથ વ્યથા આશિ બોરી ?

“નયન નયન મેળવ નવ પ્રિય શું તવ અમોલ” (૨)

બુદ્ધિ કહે “બોલવું નહિ” પ્રીતિ કહે તું બોલ. ૨

હાથિ ઘણી વાર રાખું અંતરના ઉચ્છાદ (૨),—

તોય તે ઉછાળા મારિ પ્રેયસિ ! પ્રગટ થાય. ૩

દૃઢ અચળ કરાવ કરું આપ અંતર સાથ (૨)

પ્રણય—રોષથી અમોલ રહું તું થિ દિન રાત ! ૪

પણ જ્યાં ઝળકે પૂર્વ દાર તુજ વદન સુચંદ—

સહજ વળતિ રેલ રોકું કયાં હું ચકોરનંદ !?! ૫

લહરિ એકતાલીસમી.

(પ્રણયવિસ્મૃતિ ?)

“No other lip thy kiss shall claim

“No other Fair th’ embrace that’s thine,

“Encircled by Love’s living flame,

“Thy Image in my heart shall shine.” (A Bee)

(ગરબો.)

“મને ભૂલિ ગયો છે મારો છેલડો રે”—એ રાગ.

હું ને શાને સલૂણિ તું ભૂલી ગઈ રે ? (૨)

બે તે કેવી—હાં હાં રે એ તે કેવી હો સુઘડતણી પ્રીત !?!

મારી પ્રાણ ! હું ને—૧

સુધા સ્નેહની સમુદ્ર મનને શે અધીરે ? (૨)

પીતાં પીતાં—હાં હાં રે પીતાં પીતાં રે અધર એ શિ રીત !?!

મારી પ્રાણ ! હું ને—૨

નિશા પ્રેમના કરાવિ અધવચ આ મુકી રે ! (૨)

છંદ છંદ—હાં હાં રે છંદ છંદ શો નચંચો નાચ નીત !?!

મારી પ્રાણ ! હું ને ૩

ન તું સમાન આન રસ-સુધાંશુ-રેખા !
 તુંહિ પ્રેમ મુર-તરંગિણી અલેખા !
 સતી ! રૂપ-કમળા ! રતિ-સર્વસ્વ-હેતુ !
 તુંહિ એક-તુંહિ વિશ્વ-તુંહિ પ્રિયે હું !!!

૫

લહરિ ચુંવાળીસમી.

(પ્રિયસ્મરણી રમણી.)

(વસંતતિલકા છંદ.)

શર્મે લજેલિ, લલિતાદિ રસે ગળેલી,
 સૌભાગ્ય વર્ણુ પરિપૂરણતા ભળેલી,
 નિર્ભાંત નિર્ભિ રહિ પોયણિ તું મય'ક-
 ના દોષ કે ભય લહી સ્વપને ! નિશંક ! ૧
 શી મોહિની મધુરિ મૂર્તિ ઝગે રસીલી !
 શી તે સુધા વરસતી ! તહિ 'રે' તું ઝીલી !
 હે ! નિર્ધુ ! કે સકળ પાન કરીજ ઊડું ?
 સર્વાંગ ભેદું ! ગણિ તેહ વિષે મળું શું !!! ૨
 એકાંત તેનું સુખ પામું હું શે પ્રકારે-
 ના સંભવે વિરહ-વ્યાકુળતા લગારે-
 એ ચિંતતાં તુજ અવેવ થયા મુદ્ધિત !
 આનંદથી પ્રિય મનારથ અંકુરિત !!! ૩
 અર્દ્ધાં દળી નયન-પાંખડિ ! શી સ્મિતેથી
 દીપી કળી અધરની રસ ઉજવળેથી !
 નિશ્વાસથી સહજ તારું હૃદય તરંગ્યું !
 હર્ષાશ્રુ એક દગકોણતટે ઉમંગ્યું !!! ૪
 ત્યાં કે અચાનક અલક્ષિત વાદળી આ
 શી વેગથી ઘુરકતી ઘુમતી ચ'ડી હા !

તલસુ તલસુ દરસનસર નયણાં ! પ્રગટે સર્વાંગી આ હોરી !
 ઝાળ આ જળી રહિ બહોરી ! યે ચકોરી ! આજ ૦ ૨
 ચોગરદાઈ રચાઈ શિછાઈ અખિર ગુલાલનિ ! ઝોરી !
 કાણુ પ્રતિક્ષણુ ધ્વનિ ગીત સંગીતનિ મુજને દમે દિલ દોરી !
 રંચના ઉલ્લાસ રહ્યો રી !!! યે ચકોરી ! આજ ૦ ૩

લહરિ ત્રેતાલીસમી.

(આન-મનાવન.)

(દિ'ડો.)

રસોદય સમુજવળ હરખિ લખિ કપોળે
 વીલું, વાંકુ વદન, —કાં ન દે અમોલે
 રતિ-વિલંબન ચુંબન એક-હાં ! એક ઘેલી !
 માન-મોહિનિ ! મીઠિ ! મદનમદસાહેલી !! ૧

કમળ નાળ ધવળ, કોમળ કર છખીલી !
 ભાવ-લહરિ-ચલિત-વેલિ, હસિ રસીલી !
 પ્રેમઉર્મિ અંજળિ, —તુષ્ટિ-પુષ્પ પૂર્ણ,
 આનંદ-અક્ષત-સહ સમર્પે સુંદરિ તૂર્ણ !!! ૨

વિકળ-વચન, રસ વિરચન, —વ્યાકુળતાથી—
 કાલું કાલું, ઘેલું ઘેલું, મૃદુલ-તા-શ્રી !
 યોલિ યોલિ અમીહલિ છાં વર્તાવાં
 કેમ નહીં ? મુગ્ધ રહી અહિં હાવાં ! ૩

અયી ! આમ વામ શો નિદાન રે'વાં ?
 પ્રણયાલિંગન ઘન કે'નિ કેમ ન લેવાં ?
 સહજ આદર ! કર શું જાય, થાય અયી ?
 દોષ ધર ન દીલ, રોષ હર મુખેથી. ૪

તે ઉગ્ર ગ્રીષ્મ તણિ આળ શમી ! હવે આ
 વર્ષા વિડંબન વિત્યે, શરદે સલૂણા
 હોશે પરસ્પરનિ આંખિ તણાજ દહાવાં !!!
 તું ધારણા ધર અખંડ હરિ સુહાવાં !!! ૧૨

લહરિ પિસ્તાલીસમી.

(ત્રિમખીડા.)

(રેખતો.)

અહા ! શા માટે મેં કીધી
 નિશા ? તું પ્રેમ રસ પીધો ?—અહાં ૧
 નિરખું હું ચકોર આંખડિયે
 તું ને અલમસ્ત ચંદા શિ એ !—અહાં ૨
 તું માં મશગૂલ રોજે રહું !
 અધી બુલબૂલ ઘુનથિ હું !!!—અહાં ૩
 લવું તું નામ મુખ મધુર—
 વિરહે સંજવતું એ ખરું !!!—અહાં ૪
 ઘવાયું હૃદય ! ગળે રૂધિર !
 જળે જવલનપ્રભા સુચિર !!!—અહાં ૫
 ન અશ્રુ ઉઠ્યાં—ન નિશ્વાસ—
 પ્રગટું તું દહે હૃદય—વાસ !!!—અહાં ૬
 રૂંધે રૂંધે—રૂંધે જળે—
 નહીં મોક્ષ ! મોક્ષ એ ભાળે !!!—અહાં ૭
 પ્રથમ ન લલ્યાં ! હવે દુખડાં !
 હરિ હરિ ! પ્રેયસી ! રસણાં !!—અહાં ૮

વ્યાપી રહ્યો અવરણીય શું અધંકાર ?

શી ગર્જના કંડકાટયિ ત્રાસકાર !!! ૫

સાપોલિયાવિજળિ ! કૈ વળિ વીજ-ભાલા !

ગોળા કંઈ અગનિના વરસે શિ નવાળા !!!

ઉત્પાત-વાત ધરતી નલ દે ધુળવી

આ વૃષ્ટિ દૃષ્ટિ ફુલતી સહુ દે લિજળવી ! ૬

રેલી રહ્યું શું જળથી જગ આ સમસ્ત !

તારે સરોવર-હૃદે ઉલટયું શું મસ્ત !

ઉગ્ર પ્રહાર કરતું પૂર તું-શરીરે !

લોચાઈ તું ગઈ સમીપ શશી નહીં રે ! ૭

વાફ બાણથી સતત સુંદરિ શી વિંધાઈ !

નિંદાપવાદશરપંજરમાં રૂંધાઈ !

શું શોસવું કાણ કાણે તુજને પડ્યું છે !!!

અત્યંત ઉત્કટ શું સંકટ સાંપડ્યું છે !!! ૮

શાંતિ ગઈ ! સકળ બ્રાંતિ થઈ શિ હાય !

તારી દયામણિ દશા શિ સદા જાણાય !

કો જાણી અત્રિક શું તપ તુંથિ સેવે ?

વીજગણી તું ફગાયાઈ દહે શું દહે !!! ૯

એના રહી ઝળક ઉજવળ હાસ-રમ્ય !

રે ક્યાં ગઈ લટક તે રસ-ભાવગમ્ય ?

લાલિત્ય તે ગળિ ગયું ગતિથી ! મિઠાશ

અંદીં ફિટી નયનથી ! વચને શિ આશે !!! ૧૦

તે એ નહીં ચપળ એતન મોહવાળું !

ના-ના નહીં અકળ વર્તન તે રસાળું !

આવી વિલોકિ પલટાઈ ગયેલિ તુંને,

કે' કોણ કૂર વિસરે ? અથવાજ દૂમે !!! ૧૧

લહરિ સુહતાલીસમી.

(પ્રવાસી પ્રિયતમનું પદ.)

(અરબી)

“ થાતું ક્યાણુ મૃગલોચની ”—એ રાગ.

શ્યાણી સુરત સલૂણી દૂર જાઉં છઉં તદપિ હૃદય મારું તું—પાસ !

આગળ હય આણુ ચાલતું પડે ! રહે હૃદય સહિત નિશ્વાસ !!!

જ્હાલિ ! કાં વલવલે ?

રમણ રસીલિ રૂપાણિ ! કુખ દિલ કાં ધરે !!! શ્યાણી૦ ૧

આંખડલીના એક કોણમાં રે ઈયાં, આંસુડાં ગળી ન શકેય !

કળ-કંઠી ! કંઠ સ્તંભિત થયો હા ! “ જાઉં ” વચન ન મુખ નિસરેય !!!

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૨

એરે દિવસ આનંદના જ્હાલિ ! રાતલડી રસભીનિ !

જાય હા ! જાય ! હવે ક્યાં મળશે રાશિ-કળા તું મમ રંગીલિ !!!

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૩

અરણુ ઉદયે અંજવાળતાં, કે પ્રિયે રસાતાં સાયંકાળ,—

મધુર મોહિનિ હસિ દીપતી એ શરદનિશે હસીશું કે કાળ !!!

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૪

ઉજ્જવળ સુખદ શૃંગાર રસે ખીલી, વીર રસે મદમસ્ત !

આનંદમાં દિન નિર્ગમ્યા કંઈ કરણાના !—તે સહૂ અસ્ત !

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૫

દહથી દહ જુદા થશે—પણ હૃદયથી હૃદય કેદાપિ

નહીં—નહીં થશે હૃદય રસીલિ ! હરિ ! માણુ અંધારુ તથાપિ !!!

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૬

લહરિ છેતાલીસમી.

(અવિચ્છિન્નસમાગમોત્કંઠા.)

(દિડી.)

ધ્યારિ તારિ મુને મ્હોટિ મન આશ—
કયારે અનુલવું હું અધર રસ મિઠાશ ?
કયારે હૃદય સરસી વ્હાલિ ! હું દખાવું ?
તુને પ્રીતિ ઝરાણ રેલમાં ઝિલાવું !? ૧

અહા ! કેમ રસિલિ ! મુખયિ ન કહે કાંઈ ?
કેમ શરમ શોકે મુખ છબી છવાઈ ?
અયી સુંદરી ! કાં ગરોબડી જણાય ?
“નિરૂપાય પ્રિય હું” શું તું વદે હાય !!! ૨

કહે કોણ ભાવે ભેટિ મ્હો મલકાવે ?
મણય રોષ લાલિ નયન મુખ સુહાવે ?
તારે વદન કમળ ભ્રમર સ્વર વિનાનું !
કહે વ્હાલિ ! મિકું ખીન્નું ગાન શાનું !? ૩

મધુર ભ્રમર ગાન ! કમળ ખિલવું પૂર !
વ્હાલિ ! વદવું હસવું સદા કાળ દૂર !
આડે અંતરાયે નહિં મઝા દાજે !
પ્રેમ રસિક મિત્ર શું તું વિરહ સાંજે !? ૪

કહે આપણે મળીશું હવે કયારે ?
કયહાં સુધી આમ રહિશું અસુખ પારે ?
નહિ કદાપિ આપણ મળ્યાં હસ્યાં હોત ?
ન હોત દુઃખિ પંખિ વિના ચંદ્ર જ્યોત !!! ૫

લહરિ સુહતાલીસમી.

(પ્રયાસી પ્રિયતમનું પદ.)

(ગરબી)

“ થાતું હયાળુ મંગલોચની ”—એ રાગ.

શ્યાણી સુરત સલૂણી દૂર જાઉં છઉં તદપિ હૃદય મારું તું—પાસ !

આગળ હમ આણ ચાલણં પડે ! રહે હૃદય સહિત નિશ્વાસ !!!

જ્હાલિ ! કાં વલવલે ?

રમાણ રસીલિ રૂપાણિ ! દુખ દિલ કાં ધરે !? શ્યાણી૦ ૧

આંખડલીના એક કોણમાં રે ઈયાં, આંસુડાં ગળી ન શકેય !

કુળ—કંઠી ! કંઠ સ્તંભિત થયો હા ! “ જાઉં ” વચન ન મુખ નિસરેય !!!

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૨

એરે દિવસ આનંદના જ્હાલિ ! રાતલડી રસભીનિ !

જાત હા ! જાત ! હવે ક્યાં મળશે રાશિ—કળા તું મમ રંગીલિ !?

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૩

અરણુ ઉદય અન્નવાળતાં, કે પ્રિયે રસાતાં સાયંકાળ,—

મધુર મોહિનિ હસિ દીપતી એ શરદનિશે હસીશું કે કાળ !?

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૪

ઉન્નમળ સુખદ શૃંગાર રસે ખીલી, વીર રસે મદમસ્ત !

આનંદમાં દિન નિર્ગમ્યા કંઈ કરણુના !—તે સહૂ અસ્ત !

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૫

દહથી દહ જુદા થશે—પણ હૃદયથી હૃદય કદાપિ

નહીં—નહીં થશે હૃદય રસીલિ ! હરિ ! માણ પ્રયાણુ તથાપિ !!!

જ્હાલી૦ શ્યાણી૦ ૬

લહરિ અડતાઠીસમી.

(વિયોગિનીવ્યાક્રંદ.)

(૫૬.)

“ખંસી વાગે છે વંનમાં આઘી”—એ રાગ.

સખી ! જ્ઞની વિચરે વિદશે વ્હાલો ! (૨)

કોઈ પ્રાણને પાછો વાળો !!! સખી૦

મૂખડલે મોહિની શી હસી રહી—મારો મધુરો ચાંદલિયો ક્યાં ચાલ્યો !!!

સખી૦ ૧

વાણી વિલાસી વીણા શી રસીલી ! રંગ રતિના ઝરો રે'ન આલ્યો !!!

સખી૦ ૨

પ્રેમ અલૌકિક મૂર્તિ સંભવની ! એવો અમિતો કુપ્પો કે' ક્યાં ભાળ્યો !!!

સખી૦ ૩

પાયે પડું ! જ-જ ! પદ્મવ પસાર ! સહુ ન મારો મનના માન્યો હુ થિ

ન્યારે !!! સખી૦ ૪

ગાત્રે ગતિ નહીં ! હૃદયે રતિ નહીં ! પ્રાણપતિ હરિ હરિ ! પાછો

વાળો !!! સખી૦ ૫

લહરિ ઓગણપચાસમી.

(અપૂર્વ પ્રેયસી પ્રેમ.)

(૫૬.)

(રાગ બુલબુલનો.)

અહા ! શો સ્નેહ તારો છે ! અલૌકિક એ વિચાર્યો મેં !!! અહા૦

એ સરિતા આનંદની ! રસસિંધુ એ અથાગ !

મોહ માધુરી મદતણા સદા સોહંતો બાગ !

બંગીચો કલ્પનાધારે-હસંતો રમ્ય શૃંગારે !

તું-મૂર્તિ દેવી ત્યાં મારે વિરાજે ! સ્વર્ગ ધાર્યો મેં !!! અહાં ૧

કોમળ કમળ હું તાહરો બ્રમર પ્રીતિના પાત્ર !

નિકટ હૃદ કે દૂર હૃદ નિભું સ્નેહથી માત્ર !!!

નિભાવે સ્નેહ માત્ર હું-યતાં અસ્ત આપણો એ દિને !

વિરહ નિશ વ્યાપતો તિમિરે ! તુંહિ તું આધાર મારો છે !!! અહાં ૨

ચાર અંદ્રિકા ચિત વસી ચતુરા ચિત રમતાર !

બિહું અકોરૂં બાપડું બાધે કદિ અંધકાર !

વિરહ અંધકાર શું બાધે ? કિરાણુ તું-કટાક્ષ આરાધ્યે ?

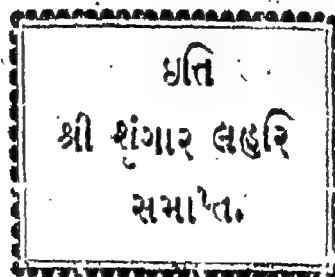
અમી સંજવની જ્યાં એ-પછી પ્રિય શો ઉગારે રે !!! અહાં ૩

તું મમ જીવન ! તું દેદે ! તું મમ પ્રાણાધાર !

દેહ દેહ જૂદા તદપિ તું હું-હું તું સાર !

અલૌકિક સાર સુંદરિ તું ! જનન સારથ્ય તું-મળવું !

સદા સંચોગમાં ગળવું ! હરિ ! એ મોક્ષ મન મોહે !!! અહાં ૪

श्री

शृंगार-चंद्रिका.

શ્રી
શૃંગાર-ચંદ્રિકા.

અર્પણ-પત્ર.
દિંડી.

નહીં દૂર-દૂર દેહ જલ્પિ હોયે !
પ્રેમલીન હૃદય તુજ સમીપ સોહે !
ભલે હો અનવધિ વાત, કૃતિ, વિચારે—
અહા ! કેમ પડે મારિ તું વિસારે !!!-૧

કામળ લીલોરસિલિ રાંક મિઠી મારી
રે' પ્રકુલ સદા પ્રેમસુધા ધારી !!!

આ તુજ ચંદ્ર-તુને કિરણથી હુલાવે !—
નિત્ય નિત્ય કળા વધતિ થકી ભાવે !-૨

પ્રેમખિંપિત છળિ મારિ તું ત્યાં ગ્રાંખે—
દ્રગ ચકારથી ! તું હૃદય સદા રાખે
તેનિ ભાવના, તું વાસના સદાય !

અર્પું તેથી આ શૃંગાર ચંદ્રિકાય !!!-૩

શ્રી

શૃંગાર-ચંદ્રિકા.

પ્રથમ કલા.

(કટાક્ષ-નિવારણ-પ્રાર્થના.)

(પદ.)

ત્વરિત નિવાર પ્યારી !-હાં હાં નિવાર પ્યારી ! (૨)

કટિલ લવાં કમાનથી (૨)

કટાક્ષ કાળજ કોરશે કોઈ કોઈ ભયૂં !!! ત્વરિત૦ ૧

અરે ! શિ કોમળતાએ-અહા ! શિ પ્રેમળતા એ-

તોય તુજ આ નયન તે રસભયૂં ખંજર ખૂબ શું કર્યું !? ત્વરિત૦ ૨

હરિ હરિ ! ક્યાં હું જાઉં ? હું તો હાવાં ક્યાં છુપાઉં ?

વદની વ્હાલિ-દાપિત શો હું જો તુજ વદનકમળ સહજ વીકર્યું ! ?

ત્વરિત૦ ૩

બીજી કલા.

(અધરામૃત-ચાચના.)

(પદ.)

ચહું હું અધર સુધા !-રસીલિ ચહું અધર સુધા ! (૨)

મધુરિ મુખ-મુવાસથી (૨)

શિતળ ચંદ્ર કિરણ, હિમજળ કણના સમી !!! ચહું૦

કે' તો ખુસખૂલ થાઉં રસભયૂં ગાણું ગાઉં !

રહું તું-પાસ સરસ સમય ઓ કુલ ! પાંખડી ચુમી !? અહું ૦ ૨
 તરસ્યો હું છું અતિ ! હુંથી સહેવાતી નથી-
 શોસના બપૈયાધિ ! મિઠિ વાદળી રે' હૃદ વિષે રમી !!! અહું ૦ ૩
 સદા હું સમક્ષ તારી-ગણી અકોરિ પ્યારી
 ખિલું કળાધિ અંદ્ર હરિ ! વિરહે ક્ષય ક્ષીણતા ખમી અહું ૦ ૪

ત્રીજી કળા.

(ત્રેમ નિભાવન.)

(પદ.)

અયી નિભાવ હું ન ! બહાલી નિભાવ હું ન ! (૨)

અમિભરિ આંખડી થકી (૨)-

દયિતે દાષિ દિસંતો તથાપિ દાસ તાહરો !!! અયી ૦ ૧

છહું હું ત્રેમભિન્યો ! પ્રણયસમુદ્રકુબ્યો !

અહહહ ! ગાઠ નિશા નહની ખુમારિથી અલમસ્ત હું બન્યો.
 અયી ૦ ૨

દિધું સર્વસ્વ તું ન ! મારું ચૈતન્ય, તને-

ત્રેમભર્યું મનહું દેઈ હાવાં હૈયા-સનેા હું ક્યો !!! અયી ૦ ૩

સમાર્પિ શક્તિ બધી ! દિધી વિજ્ઞાનમતી !

તું ન સ્વતંત્રતા કરિ ભેટ ! હું પરતંત્ર તે ક્યો !!! અયી ૦ ૪

સદા સુખિ તુજ છાયામાં ! હુંઃખિ તુંથી દૂર ગયામાં !

હરિ હરિ ! થાય શું મુજ થતાં તું-કુલવેલથી પરા !? અયી ૦ ૫

ચોથી કળા.

(પ્રેમિયે પ્રિયાને પ્રણય-કોપથી મનાવતું.)

(પદ.)

શું હો રિસાય હુંથી-ઘેલી રિસાય હુંથી ? (૨)

અતિકે હું તુજ પ્રિય થકી (૨)

અહો ! શું જન્ય અહિંથિ ત્યજ્ય પ્રણયલીન રમાણુ રસિક દાનન !!!

શું હો ૦ ૧

રસાણિ વાદળિ પ્યારી ! વિષેરાતી થાય ન્યારી-

તો કયાંથકી હોય ધિરજ, દહતા, સુખદ શાંતિ, ચાતક ભાગ્યહીનને !!!

શું હો ૦ ૨

અકાળે ચાંદનિ શિળી-અહા ! કદિ જન્ય ઢળી-

કોમળ કુમુદને નિશાચે શું હાય ! અપી ! થાય ? ના ચકોર ખિ-

ન્ન એ !!! શું હો ૦ ૩

શ્યાણી ! તું સમજે બધું ! અહા ! એ શું જન્ય કહ્યું ?

હરિ હરિ ! દુઃખ દરદ વહાલિ ! દુસહ થાય ! રે' પ્રસન્ન સતત અ,

અધીનને !!! શું હો ૦ ૪

કળા પાંચમી.

(“હું તો તારોજ છઉં પ્રિયે !”)

(પદ.)

હું તો તારો પ્યારી ! તારો તારો તારો પ્યારી ! (૨)

મોહ-મંત્ર વશ છઉં (૨) !

પ્રેમ પરિમળ હો ! હૃદય, કમળ-બંધને પુર્યો !!! હું તો ૦ ૧

દિનાદિન રસાલિભાષી-આહે ત્યાં તું નિત્ય રાખી-

ઉજવળ અખુટ ચેતને કર, સત્વર કે નિવારી દ પરો !!! હું તો ૦ ૨

ભ્રમર તે હોય કોના ? કમળ વિના જે સુના ?

લટકે લટકે ગહન વને, અટકિ, અવર કુસુમના પરાગનાથિ ના કર્યો !!!

હું તો ૦ ૩

શુણ્યું નવ જાય હુંથી—સ્વપ્નએ વદાયું તુંથી—

“નહુજ—અવર ના હવે થયા !” હરિ ! પ્રહાર શું કર્યો !? હું તો ૦ ૪

કળા છટ્ટી.

(“તે” મને ઘેલો નથી કિધો ?”)

(પદ.)

કિધો ઘેલો મુને ! નથિ કિધો ઘેલો મુને !? (૨)

પ્રેમ-મદિરા પાઈને (૨)

અહા ! ઘેઘટ, ગુલતાન, શો અલમસ્ત હું બન્યો !!! કિધો ૦ ૧

જહાં તહાં તુંને દેખું ! ચતુરા ચિત્ર આજેખું

મધુર વરણલિની કલ્પનાથિ, નિપટ પટ સુલઈ રસલેલીન હૃદયના !!!

કિધો ૦ ૨

રચ્યું રસ ભરિત સુખે—લવું તુંજ નામ સુખે !

અહહ ! શું જાણુ હઉં પ્રાંતિમાં કે સ્વપ્નમાં દિન રાત હું એક-તાર

હઉં ઘણો !!! કિધો ૦ ૩

સ્મરણુ એ તારું ખરું ! મધુરું શ્રવણુ કરું

સુખદ વચન વિકળ કરતું તુંજ અચાનકે એ ધ્યાનમાં અહો ! ? !

કિધો ઘેલો ૦ ૪

તુંહિ તુંહિ એક મારે ! અલૌકિક પ્રાણાધારે !

હરિ હરિ ! રસિલિ ! તું નિલાવ—નહિ તો થાય કયમ નિલાવ

દીનના ! ? ! કિધો ૦ ૫

કળા સાતમી.

(પ્રેમ-પરવશતા.)

(પદ.)

નહીં વશ શું તું ને ? બહાલિ નહીં વશ શું તું ને ? (૨)

રસુ હું ને તું રંગમાં (૨) -

તું નયન ત્યાં સુજ નયન, વચન વચન, મનોમન પ્રતિબિંબશું
રહ્યું !!! નહીં વશ ૦ ૧

દહોત્યમકમણિ પ્રમાણુ-વળું ધ્રુવ માછલિ જાણું !

તું કટાક્ષકિરણ, અધરરકુરણ, મનનું અરણ ને દિશ રે' વહ્યું !!!
નહીં વશ ૦ ૨

સંજ્ઞાનિશાન થકી-ભવાંકમાન થકી-

લક્ષ ધારિ, પ્રેરણા પામિ, વર્તિ વેગશું રહ્યું ! નહીં વશ ૦ ૩

તો વચન પ્રગટ થતાં-તું-વૃત્તિ વિદિત થતાં-

હરિ હરિ ! શું હું ઉદાસિન !?!-પ્રાણ પ્યારિ ! એ શું તે કહ્યું ?
નહીં વશ ૦ ૪

કળા આઠમી.

(સમાગમ-દર્શન.)

(પદ.)

મળ્યાં આપણુ હવે ! પ્રિયે ! મળ્યાં આપણુ હવે ! (૨)

પ્રીતિ રસની રેલમાં (૨) -

અનુહદ હર્ષના તરંગ, આનંદ છોળ, સુખના સિંધુમાં વહો !!!

મળ્યાં ૦ ૧

વદતી હતી સખી-"બધું કહ્યું જાય ન સખી

મારૂં ! તો હાવાં સરસ-વચની ! માધુરિ તુજ વિસ્તરી રહો !!!

મળ્યાં ૦ ૨

તૃષિત હું નયન ન્યાળું-રસ ભર્યું મુખ રૂપાળું
તારૂં ! અધિરો, આતુર, ઉત્સુક, વેણ શુણવા કાજ હું અહો !!!

મળ્યાં ૦ ૩

હૃદયે હૃદય ભેટું ! અધરે અધર લેઉં !
ભુજે ભુજ ગાઠ ઉમળકાથિ રસિલિ ! વલિલ મુલગ સાંકળ્યો શું હો !!!

મળ્યાં ૦ ૪

અહા ! બિન્દુ સ્વર્ગ કયું ? પ્રિય ! તુજ ભેટસમું ?
નહિ સાચુન્ય તો સામીપ્ય મુકિત દેહ સત્વર મુખદ આ
લહો !!! મળ્યાં ૦ ૫

અયી ! શું અધિક કહું ? કરૂં વિશેષ શું હું ?
હરિ-રૂપ હૃદય તુજ આ રાખિ, મોહિનિ મુરત તારી ! ત્યાંહિ તે
રહો !!! મળ્યાં ૦ ૬

કળાં નવમી.

(પ્રાણ પ્રેયસીના પ્રેમમાં ઝીલી રહેલા પ્રિયનો આનંદ.)

(પદ :)

ઝિલું પ્રેમ રસે-છબિલી ઝિલું પ્રેમરસે ! (૨)

તું-ધ્યાનમાં ગુલતાન હું (૨)-

ન મુજ ભાન, ન વિજ્ઞાન, નિરખું, સાંભળું કશું !!! ઝિલું ૦ ૧

શું હું તુજ અધર પિઉં ? સુધાથિ અમર રહું ?

કે તુજ વદનચંદ્ર નિરખિ નિરખિ હરખિ શું અકાર હું હસું !!!

ઝિલું ૦ ૨

હું તું અયી ! એક-રૂપે ! તું હું સખિ ! સમસ્વરૂપે !-
શાભિયે ! સામીપ્યમુકિત અતુલવી સાલોક્યમાં વસું !!!

ઝિલું ૦ ૩

રસું તુજ રંગ-રસે ! ભ્રમર શું દૂર ખસે !?!

કમળ-હૃદયથી ? સામીપ્ય સ્વર્ગ ભોગવું ન શું !? ! જિહ્વં ૪

મદે મસ્તાન ઝુલી-રસે મશગૂલ કુલી-

ગાનને હિંડોળ હું યુલખૂલ શું તુજ પ્રતી છઠં અખંડ તાનશું !? !

જિહ્વં ૫

તુંને લઈ અંક ભેટું ! કંઠે તુજ લુજ લપેટું !

નયને નયન, હૃદયે હૃદય, અધરે અધર, મધુર મોહશું રસું !? !

જિહ્વં ૬

અહા ! તું મોક્ષ હુંને-અલૌકિક મોક્ષ દિસે !

હરિ હરિ ! એ પ્રિયે ! રસશ્રિયે ન શું સાચુજન્ય મુકિતથી

દિલે વસ્યું !? ! જિહ્વં ૭

કલા દશમી.

(પ્રેમૈકતા.)

(પદ.)

રહી બુદ્ધાઈ નહીં ! રસિલિ રહિ બુદ્ધાઈ નહીં ! (૨)

ભેદ ભાવ ટળિ જતાં (૨)-

અહા ! મધુર મોહન રસસુખપ્રદ એકતાં જહીં !? ! રહીં ૧

તો તું લજવાય શાને ? સખિ શરમાય શાને ?

વદનકમળ રસિલું મોહન શું નમાવિ આ રહી !? ! રહીં ૨

નિચાં શાં નેણ ઢાળે ! કાં તું કતરાતિ ભાળે ?

દષ્ટિથી ! હો હરણિનયની ! મધુરવરણી રસની ઝરણી શું વહી !? !

રહીં ૩

પાટલ કપોલ લાલી-ખિલેલિ કયાં હો ચાલી

ગઈ ? અમેલિ કુલ ફિકરા શિ પ્રિય પ્રાણ ! ચંદ્રહાસશી થઈ !? !

રહીં ૪

તું-અધર પાંખડિ સ્ફુરે, તથાપિ કાં ન ઝરે
વચન ? અમૃત ખિંદુ દ્વયિતે ! માધુરિં મુખ સિંધુથી અહિં ! ? !
રહીં ૫

કોમળ મુલુજલતાથી, ભિડે ન તું ખાથ શાથી ?
હરિ હરિ ! અશરણ હું શરણ ગ્રહણ કોનું કરું જઈ ! ? ! રહીં ૬

અગિયારમી કલા.

(“ અરેરે ! પાસે પણ જીદાંજ ! ? ! ”)

૫૬.

રાગ પ્રભાત અથવા ભેરવી.

પાસે તથાપી જીદાં રહેવું હાથે !--
નજર ઠરે પણ હૃદય સિઝાયે !!! પાસેં ૧
ક્યારે અખંડ સમાગમ થાશે ?
વિરહ વિષમ શમણે ન જણાશે ? પાસેં ૨
શયનમાં હાર હૃદય આડે આવે--
બહાલી ! વિન્નગ વ્યથા ખડુ લાવે !!! પાસેં ૩
તો શું આ તટ સામસામી રહેવું--
ચકવા ચકવી સમ રડી દુઃખ સ્થેવું !!! પાસેં ૪
શ્રવણ પડે કરુણામય વાણી !
અંતર ભેદ અંતર પ્રેહ આણી ! પાસેં ૫
નયન નિમેષ ન કરવો રચેરે --
કાંકે વિરહ પળનાં એ ખુએ છે !!! પાસેં ૬
ચાગના યુગ પળમાં એ પળે છે !
રાત અગાધ ન કેમે નિઠરે !!! પાસેં ૭
ક્યારે હો ! ક્યાં હરિ ! બહાણુરે વાશે ?
ચકવા ચકવી જીગ ભેળું રે થાશે ! ? ! પાસેં ૮

કઠા બારમી.

(વિરહ-દીપકોજ્જવલન.)

(પદ.)

ખજો ખજો હું રહું ! સદા ખજો હું રહું !!! (૨)

મગટચો અંગો અંગ શો (૨)

મખળ રસતરંગખળથિ, નસે નસે, રૂંવે રૂંવે, અરેઅરે ! દીપક રાગ
હો !!! ખજો ૦ ૧

અરૂણી રેખે રાતી-રસિલિ આંખ ઘેરાતી-

મારિ ! અરતિ ઝાળ, સદાકાળ, ઉલટચો દાવાનળ શો પ્રેમ અથાગ
હો !!! ખજો ૦ ૨

વચન શું અરાણ સુકે ? હૃદય આ ઉજળ સુકે-

પળે પળે શા નિશ્વાસ ! ? ઉછળે રડત રગે રગે, જ્વાળામુખી રસના
લાગ શો !!! ખજો ૦ ૩

તું વિના કોણ ખુઝાવે-મગટચો દીપક હાવે !!!

મધુર સુખદ વચન ગાન તું મહહાર તરલ રાગ વિસ્તરી પરાગ
શો !!! ખજો ૦ ૪

દાવાનળ કેમ શમે ? તું દૃષ્ટિ વાદળિ નમે

નાંહિ, જો સુખ છાંઈ, શાંતિ-દાયિ, અમી વરસતિ રતિ રૂપ ! ખિલે
મોહિનિમય દિલે ખાગકો !!! ખજો ૦ ૫

પ્રણયની અંદ્રકળા ! હૃદય તું થા ઉજવળા !

હરિ હરિ ! ઠાર, દઈ આધાર, સુખનો સાર, પ્રેયસિ ! પ્રાણ
અનુકૂળ આગવો ! ખજો ૦ ૬

કળા તેરમી.

(“અરેરે ! જુદાંજ પડવું !!! ”—એ સ્વપ્નથી જાગતાં.)

(પદ.)

પડવું પડશે જુદાં ! અહો પ્રાણુ ! પડવું જુદાં ! (૨)

કૂર કાળ કળ થકી (૨)

હાય ! અકાળ કાળજ તુજ કઢાપિ, હૃદય વજ્ર મુજ કરી !!! પડવું ૦ ૧

અહો પ્રભુ ! મેળવ્યાં શાંતિ ? કરવાં તાં જુદાં આમે !

અરેરે ! ખીજ તણી ચંદ્રકળા ઘડિકમાં નિશાચિ થઈ પરી !!! પડવું ૦ ૨

કમળે શી ખુણિ ખિલાવી—પરાગ સુગુણ ફલાવી—

ગાણુણુણુ ગાન કરતો અમર હો વંટોળ વિરહ ! કાં તું લે હરી !!!

પડવું ૦ ૩

અકોર શાં ફૂલિ રહ્યાં ? કુમુદ શાં ખીલિ રહ્યાં ?

તહિં અહ ! શીખિ આ અજવાળિ આંદનિ ટાળવા શું પ્રિયનિ વસમી

વાદળી ફરી !!! પડવું ૦ ૪

અમર થવાને કાળે—અધર ધર્યો તો આંને—

અલૈકિક કુંલ—અમૃત અકળ તે હરિ ! નય છે અચાનકે ઢળી !!!

પડવું ૦ ૫

ક્ષણ પાણુ વિરહ તણી—મરણશી લાગતિ ઘણી—

અહહહ ! દીન વદન નિરખ્યા વિણ તે દિન ! તો હવે સમય વિષમ

જશે ક્યમ કરી !!! પડવું ૦ ૬

આકાશ લે ઉપાડી ! કે ધરતિ હૃદય ફાડી—

ઝટ ઝટ દે હો તું સમાવિ ! હરિ વેદના ખમાય ના જરી !!! પડવું ૦ ૭

કળા ચૌદમી.

(“અરે ! હવે ક્યારે મળીશું !? ”)

(૫૬.)

મળીશું ક્યારે હવે ? અહા ! મળીશું ક્યારે હવે ? (૨)

પડિચે આને વીખુટાં !!! (૨)

મળ્યાં ન મળ્યાં આપણે કદાપિ સુખ સમાગમે સ્વતંત્ર રસ સુધાનિ
ઝાકમઝોળમાં !!! મળીશું ૦ ૧

અનિલની તું લહરી ! મુગંધિ હો મોહલરી !
સુખદવાયિ વહિ તું જય એકાએક વિરહ અનળ દાખવી અતોલ
કાં !? મળીશું ૦ ૨

મિઠિ રસ સ્પર્શ શિળી ! અકાળે વાદળિ મળી !
અરેરે ! આમ આ વેરાય ! પુરું મળાય નહિ ! જરાય અનુલવાય
ના સુધાય ચાતકે કલ્લોલમાં !!! મળીશું ૦ ૩

અહા ! કયિ લહેર વાશે ? તુંએ વળી ક્યાં સુહાશે ?
ક્યાં હું હર્ષશ આંતક ? આમ એ મળીશ ફરિ કદાપિ આનંદ હલિ
હર્ષનીજ છોળમાં !? મળીશું ૦ ૪

કળા બિને આમ વળે ! વિરહની છાંછં લળે !
વદ તું વિનાં અંદ્રવદની તુજ ચકોરનિ નિશ નીકશે ! ફરિ ઉગશે
તું-ફિરાળકળીના અંકોર કાં !? મળીશું ૦ ૫

કમળ બિડાવિ કરી-બ્રમર મુઝાવિ કરી-
હરિ હરિ સાંજ જુદાં પડિ ! થતાં સવાર, દુખાને પાર, ચકવા
ચકવી બાપડાં એ હશે ક્યાંહિ રડારોળમાં !? મળીશું ૦ ૬

પંદરમી કઠા.

(પ્રિયાનો છુટાં પડતી વેળા—“મને નહિ વિસારો ના પ્રાણુ પ્રિય !”—

એ પ્રશ્નનો તેના પ્રિયતમનો ઉત્તર.)

(ગરબી.)

કહે એહ શી કારમી વાત—વિસારે તું કેમ પડે રે ?
 તું છે પ્રાણુ પ્રિય સાક્ષાત ! તું મારું પ્રેમજી હૃદયે રે !!! ૧
 એહથી અદકી શી પ્રતીત હોયે ઘેલી પ્રિયસી રે ?
 સદા કાળ સાચી મુજ પ્રીત રૂંવે રૂંવે રહિ વસી રે ! ૨
 નથિ નથિ તે ભ્રમર હું—સ્વભાવ તજી કુલ રસ લઈ રે
 મુજ નિર્મળ પ્રેમ પ્રવાહ પ્રકાશે રહે વહી રે. ૩
 સ્વપનાંતરમાં પણ તુંજ—વિચારમાં ધ્યાનમાં રે,
 તારી મનહર છબિ રસ-કુંજ ખિલે ખુબ માનમાં રે !!! ૪
 માનિ મનથી તુંને મેહેખૂબ ! દિલભર હો ! દેહાર તું રે
 ગુલચિત્ત હો ! દે તેથી ખૂબ ખુશી છુલખૂલ હું રે ! ૫
 પ્રિય ભ્રમર હું, કમળ તું ! થાય વેળા જ્યાં નિશા તણી રે—
 તુજ હૃદય વિષે એ પુરાય !!! હું અંદર તું આંદની રે ! ૬
 ભલે વીતો દિવસ, માસ, વર્ષ, કે જુગ કેરા જુગ વહો રે !
 ન કદાપિ પામે અપકર્ષ હું—સ્નેહ જે તુજ કહ્યો રે ! ૭
 કપરું પણ પ્રેમનું મારું કરી ઠામ ઠેરવ્યું રે !
 આહો જગ કહે સારું નહારું કરે નહિ ફરવ્યું રે !!! ૮
 ઝુઝે રણમાં અડગ શૂરવીર—ન પીડે એ દાખવે રે !
 જય રંગે લિનો વળે ધીર ! કે દેહ સમર્પિ દે રે !!! ૯
 દિલે દાવાનળનો પ્રસંગ દિલોજનિ જ્યાં કરી રે !
 તેજ શીતળ લાગે અંગ ! કંપે ન તેથી હરિ રે !!! ૧૦
 ટેકે એક, વચન, સત્ય એક, તથા પ્રેમ એક ત્યાં રે—
 ક્યાંથી હોય વિકારનિ રેખ વિધાતાના લેખ આ રે ! ૧૧
 નહીં જાણું હું વાણી વિલાસ અધિક વિસ્તારવો રે !
 પ્રાણુધારી આ પ્રેમનો દાસ કૃપાધિ નિભાવવો રે !!! ૧૨

કઠ્ઠા સોઝમી.

(વિરહ-ચિત્ર.)

(શિખરિણી છંદ.)

મુખે નાંહી લેશે ઝળઝળિત કે રોશનિ ખિલે
 નહીં લીલા લહેરે ! લલિતપાથું ભાસે ન નયને !
 ન ગાત્રા ઉત્સાહી ! અચળ સુરતા ક્યાં જતિ રહી !?
 મતિનું સૌભાગ્ય-પ્રિય ! રસિક વૃત્તિ ગઈ કહિં !? ૧
 અહા ! શું મેઘથી શશિ-વદન છાઈ ચિર રહે ?
 અકોરી તર્સતી સહુ સમય તલ્પે શું વિરહે !?
 બિડાઈ વા શું રે પ્રિય કુમુદિની કોમળ સદા !?
 નિશા અંધારે શું મુજ સતત આકાશથી અહા !!! ૨
 ચમેલી શી ફીકી પિળચટિ પડંતી કંઈ રહે-
 અહા ! શું નિશ્વાસે અધર મધુરી પાંખડિ દહે !
 મહા શોકાવેશે ધડકિ રહિ છાતી શિ છબિલી !?
 નિચી ઢાળી દષ્ટિ રસિલિ જળખિન્દૂ થકિ ભિની !!! ૩
 લહું જ્યાં અંકે હું શિથિળ તું કરે કાં ભુજ-લતા !?
 અયી ઘેલી ! આ તે હરખડિ જવું શું વિરહમાં !?
 મુખી લેતાં મુઝે ! ભરિ તું કુસકાં ફેરવિ મુખ,-
 વળી શું વીચારે તરલિત ભવાંથી ધરિ કુખ !? ૪
 પ્રિયે ! ના શું ખોલે ? વચન ઝરણે સૂકઈ ગયું ?
 રૂદ કાં ના ખોલે-અસુખ ભલુકે ઝલ્લઈ રહ્યું !!!
 ધિરી થા ધીરી થા ! મળિશું વળિ હો આપણ નકી !
 વળી હુખે હેલી પ્રિય ! ઉલટશે એથિ અઢકી !!! ૫
 રમીશું રાગેથી ! હસિશું ! વદિશું વાત મધુરી !
 નિહાળીશું નહે સુખદ મુખડું લોચન ભરી !!!
 વળી ખેસી પાસે ભુજ ભુજ ભિડી અંક ભરિશું !
 સુધાસ્વાદે બહાલી ! અધરરસકેરાથિ ઠરિશું !!! ૬

શ્રી

પ્રેક્ષન (વિરક્ષન)

અથવા

ચકિત ચક્રવાકી

પ્રેક્ષનળ (વિરક્ષાનળ.)

અથવા

ચકિત ચક્રવાકી.

અર્પણ-પત્ર.

રેખતો.

વિના બહાલી તું આ શ્રાવ્ય §
સમર્પુ કોણુને કાવ્ય ‡ વિના-૧.

વિના તું કોણુ કુમળાચે,
વિરહ અનળે બળે હાચે ? વિના-૨.

પવિત્ર પ્રેમને કુંડે,
આહુતિ આહુતિ તું દે ! વિના-૩.

શુચિવ્રત સ્નેહનું ધારી !
અચળ વૃત્તી તપે તારી વિના-૪.

પ્રપંચ ન-રંચ દિલડગવે !
તિમિર ધુમતો'ય દગઝગવે ! વિના-૫

વિભૂતિ મોહની અર્ચો,
હું-ધ્યાને શું-મંત્ર રે' અર્ચો !!! વિના-૬

વિના પ્રાણેશ્વરી કોને
લજ્જાં ભાવે પુણ્યું જ્ઞાને ? વિના-૭

સદા અદ્વૈતસરંગી
હું તું અહિંચે રહો સંગી !!! વિના-૮

§ પાઠાંતર “પદ્ય”. ‡ પાઠાંતર “દ્વય”.

શ્રી
પ્રેહનળ (વિરહાનળ,
અથવા

ચકિત ચક્રવાકી.

પ્રથમાહુતિ.

(રેખતો.)

- અયી ચક્રવાકી ! મદ્દ ઘેલી !
 રસે મ્હસ આવ રે' ઝીલી !!! અયી૦
 દિશા ઇર્ષ્યાથિ દગ રાતી
 કરી, ઝાંખી મુખે થાતી ! અયી૦ ૧
 અરે મિત્ર અસ્ત-ગિરિ વળશે !
 વિષમ અધકાર પછિ છળશે !!! અયી૦ ૨
 લપેટી પાંખે પાંખ ઘડી-
 મેળાવી આંખે આંખ વળી.- અયી૦ ૩
 મિઠી રસ ચંચુ ચંચૂ ચુમી-
 રૈ'ચ સુખ-કુન્ન-હુમ ઝૂમી !!! અયી૦ ૪
 ગયો આનંદમાં દિન શો ?
 અલૌકિક એક ઘડિમાં ન્ને !!! અયી૦ ૫
 હેનૂ લહેન્ને રહ્યા અયી ! એ
 લલિત લહાવો ન શો લહિયે !!! અયી૦ ૬
 ઉતાવળી આમ આમ સંખી !
 લગીરેક ઝાંખ !-ન્ને હુ સુખી !!! અયી૦ ૭
 હુરિ હુરિ આ વળે છાયા !
 પ્રથમ વિરહાગ્નિ ઝપાયાં !!! અયી૦ ૮

દ્વિતીયાહુતિ.

(પદ.)

(શૃંગાર ચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

ગાણુ વેરાણુ આતે-લાંબી જુગ જેવિ રાતે-

કાણિ મિણુ શિ રામ રામે (૨)

અહહહ ! અહ તે ક્યમ નીકશે ? તમ મીટશે ? શું ફીટશે મમ પ્રિયતમ

રમાણીનિ વિષમ વેદના !!! વિન્નેગણુ ૦ ૧

ખળ ખળ જળ વહે છે !

પ્રખળ શિ રેલ રહે છે ?

ઉછળતાં નાળાં આવિ મળી, વળિ ફસાવિ દે મુજ રંક મુખમયંકની

અધીરણી અહા !!! વિન્નેગણુ ૦ ૨

ક્ષણ ક્ષણ ધન શો ગાને ?

ખિકટ વંટોળ વાને !

આડિ વાટ શો ધુધવાટને સુસવાટ ! હૈયાફાટ પડે કાન ધ્વનિ અરેરે !

મુજ ખ્હીકણીનો ન કયાં !!! વિન્નેગણુ ૦ ૩

અરણુ ક્યહાં અંકારો ?

અકવી ક્યાં મલકારો ?

હરિ હરિ મળીશું નહિ મળીશું અહ ! વળી શું અનુભવીશું રસ ભરી-

શી મધુરિ દષ્ટિથી મુખ જુગલ જોડનાં !!! વિન્નેગણુ ૦ ૪

ત્રીજી આહુતિ.

(પદ.)

(રાગ પેહેલા પ્રમાણે.)

ટળવળે પ્રાણુ-સખી ! અયી હો પ્રાણુ-સખી ! (૨)

દિત-નિશા-વિન્નેગણી (૨)

ઝંહહ: ઝહાવરી, ઝે'બાકળી, બળિ બળી સઘજે અંગ વિરહાનજે
બાપડી !!! ટળવળે૦ ૧

કુલશાં કોમળ અંગે—

પ્રેમળ હૃદયને રંગે—

પ્રબળ દાવાનળ શો દુસહ. વહનિવેગ વહે, ઝેહ દે વિલાવિ, કે સિન્નવિ
રાંકડી !!! ટળવળે૦ ૨

ઉલ્કંઠા જવરથિ તપી—

ચિંતા સંતાપે ખપી—

સુખદ સરસ સમાગમનિ આતુરતાથિ પડે શોસ કંઠ કંથ સ્મૃતિ થાય
સુધા સમી ને ઘડી !!! ટળવળે૦ ૩

સમિ સાંજે રેખે રાતી,

જવાળા શુએ પ્રગટ થાતી !?

હરિ હરિ નિશાની અંધારિમાં ધુધવાય, નહિ જળાય, શુએ થાય !.
હે સદાય અકબી વેળ વાંકડી !? ટળવળે૦ ૪

ચોથી આહુતિ.

(પદ.)

(રાગ પેહેલા પ્રમાણે.)

આ શી અંધારિ નિશા ! આડી અંધારિ નિશા ! (૨)

શમ શમ શમ ગાજતી !!! (૨)

તિમિર છાંઈ રહિ છવાઈ, પડે ક્યાંહિ, ન સુખદાયિ દષ્ટિમાર્ગતણી
માંહિ મધુરિ મુરત ઝેયસી !!! આ શી૦ ૧

હોચે ભળભાંખળું જોચે

ઝળહળ જોચાત તો એ—

માનિ લેત ! પણ ન તેહ—ભવતુ શુદ્ધરિ ! રસ ભરી પુરેપુરી અંગોઅંગ
તું રસ—કૌમુદી વસી !!! આ શી૦ ૨

સામી તટ કુંજ કંઠે—

નિરખવાને ઉત્કંઠે,—

હું ને જહાલી, અતિ રસાળિ, પ્રેમવાળિ, દષ્ટિ દાળિ, વાર વાર થતી તું ને

ઉચિ નીચિ હું નિહાળું મન હસી !!! આ શી ૦ ૩

હા ! હા સંવાદ કાળે,

કાલે મીઠે અવાળે,

હું—વિચારથી પ્રકુલ, તું, યુલપૂલ ધ્વનિ વિસ્તારે, મુજ ન જ્યારે સ્વર

તું ધારે, દશા ત્યારે તૂજ શી !!! આ શી ૦ ૪

હું ને આપિ મળવા માટે,

પંખીગત માંડે ત્યાં તે,—

હરિ હરિ ચતુર ચક્રવાકિ ! તું અધકારમાં અખડાઈ, રહે ક્યાંહિ,

દુઃખદાયિ વિરહજનનમાં ફસી !!! આ શી ૦ ૫

પાંચમી આહુતિ.

(પદ.)

(રાગ પેહેલા પ્રમાણે.)

દેશા ધનધોર થઈ ! અહા ધનધોર થઈ ! (૨)

નિશા થઈ વિદાય જ્યાં ! (૨)—

અહહઃ ઉજવળ ઝળહળતો દિવસ, હસતો મધુરે કિરણે, આ વધાવવાં
ધસે !!! દિશા ૦ ૧

સંચોગના સંભવ હરે !

વિચોગની વૃદ્ધિ કરે !

સહુ કાળ સંપ્રમથી કંપતા, ન જંપતાં ચિર કાળ હૃદય ખાપડાં ! ગત

હાવાં શિ થશે ! ? દિશા ૦ ૨

સમાગમ ક્યારે થશે ?

જુદાં થવું ક્યારે હશે ?

તથા સંભવશે રે'વું અન્યો અન્યને સુખ સાથ, ધરિ સંગાથ, એ પ્રતીત
અમ થશે !?! દિશા૦ ૩

કમળને દળે જ્યારે,

ભુગલ સુન્નેડમાં રે,

હરી ખેસતાં, અચાનકે કંઈ હેરથી, અંતરાય કરતું કમળ તો હ્રદે દ્રડક-
તું ! હરિ ! હાલશું હશે !?! દિશા૦ ૪

છઠ્ઠી આહુતિ.

(પદ.)

(રાગ પેહેલા પ્રમાણે.)

ગ્રહણ શું મિત્ર થશે ? તારું શું ગ્રહણ થશે ? (૨)

દર્શન દે ઉદયાત જ્યાં (૨)-

અહહઃ અરણ આદિ વરણથી નમંગળ અમ સમાગમના વ્યોમમાં
સ્વાસ્તિક પૂરશે !?! ગ્રહણ. ૧

કમળ ન હસશે ત્યારે

પ્રસરિ પરાગ ? ના રે !

અરેરે ભ્રમર રસથિ, થડકતે સ્વરેથિ, સુખ મદેથિ, ન ગુંજરવ ધોર-
શે !?! ગ્રહણ. ૨.

પોયાણી મિચાઈ જાણે !

કમળ દશા પ્રમાણે-

રહિ બિડાઈ, મધુરિ માલતી સુખદાયી ? અયિ જરાય નહિ પ્રકુલ
ખ્યાં ફૂલ દિવસે નિશા ધારશે !?! ગ્રહણ. ૩.

સુતું સમશાન ભાસે !

વિકટ વેરાનમાં શે

પડે એન ? દિવસ રેન બન્યો એન ! એ દુખ દણ ! વિધિ ધરે ન
દયા ! પંખિડાંનિ શે !?! ગ્રહણ. ૪

તું વિના કોણ મેળાવે ?

મિત્ર વિણ કોણ ખેલાવે ?

હરિ ! હરિ પ્રાણ તણી પ્રાણ અકુવાક ! એ ગ્રસાય ! ક્યમ
રેવાય ? હવે છવાય આપણે વ્યથા વિષે ! ? ! ગ્રહણ. ૫.

સાતમી આહુતિ.

(પદ.)

(રાગ પેહેલાં પ્રમાણે.)

નિશા કેમ ખુટતિ નથી ? લાંબિ કેમ ઘટતિ નથી ? (૨)

આ અટળ અંધારિ જો ! (૨)

અહહ : એ પણ નિજ વલ્લભ ગ્રહરાજ અંદ્ર ભેટવાને કાજ પગલાં પા-
છાં માંડતી ! ! ! નિશાં ૧.

અથવા શું દયા-હીન

વિધ્યે થોભાવી ? તેણે

ખસે કાણભર પળવાર નહિ લગાર ! શો અપરાધ અમ અગાધ હશે
તેહ કાઢતી ! ! ! નિશાં ૨.

સમાગમે હસિ રહેલો !

દિવસ-પ્રકાશે ઘેલો !

નહિ હું બાણુતો જતો પ્રહરપછી પ્રહર ! અકુવાકી એ પળ સમો સમે
ત્યમે થતો વિદાય ધારતી ! ! ! નિશાં ૩.

સાંજે અંખવાઈ જતું,

દિશાનું વદન બધું-

હરિ હરિ અમને શત હજાર તિમિર ભારથી એ દમતું ! તો અંધારિ
કાળિ રાતે શી ગતી ! ? ! નિશાં ૪.

આઠમી આહુતિ.

(પદ.)

(રાગ પેહેલાં પ્રમાણે.)

ન ઝળકે અંદ્ર શાને ? એ મોહ કંદ શાને ? (૨)

નિશા દિવસશિ ધારતો (૨)–

અમૃત સરસ મધુર ઉજ્જવળ વર કિરણથી, તમ-હરણથી, દિશા સુહાવ-
તો ! ! ! ન ઝળકે ૧

ન એ ઉદયે મળાશે ?

ઝાંખિ દુરથી એ થાશે ?

મારિ વિરહ કૃષ્ણ પક્ષમાં ગળાઈ ક્ષીણ કળા એ અકથી અરધિ થયેલી
નિહાલતો ! ! ! ન ઝળકે ૨.

ન તારામંડળ ખિલે !

સહુ સુનકાર હરી લે !

નિશા સુંદરીના સ્થળસ્થળ દગ પલકે કે તે સાથ અકથ વાત અમથિ
થાત સમય સરળ જાત હો ! ! ! ન ઝળકે ૩.

ઉપર આકાશ આમે !

આ જળપ્રવાહ સામે !

હરિ હરિ ધરતિ એ-ભયાનક ધરિ રૂપ, ધૌર છોડાવે, સરવ પાસ
અતળિ ખળનિ, તો અખળાં સ્વભાવ શો ! ? ! ન ઝળકે ૪.

નવમી આહુતિ.

(પદ.)

(રાગ પેહેલાં પ્રમાણે.)

નહીં અજવાળશે શું ? પ્રભા ઉજ્જવળે શું ? (૨)

દિવસ સરસ કો સમે (૨)

કે આ રાત અહ ! અગાધ મદાકાળ, વ્યાપિ રહી, વિરહમાંહિ સરવ
અંત આણશે ! ? ! નહીં ૧

વિરહી પ્રેમિ તાણાં—

કમળના તિ સમાં—

કોમળ અખળ હવન દંપતિનાં કાણુ કાણુ લયલીત સુખાતીત કંપતાં એ
હાણશે ! ! ! નહીં ૨

અહા ! હું તે શુએ કરું ?

શો પ્રિય ઉપાય ધરું ?

સત્વર સુંદર હાથ, કે કાણુ માનમાં પ્રિય પ્રાણુ ચક્રવાકોને જઈ મળું
અચાનકે ! ? ! નહીં ૩

આવા દારૂણ પ્રસંગે—

રહિ રમણીની સંગે—

ધોરૂન આપું એ અખળાને, જે મુનં ધ્યાન, થઈ તલ્લીન, દીનવદન
સરવ ભૂલિ ભાન છે ! ! ! નહીં ૪

અથવા એ કંઠ ભેટિ—

ધ્રુવતિ હું પાંખ લપેટિ—

કરિ હરિ મૂર્છિત થતિ ત્વરિત કરિ સચેત—હું હરખાવું પછી થાવ લ-
વતુ ! ભાવિ આપણે ! ! ! નહીં ૫

દશમી આહુતિ.

(પદ.)

(કિરણાંકુર.)

(રાગ ભેરવી.)

ક્યારે ? ક્યહાં ? કેઈ પેરે મળાશે ?

બહાલી દિવસ દોહલા ક્યાં ગળાશે !—ક્યારે ૦

જાણ્યું ઘડી છેલ્લી સૂધી રહીયું—

સાથે સમાગમ સુખડાં લહીશું !!!—કયારે ૧
 પ્રાર્થુ અરણુ રથ ક્ષણ રે' ટકાવી !
 તું રે' નિકટ તેટલે મન લાવી !!!—કયારે ૨
 આત્મા બન્યો આ અપૂર્વ વિચારે—
 ભાન ન કાંઈ વિરહ થયો છે !!!—કયારે ૩
 તેને સ્થળે તે રહ્યો હું જડાઈ—
 મોહની મૂર્તિ રહી'તી તું જ્યાંહી !—કયારે ૪
 દષ્ટિ પહોંચે નાંખી જ્યાં સુધી આઘે
 નિરખી રહ્યો તું ને હરખે અગાધે !!!—કયારે ૫
 પણ હા ! હવે ક્યાં ? તું ક્યાં હો વિરાજે ?
 હે અકુવાકિ ! રહું તું વિના શે !—કયારે ૬
 હરિ હરિ ! આ અકુવાકના દુખડાં—
 સહિના શકું ! ઝંપલાવું અહિં આ !!!—કયારે ૭
 પણ આ સ્પર્શ ! અજવાળે કિરણ શાં ! ?
 પ્રાણની પ્રાણ ! હું ન તું મળી કાં !!!
 આને—અહિં—આવી પેરે મળાયું !
 વહાલી દુસહ દુઃખ અહિં આ ઢળાયું !!!—કયારે ૮

શ્રી

વિરહ-જ્વાલામુખી :

શ્રી

વિરહ-જ્વાળામુખી.

અર્પણ-પત્ર.

મધુભૂત વૃત્ત.

શકે કાણુ ચાતક વિણુ વસમે દાહ સહી હંમેશ ?
ચકવાચકવી વિણુ કાણુ ગાળે વિરહ નિશા અનિમેષ ?
વિના ચકારી પાવક ભક્ષણુ શકે કાણુ કરી લેશ ?

તો કાને અર્પું હું

વિરહ જ્વાળામુખી વિરહની જ્વાળાથકી જળંતી !!!
જોન ચકારી હોય તું હરિની ઝાંખી માટ તલસંતી!-૧
હરે હો ઝાંખી માટ તલસંતી.

શ્રી

વિરહ જ્વાળામુખી

પ્રથમ જ્વાળા.

(વિરહ જ્વાળામુખીનું ધૂમધું.)

(પદ.)

(શૃંગાર ચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

શું જ્વાળામુખી ધુમે ! અરે-શું જ્વાળામુખી ધુમે !

મખળ વિકટ વિરહની (૨)

લગિર લાલ આ લોચનાતાં લેખનમાંથિ ઝરી ઝાળ અતિ કરાળ આ
રહી ! શું જ્વાળા ૦ ૧

ધડકે અધિરતાથી-

વસમિ વ્યાકુળતાથી-

રગે રગે દહતા રક્ત વહન સાથ છાતિ છાણુ છાણુતી ધરતિ કંપ શી !!!
શું જ્વાળા ૦ ૨

નયન સરોવરેથી-

નિરંતરના પુરેથી-

કુલ ગુલાબ, માલતિ ખાગને વિલાપિ રહે રસશાં અહા આંસુડાં ઠ-
ળી !!! શું જ્વાળા ૦ ૩

ઉન્હા ઉન્હા પળે પળે

નિસાસા મુખ નિકળે-

હરિ હરિ સત્વરિ દે આવારિ, સુધાવારિ દયાધારિ, નિકર
મધુર પલ્લવ રે' દહી !!! શું જ્વાળા

જ્વાળા બીજી.

(વિરહ જ્વાળામુખી.)

(મંદાકાંતા છંદ.)

અંતર્વૃત્તિ, વિષય જડતા બહાર, શી દૃષ્ટિ સૂની !
 શી ગાત્રેની અતિ શિથિલતા ! ઝાળ નિશ્વાસ ઊંઘી !
 શું આંસુનું વિકળ નયન થંભવું એક ખૂણે !
 હૈયું ફાટે વિરહ સમય પ્રેમિનું ! ખાફી શું રે' !!! ૧
 આવે વાણી જરૂર પડતી—ના તથાપિ રસાળી !
 જીવ્હા સૂકે ! ગળું ગળગળે ! આંઠની જાય લાલી !
 ધીમે ધીમે વદન શશિ હો ! શો ફિક્કાશે છવાયે !!!
 છાયાં કાળી જળધર તણી, રાહુની વાં જાણાયે !!! ૨
 આતે અંતે અતિશ વસમી શોસનાથી ગળાઈ !
 બશે લેખા શશિનિ મધુરી રે અમાંસે ખુઝાઈ !
 શું સૌભાગ્યે સ્મર સુહૃદનું, પામિ દુર્ભાગ્ય તેનું—
 આવી વેળા અહહ રસિકે શું સ્વિકારીજ લેવું ? ૩
 રે રે દેવો અમૃત રસના પાનથી મસ્ત આપ !
 નાંહી નિર્ખો અહિં શમિ જતાં અંદન,—ત્યાંહિ તાપ
 થાય છે શો નિત તલસતી તે અકોરિ દિલે રે !!!
 રક્ષો રક્ષો હરિ શશિ-કળા ! મંડળે છો ખિલે એ !!! ૪

જ્વાળા ત્રીજી.

(વિરહ પ્રાતઃકાળ.)

(મંદાકાંતા છંદ.)

ધીરે ધીરે ક્યમ ગગનનાં પાયણાં એ વિલાયે
 ભાનુ દીસે પુરવ દિશ શું ? તે અકોરી સુઝાયે

ને ડોકાવે ઉદયગિરિ એ શત્રુ સંહાર કાને !
 આ અંધાર અહિં તહિં છપે કો ખુણે ખાચરે એ ! ૧
 શી શૃંગારી અરણુ વરાણી રેખ પ્રાચી કપાળે !
 ચૂમી લીધી રસિક રવિચ હાય છુટાં થતાં એ !
 અધાપિ તો દુર નથિ ગયો નાથ પોતા કેનથી
 ઘોળી પૂણીસમ ફિકિ અરે એ વિચાગે દિસે શી !? ૨
 ને થાય છે અતિશ વસમી આ વલે' આટલામાં—
 ક્યાં લેવાના દિન જુગ સમો ? દુઃખ શોસાય શાનાં ?
 કાંતા કેરું કુસુમ કમળું કાળજી પ્રેમ ઘેલું
 બહાલા વિના કયમ નલિ શકે તે—વિષે જે ગળેલું !!! ૩
 આ શું દેખું, અહહ ગઈ ક્યાં મૂર્તિ સોહામણી એ ?
 એ હાથ કે હતિ રસિલિ જે સુંદરી પ્હેલિ ? નહોતે !
 શું ના થાએ પ્રગટિ વિરહ જ્વાળ જ્વાળામુખી શી !?
 કુડું દેવે !—ખસખસ હવે બહો વદાયે ન હુંથી !!! ૪

જ્વાળા ચોથી.

(પ્રિયસી દર્શનાકાંક્ષા.)

(પદ.)

(શૃંગાર ચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

તું ને ક્યાં હું નેહીં ? (પ્રિયે તું ને ક્યાં હું નેહીં ?

દિશા બધી અંધારિ જ્યાં (૨)

આ અહિં છતાં કુસુમ ઘણાં, તું વિણ રણે, વિરહ કોરણ ચડી આવ્યું
 અણુચિત્યું !!! તું ને ૧

હું તો દિગ્મૂઠ બન્યાં !

બધિ શુદ્ધ ખૂધ વનો !

આ શું અજબ વિજળિ ઝડપે, અજબિ ગેબિ વજ્ર-ઘાતું હું ગરી
 શિર સંકેષ્ટ રે વિત્યું !!! તું ને ૦

જાણે ચગડોળમાં હું !

ભુમિ કંપ રોળમાં હું !

ચકિત, થકિત, ચળિત, ભ્રમિત, સરવ વૃત્તિથી હું અશરણ કર કોણનો
ગ્રહું !!! તુંને ૦ ૩

આ શું તન મૂળ ધ્રુવે !

શો આ રોમાંચ ઉદે !

હરિ હરિ ફાટ આ તું ફાટ ધરતિ માત ! શાને માટ રે' છુપાવિ મુખી
જ્વાળા !!! હું સમાઈ ત્યાં જઉં !!! તુંને ૦ ૪

જ્વાળા પાંચમી.

(પ્રેયસી સમાગમેચ્છા.)

(૫૬.)

(રાગ પેહેલા પ્રમાણે.)

હવે શિ પેર મળું ? કહેની શિ પેર મળું ?

આડે અડગ આ રહ્યાં (૨)-

(ગરિ, વન, ઝરાણુ, વિરહ રાણે મરણશરણ ! હું નિશ દિવસ કાર્ય
જળમાં જડચો !!! હવે શી પેર ૦ ૧

હું-મન સંચાર જોવો,

કે તર્ક વિચાર તેવો,

ક્ષણે ક્ષણ તુંને મળવા કાળ ઉડે ! રહે તું-સમીપ નહીં દેહ ! જડ આ
રે' અહિં પડચો ! હવે શી ૦ ૨

તું એ અહા કયાંહ રહી ?

દ્વિધ દેવે પાંખ નહીં !

હરિ હરિ તરફકું જળ જીવનથી વિહીન દીન મીન હું વિચાગ વિષના
કેર શો ચડચો !!! હવે શી ૦ ૩

છટ્ટી જ્વાળા.

(શું હું તને ભૂલી જાઉં ?)

(૫૬.)

(રાગ પેહેલા પ્રમાણે.)

શું ઘેલિ ભૂલિ જાઉં ? અયી શું ભૂલિ જાઉં ?

દૂર હૃદય કેમળથી (૨)–

હો પ્રેયસી તું થાય નહિ જરાય ! સ્વપનમાંહ એ કોઈ વાર સંભવે !!!

શું ઘેલિ ભૂલિ જાઉં ૦ ૧

વિરહે દેહ દહી,

સમસ્ત ભસ્મ થઈ.

પંચ તત્ત્વમાં મળી તત્ત્વ વળી જાય, કે વેરાય એ દસ દિશ, તોય પ્રાણ
ચિંતવે !!! શું ૦ ૨

શું તું ભૂલાવે પડે ?

ભલે જડ થાય રૂદે !–

ગળી જાય સહૂ વૃત્તિ ને વિજ્ઞાન ! ભૂલું ભાન, હું તલ્લીન તું–સમાધિ–
માં થવે ! શું ૦ ૩

પ્રેમળ તું પ્રાણ હું–નાં !

તું વિના ખેલ સૂના !–

માહરો ! તે પ્રાણ પડે પ્રાણથી વિખૂટો ને કદાપિ તોય જીએ હરિગુ
ભૂથને દવે !!! શું ૦ ૪

જગા નેવિ તેવિ હોયે–

ગમે એ સમે સોહે–

તોય વન કે ઉપવન, ગિરિ ઝરણે, નગર, ગામ, આઠો જાન, રહે છેજ
તું હિચે !!! શું ૦ ૫

પાયણ તું–સ્મૃતિ કરાવે !

અકોરિ તેથિ ભાવે !

હરિ હરિ વિષમ શરણાં સહી ચંદ્રકિરણ કમળ કવચ હૃદયધારિ રહુ
હવે!!! શું ૬

સાતમી જ્વાળા.

ચકોરી વિલાપ પ્રશ્ન.

(૫૬.)

રાગ જોગઆશા.

કાં તું ચકોરી વિલાપ કરે છે ?
ચંદ્રચિંતિ અતિ ચિત કાં ધરે છે ? કાં તું-૧.
જો જો દિસે દિવસે અતિ ઝાંઝો !
રાત સદા ન ખિલે સખી આજો !!! કાં તું-૨.
મોહુ અહા જોહમાં શો અધિક ?
કલંકિત છે મૃગલાંછનથીજ ! કાં તું-૩
સુર અસુર સહુ ટાંપી રહે છે
તેની સુધા બધા પીવી ચહે છે !!! કાં તું-૪
પર્વણિ જો જ્યાં પ્રકાશવું પુર-
હોયે ત્યાં થાય ગ્રહણ ઘણું ખૂર ! કાં તું-૫
જો ન લહે સુખ રોહિણી રાણી !
પોયણિ જો પડી જો અંખવાણી ! કાં તું-૬
માસ બધો પહેલિ ઝૂરી મરે છે !
મિત્ર છતાંય બિજ મિચિ રે' છે !!! કાં તું-૭
ભવતુ ! જળું વિરહજ્વાળામુખી હું-
હરિ હરિ ! ચંદ્ર શરણ નાંહિ બીજું !!! કાં-૮

આઠમી જ્વાળા.

ત્રેયસી-પ્રકાશ-પ્રાર્થના.

રેખતો.

રસીલી ચંદની મારી-
 પ્રકાશી રે' સદા પ્યાસી ! રસીલી૦
 નિશા તારે વિષે ચુસ્ત !
 ઝિલું રસ સિંધુએ મસ્ત ! રસીલી૦-૧
 જીદાઈ જીરવી ના શકું !
 વિરહજ્વાળામુખે ધિકું ! રસીલી૦-૨
 શું કંપે કાળજી પ્રેમે
 ગળેલું, પોયણીશું એ !!! રસીલી૦-૩
 શિ તલપી રે' દગ ચકોરી
 નિરખવાને છખી તોરી !!! રસીલી-૪
 ચડે જ્યાં સ્વપ્નની દૃષ્ટે
 જીદું થાવું પડે કષ્ટે !!! રસીલી૦-૫
 ભુલી સહૂ લાનં ! ક્યાં શુદ્ધિ !
 ચહું થઉં સ્વપ્ન ! ન પ્રશુદ્ધિ !!! રસીલી૦-૬
 તું વિના કોણ ખૂઝાવે-
 અંગોઅંગ લાગિ આ લહાયે ! રસીલી૦-૭
 નસે નસે લોહિ ખળતું વહે !
 હરિ હરિ તું શિતળ કુરિ દે !!! રસીલી૦-

જ્વાળા નવમી.

(અયિ તલસાવે શાને ?)

(પદ.)

(શુંગાર અંદ્રિકાના પદને રાગે.)

અયિ તલસાવે શાને ? મિહી રિખાવે શાને ?

કડણ તું કાળજી કરી (૨)

સુખદ અંખિ દઈ જરાય, વળિ તું જાય, નહિ દેખાય !!! રહું સદાય
અંખતો ! અયિ૦ ૧

દશેા દિશ રણ ઉકળે !

વિરહ બપોર બળે !

અહા તું અંખવાનિ ઝરણિ, હરણિનયણિ શિ ઉતકંઠાથિ કલકંઠિ તુંને
અહું પળે પળે મળવા કાજ રંક શો !!! અયિ ૨
અહાહા સમી સાંજ થઈ !

ઘટા શિ ઘનં છવાઈ રહિ !

નિકળિ વાદળિ એક પાંખથી લપાય બીજી માંય તું કળાયચંદ્ર તણી
દીન બણી, હાય ! રહું હું નિર્ખતો !!! અયિ૦-૩
આ તે હું નિરખું તુંને !

કાંઈ કાંઈ સ્વપ્ને શુંએ ?

હરિ હરિ જગૃતિ સુખરતી નથી ! આ શું ધગધગતી સદા કાળ બળું
જળું અતિ કરાળ જ્વાળામુખિમાં હું તો !!! અયિ૦-૪

કયિ દહેરે નીચિ વળે ?

પળે પાછી વાદળિ તુંએ ?

હવણાં બિંદુ સુધા સિંધુથી અધિક પરસાવીશ એક સમે, સુખ વિકાસું
છઉં હુંજ ચાતકો !!! અયિ૦-૫

જ્વાળા દશમી.

(રસના સિંધુનો ધુધવાટ.)

(પદ.)

(રાગ પેહેલા પ્રમાણે.)

ધુધવે સિંધુ શો આ ? રસના સિંધુ શો આ (૨) ?

વધતિ વધતિ ભરતિથી (૨)-

ઉછળે પ્રબળ ઉરમિ વૃત્તિના ! તું પ્રણય ચંદ્રકળા પામિ રહે ઉદય

વિમળ હૃદય વ્યોમને વિષે !!! ધુધવે ૦ ૧

પ્રતિષ્ઠિ રાચિ રહી !

તરંગે નાચિ રહી !

મધુરિ મુરતિ તારિ, પ્રાણાધાર, સુખને પાર લઈ જનાર, એ મુજ ના-

વ કો હશે !!! ધુધવે ૦ ૨

ભલે તોફાન થાઓ !

વંટોળ બધેથી વાઓ !

ચક્કર ભર હું ને ધુમાવતા, કુખાવવા છો વમળ વળો ! બહાલિ હું નવ

ખિહું શરણ જ્યાં મુઢી તું છે !!! ધુધવે ૦ ૩

ચક્રવું હિલોળે ઉંચા-

વળવું તે સાથ નિચા !

શા તરંગ આ સુલાવતા ! હરિ હરિ હરિએ હોળે એ મને ! કુખવું

તોએ કુખવું તરવું અકથ એ દિસે !!! ધુધવે ૦ ૪

જ્વાળા અગિયારમી.

(વિરહાગ્નિવૃષ્ટિ.)

(પદ.)

કુસહ વિરહ વરસિ રહ્યા આ શિ વસમિ લાહે !

પ્રેયસિ તું રસે ભીનિ શિતળ વાદળિ ના જણાચે !!! કુ

હૃદયે તલસ તલસ થાય ! મુખયિ કંઈ કંઈ વદાય !
 નયન નીર ઝરણ વહે ! કંઈ એ સુકાયે !!! દુસહં ૨
 તન શુ અગન અગન થાય ! મન હા બહુ બહુ મુંઝાય !
 પળ પાણુ કળ ના વળે ! સ્થળ કોઈ ના ઠરાયે !!! દુસહં ૩
 ઝાંઝવાં શું આ જણાય ? તરતિ તું-છપી મુઠાય !
 રણુ રણુ રણુ કલ્પના તળ હરિણ હૃદિ શું ધાયે !!! દુસહં ૪

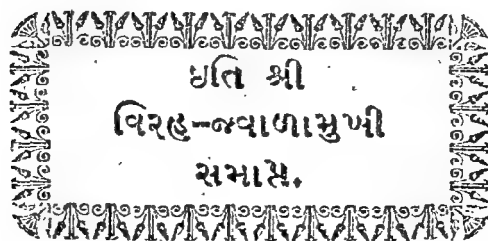
જ્વાળા બારમી.

(વિરહ-હૃદયંત.)

(વસંતતિલકા છંદ.)

તે હા ! ગઈ શરદની અજવાળિ રાત !
 તે ના વસંતનું મનાહર સુખભાત !
 સંધ્યા સમો મધુર ગ્રીષ્મ તણા શું ખીલે ?
 હૃદયંત આ વિરહ ! તું શર તુલ્ય દીલે ! ૧
 ગુંજરવે ન મુજ કુંજ દિસે ધ્વનિત !
 ના હા સ્મિતે ઉપવને પ્રિય પ્રજ્વલિત !
 રે વાટિકા કુસુમ વેલયિ ના પ્રકાશે !
 બ્યાં તું રસીલિ શશિની ન કળા વિલાસે !!! ૨
 તે મોહિની રસતણી થઈ હા વિદાય !
 ના પોયણી નયન માર્ગ વિષે જાણાય !
 સ્વાભાવિકી મુલગતા થઈ શી અદર્શ ?
 તું ચંદ્રિકા પ્રિય ચકોરિ ધરે ન હર્ષ ! ૩
 હા ! કો ક્ષણે સરિત તીર વિલાસિ બહાલી !
 લીલાવતી મધુર લહેર હતી રસાળી !
 તે એ અચાનક શું પાલટિ રૂપ આપ-

નિઃશ્વાસ ભાસ કરતી વિલપે અમાપ !!! ૪
 આકાશનું હૃદય વાદળ કાઠિ જાય—
 દે શોસના નિજ વધારિ પ્રસારિ લાહ્ય !
 નિઃશ્વાસ ઉણુ સ્થળ તેમ જળે જણાય !
 પત્રાંતરે ડરિ રહે દવ આંસુડાંય ! ૫
 ઠંડા અહા ! હિમકણે પવના શું ભારે !
 જ્યાં ત્યાં બધે ઉજડતા જડતા વધારે !
 શૃંગાર સૌ હરિ વનસ્પતિના વહે છે !
 બાળી કળી કુંવળ હા ! કમળો દહે છે !!! ૬
 પ્રાન્થ્યાં વિન્નગ ચક્રવાં તટ એક બીજે !
 લાંબી અનંત જુગ જેવિ ન રાત નીઠે !
 પ્રાચી વિન્નગ મુખ પદ્મનું નાહિ દા'ડે !
 મિત્રે ન સધ પદ સેજથિ બહાર કાઢે ! ૭
 તે એ મધુવ્રત ભુલી પ્રિય ગાન શૂન્ય !
 જ્યાં ત્યાં ભમે વન અરણ્ય ધરી સુ-મૌન્ય !
 ઝાંખો ફિકો શશિ વિન્નગ ક્ષય ખમે છે !
 અંતે વિના કુમુદ દર્શન આથમે છે !!! ૮
 ક્યાંથી હશે નિરમિ આ ઋતુ તે' વિધાતા ?
 જ્યાં પ્રેમનાં વિરહ વન્હિ શું હોમ થાતા !!!
 મંત્રાક્ષરો પ્રિય તણા પ્રિય નામ જપ !
 કુંજા રૂદ બળિ બળે અહ ! એ પ્રતાપ !!! ૯

श्री

शरत्संभवनी.

શ્રી
શરત્સંજીવની.

અર્પણ-પત્ર.

માલિની છંદ.

લહરિ લપટિ મૂર્છા પ્યારિ પામિ સુંગાર,
સહન કિંધ કળાના ચંદ્રિકાના ઝંગાર,
વિરહ અનળ વેગે આહુતિમાં અપાઇ,
વિકટ વિરહ જ્વાળામુખિમાં તું ઝૂંપાઇ.
કમળ કિરણ શોભી શોપિ તું શોસવાઇ,
તરસ સરસ સાંખી ચાતકી ઝોસવાઇ,
ચણગિ ચખિ ચઢારી ચર્ચરી તું સુકાઇ,
શિશિરયુગ વસંતે ગ્રીષ્મ વર્ષાનિમાંહી.
રસિલિ હસિ હવે રે' તેશશી શાંતિ આપો !
કુમળિ ઉજળિ તારા વાદળી તાપ કાપો !
મિઠિ શરદ સલૂણી શીંગી સંજીવની આ
અરપું હરિ વિનોદી વહાલિ વિલાસસીમા !!!

શ્રી

શરત્સંજવની.

પ્રથમ મંજરી.

(પ્રેયસી દર્શન.)

(પદ.)

રમાણ રસિક અવલોક ! વિના આકાશે ઉદય પ્રભા શી !!!

અલખેલી ચંદ્રકળા શી !

ધન મંડળ ચપળ પ્રકાશી !

જ્વલાન્તર હાસ વિલાસી !

હસિત પદનથી દંત દાડમી કળિ શી જ્યોતિ અગારે !

અધર પલ્લવ દળ કમળનું ફરકી પ્રેમનું પૂર પ્રસારે !

મુગ્ધ વચન કોમળ પ્રેમળ પ્રિય ગીત ધ્વનિ વિસ્તારે !

હરિણ નયનો રાંકડિ આંખડિ શિ અપાર રતિ ઉઠ્કારે !!!

અનિહાં શી ચંદ્રકળા શી !

અલખેલી ચંદ્રકળાશી !

રમાણ રસિક અવલોક વિના આકાશે મુગ્ધ પ્રભા શી !!! ૧

દ્વિતીય મંજરી.

(મધ્યાહ્ન.)

(શાદૂલવિકીડિત.)

રાતી રાગરસે રતે, મદ ભરી, ઘેરાતિ કેં આંખડી !—

કાલી ઘેલી, રસીલિ યોલિ લળકે ! લાલી શું ગાલે અડી !—

કાયા કાંચનવેલડો, શું કુમળી લજ્જનનિલે લહેકતી !—

હૈકું સાધ્વસસંબ્રમે ધડકતું ! મુગ્ધા સુમુગ્ધાકૃતિ !!! ૧

મીઠી, મોહ ભરી, મરોડિ, હસતી આંખેથિ ઝાંખે મિથે !

શૃંગારાતિશયે, તથાપિ સહજે, ભેટે બંજે ગાઢ તે !

લે, દે ચુબન, કાન્ત કામ્ય, રસિલાં, સવ્યાજ મુગ્ધામણિ !

હાસજ્યોત્સ્નિતભાવભંગિરમણી ! લાલિત્યમંદાકિની !!! ૨

તૃતીય મંજરી.

(પ્રિયસી સ્વરૂપ વર્ણન.)

(રાગ પ્રેમાનંદના ઢાળનો.)

પ્રેમળ, કોમળ, કમળ પાંખડી, અણિયાળી, ઘેરી આંખડી !

કામં કામાણુ, છળ પ્રબળ, ચળ, ઉજ્જવળ કીકિ ભ્રમરી ઉડી !!! ૧

નવ કુસુમ-સુંદર, મેઘ મેદુર, વિમળ વેણિ વિલાસ શો !

અર્દ્ધગોળ કપોળ તટ સ્મિત ઉદ્વિત પ્રકટ પ્રકાશ શો ! ૨

ભાળ બાળતરંગિણી સ્થળ ભવિરેખા ભંગિ શી !

ગ્રીષ્મવર્ષા કાળકળિત પ્રકૃતિશોભા રસલસી !!! ૩

એ પ્રીતિ અભિનાથ ચંદની ! એ મોહમદમંદાકિની !

એ હરિમતારથ ફળ કલ્પવેલી ! રસીલી છબિ મોહિની !—૪

ચતુર્થ મંજરી.

(પ્રયચિત્રસ્મરણ.)

(પદ.)

બહાલા આંખડલી અણિયાળિ, નહ નિશાની ભરી,—

વરસાવતિ મ્હેરનિ વૃષ્ટિ વિસારિ ન રે' વિસરી ! ૧

સુતરંગિત ભમરના વંક કવિત્વ વિલાસિ રહ્યા !

તરતું શું રૂપાણુ ભાળ કે ચંદ્ર પ્રકાશિ રહ્યો ! ૨

શું ઉદાર સ્વભાવનિ પાપ નિખાલસ મુખડું અહા !
 ઝટ વૈરી કરે નિવૈરે રિઝાવી દે મિત્ર સગાં ! ૩
 માણુ પ્યારા માણુ પ્રમાણુ પ્રેમળ તુજ વાણિ ખિલે
 સુધા માંખણુ હિમળળ ચૂર્ણુ મિડી મૃદુ શીતળ એ ! ૪
 નિરખું પ્રેમ અખંડિત રૂપ તું-રૂપ દિશા દશમાં
 મુજ અંતર, ખાહર, પૂર્ણ, પ્રકાશિત ઘટઘટમાં. ૫
 કરું દષ્ટિથી હું તુજ પાન ચકોરો સુધાંશુ જઘા !
 હરણી વ્યાકુળી ગીતિને ધૂન સુણું તુજ વેણુ તથા ! ૬
 ધરું ધ્યાન હૃદય એકાન્ત કે ચોગ કળા ઉદયે !
 તુજ દેહમાં દેહ સમાવું સાચુજ ચિત મુક્તિ અહે ! ૭
 કલ્પનાસખી, તર્કમુખંધુ, દિયે હરિ પાંખ પિયૂ !
 ઉડી, ભેટું લતા, ખુલખૂલ ગુલાબ હું અધર પિઉં !!! ૮

પંચમી મંજરી.

(ત્રિયસીનેત્રવર્ણન.)

(૫૬.)

(રાગ કહારવો.)

“કૃતિ સામું પ્રભૂ કદી નવ જુઓ રે” — એ રાગ.

આંખ ઘેરી મદલરો તારી દિસે રે !

કે' શી એવી એ ખુમારિ ખિલી ? આંખં

અરધું વિકાસ્યું, રક્ત કમળ મિચાતું,

સાંજ સમે ભાવી શું વિરહ રસે રે ! આંખં ૧

શુકુટિ લતા રસે ગળી ભ્રમરાવણિ

જડ થઈ ! કાંઈ ન ખસે હસે રે ! આંખં ૨

પરન પ્રચંડ પ્રેમ પાવક પ્રદીપ્યા

હરિ હૃદય કુંડે તે તે એ જાળ હશે રે ! આંખં ૩

છઠ્ઠી મંજરી.

(અદા કટારી.)

(પદ.)

(રાગ પ્રથમ પ્રમાણે.)

મતવારી કટારી અદા તારી ખુચે રે !

કોમળ કમળ હૃદ ભેદિ કરી !!! મતવારી૦

વાંકું ભાળે કે તીણું ખંજર ખેલાવે ?

કાપે કાપે મર્મ ! બાળે ! તોએ અહા રૂચે રે ! મતવારી૦ ૧

ઘા આ કરી કરી જેમિ ન લે એ—

હરિ હરિ, એ શિતળતા કરી દિયે રે !!! મતવારી૦ ૨

સાતમી મંજરી.

(વદનશશી.)

(પદ.)

(શૃંગાર—ચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

મધુર તું—વદન શશી ! અહા શો વદન શશી !

શ્રીસમસ્તના ભર્યો (૨)—

રસિક દગચકોર તરસતાં હો સુંદરિ થુલ દર્શન સંતોષિત ખિલે !!!

મધુર૦ ૧

પ્રબળ અનંગ બળે—

માધુરી મોહિની છળે—

હળે ઘેનમાં ચકચૂર અનખ ગળખિ શી તુજ આંખ કનળપાંખડિ કરિ

ઘા રસિક દિલે !!! મધુર૦ ૨

આણીયાળી આંખ શોભા !

શિ પાંપણ અધર—લોભા !

વર કપોલ ચુમી રાજતી ! અંકોર શો મરોડ બ્રૂકમાનના દિસે

મધુર૦ ૩

અધર મધુર વરણે !

ચિબુક પ્રસન્ન પણે !

ક્ષણે ક્ષણે એ આમંત્રિ રે' પ્રિય અધરને શાં રસે રસીલાં મુચુંબને !!!

મધુર૦ ૪

સર્વાંગ કોમળતાથી—

રૂપાણિ રસાણિતા શી !?!

અયી વદું હું શું વિશેષ વાણી વિરમે મોહરતબ્ધ હરિ હરિ એ વિ-

કળ દીનતા વિપે ! મધુર૦ ૫

આઠમી મંજરી.

(પ્રિયા પ્રણય બેલ.)

(પદ.)

“ખતાદે સાનુ પંજબ કિતના દૂર” —એ રાગ.

છુપે છબીલી વહાલી નજરથી શા માટ (ર) ? છુપે૦

ક્ષણ એક ઝળકી, ક્ષણ દુર સળકી

પળે પળે પળે શા એ ઘાટ !? —છુપે૦ ૧

મોહિની મદ લરી, રસની નિરઝરી,

વાણિ વિલસે ! ફિટાવે ! એ ઠાઠ !? —છુપે૦ ૨

રજે રજે ખળતે, હું અધર તલસતે,

ચહું પીવા સુધા, ઢળે બે-વાટ !!! —છુપે૦ ૩

તુંજને હું ભેડું ! હું અંગે લપેડું

થવા શીતળ ! પડે કાં તું પછાત !? —છુપે૦ ૪

મુગ્ધ સ્વપનમાં સ્ફુરતી, મધુરી શી મુરતી

તુજ હરિ હરિ ના હરે ઉચાટ !!! —છુપે૦ ૫

નવમી મંજરી.

(પ્રણયકલહનિવારણ.)

(છંદ્રવજ્ર.)

તે પોયણી નૂતન ચંદ્રને હળી, તેને પ્રકાશે ચિત આહ્ય છે રળી !
પામે મુધાસ્વાદન સ્નેહ દૂતથી, અન્યાન્યની ગાઢ રતિ રહે વધી. ૧

(વસંતતિલકા છંદ.)

તારં રૂપાણું, હસતું, નિરખીજ મુખ-
જનન સૌ જગતની વિસરું હું દુઃખ !
જ્યારે પ્રકાશયત્રિ પૂર્ણ મુ-ચંદ્ર ખીલે-
પ્રેમાદિત્રી લહરિ ઉલટે હું-દીલે !!! ૧

તારી મિઠી નજરની અમિથી હું જીવું !
રાતી દગે, મરડવાળી લવાંચિ ખીલું !
રોષે જ્યહાં અધરપદ્મવ રે'જ ફકી !
જાએ ગળી કુમળ કાળજ મૂળ થર્કી ! ૨

હોં પૂર્ણિમા, પ્રતિપદ્મા, વિકળા, કળા, વા
અધારિ વાદળિની નિર્મળિ કેા નિશા, વા-
જ્યાં ના અમાંસ, ગ્રહ દુષ્ટિનિ જ્યાં ન છાંય-
ત્યાં સર્વથા પ્રિય ચકોરથકી જિવાય !!! ૩.

આ જોડ પોયણ સુ-લોચન ત્યાંહ ખીલે !
રોમાવળી નવ વનસ્પતિ ત્યાં ફુલી રે' !
સર્વાંગ ઉજ્જવળ પ્રવાહચિ પ્રેમની ત્યાં
શંગારની રસ તરંગિણી રે' ખુબીમાં ! ૪

ઘેરાય ચંદ્રમુખકું રિસરાહુનાથી-
ફલાય જ્ઞાનિતિમિરે, ઘન શોક સાથી !
મીંચાય મુગ્ધ મૃદુ પોયણને સ્વભાવે
હૈયું અરે ધડકતું ! ચિતવે શું હાવે !!! ૫

માટે સદૈવ પ્રિય સુંદરિ રે' પ્રસન્ન !
 આનંદ હર્ષ રસથી મધુરાં વચન,
 તું પ્રીતિનાં ઝરણુ શીતળ, વિસ્તરીને
 શાંત સ્વભાવ થકિ ઠાર હું—ને કરીને !!!

દશમી મંજરી.

(વદનશશિ-ચક્રિમા.)

(પદ.)

(શૃંગારચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

રસીલિ રીસે કરે—અયી રસીલિ રીસે કરે.

વાંકો વદન અંદ્ર કું ? (૨)

અહા લવ્ય તુજ લવાં ચઢાવિ લાંછન કાં દાખવે ? મંલકાવે ના મુખે !

રસીલિ૦ ૧

ઘેલિ ઘેલિ પાસ જો હું !

ઘાલિ ન હું દૂર સોહું !

રહું બહુ બહુ બહુ આગ્રહે એકતાન મુગુણુ ગાન તુંજ અકોર કરી આ

હું સન્મુખે ! રસીલિ૦ ૨

તો તું અકળાઈ જાતે—

હુંને અકળાવે શાને !!!

હરિ હરિ હૃદય કમળ કમળું મુજ શું સહે ? ન એ દહે કદળિ

વિજળિપાતરે ! રસીલિ૦ ૩

ઈંદ્રવજ્ર.

જેને ત્રિલોકી મન મોહિને રહી

તે ખાંધચો પ્રેમથિ તાહરે સહી !

ના—ના—ન હું અન્ય તણી મધુવ્રત !

શંકા સ્ફુરે સુંદરિ કાં મનોદિત !!! ૧

मंजरी अगियांरमी.

(चंद्रविलास.)

वसंततिलका छंद.

थाचे दिना दिन-नहीं ! प्रतिरात्रि क्षीण
 मारी कणा ! वदन माहुरं कान्ति-हीण !
 आ अधकार मुजने सघणेशि घेरे !
 आ पाद-भाडु किरणो मुजना ठरे रे !!! १
 वर्षा विषे विकट गर्जनथी ध्वनित-
 ते विश्वदाहि विजणी थकी प्रज्वलित-
 काजी करणतम वादजिचे दबाव्या !
 ना माहुरे मधुर दर्शनकाण आव्या !!! २
 जलज्युं हवे शरदमां सुषमां हसीशुं !
 आ शर्वरीसुष कर स्पर्शे रसीशुं !
 उन्निद्र पोयणि सरे जिलशे रूपाणी !
 आनंदशे प्रियचकारि हुंने निहाणी ! ३
 आशा अदर्श थड धंदू धनुष्य साथे !
 संकल्प मेघ विपरेशुं प्रचंड-वाते !
 सौ सौख्य अकद्विश आम अचित्य आद्युं !
 आ ते समो प्रलयना उलटे अहा शुं !!! ४
 हां ! मूजने निकट मंडण मार त्यागे !
 भारा सहायि ग्रह हुंथि पजेज आव्या !
 हां ! इरवेज पुंड दैत्य-गुर, कवि तुं !!!
 के' कुर दष्टि तुज होय न हे शनि शुं !!! ५
 तुं वक्त रे' दिन हुंथी गुर ! ना विचित्र-
 सेवी रह्यो अह तुं-पामुंज तेज भित्र !!!
 दीपावती कडि हशे जगदंतभिन्दु
 हे सौम्य-भूर्ति तुज ! भंगण-भूर्ति कयां तुं !!! ६

આતાપ શો પ્રગટતો ! મુખ માચિ રાતું
 થાતું દિસે તુજ શું રોષ ભર્યું જણાતું !? !
 રે કોણના કર દહે કપરા હું ને આ !
 હા ! ધિક્ક !!! તું પણ તને રવિ મિત્રતા હા !? ! ૭

શું આપણું હતું અલૌકિક યુગ્મ. રમ્ય,—
 દુઃખે સુખે દુખિ સુખી, રિંપુથી અગમ્ય !? !
 મંદાકિની તટ વિલાસવું—એક રાશિ
 નક્ષત્ર મંડળ વિષે ફરતાં પ્રવાસી !!! ૮

સંધ્યા સમે મધુર પોયણિ ખીલતામાં—
 કે કો પ્રભાત સમયે કમળો હસતાં—
 આલિંગતા કર થકી પડતા છુટા જ્યાં,—
 ઝાંખા થતા, લથડતા, વિરહે ગળતા !!! ૯

એ શું બધું વિસરિ મિત્ર તું એ પછાડી
 મારી રહે ! મુજ પ્રભા હરવા પિંડારી !? !
 અસ્તુ ! પ્રભો ! પ્રાણ્ય ! પૂર્વ પ્રસંગ ! પ્રેમ !
 છેલ્લા પ્રણામ કરું હું તમને સ-નેમ !!! ૧૦

ભાવી વિચાગ નિરખી તું રહે શું ઝૂરી ?
 તારા ! અયી કુમુદ કોમળ ! કાં ચંકોરી !
 આ કાળ રાત્રિ ગળશે ! હું—કળા તથાપિ
 નિત્યે હૃદયે રમતિ આ હું સમર્પુ કાંતિ !!! ૧૧

છો વીસરો પ્રિય જનો તુજને ઘડીમાં !
 મિત્રે તજ્ઞે સહજ કારણ વીણ સામા !
 હું તો સદૈવ રસ સ્નેહ વિષે ગળીને—
 તારો સદૈવ હું રહીશ પ્રિયે શશી રે !!! ૧૨

બારમી મંજરી.

(તારા વિહાર.)

(વસંતતિલકા છંદ.)

કાં તું કરે સ્પરશિ રે' મુજને શશી હે ?
 કાં માહર અધર કાંતિયિ મૂખ ચૂમે ?
 કાં ભેટવા તું ચરણ સ્પર્શને પળે છે ?
 આ શી ત્વરા મિય ! હૃદે તુજ આકળે એ ? ૧
 આ ના હજૂ કનકનાં કિરણા પિલાયાં !
 ના તે સરે કમળનાં મુખડાં ખિડાયાં !
 ના પોયણી ઉમગિ એ નયના વિકાસે !
 આ જો વડીલ તુજ મિત્ર હજૂ પ્રકાશે ! ૨
 આ દૂર દષ્ટિ તુજને ધ્રુવ શું નિહાળે ?
 સમર્પિ ઉજ્જવળ શું આશિષ શ્રી ઉછાળે ?
 નક્ષત્ર સુંદરિ તુંને સઘળેયિ જૂએ !-
 એ મુખે દર્શન મુખી દિન દાહ ખૂએ !!! ૩
 આ અંજળી કુસુમ સુંદર રે' શું નિર્ખી
 સૌ વિશ્વ ઉન્મુખ મુપકંજ જળ સર્પી !
 મંદાકિની કુલ ગુરૂનિ સમક્ષ ? એ તે
 એકાંત શું મુખ સમાગમના સમે છે !? ૪
 દહેરી રહી શરદના મધુરે સમી રે-
 ઠો વાદળી દુધતાણા ઉભરા સંભીરે,
 આડી ધરી સ્ફટિક નિર્મળ હો રમીયું-
 નિર્ધ્રાન્ત સૌ મદન કેલિ વિષે હસીયું !!! ૫
 વર્ષા વિષે ઝુકિ રહ્યાં ઘનનાં વનોમાં-
 વિઘ્નલતા લલિત નર્તન પાવનામાં-
 નિર્ખી અપૂર્વ રચનાં વરણે રસેલી,

વર્ત્તાવિશું અખુટ હૃર્ષ તાણીજ હેલી !!! ૬
 કેા રાત્રિયે અમિત શાંતિ સમુદ્ર તીરે—
 આકાશ ગામિ ગાણુ સ્વપ્ન વિષે હસી રે’—
 જ્યાં ચંદ્રિકા વસનધી જગ આ રસાશે
 ન ઘાઠ ધારણુ વિષે સઘળું સુહાશે !!— ૭
 જ્યાં તે તું ને કુમુદિની સ્મિતથી વધાવી
 લેશે—ચકોરિ નિરખી દગ વીકસાવી,
 હું એ પ્રકાશ પ્રિય તૂજ વિષે ગળીશ !
 તારા હું તારિ પ્રિય તારિ તું—માં ભળીશ !!! ૮

તેરમી મંજરી.

(પ્રીતિ કરવી કે ન કરવી ?)

(વસંતતિલકા છંદ.)

જો કે કરે પુર વિષે, વળિ કુંજ માહે,
 વિદ્વાન, મુગ્ધ, કવિ, કેાવિદની સભાએ,
 હું પુસ્તકે રસ ભર્યે ચિતને પરોવું
 તોયે શરીર મન માંહિ ન શાંતિ જોઉં ! ૧
 આ ચિત્ત તો ફટકયું નહા ફટકયું કરે છે !
 ઊંડે કુવે કહિકે કાળજી ઊતરે છે !
 માથા વિષે વિજળિ વેગ પ્રહાર થાયે !
 સર્વાંગ આગ ભલુકે ભડકે જાણાયે ! ૨
 ના જહાર, કે ઘર વિષે, જનને પ્રસંગે,
 કાંઈ રૂએ ! રસિક વાત ગમે ન રંગે !
 ઉત્સાહ શક્તિ તનથી, મુખથીજ કાંતિ,
 ધીમે ઘટે ! વધતિ જાયજ આત્મ પ્રાંતિ ! ૩

મૈત્રી સખી ! સુખદ મિત્ર અખંડ પ્રેમ !
 છો બેહુ સ્વર્ગ સુખદાયિ—તથાપિ કેમ
 અંતે અહા ટળવળાવિ દુખી કરો છો !?
 હું દીન મીન ? પણ પ્રાણ ન કાં હરો છો ? ૪
 જ્યાં એકવાર હતિ કોમળતા રૂપાળી !
 જ્યાં પ્રીતિના ઝરણ કેરિ સુધા રસાળી !
 તે એ હૃદયે કહિણુતાજ દ્રિકાશ દાખે !
 હા દૈવ ધિક્ક ! તુંહિ અંધ ! પ્રપંચ દાખે ! ૫
 હા ! થાત સારું—કદિના હૃત આ પ્રસંગ !
 ના પ્રીતિ જળ લણિ જતજ ને તું લૂંગ !
 શું સારું પ્રેમ કરિ તેહ વિનાશ જોવો ?
 જોવી પ્રિયા મધુર કે પ્રિય મિત્ર જોવો ? ૬
 કોઈ કહે ન કરવો અહિં સ્નેહ ઠીક !—
 કાં કે વિનાશયકિ વ્યાકુળતાનિ ખીક—
 હું તો વિના પ્રણયના ઝરણેજ દીન
 માનું હૃદયે મનુષ્યનું રસથી વિહીન ! ૭

દ્રુતવિલંબિત.

સુખ સદા પ્રિય યોગ વિષે જહિં—
 વિરહમાંહિ રસાત્મકતા સહી—
 મરણ હોય અનંત તું—લંગમાં
 પ્રણય ! તોય ખિલું તુજ રંગમાં !!! ૧

ચૌદમી મંજરી.

(શું આપણે નહિ મળિયે ?)

(૫૬.)

(શૃંગાર-ચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

શું હો મળીશું નહીં ? કદાપિ મળીશું નહીં ?

અરે-આમ આપણ વીખુટાં (૨) !!!

સદા કાળ શું ખેહાલ અરે વ્હાલિ રહીશું ન રોધન !?! શું હો ૦ ૧

વસમી વેરણ આ તે-

હમેશ રહેશે રાતે ?

અરેરે !!! થશે ન શું પ્રભાત તે સુખત ચકવા ચકવિ મળશે નાંહિ કે

દિન !?! શું હો ૦ ૨

સદા શું અમાંસ રે'શે ?

હમેશ શું ગ્રહણ હશે ?

નહીં ઉગશે ચંદ્રકળા શું ઉજ્જવળા શુભ ખિલાવિ પોખણી ચકોરને !?!

શું હો ૦ ૩

ખાળિ નિજ જોડ રહ્યું !

તરસ્યું શું દીન થયું !?!

હવણાં મળિયું-હવણાં મળિયું સમજિ ભટકે એ સદૈવ અરે દૈવ ! શું

ભુલ ભુલવણી હશે !?! શું હો ૦ ૪

શું આ તલસી રહે છે ?

ખપૈયા શું ખળે છે ?

વિરહે નિરખતાં ન મેહ ! જો આ છેહ દેવો તોજ શાને હરિ એ

જો મેળવ્યાં હશે !?! શું હો ૦ ૫

મૈત્રી સખી ! સુખદ મિત્ર અખંડ પ્રેમ !
 છો બેહુ સ્વર્ગ સુખદાયિ-તથાપિ કેમ
 અતે અહા ટળવળાવિ દુખી કરો છો !?!
 હું દીન મીન ? પણ પ્રાણ ન કાં હરો છો ? ૪
 જ્યાં એકવાર હતિ કોમળતા રૂપાળી !
 જ્યાં પ્રીતિના ઝરણ કેરિ મુદ્ધા રસાળી !
 તે એ હૃદયે કઠિણતાજ ડિકાશ દાખે !
 હા દૈવ ધિક્ક ! તુંહિ અધ ! પ્રપંચ દાખે ! ૫
 હા ! થાત સાર-કદિના હત આ પ્રસંગ !
 ના પ્રીતિ જાળ ભણિ જાતજ ને તું ભંગ !
 શું સાર પ્રેમ કરિ તેહ વિનાશ જોવો ?
 જોવી પ્રિયા મધુર કે પ્રિય મિત્ર જોવો ? ૬
 કોઈ કહે ન કરવો અહિં સ્નેહ ઠીક !-
 કાં કે વિનાશથકિ વ્યાકુળતાનિ ખીક-
 હું તો વિના પ્રણયના ઝરણેજ દીન
 માનું હૃદયે મનુષ્યનું રસથી વિહીન ! ૭

દ્રુતવિલંબિત.

સુખ સદા પ્રિય યોગ વિષે જહિં-
 વિરહમાંહિ રસાત્મકતા સહી-
 મરણ હોય અનંત તું-ભંગમાં
 પ્રણય ! તોય ખિલું તુજ રંગમાં !!! ૧

ચૌદમી મંજરી.

(શું આપણે નહિ મળિયે ?)

(પદ.)

(શૃંગાર-ચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

શું હો મળીશું નહીં ? કદાપિ મળીશું નહીં ?

અરે-આમ આપણ વીખુટાં (૨) !!!

સદા કાળ શું ખેડાલ અરે બહાલિ રહીશું જ રોધને !!! શું હો ૧

વસમી વેરણ આ તે-

હમેશ રહેશે રાતે ?

અરેરે !!! થશે ન શું પ્રભાત તે સુખત ચકવા ચકવિ મળશે નાંહિ કો
દિન !!! શું હો ૨

સદા શું અમાંસ રેશે ?

હમેશ શું ગ્રહણ હશે ?

નહીં ઉગશે ચંદ્રકળા શું ઉજ્જવળા શુભ ખિલાવિ પોયણી ચકારને !!!
શું હો ૩

ખોળિ નિજ જોડ રચું !

તરચું શું દીન થયું !!!

હવાણાં મળિશું-હવાણાં મળિશું સમજિ ભટકે એ સદૈવ અરે દૈવ ! શું
ભુલ ભુલવણી હશે !!! શું હો ૪

શું આ તલસી રહે છે ?

ખપૈયાં શું બળે છે ?

વિરહે નિરખતાં ન મેહ ! ને આ છેહ દેવો તોજ શાને હરિ-એ
જે મેળવ્યાં હશે !!! શું હો ૫

મંજરી પંદરમી.

(પ્રેમ સારથ્ય અને તન્મયત્વ)

(વસંતતિલકા છંદ.)

ખોલે સુ-ખોલ તું ભલે ન, સ્વતંત્ર મુખે !
 દાખે નહીં ઉછળતો ઉર ભાવ દુઃખે !
 પામી શકે ન મળવા મુજને તું રોજ !
 કે માણવા વિલસિ અંક ચુમીનિ મોજ ! ૧
 નીહાળવા મુખ તું મૂળ હસંતુ નિર્ખી-
 ને હું પિઉં તરસથી તુજ વાણિ હર્ષી,
 કાલી, રસીલિ, મદદેલિ, સ્વરેયિ ઝીણી,
 લાડે લવાતિ, થડકાતિ, સુધાધિ ભીની !!! ૨
 તોયે થયું શું તુજ પ્રેમનિધિ ઘટચા છે ?
 તારો લગીર પાણુ રંગ હૃદે ફિટચા છે ?
 છો સંભવો વિકટ વિદ્ય વિધે હનર !
 એ તે તથાપિ કયમ વાત ખને વિચાર !!! ૩
 હો ! કલ્પનાં તણિ સુદિવ્ય દગે નિહાળું
 તું નિર્ખતી મન રચ્યું પ્રિય રૂપ મારું !
 કે' કોણ મૂઠ જડ હોય છખીલિ એવો
 ના પારખે તુજ મુખે ઉર ભાવ નેરો !!! ૪
 હું સાંભળું થડકતું તું-હૃદે હું-માટ !
 તારા ઉન્હા નિકળતા નિસવાસ-વાત
 કાંતિ વિલાપિ, અધરો કુમળાવિ નાંખી,
 લાગે તને ઘડિ ઘડી !!! શંકુ કેમ સાંખી !!! ૫
 એધાર આંસુ ઝરણો તું-દગે ઢળે છે !
 તર્તી ત્યહાં મુજ છખી છુપિ હાંખી બળે છે !!!
 ઉંચી નિચી ઘડિ ઘડી થતિ આ ભવાંશુ-
 તારી કહે અયિ સંમરી રહિ ના મને તું !!! ૬

ને આ ફિકા, મહિં મહીં હસતા કપોળ
 તારા કથે “અનુલવું રતિ હું અમોલ” !
 આ પાંખડી અધરની સુચવે સ્ફુરીશું
 જોલે હું—સાથ સ્વપને, પ્રિય તર્કમાં તું !!! ૭
 કે’ કે’ અયી મદન મોહનિ પ્રેમ મૂર્તિ !
 આથી હશે શિ અદકી રસની પ્રતીતિ !?
 સર્વે રીતે અધિનતા ધરિ આ રહ્યા છું !—
 હું તાહરો છઉં ! સદૈવ હું તાહરો છું !!! ૮

સોઝની મંજરી.

(પ્રણયાક્ષેપ.)

(રેખતો.)

ન દખાઓ હવાં વહાલા ! (૨)
 મધુરતા મોહ રસવાળા ! ન દખાઓ
 ધુમો ક્યાં રંગમાં રસિયા ?
 કયા કુંજે, કુલે રસિયા ?—
 ભ્રમર કુસુમે કુસુમ ભટકે—
 કમળ મન એક શું ખટકે ?—નં ૧
 હવે સંભારો કાં અમને ?
 મળ્યાં વહાલાં બિન્ન તમને !
 હશે કોઈ કોઈ મન ગમતું !
 હુંથી અદક રૂદ-રમતું !—નં ૨
 ભલે એ એ મુખારક હો !
 નકામા સ્વામ સમ કાં લો !?
 હું તો ઝંખૂ ચકોરી સદા !—
 હૃદય પ્રિય મૂર્તિ શશિ મુખદા !!!—નં ૩

લલે પ્રલયે હું લય પામું !
 ગળી તુંમાં પ્રાણ વિરામું !
 મનકું મુજ તૂજમાં લિન હો !
 હરિ મુજ એજ સ્વર્ગ રહો !!!—નં ૪

મંજારિ સત્તરમી.

(પ્રિયા પ્રબોધન.)

(વસંતતિલકા છંદ.)

રાત્રી ગઈ ! વળિ થયું ઉજળું પ્રભાત !
 ખીલ્યાં સરોવર હૃદે કમળો મુખત !
 વાચે સુગંધિ ભર મંદ પ્રશાંત વાત !
 ગાચે સુગાન ભ્રમરો મદ મોહ સાથ ! ૧
 શો વિસ્તરે દશ દિશે રવિના પ્રકાશ !
 વાણી વિનાદ તુજ ગીત કળા વિલાસ !
 તે આંખડી કમળ પાંખડિ તું ઉઘાડ !
 મારૂં રૂદે હસિતથી ખિલવી રમાડ ! ૨

(પદ.)

(રાગ પ્રભાત.)

પ્રેયસી પ્રભાત થાય—કાં તું રે' રિસાઈ ?
 કોઈ સમે—કોઈ રંગે રમે ભમિ ભમાઈ !? પ્રેયસીં ૧
 કમળ મુખ તું વિમુખ કરે કાં પ્રિયે દુખદાયી ?
 રસિક ભ્રમર તણી નાંદી આંજળિ લે ન વધાવી !? પ્રેયસીં ૨
 તુજ છબી વિકાસે ભાવિ શશિ ને જય છુપાઈ !
 કુમુદ શ્રી સંકેલિ લિયે પરાભવે લય આઈ !!! પ્રેયસીં ૩
 વિક્ષણ વિનય કાર્મુક કૃતિ મદનની મુહાઈ
 રહે ! હરિ હરિ ! તું ન સૌંદર્ય લહરિ આહિં વહાઈ !!! પ્રેં ૪

મંજરી અરાધમી.

(પ્રેમ સાયુજ્ય.)

(તોટક છંદ.)

પ્રિય પ્રાણ નિભાવન તુંહિ કરે !
 તું વિના ક્ષણ ચિત્ત ન શાંતિ કરે !
 ગગને નિશિચે ખિલિ ચંદ્રકળા—
 તહિં પોયણિ રાજિ રહે વિમળા ! ૧
 રસ ઘેલિ ચકોરિ હલેતિ મુદા
 મહસ પામિ ઝુકે ઝખુકે શું તદા !?
 અહ ! ત્યાંહિ અચાનક વાદળ આ
 ઉલટે ! રતિ સંભવ સર્વ રહ્યા !!! ૨
 જવર—! જીર્ણથિ રે ધડકે હૃદયે !
 તલપંતુ—તું—સ્પર્શ અદર્શ રહ્યું !
 દગ શાં તલસે—કંઈ ઝાંખિ થશે !
 તું કટાક્ષનિ કિર્ણ કળી ખિલશે ! ૩
 નિસવાસ ઉન્હાથિ દહે અધરો !
 નહિ સંજિવના અમિના શું ઝરો !?
 શ્રવણિય મુદા તુજ શબ્દતાણી
 અહ ! આછિ દુરેથિ ગાથું હું ઘણી !!! ૪
 નહિ દર્શન ! સ્પર્શ ન ! શબ્દ નહીં !
 મુજ પ્રીતિ—લતા શું મુકાવિ રહી !?
 ભવતુ ! પ્રમાણા ભમવો હું ખથે !
 સ્મરણે હું—તાણું ખૂંચિ કોણ જલે : ૫
 તું સદૈવ મનોરમણી વિલસી
 પ્રિય મૂર્તિ રહીશ સ્વતંત્ર હસી
 તહિં કોણ વિચાગ કરાવિ શકે ?
 કાણનો પાણ ભેદ ભુટો શું ટકે ?

મુજ તર્ક તરંગિણિની લહરી,
 કવિતાનિ લતા મદ મોહ ભરી,
 તું પ્રકાશયિ ઉજ્જવળ એ ખિલશે,—
 મુજ દગ્ધ સુમુગ્ધ હૃદય રસશે !!! ૭
 નહિ જાણુતિ હું તુજને વિસરે !—
 કળિ અન્ય તણિજ સ્વિકાર કરે !
 તુજમાં હું ! હું—માં તું અખંડ વસી !
 કૃતિ એકજ !—આકૃતિ બેઠ રસી !!! ૮

ઓગળીસમી મંજરી.

(પ્રણય વૈષમ્ય.)

(ગરબી.)

“પ્રેમની પિડા તે કોને કહિયેરે હો મધુકર !”—એ રાગ.

ચંદ્ર પિયૂ કાં રે’ રિસાઈ રે હો સજની ! ચંદ્ર૦

અધુરી અધર આમી, મધુરી પિવી હો રહી,
 વચમાં વિધિ રે’ હો વંકાઈ રે ! હો સજની—ચંદ્ર૦ ૧

કિરાણુ કટાક્ષ શરે, અંતર નિરંતર એ
 ધા એ લાગ્યો ન રે’ રૂઝાઈ રે હો સજની !—ચંદ્ર૦ ૨

કુમુદ દમિ હાં તું—એ ! હાવાં કાં ચકોરિ દહે ?
 હું તો રહી છું આ રૂંધાઈ રે હો સજની !—ચંદ્ર૦ ૩

કેહે કે શું કરું નાથ ?—તું ને મનાવાને માટ !
 તું માં લેલીન હરિ સદાઈ રે હો સજની !!!—ચંદ્ર૦ ૪

વીસમી મંજરી.

(પ્રેયસી વિયોગાવૈર્ય.)

(કરબો.)

હાવાં નાંહિ જાવા દઉં !!! પ્રાણુ, નાંહિ જાવા દઉં !

મારા હૃદયથી દૂર-નાથ નાંહિ જાવા દઉં ! હાં હાં

બહાલા પ્રકાશો મુજ દષ્ટે ચડી

કળા પ્રેમની વધતિ થકિ ઘડિ રે ઘડી !

મારા નયણાના નૂર ! દૂર નાંહિ જાવા દઉં !

મારા રસિયા હો રાજ ! આજ નાંહિ જાવા દઉં !!! હાં હાં ૧

પ્રાણે પ્રાણ મળો ! જીવ થાઓ નહીં !

સદા કાળ નિભાવો દીન દાસી અહિં !

હજૂ દહેજે મળ્યા ત્યારે ? ના રે ! નાંહિ જાવા દઉં !

આવે નાંહિ આવો તાલ ! હાલ નાંહિ જાવા દઉં !!! હાં હાં ૨

મારા મારા હો તમે મારા મારા સહી !

જીવ જીવથી વિહીન મીન જીવે નહીં !

કોતો રાખું રૂદમાંહિ ? ક્યાંહિ નાંહિ જાવા દઉં !

કોતો આપમાં સમાઉં ! હા, હું નાંહિ જાવા દઉં !!! હાં હાં ૩

હરિ હું એરે તમારિ ! મારું સર્વસ્વ જ !

કહું તમને શું-જાણું ! હા, હા તમારું જ છે !

દઉં માગો તે વરદાન, આન ! નાંહિ જાવા દઉં !

હરિ હરિ તું-વિનાજ ? નાજ. નાંહિ જાવા દઉં !!! હાં હાં ૪

એકવીસમી મંજરી.

(દોષ ક્ષમા પ્રાર્થના.)

(રાગ જલ્લો.)

“દીનનો દયાળ છોડિ કોને શરણ જાઉં” — એ રાગ.

છાર છાર પલ્લવ કર પ્રેયસી હો મારી ! પ્રેયસીં છારં

હું છું અતિ પતિત દાષિત તુંને વ્યથાકારી !

મેં સહ્યાં કટાક્ષ બાણ તુજ-તે ગુને'ગારી !!! છોર૦ ૧

હું લિડ્યો લુજ પાશ ! હાશ-સુખ થશે વિચારી

સજડ બંધમાં બંધાયો, ચહી કૃપા તારી ! છોર૦ ૨

દંત નખના ઘાવ વજ્રપાત સહ્યા ભારી !

હરિ હરિ આ અણુઘટતી તોય રીસ તારી !!! છોર૦ ૩

બાવીસમી મંજરી.

(પ્રણય વદ્ધકિત.)

(પદ.)

(રાગ સોરઠનો જલ્દો.)

જાવો પ્રાણ જાઓ નહીં આન કહું હાવે રે !

વિદશે સિધાવો, લહો લહાવો દિલે ભાવે રે ! જાઓ ૧

હુંએ ઘેલિ શું વાણ સમજ્યું બોલું છઉં

ફાગટ મુખ શું સુકાવું રે ?

ફાગટ ફાગટ ફાગટ રે (૨.)

હરિ વદું જો હું પ્રેયસી દાવે રે ! જાઓ ૨

મંજરી ત્રેવીસમી.

(મુખ મોહિની.)

(પદ.)

(શૃંગાર ચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

શિ છબી મોહ ભરી ! અહા શિ છબી મોહ ભરી !

શરદ પુનમ ચંદ્ર શી !!! (૨)

રસિલિ અધર મધુર ચુંબન વર આમંત્રણા કરે ! શિ છબી ૦

નયણે રસ નિગળે—

ખરોખરિ ક્યાં કમળે

કરી શકે ? તેહ થકે દૂર ખસે નહીં લમર લમર ઘટા સ્તંભ રે' !!!

શિ છખી૦ ૨

નાનુક નવેલિ વેલિ—

સુવર્ણની અલ ખેલિ !

હરિ હરિ શો અનુપમ સરસ આ પરાગ અહ ! અથાગ જગો જગો

શિ છખી૦ ૩

ચાવીસમી મંજરી.

(પ્રિયા ચંદ્રિકા.)

(રેખતો.)

ખિલી ખુબ ચંદની પ્યારી—

રસે તન મન રસનારી !—ખિલી૦

નિશા અજવાળિ શી શોભે !

વિલાસે વ્હાલિ દિલ લોભે !—ખિલી૦ ૧

ચંકારી તુંહિ ચંદ્ર વિષે

મદે મ્હસ ઘેલિ શી દીસે !!!

સરોવર દર્પણે નિર્ખે

છખી નિજ પોયણી હખે !—ખિલી૦ ૨

લલિત લહેરે તરંગાઈ

નદી તટ ને ચુમે ત્યાંહી !

પવન ભેટે વનસ્પતિને

મધુરતા મોહિનો લપટે !—ખિલી૦ ૩

ખધે શૃંગાર રસ છાયા

છવાઈ અલૌકિકી માયા !

ત્વરિત દયિતે સુધાસ્વાદે

ઝિલી રસિલી રે' આલ્હાદે !!!—ખિલી૦

પચીસમી મંજરી.

(ચંદ્રોદય.)

(ગરબી.)

“આવી રે રૂડી શરદ પુનમની રાત” —એ રાગ.

રૂપેરી શી શોભી રહી ચંદા !

મુનિરમળ વ્યામે મુખકંદા !!! —રૂપેરી૦ ૧

મિષે મિષે મુખ એ શિ મલકાવે !

તુજમાં પ્રિય મોઢૂરિ શી લાવે ! —રૂપેરી૦ ૨

ધરી પટ વાદજિનો આડે !

ક્ષણે ક્ષણે ઘેલી મદે લાડે ! —રૂપેરી૦ ૩

મિઠડલી કિરણને શિ આણસારે

મિચવિ એ કમળ-પોયણિ ઠારે ! —રૂપેરી૦ ૪

ચક્રોરી સર્વાંગે શિ રે' ફૂલી

મકાશ મવાહ વિષે જૂલી ! —રૂપેરી૦ ૫

નિરખિ તું છબી તુજ મુજ મુખડે

રિસાવિ હો કાં પ્રિયે દુખ દિલલે !!! —રૂપેરી૦ ૬

વિષમ સ્મરશરથકિ વીધીને

હસી હસી તું અમિશી મુખી લે !!! —રૂપેરી૦ ૭

મોકું હરિ મુખકું રૂપાણું

કૃપા કર તૃપિત દગે ન્યાણું !!! —રૂપેરી૦ ૮

શ્રી

કુન્નવિહાર.

દ્વિતીય વિલાસ.

કાવ્યાનુક્રમ.

માલતી-સંક્ષેપ.

મત્તગજેન્દ્રા.

કૌમુદી-માધવ.

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પ્રબોધિની અથવા સ્વરાજ્ય જયંતિ ગીતાવળિ.

પ્રજા-ધનગર્જન અથવા ભારત-જયંતિ ગીતાવળિ. ખંડ-૧.

પ્રજારણ-ગર્જન અથવા ભારત-જયંતિ ગીતાવળિ. ખંડ-૨

श्री

भारतीसंहिता काव्य.

શ્રી

માલતીસંદેશ કાવ્ય.

અત્યંત પ્રિય મિત્ર દાઠ અનુભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ
એલઠ એમઠ એસઠ ને.

અર્પણ.

મધુભૂતાવૃત્ત.

અહા ! વિરહમાં પ્રેમી જનના ચિતને જે જે થાય-
તે પ્રેમી જન વિણુશું સમજે મત્તમયૂર વિનાય-
શીતળ જળ વર્ષણ ધન વિરહથી લાગે કેવી દહાય

અંતરમાં ? શું જાણે

ખીજ ? માલતી દિનકર કેરું ભુગ શું ઝુરી રહે છે !!!

તું જાણે અનુ અર્પું તુંને તે કવન કવ્યું અહિં જે છે !

હરે હો કવન કવ્યું અહિં જે છે-૧

પ્રથમ મનસિ* જાણ્યું એ પુરે ભૂંગ જાયે,
 પણ ઉલટું પેળ્યે અંતરે દુઃખી થાયે. ૧૩
 થિક થિક અસિ તુંને ? મૂળથી તુંજ ધૂર્ત;
 ઉદરભરિજ† જાણ્યા, મેં તને અર્ધ તૂત;
 કમળ રસ ચુસી લે તું પછી તેહ ત્યાગે,
 શિરિષ મુકમુમે જૈ, ખેસતો લેશ આધ. ૧૪
 શિરિષરસ વળી તું સર્વ પીછ લઇને,
 તરત કુલ તજીને તું જવાના ઉડિને;
 અવર તરવરે રે સ્વાર્થ કે સાધવાને,
 ભરપુર રસ-કુખી, ત્યાંહથી સાધવાને. ૧૫
 સરવ અરથ તારો, ત્યાંચકી સાધિને તું,
 ઝટપટ ત્યજી ને તે રે જવાના અસિ† છું;
 શી સરસ રસ પ્રીતિ ભૂંગ તારી જણાયે !
 શઙ્ગર ખુબ કામી દીસિ રે સૌ જગાયે ! ૧૬
 તુજ સમ શઙ્ગ માણી, એપ પોતે ઘસોને,
 અપકિરતિ કરાવે, શ્રેષ્ઠ સ્થાને વસીને;
 પ્રથમ થકિ કદાપિ, જો લહ્યું હોત મે'રે,
 પગ ન મુકત અત્રે, દુઃખ સે'વા વિશેષે. ૧૭
 લગિર શરમ તુંને, આવતી કાં નથી રે ?
 કથન મુણિજ મારાં, તાહરા કાનથી એ;
 રતિ રીતિ નવ આવી, તાહરા જેવિ વ્યર્થ,
 ઉચિત કરવી કોયે, છે નકી તે નિર્થ; ૧૮
 ભ્રમર ! પ્રિયતમા તે, ના ગણી એકને રે,
 જદપિ સરવ તુંને, પાંચછતી ચિતથી તે;
 ભ્રમર ! તવ મને તો, પ્યારી હોશે અનેક,

* મનસિ-મનમાં. † ઉદર ભરિ-પેટભર્યો, સ્વાર્થ. ‡ અસિ-ભૂંગ-

સરવ બ્રમર જાણે, ગોષ્ઠિ તે મોહદાયી. ૬
 સરસિજની સમીપે, ભેક રે' દિન નિશે.
 લગિર રતિ ન પેખે, તેહની કં શિરીપે.
 સરસિજ સરમધ્યે, ક્યાં અરણ્યે અલિ તું ?
 તદપિ અનુભવે તું ચાગ તે પામિચોષ્ઠ. ૭
 શિરિષ કસુમ ચૂમી, આવિચો એમ લાગે,—
 ગરવથી રવ કાઢી, તું અટ્ટે પાસ આધે,
 પાણુ ન અતિ કુલાતો, રે મિયાનાજ ચાગે,
 નિશ સમય પુરાઈ, જૈશ તું ભાગજોગે. ૮
 બ્રમર ધિર ઉભો રે', માહરી સુણ વાણી
 વિરહિ જન તાણી આ, તાહરો મિત્ર જાણી.
 તુજ સમ પ્રથમે હું, ચાગ કાન્તાતણાથી,
 પ્રણય રસ પિખંતો, મસ્ત હૂંતો નિશાથી. ૯
 પાણુ પછિ વિધિ ચાગે, તેહનો પ્રેહ પામી,
 સરિત-તટ બ્રમન્તો, હું હવે શંગ-ગામી;
 મુલંગ સ્થળ વિષે હું વાસ લેઈ રહ્યો છું,
 પાણુ ન સુખિ જરાએ, દુઃખ મધ્યે કુપ્પચોષ્ઠ. ૧૦
 વચન મમ સુણીને, રે મયાસી વિરા તું.
રતિપુર લહિ જૈને આજકાળે વિરા તું;
 મમે સુખિયતમાને મારિ સ્થિતિ કહીને,
 બ્રમર ! કરિ દઈને શાન્ત, આવે અહીં, હે— ૧૧
 ઈહ મન અભિલાષે, તૂજને વિનવું હું,
 જલદિ જલદિ જન, લેઈ સંદેશ આ તું;
 અલિ વચન સુણીને, કામિના તેહ વારે,
 ગાણુ ગાણુરવ કર્તો, ત્યાં વળ્યો પદ્મપારે. ૧૨
 બ્રમર-ગમન પેખી, તેહ વારે ઉડાસે,
દિનકર નિરખતો ધિર ઉભો હું—અશો;

તહિં નહિ ત્રિય દીઠી, તીર પાસેજ ઝ્યાંહી,
 નર પાણુ નવ દીઠા, કોઈ દુઃખીજ ત્યાંહી. ૨૬
 પાણુ “પિયુ પિયુ” એવો, શબ્દ કાને પડતાં,
 તરતજ નભ સામું તેહણે જોયુંરે ત્યાં;
 સુ-પિયૂષ અભિલાષી આતકો ભાજિયો જ,
 દુઃખથકિ રડતો છે વ્યાકુળો દુઃખ માંહે. ૨૭
 નભજળ અભિલાષી, રે બપૈયા કઢાપિ,
 ઇંછિત સરવ પામી થૈશ સુખી તથાપિ,
 મમસમ નિરભાગી જનની આ વિરાગી,
 સ્થિતિ દુર ક્યમ થાશે, બોલ તું માન ત્યાગી. ૨૮
 કંઈ પાણુ દિવસે એ પ્યારિ પામીશ ચોગ,
 ઇંહ ચિર સમયે કે કાળના થૈશ ભોગ,
 દિલ દુઃખ ધરિને તે, શબ્દ થીમ રહીને,
 મૃદુતર મુખમાંથી, ત્યાં વઘેા દુઃખ કૈને. ૨૯

સવૈયા એકલીસા.

પર્વત શિખરાએ અવલંબિત પચોદથી* તું મુખ પામીશ,
 દયિતા પચોદ સ્પર્શે હું પાણુ ક્યારે દુઃખ મારું પામીશ !
 પર્વત શ્રેષ્ઠાશયથી બે દિન પછિ તુજને ઇંછિત મળશેજ,
 પાણુ મારે દયિતા-વિરહાનજ-તાપે બળિ મરવું પડશેજ ! ૩૦
 વિન્નેગ વનિહ કેવો હોયે, તે વાતે અનુભવી પ્રવીણ,
 વર્ધાભૂશું વિપત્તિ જાણે વિન્નેગથી થાતી નિશદિન ?
 આ સૌ વાતે અજ રહેલાં પ્રાણીવાળાં સ્થાન વિપેજ;
 વિરહીની કો દાઝ ન જાણે તો મારે મરવું પડશેજ ? ૩૧
 આવાં વચન વઘે વિરહિને વપુએ વાધી-વધુ વ્યથાય,
 મૂર્છિત થઈ મહિલા વિરહેથી પડિયો મડા મહીધર ત્યાંય.
 પ્રેમ ઝરાણુ સકાઈ જશે ? ઝલ્લાશે કોમળ કલ્પલતાય ?
 ચોગ અકસ્મિક દિવ્ય દંપતીનો ક્યમ નવ હુરિ હાવાં થાય ? ૩૨

પણ કમલિનિ સૌને, મંન તું કાંત એક. ૧૯

શિરિષ કુસુમ સારાં, કેતકી ફૂલ રૂડાં,
અગણિત મનમાં તે તોહરે સુખ ભુડાં;
પણ સરવ તને તે દીલથી આહતાં રે,
નિશદિન મુજને તો નિશ્ચયે ભાસતાં છે. ૨૦

અઘટિત નકિ એતો સૌ હશે હે નહારા !

શઙ્ગર અલિ ! શૃંગે સર્વદા રેહનારા !

હર હર હર થા તું સ્થાન જાવા ન ચોખ્ય,
હૂંતવર મુજ થૈને, લેઈને આ નિચોગ. ૨૧

કડણ વચન બોલી, ભંગ પ્રત્યેજ ત્યારે,

દિનકર નદિતરે, જો ઉભો તેહવારે;

"પિયૂષ પિયૂષ" આવું કંઠથી બોલતો ત્યાં,
નભ ભણિ નિરખતો, ચાતકો દખિચો જ્યાં. ૨૨

નિજ સમ દુખિ પાસે, દુઃખ પોતે કહીને,

નિજ દુઃખ કમિ કર્પા, અગ્ર ધીમે રહીને,

મૃદુ ચરણ મુકતો, તેહ પાસે હુકતો,

દિનકર અભિલાષી, ચાલિયો ગુણવંતો. ૨૩

શઙ્ગકિ ન ભરેલું, એકલું આજ સ્થાન,

પ્રિયજન સહ ચોગી રે ન દિસે નિધાન;

મમસમ દુઃખિયા એ છે વળી આજ સ્થાને,

અહિં ખચિત જાણાયે, શબ્દ પડતાંજ કાને. ૨૪

ત્રિય, પ્રિયથિ-વિચોગી કો રૂએ એમ લાગે,

પિયુ પિયુ વદતી હ્યાં વાટિકામાં તડાગે;

તસ સમિપ જઈને દુઃખ મારું કહીને,

સહુ, વળિ સુણિ તેનું ધારણા દહ એન. ૨૫

વદિ મુખથકિ આવું, બહાલિ-વિજ્ઞાન-મત,

સરનિ સમિપ પહોચ્યા, એકલો તેહ તર્ત;

શ્રી

મતગનેશ કાવ્ય.

શ્રી

મત્તગનેન્દ્રા કાવ્ય.

અત્યંત પ્રિય મિત્ર,

રા. સા. માણિકલાલ સાકરલાલ દેસાઈ,

એમ. એ., નાયબ સુબા, વડોદરા રાજ્ય, એમને

અર્પણ.

મધુ-ભૂતાવૃત્ત.

કાન્ત વિરહમાં કામિનિ કેરું કાળજ. કુસુમસમાન,
કુમળું, કરમાતું, કંપે શું !—તેનું કાને લાન ?
જેન અનુભવ્યો વિજેગ સ્વપ્ને કાણપણ દુઃખદમહાન

તથા અધિરતા એવી—

ઉત્કંઠા પ્રેયસીની પ્રૌઢી સમજે રસિક વિલાસી !
મત્તગનેન્દ્રા અર્પું તુંને તે મિત્ર ! એક તુજ રાશિ !
હરે હો મિત્ર એક તુજ રાશિ—૧.

શ્રી

મત્તગજેન્દ્ર.

મત્તગજેન્દ્ર અથવા ઇન્દ્રવિજય છંદ.

જે હરિચે, હરિ^૧ વ્યોમ વિલાસનહાર, હરીન્દ્ર^૨ મહીન્દ્ર^૩ નિવાસી,
અન્ત્ય વિહીન. અનાદિ, અરૂપ સુવ્યોમ,^૪ પ્રભંજન^૫ નિત્ય પ્રવાસી;
સિન્ધુ સુધારસના વસુધા, કુમુદા-મુદ-દા^૬ નલ ઇન્દુ પ્રકાશી,
માનવ, પક્ષિ, પશુ સજ્જ સુન્દર, સુન્દરતા ઋતુ ભાળ વિકાસી. ૧

જે હરિચે જલધી લહરિ વિચ સ્વકૃતિ ચિત્ર પ્રકાશ કિધો છે,
જે પ્રેલુએ વિલુએ વિલુએ વિલુએ, સહુ સ્થાન નિવાસ લિધો છે;
જે અજ અન્તવિહીન, નિરંજન, આદિહિને, મતિભાગ દિધો છે,
તે પ્રભુના ગુણ ગ્રામ સ્મરી, શિરનામિ પ્રણામ શરૂચિ કિધો છે. ૨

જ્યાંહ સદાય મહોદિત નીલ શુભાંબર ભૂષણ દૌસ્થ સુહાવે,
શંભુ-શિખામણિ* વ્યોમનિ જામિની ભાળ રહી કુમુદા વિકસાવે;
અંબર-શૈલ વનસ્પતિ ને વસુ, ધાન્ય સદા વસુધા વરસાવે,
ત્યાંહ વસે શુચિ માધવ મત્તગજેન્દ્ર-ગતા દયિતા સહભાવે. ૩

માનવ-પુંગવ માધવ આર્ય રમા ધવ† કામ સમાન રૂપાળો,
ઝેક પ્રિયાવ્રત-ધારિ વળી ઋષિ વંશજ શું વિનયી ગુણવાળો !
ભારતી ભૂષિત ભારતી વીર પ્રભારતિનીતિની રીતિ શુભાળો;
દેશ-હિતૈષી, વિશેષ વિલુકૃતિ-વદનલ, વીર-કવિત્વ રસાળો. ૪

વિષ્ણુ સ્વરૂપ અનૂપ પતિ પ્રતિ પ્રીતિવતી સુ-સતી ગુણખાણી,
મત્તગજેન્દ્ર ગતિ રતિ સિન્ધુસુતાયકી રૂપવતી અતિ શ્યાણી;
(તે) કામિનીની ચંપળા ગતિ ભાળિ વૃષાઋતુમાં ચંપળા શરમાઈ,

^૧સૂર્ય. ^૨સિંહ. ^૩મહીન્દ્ર-પર્વત. ^૪આકાશ. ^૫વાયુ. ^૬કુમુદા પોયણીને
મુદદા આનંદ આપનાર.

* શંભુની શિખાનો મણિ-ચંદ્ર. † રમાધવ-લક્ષ્મીના રવામી વિષ્ણુદેવ.

વ્યોમનિ અબ્ર સમૂહ વિષે ઝટ પેસતિ જાય નભાથી છવાઈ
 પુષ્પથકી, અવતસિત વેણિ નિહાળિ કળાધર વન સુહાવે,
 સુન્દર ભાળ વિશાળ વિલોકિ કળાધર આપ કળા બદલાવે;
 તેણિની સુબ્રુલતાથી લગ્નળુ દ્વિરે સદા અટતા ખુમ પાડે,
 પદ્મ વિલોકિ દિનેત્રકુવો નિશિચે સુખ ખીડિ દ્વિરે સંતાડે. ૬
 પાટલપુષ્પ જરા ધૂતિ ધારિ ગચું કરવાજ સમોવડ પોતે,
 ગદલસ્થલદય વર્ણુ તાણી તહિં કંટક-વંત થયું અહ જો તે !
 નાક વિલોકિ સુધાકર-ભા-વદની† તાણું કૃણુ ગ્રીવાધર કીરો,
 નૂતન પદલવ રાગ ત્યજે ઝટ વર્ણુ લખી ડું અધરોઃ રચીરો. ૭
 શું વરાણું હું વિશેષ હવે સહુ અંગ તાણી સુખમા શુભ લક્ષી ?
 શ્રેષ્ઠ પશુ કંઈ જોડવતાં સરવેજ થયાં વનનાં વણિ પક્ષી
 દન્દ સદા સુખમાંહ વસે શુભ યોગ-પ્રયોગ વિલાસ વિષે એ,
 દેશ તાણા સુખનાજ ઉપાય સદા કરવા ધરતું મન નહે. ૮
 દેશ હિતાર્થ ક્રિયા-પર થૈ દિન એકજ માધવ સજ્જ થઈને,
 હાલી તાણી શિખ લેઈ ગચે પરગામ મુકી ત્રિયન વિરહીને;
 માધવના પ્રવસ્યા|| પછિ લાનુ જદા દિશ પશ્ચિમ સધ પ્રવાસ્યો,
 કુંજ કરંજ-જ કુંજ ખિલાવન* વ્યોમ વિષે હરિ* પૂર્ણ પ્રકાશ્યો. ૯
 ચિંતન ચિત્તથકી નિજ ચિત્ત-પ્રમોદકનું અંતિ લાવથી કર્તી,
 ઇશ્વરની ગતિ ન્યારી તાણી ખુબી ખૂબ વળી મન માંહ સ્વ વર્તી;
 સ્વામિ તાણા વિરહે વિધુરા કમલાસ્થવતી જઈ મત્તગજેન્દ્રા,
 કૌમુદી નાથ પ્રકાશિત જ્યાં શુભ સૌધ વિષે તહિં ખેડિ ત્રિચન્દ્રા. ૧૦
 ત્યાં વિરહાનજ જવાળ પ્રતાપથી દુઃખિ થયેલિ ગઈ બનિ ઘેલી,
 ભાન ભુલી નિજ દેહ તાણું, કરમાંઈ ગઈ જ્યમ ઐશ્વર્યથી વેલી;
 આવિ દશા કંઈ વાર રહ્યા પછિ નિદ્રિત તેહ થઈ તહિ ખાળી,

† સુધાકર-ભાવદની-ચંદ્ર જેવા પ્રકાશિત સુખવાળી. ડું લખી-જોઈ.

|| પ્રવસ્યા-પ્રવાસમાં ગયા. * કુંજમાંના કરંજ કુવારામાંના કુંજ કમળોને ખિલાવનાર હરિ એકંદ્ર ચંદ્ર.

આતપ-આકુળ-વ્યાકુળ તોહ થયેલિજ યૌવન-સૌરભશાળી. ૧૧

ઉંઘ વિષે તહિં સ્વપ્ન થયું-ગદ્ય અથ્થ ચઢી પતિ પાછળ ખાંતે,
જેહ સમે રવિ તાપ પ્રવાસથી કલાન્ત થયેલ અવાચી+ દિગન્તે;
સાન્ધ્ય નભો વરણીત કરિ, ધરિ કેશરિ અંખર, પાક્ષ વળાવી,
કુંજ તણાં તરૂ મધ્ય થઈ કર× વેપિત ઝોળિ નદીતટ લાવી. ૧૨

શાન્ત થઈ, કાણુવારજ અસ્ત મહીધર શૃંગવરે પછિ ઝેસી,
વ્યોમ નિચે રથ સાથ અદર્શ કરી કુવન્લાન વળે શુભ-વેશી;
તોહ સમે સદરણ્ય વિષે નર-વેશધરી ત્વરિતા ત્રિય ચાલી,
ચન્દ્ર પ્રકાશથી દાઝતિ તે પ્રિય-બ્રાણસમાગમ ચિન્તિત બાળી. ૧૩

ચન્દ્રતણા પ્રતિબિંબવતી વળિ પોયણિ ખંડથી મંડિત સારી,
માલયમારૂત વેપિત વારિવતી સરસી† નન્જરે લખિ† ધારી;
‡ સારસ સૌરભનાથી સુગન્ધિત પુષ્પલતાભૂતકુંજથી વાતી,
માલયદહેરથી કલાંત થતી, વનિતા વનમાં પિયુ ઝોળતિ જતી. ૧૪

ચન્દ્ર તણા હિમરશિમ પિયૂષથી તૃપ્ત ઉદ્યાન વટાવિજ ચાલી,
ત્યાં પુરપાસ પ્રસૂન-લતાવતી કુંજ કરંજવતી વર ભાળી;
ઊતરિ અથ્થથી કુંજ વિષે ત્રિય પેઠિ તહિં હરિ* અસ્ત થયો રે !
અંજન શ્યામ સુ-વ્યોમથી શ્યામ તિમિર સમૂહ શું વ્યાપિ રહ્યો રે. ૧૫

કુંજ વિષે ભમતાં કર થાંભ સુકેળ તણોજ અચાનક આવ્યો,
ભાવથકી પતિ જાણી ત્રિયે નિજ બાથ વિષે અતિશેજ દબાવ્યો;
જેરથી નાનુક થાંભ સહિત ત્રિયા અતિ નાનુક તે પછડાઈ,
તોહ સમે નિજ સ્વપ્નથી જાગૃત વિહિંણી ચન્દ્રમુખી ગભરાઈ. ૧૬

હા પતિ ! નાથ ! પ્રભો ! વદતી, સહુ પાસ વિલોકિ ન દેખિ સ્વસ્વામી,
મત્તગન્ધેન્દ્ર ગતા મદનાતુર, નાથ વિચોગ વ્યથા વધુ પામી;
વ્યાકુળ થૈ તતકાળ મરાળ ગતિ અપજા નિજ દૃષ્ટિજ નાંખી,

+ અવાચી-પશ્ચિમ. × કર-હાથ અને કિરણ. † સરસી-તળાવડી.

† ધારીને લખિ, જોઈ. ‡ સારસ સૌરભ-સરોવરની સુગંધ. * હરિ
જોડે ચન્દ્ર.

શ્રી

કોમુદી-માધવ કાવ્ય.

શ્રી

કૌમુદીમાધવ કાવ્ય.

અત્યંત પ્રિય મિત્ર રા. રા. ડાહ્યાભાઈ (ઉર્ફે હરિ-
પ્રસાદ) પીતાંબરરાય દેરાસરી બુલબુલકારને
અર્પણ.

મધુલૃતા વૃત્ત.

ધીર લલિત લક્ષણ રસ રક્ષણ દક્ષ સ્વભાવે થાય,
રસભીની કવિતા તે લલિતા હૃદય થકા ઉભરાય,
પ્રીતિ નિશાચે ઘેરી આંખે અકથ રંગ ઝીલાય,
જે કૌમુદી માધવને!

તો તું મુહુદ સહૃદયને અર્પું કાવ્ય ઉછળતું મારું
ન્હાનકડું, લાડકડું, હલેતું હરિ તું—હૃદય કરનારું ?

હરે હો હરિ તું હૃદય કરનારું !

શ્રી કૌમુદી માધવ

કાવ્યની

વિરલ પ્રસાદી.*

મધુભૂતા વૃત્ત.

૧.

હા હા ! તે માણેક ખોવાયું ! રત્ન થયું ખેતાલ !
સ્વદેશ પ્રીતિ સ્વતંત્રતાશ્રી સુખ સહુ થયાં અકાળ !
સરસ્વતી ! તે ભરતખંડના હાય ! દિવસ નહિ હાલ !!!-

ઊઠ, ઊઠ, ઉત્સાહે !

વીણા બ્હાલી લઇ ઉત્સર્ગે શૃંગાર રસ ભરી,
કોમળ મધુરી વાણી પ્રકાશ સુખદ વિશદ લહરિ !
હરે હો સુખદ વિશદ લહરિ !

* અત્યંત શોચનીય પ્રસ્તાવ છે કે અર્પણ પત્રમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણેનું મારું આ “ન્હાનકડું, લાડકડું, હલેતું” કાવ્ય, એના પ્રથમજ વૃત્તમાં ભવિષ્ય સૂચવ્યા પ્રમાણે, “તે માણેક ખોવાયું” છે ! સ્મરણમાં જે કંઈ તુટક કડીઓ રમી રહી છે તે અહિં જેવી ને તેવી આપી છે. આર્યોત્કર્ષક, માલતી સંદેશ અને મત્તગજેન્દ્રાનું સમકાલીન અને સોદર આ કાવ્ય હાલ હોત તો ૨૦ વર્ષની વયનું હોત ! મારાં સારામાં સારાં અને મને પ્રિયમાં પ્રિય શૃંગાર અંદ્રિકા, પ્રવાસ પુષ્પાંજળિ અને શૂરતરંગિણી જેવાં કાવ્યો માંનું આ મારું એક પ્રથમ કાવ્ય હતું. તે વર્ણનાત્મક હતું અને યમક, ધ્વનિ તથા વર્ણન અમલૃતિવાળું હતું. તેનું વસ્તુ માલતી સંદેશ અને મત્તગજેન્દ્ર તથા વસંત વિલાસિકા જેવું સ્વલ્પ હતું. આ કાવ્યનો નાયક એ કાવ્યના નાયક જેવોજ સ્વદેશપ્રેમિક અને સ્વકીયાનુરક્ત, અનુકૂળ સ્વદેશભક્ત માધવ, મધુ વસંત ઋતુમાં અથવા માધવ વૈશાખ મારમાં જન્મેલો હતો. તેના વર્ણનની કંઈક છાયા અહિં ઉપર સ્મૃતિશેષ રહેલી છે. નાયિકા પતિ પ્રેમમાં ગળી ગયેલી, સતી સહધર્મચારિણી, તેવીજ કૌમુદી કમલ

પર્વત ઝરણુ વર્ણન.

૨.

* * * * *

તે વર વરણી રમાણી ઝરણી જળકાય પરસતા—

* * * * *

માસ શરદતુમાં જન્મેલી હતી. જ્યારે માલતી ભત્તગજેન્દ્રા અને મદન સુંદરી મધ્યાનાયિકા છે, ત્યારે કૌમુદીને મુગ્ધા ચિતરવામાં આવી હતી તેની પણ કંઈક રૂપરેષા તેના રમૃતિ લબ્ધ એક વર્ણનની કડી તથા કૌમુદી ગીતમાં અહિં ધ્વનિત થાય છે. જ્યારે સ્વદેશ કાર્યાર્થે પ્રેષિત નામકની ના-યિકાના વિરહમાં તેમનાં પ્રીતિચિત્ર ભત્તગજેન્દ્રા અને વસંત વિલાસિકામાં આવ્યાં છે, અને તેવાજ પ્રસંગે પ્રેષિત દિનકરતું માલતી વિરહમાં વૃત્ત વર્ણવ્યું છે. ત્યારે આ કાવ્યમાં આ નવોઢ દંપતીનું ક્ષણિક પણ વિરહ દુઃખ ફેવું મોહક, ક્રોમળ અને હૃદયગમ હતું તે બતાવ્યું હતું. કાવ્ય સંકળના એવી હતી કે માલતી સંદેશ અને વસંત વિલાસિકાની માફક આ કાવ્યમાં પણ સ્થળ, એક પર્વત સ્થાનતું, લેવામાં આવ્યું હતું. સરસ્વતી હારતખંડના અસ્તમનતું રૂદન કરતી હતી તેવામાં આ લખનારના એક મિત્ર માણેકલાલ ભવાનીલાલનો અતિ તરૂણ વયમાં કાળ થયો હતો અને તેની રત્નલક્ષ્મી નામની તેથીએ તરૂણ પત્ની વૈધવ્ય પામી હતી, તેનું એ શોકવાદળ છાઈ રહ્યું હતું, તેનું ઉપરના પ્રથમ પદમાં સૂચન આવ્યુંજ છે. તે શોક ભારથી નાગૃતિ આણવા સરસ્વતીને પ્રથમોત્તેજન મંગળાચરણ વૃત્તમાં કરવામાં આવ્યું છે. સાંથી સરસ્વતીને પોતાનાં શ્વેત હંસે મંદાકિની સ્વર્ગગાતરે જવા નિમંત્રણ કર્યું હતું અને ત્યાંથી જળધૂત્રીપ અને હારતખંડનું દર્શન કરાવી એક રમણીય પર્વતની ઉપત્તકાએ ઉતરવા પ્રાર્થન થયું હતું. આની સાથે નાયકના પ્રતિરૂપ તે પર્વત અને તેને અંગાંગે રમતી નાયિકાની પ્રતિરૂપિકા ઝરણીનું વર્ણન આપવામાં આવ્યું હતું, જેની એક કડી ઉપર આવી છે. અને ત્યાં કાર્યાર્થે ગયેલા પ્રિયતમની રાહ જોતી કૌમુદીના હૃદયનું અને ભાવનું ચિત્ર આપવામાં આવ્યું હતું. તેમાંનું કૌમુદી ગીતનું એક છિન્નભિન્ન પદ રહ્યું છે તે અહિં આપ્યું છે. આ મુગ્ધા નાયિકા એક પર્વતની રમ્ય ઉપત્તકાએ સંધ્યા સમયે વિચાર કરતી, તંત્રીવાદ વગાડતી એકેવી છે તેના ચિત્રની સા-

નાયક વર્ણન છાયા.

૩.

* * * * *

વિશાળ વક્ષઃ સ્થળ, તન ઉજ્જવળ, ખાડૂ ખળ અતળી !
અનંકલકે કટાર વાંકડિ વાદળ છપિ વિજળી !

* * * * *

આકૃતિ અંતર્ગત ગુણ ધૃતરેતર જ્યાં પોષિ રહે—

* * * * *

નાયિકા રૂપરેખા.

૪.

* * * * *

અંપક કંકુક કુચ-યુગ

* * * * *

પ્રેમ નિરાશી ઘેરાયેલી આંખ મિચાતી અર્ધી

* * * * *

થે ભવ્ય સૂર્યાસ્ત અને રમણીય ચંદ્રોદયની પણ રૂપ રેખાઓ દોરવામાં આવી હતી. કાવ્યનું સૂત્ર કવિ અને સરસ્વતીના રમ્યપણ કવચિદ્ દૃશ્ય અને કવચિદ્ અદૃશ્ય સંભાષણમાંજ મોહકતાથી પ્રવર્તતું હતું અને નાટકના પ્રવેશ પ્રભાણેજ ભરતનિયમથી પાત્રસૂચના થતી હતી. કૌમુદી પર્વતની ઉપત્યકાએ સોલંક વાસકસજ્જા પણ મુગ્ધાના ભાવથી હતી ત્યાં શૃંગારવીરરસના સંભોલનની પ્રતિમારૂપ સામેની ખીણમાંથી વેણુવાદ્ય કરતો માધવ પ્રવેશ કરે છે. જેવી રીતે કૌમુદીના તંત્રીવાદનો પ્રભાવ વર્ણવવામાં આવ્યો હતો તેવીજ રીતે માધવના વેણુવાદનો પણ પ્રભાવ પદ્મગુણ મંત્ર ખરો એ મધ્ય મણિ તુલ્ય પદ્મપંક્તિવાળા પદ્યથી વર્ણવવામાં આવ્યો હતો. જેવું નાયિકાનું કૌમુદી ગીત હતું તેવું નાયકનું શરદ્ ગીત હતું. તેમાંનો શેષ ભાગજ કંઈ રહ્યો છે. પ્રિયતમનો પરિચિત સ્વર ધ્યાનસ્થ કૌમુદીના નયન દૃશ્ય આકર્ષે છે. ત્યાં અનેના સમાગમનું અને મુગ્ધા સ્વભાવજન્ય ભગ્ગતુ-

કૌમુદી-ગીત.

૫.

૫૬,

મેં શો પ્યાલો પિધો ને નિશો ચડી ગયો રે !?

નિશો ચડી ગયો રે, નિશો ચડી ગયો રે—મેં શો પ્યાલો પિધો તે
હું ન જાણું ને કોણે ક્યારે પાયો—વ્યાપ્યો, વ્યાપ્યો રસ વિષ સમ
અવયવે રે—મેં શો પ્યાલો પિધો તે નિશો ચડી ગયો રે. ૧

તાદિકતું યથાપ્રસંગ ચિત્રે આપવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમ મુગ્ધાભાવ હિમ
પિગળ્યા પછી આ મુંદર દંપતી હસ્તેહસ્ત મેળવી યથેચ્છ ગિરિક્ષમણ કરતાં
અતાવી કાવ્યની સમાપ્તિ કરવામાં આવી હતી તેનું છેલ્લું પદ પણ સ્મરણ-
માં રહેલું અહિં આપ્યું છે.

ન્યારે ખીજાં કાવ્યોમાં વિયોગ શૃંગારની મસ્તી આવી છે ત્યારે આ
કાવ્યમાં સંયોગ શૃંગારની મોહક છાયા દરશાવી હતી. પરંતુ દૈવ વશાત્ તે
રહી નથી. નિઃસંશય, સદૃશ્ય વાચક વૃદ્ધ આ નાશથી ખેદ પામશે. મારું તો
પ્રથમ બાળ રહ્યું નથી. પણ તેમના એક લાલના નાશનો અદ્ભુત મેં આ
વિલાસમાં આપેલી શૂંતરંગિણીથી કેટલેક અંશે આપ્યો છે તે તેમને
સતોષ આપશે એમ આશા છે. તથાપિ કૌમુદી શૃંગારી હતી ત્યારે
તરંગિણી વીર પ્રસવી છે. અદહ! સ્વદેશ પ્રીતિ સ્વતાંતતા શ્રી સુખ સૌ
થયાં અઘ્રાળ—ત્યારે આપણે હવે શૃંગારના દ્વિસ ક્યાં રહ્યા છે? શાંત પણ
અનિષ્ટ છે. કુરૂણ ભાવ્યમાં પ્રાપ્ત થયો છે. ત્યાં વીર સેવન વિના સિદ્ધિ ક્યાં છે?

ને મિત્રને આ કાવ્ય અર્પણ કરવામાં આવ્યું છે તેનો પણ કાંઈ એ-
વો અટક યોગજ. શૃંગાર લહરિ પ્રથમ રચાતું હતું ત્યારે તેની લહરિઓ-
ની લેખન વ્યવસ્થા માટે તે મિત્રને મોકલવામાં આવ્યું હતું ત્યાં તેના એક
શિષ્યે તે કાવ્ય જોયું હતું. તેના જાણે અદલા તરીકેજ તે મિત્રને અર્પણ
થયેતું કાવ્ય આપોઆપજ ખીજા મિત્રથી જોવાયું છે! લાલની શૃંગાર-
લહરિ છે તે પછીથી નવીન વ્યવસ્થામાં પદો ગોઠવાઈ લાલનું રૂપ પામી છે.

આ કાવ્યોના જનયિતાના કાર્ય વ્યવસાયથી કુંજવિહારના પ્રકાશમાં
વિલગ્ન થયો છે અને આવા અમંગળ પ્રસંગો અન્યા છે. અને તેથીજ સ-
દૃશ્ય વાચક વૃદ્ધને કેટલેક અંશે નિરાશ કરવા પડ્યા છે તેની અહિં ક્ષમા.

શરદ્ ગીત.

૬.

પદ રાગ યમનકલ્યાણ.

અખ જાને દે—અખ જાને દે, સાંજ પરી ઘનશ્યામ વે—એ રાગ.
અકળા લીલા, અકળા લીલા, શરદે ઝાકઝમાળ હો ! અકળા લીલા ૦ ૧
* * * નદીની હંસ મેખળા માળ હો ! અકળા લીલા ૦ ૨

કાવ્ય સમાપ્તિ.

૭.

અનુષ્ટુપ છંદ.

* * * તે હાથેહાથ મેળવી,
સારસ દંદની મંદ આલિ આલે રસે હસી.

યાવવામાં આવે છે. આ કાવ્યો પ્રમાણેજ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પ્રયોગિનીના પ્રથમ પદ રિપન જયનાશિષના પદની કડીઓ પણ જોવાઈ ગઈ છે તે પછી જો ને મળી આવશે તો અતે પરિશિષ્ટમાં આપવામાં આવશે.

કૌમુદી માધવ કાવ્ય સતે ૧૮૭૪-૭૫ના શરત્સમયમાં આશ્વિન માસમાં દીપોત્સવિનીના મંગળોત્સાહી દિવસોમાં ૩-૪ દિવસમાંજ મધુભૂતા વૃત્તમાં રચાયું હતું તેમાં મધ્યે મધ્યે પદ અને અતે હરિગીત અને અનુષ્ટુપ છંદ હતા. તેનું અર્પણ પત્ર સતે ૧૮૮૩ના જુલાઈ મહિનાની ૧૦મી તારીખે લખાયું છે. કૌમુદી માધવનું ઉત્પત્તિસ્થાન તેનાં ખીજાં સોદર કાવ્યો પ્રમાણે રાજનગર છે. બ્યારે કુંજ વિહારના પ્રથમ વિલાસનાં ઘણાં ખરાં કાવ્યોનું તથા ખીજાં બે વિલાસના ઘણાં ખરાં કાવ્યોનું તેવું સ્થાન સુરત છે. ક્યાં કાવ્યો ક્યારે અને ક્યાં રચાયાં એ સાથે વાચક વંદને જિજ્ઞાસા સંબંધ નહિ હોવાથી આપવા યોગ્ય વિચાર્યું નથી. પરંતુ આ કાવ્ય તો સ્મૃતિશેષ રહ્યાથી તેની આ સ્મરણી આપવી પડી છે.

આ કાવ્ય તથા માલતીસંદેશ અને ભક્તગજેન્દ્રા એ જોને સંસ્કૃત સાહિત્ય ગ્રંથોમાં ખંડ કાવ્ય કહે છે તેવાં છે. તેનું લક્ષણ સાહિત્ય દર્પણના ૬૬ પરિચ્છેદમાં ૫૬૪મી કારિકામાં નીચે મુજબ આપ્યું છે.

खण्डकाव्यं भवेत्काव्यस्यैक देशानुसारि च । यथा मेघदूतादि ।

અને ખંડકાવ્ય કાવ્ય તો એકદેશાનુસારિ હોય. જેવું કે “મેઘદૂત” વિગેરે.

ધૃતિ શ્રી કૌમુદી માધવ કાવ્ય સમાપ્ત.

શ્રી

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પ્રબોધિની

અથવા

સ્વરાજ્ય જયંતિ ગીતાવણિ.

શ્રી

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પ્રબોધિની

અથવા

સ્વરાજ્ય જયંતિ ગીતાવળિ.

અર્પણ પત્ર.

પદ.

(જાગિયે માહારાજ આજ પક્ષી બન બોલે--એ રાગ.)

જય જય નર રતન રિપન ભરતભુવ મુહાવિ તે' !-જય.
આર્ય કળા ઉદય તણી, લૌકિકમત વિજય તણી-
દિન દિન અધિકાધિક મનવાંછના ઉપાવિ તે' !-જય.
અવદશા નિશાચિ અહો ! ઘોર અધકાર થયો !
તે સંહારિ ઝળહળિત શિ જયોતિ આ દિપાવી તે' !-જય.
ગાને ધન પ્રચંડ હાય ! વિજગી ચમક ચમક થાય !
એ તોફાન માંહિ તદ્દપિ મુદ્દતા નિભાવિ તે' !-જય.
ભરત ભૂમિ ધમધમિ રહિ, ઘ્રિટન ધરતિ અવિ થઈ.
શિ ક્રિકિયારી તુજ સ્વજન ઇચ્છે એ ઉઠાવિરે !!!-જય.
હૃદય કમળ કોમળ ઘણું, તોય ભયે ન વિઠ્ઠળ ગણું
અચળ દૃઢ ઠરાવ થકી ઇલ્ખર્ષ નીતિ ચલાવિ તે' -જય.
આર્ય મળ નિત ચહાય, તું અમપર રહો સદાય !
દીર્ઘ આયુષિ કરિ કલ્યાણ, હરિ તું ને મતિ આવિદે !!!-જય.

શ્રી

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પ્રબોધની

અથવા

સ્વરાજ્ય જયંતિ ગીતાવળિ.

૧.

(ભરત-મિત્ર શ્રી લાર્ડ રિપન રાજધીનો જય હો !)

(પદ.)

(શૃંગાર ચંદ્રિકાના પદને રાગે.)

જય જય દેતું દેવા, મલુ જય દેતું દેવા (૨)

ભરત ભૂમિ હિતૈષિને

શ્રી વિજયિની પ્રતિનિધિ લોર્ડ રિપનને-જય દેતું દેવા !

અહા શો મંગળ ધવળ ! અહા શો ઉજવળ પ્રખળ !

ઉદય સમય દાખવે ઇશ લીલા હૃદયે એ ! જય જય૦ ૧

એણે વર્તમાન વાણી, રાજ્ય પ્રજા હિતની જાણી,

કિધિ સત્વર શિ સ્વતંત્ર એ પરતંત્રને !? જય જય૦ ૨
સ્વતંત્ર એ સત્તા આપે, સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પ્રતાપે-

રૈયત રાજકીય કેળવણી સુખદાયિ લે ! જય જય૦ ૩
ખધી રિક્તિ સિદ્ધિ વધે, કળા કૌશલ્ય ઉદે

પામે દેશમાં ત્યમ યત્નમાં એ પ્રતિદિને ! જય જય૦ ૪
કરવા ઝાણથી છુટી પ્રજા ખેડૂત ખધી;

હરિ પરદુઃખભંજન વિક્રમ એહ ભરત ભુવને ! જય૦ ૫

૨.

(પ્રબોધ માંગણિક.)

(સોરઠની ગઝલ)

(છત્રે આપકું દેખ્યા નહીં, મન મેલકું ધોયા નહીં)—એ રાગ.
 ઉઠો ઉઠો આર્ય હો બંધુઓ ! ઉજળું મલાત આ ઝળહળે ! (૨) ટેક
 ગદ્ય રાજ સમૃદ્ધિ સંપત્તી, ગદ્ય શક્તિ, સખળ બધી કૃતિ ?
 સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સ્વતંત્રતા, કળિ ખીલતી આપને મળે !—ઉઠો ૦ ૧
 રહ્યા આજસાથ આપણ બહૂ, ઘોર્યા ઘોર ઉઘ વિષે સહૂ !
 જાગો જાગો જોઈ જોરાવરા, ગાજે ધૂમો ઉઘમને બળે !—ઉઠો ૦ ૨
 સન્ને સંપ, ઉત્સાહ આદરો, દેશ ભક્તિ પ્રીતિ અંતર ધરો !
 થઈ એક મત વરતાવિ દો, જય આર્ય-રાજ્ય તણો કળે !—ઉઠો ૦ ૩
 લોડ રિપન ભરત-હિતૈષિનાં, ઝિલો અમૃત-પચન આ વરસતાં !
 માનપત્ર ફૂલે વધાવિ લો, જેના જોરથી તાપ આ ટળે !—ઉઠો ૦ ૪
 રાણી-વિજયિની તણો જય વદો, તેના આર્યરાજ્ય પ્રતાપ વધો !
 દિન દિન ઉદો ભરતખંડ આ, કળા તેહની ચડો ઘડિ પળે !—ઉઠો ૦ ૫

૩.

(સ્થાનિક સ્વરાજ્ય રણગીત.)

(રોળા વૃત.)

ઉઠો આર્ય ભડ વીર, ધીર ધરિ પગલાં માંડો,
 આજસ હર મન-મેલ, પેલ વેલાં એ છાંડો.
 જુઓ મચ્યું જુધરાણુ જાણિતું દશે દિશામાં,
 ઘોરે ગુર્જર આજ, લાજ લાગે નહિં આમાં ?
 સિંહ બાળ વનરાજે, પરાજે કરિ શત્રુના,
 કીધો દેશ સ્વતંત્ર, તંત્ર સો તોડી તેના !
 જુઓ ભિડ્યો ભડ લીમ, નીમ કરિ મ્લેચ્છની સામા !

તેના દેશે લેશ, દિધા ના પગ ઠરવાહ્યાં.
 તેહ તમારો ધવળ, કીર્તિધ્વજ ઉડાવિ આધે
 સર્ધરા જોસંગ શૂર, પૂર જય માની લાગે.
 મેહુતો નરસિંહ એક, દેક ધરિ મંડળિક સામાં
 ઉભો ન પામ્યો હાર-હાર પામ્યો જ્ઞતામાં.
 છાતિ ચલાવિ નિહર, ઘરથિ જઈ દૂર વણુજમાં
 ઘુમે આપણા લોક થોક ભર સઘળે જગમાં.
 એહ ક્ષત્રિનું તેજ, એજ નાગરના ટેકજ
 એહ વણુજ ઉત્સાહ, પ્રવાહે વહો અનકજ !!!
 એહ આપની ભૂમિ, એહ સૌ ખંધુ તમારા
 એહ જાતિ ગુણ સર્વ, ગર્વ ધરિ ગણાજ પ્યારા !
 લહો અમૂલિક લાલ, આલ મંડળમાં ભીડો !
 સ્થાનિક સ્વરાજ્ય આજ, લોઈ રિપનનું ઝીલો.

૪.

(સ્વરાજ્ય કાર્યોત્તેજન.)

(ગરબી.)

(મારારે સ્વામિ યોલોની વા'લા—એ રાગ.)

ઉઠો ક્યાં સુધી પડી રહેશો ?

અપાતા હક નહિ ઝિલિ લેશો ? ઉઠા૦—૧

વગર માગ્યો વરસે વરસાદ ?

અહા ! ત્યાં કોણ ખેચિ લે હાથ ? ઉઠા૦—૨

શિળી અજવાળી ચાંદની રાત !

શરદમાં આંખ મિચે કોણ ભ્રાત ? ઉઠા૦—૩

ઝટોઝટ સુલટ ઉમંગ સન્ને,

આર્યપણું નિહર સુ દાખવન્ને. ઉઠા૦—૪

વિના માગે વરદાન મળે !

ધુમે સ્થાનિક સ્વરાજ્ય તળે ! ઉઠો—૫

સમજિ આ રાજ કાજનો રંગ

સંભાળી લો આ નવલોરે પ્રસંગ. ઉઠો—૬

ધરો ઉત્સાહ સ્વતંત્ર ગુણો,

ઠરો રસ હૃદયે સુ ઉદ્યમનો. ઉઠો—૭

હોય નહિ આવા ઘડિ ઘડિ તાલ,

દિવાળી નહીં સર્વદા કાળ ! ઉઠો—૮

ઉઠો આ મઝા બંધુ લૂટો,

કળી સ્થાનિક સ્વરાજ્ય ચૂંટો. ઉઠો—૯

૫.

(સ્થાનિક સ્વરાજ્ય માંગણિક.)

(ગરબી.)

(મારે સ્વામિ બોલોની વા'લા—એ રાગ.)

ઝળહળે શો મંગળ ઉજળો પ્રસંગ !

દિપોરડો સ્થાનિક સ્વરાજ્યના રંગ ! ઝળહળે—૧

લહો લહાવો લાખેણી સત્તાનો આજ,

સુધારો સ્વસ્થાન—સુધારાના કાજ ! ઝળહળે—૨

કેળવણિ લો રાજ્ય વિષયની અમોલ,

કર્તી થાઓ સૌ કારભાર અતોલ ! ઝળહળે—૩

નિમો સારા સારા સભામાં કાબેલ,

સભાસદ હક બળવે કરી પેલ ! ઝળહળે—૪

દિના દિન ઉદય પામે આ સ્વદેશ,

સન્ન એવાં સાધન મુખદ હમેશ. ઝળહળે—૫

ધરો ઉત્કંઠા ઉત્સાહ ઉમંગ,

બંધુ આર્ય નામના રાખો રંગ ! ઝળહળે—૬

ઝિલો વીર રસના પ્રવાહની માંહ,
 દુઃખી નિજ દેશની સાહેબાંહ. અળહજે૦—૭
 કરો કલ્યાણ કૃતારથ પ્રાણ,
 સ્વદેશની ભક્તિ એ નિર્વાણ. અળહજે૦—૮

૬.

(સ્વરાજ્ય રણગીત.)

(પદ.)

(રંજિત શૂરા રે બુધમાં વીર નથી શું ?—એ રાગ.)

શાણા શહેરી રે, શૂર સલાસદ સારા,
 શોધી આપો રે, નિહર રીતે લડનારા ! શાણા૦
 સ્વારથ મૂકી અળગો મમતથી પ્રજા માટે જે લડતા
 હક સ્વતંત્ર શુભ લાભ જળવી લલા લલા શું અથડતા ! શાણા૦ ૧
 તન મન ધન ખરચી નિશ દિન જે સ્વદેશ સેવા કરતા,
 ઉજવળ મનહર વાણી બળથી કાર્ય સફળતા ધરતા ! શાણા૦ ૨
 જે નિજ માન પ્રતાપ દિપાવી આપ પ્રતાપ વધારે,
 રત્ન પરખતાં આપે અમૂલ્ય એ આપની શોભા રે ! શાણા૦ ૩
 શું એ આપણું ઉકાળશે જે ખુશામતે ખુશ થાતા ?
 સાહેબને શત સલામ કરતા રંકે દુઃખે ન દુઃખાતા ? શાણા૦ ૪
 એ નહિ કામ વણિકે તણું છે, જે વેપારે ધૂમે—
 “હા લખ્ખે” ! “જો હુકમ” ! “હા હજરત” ! કામ ન નવાખિતું એ !

શાણા૦ ૫

એ નહિ ન્યાત તણી શોઢાઈ, મહાજનની પટલાઈ,
 સાજન મહાજન મિજલસ મેહરિલની નહિ એ મ્હોટાઈ ! શા૦ ૬
 હાથ ઉંચા બે બેય કરે ! નહિ ખસાસર ઉચ્ચારે !
 એ શું કરે વકિલાત તમારી ? પ્રજા મિત્ર શાના રે ! શાણા૦ ૭

૭.

(સ્વરાજ્ય સ્વયંવર.)

(કાવ્ય અથવા રોળા છંદ.)

આ શું મધ્યું ધમસાણ, ભૂંતાવળ લયતી શાની ?
 જ્યાં ત્યાં ખેંચાતાણ, અહા આ શી તોફાની !
 અહા ! સ્વયંવર આજ સ્વરાજ્ય સલાસદ કરો—
 શાં આ તરફડિયાંજ ! મોહ શો ! મમત ધણેરો. ૧

“અમો શેઠ શાહુકાર ! અમો આ આજ્ઞેદરો !
 “અમો રાજ દરબારિ ! ખાલ માનો નં અમારો !”
 “ઘોડા ગાડિ નવીન ઠાઠ અમ આંજ નાંખે,
 “સાહેબને રંગીન મિળાવી હાથે હાથે ! ૨

“પડશે કો દિન કામ ઘડી આ ઘડી સંભાળો.
 “બદલો દઈશું યુદ્ધામ, ન ફેરો જશે ઠાલો.
 “રાજિ રાખિ સરકાર ખુરસિ ખુબ શાભાવીશું !”
 કહિ કહિ વાત હજાર તજવિજ્ઞે કરે નવી શું ! ૩

કોઈ દિયે કંઈ દામ જગાની લાલચ દેતા !
 પરવરશી વાપરી મતો નિજ માટે લેતા !
 (૫૭) ઝુઝે ન જો નિજ બળે, સિંહસમ ગાજિ ન ઉઠે,—
 રૈયત હુક પગ તળે, સ્વછંદે જ્યાં કોઈ છુંદે ! ૪

નિડર, અડગ, નહિ ભિડે મજાની દાઝે જતે,
 લાલ, લોલ, લયલીતિ થકી ના હઠે જરાયે,
 એવાને વરમાળ મળી નહિ, બિજા થતાંએ,
 દર્શી મિત્ર ના મળી ! સરખિ તે મળવિ બિજાને. ૫

૮.

(ઉત્સાહોદીપન.)

(રાગ ધન્યાશ્રી અથવા સોરઠ,)

(લેશો નહીં પરમાલ, વેચાતી તમે, -લેશો નહીં પરમાલ.—એ રાગ)

ઉત્સાહ ઉરમાં ધરો, બંધુજન-ઉત્સાહ ઉરમાં ધરો—ટેક.

એહ ઉત્સાહથી નવ ખંડ લૂમિમાં, વણજ વેપારે કરો—બંધુ૦

કામ કઠણ પાણુ તત્ક્ષણુ તેહથી, હાથથિ સફળ કરો—બંધુ૦

આર્ય ઉત્સાહના અકળિત બળથી, શૂરા રણુ વિચરો—બંધુ૦

જાહેર હિંમત નિજ દેશ ઉદ્યતે માટે હૃદયે ભરો—બંધુ૦

જુગના જુગ પરવશ રહિ જોયું, બળ નિજ પાછું ધરો—બંધુ૦

સિંહના બાળ શિયાળ સંબંધે, સેવો શું બીક-ઝરો—બંધુ૦

ગાનિ ઉઠો ભરિ ફાળ ધુમો સહૂ, આજસ તન્નો, ન કરો—બંધુ૦

તેજ ગુમાવ્યું, પ્રતાપ ઘટ્યો, રવિ અંધારું કરથી હરો—બંધુ૦

માટે સન્ને સત્વર દિલ અંદર, દહતા ઉદ્યોગ ખરો—બંધુ૦

અડગ ઉમંગથી પગલાં માંડો, પંથ નિઠે અધરો—બંધુ૦ ૧૦

રાજ્ય વિષયની સ્વતંત્ર કેળવણી, સ્થાનિક સ્વરાજ્યે સરો—બંધુ૦ ૧૧

૯.

(સ્થાનિક સ્વરાજ્યાંગીકાર.)

(ગરબી કાલીંગડો—તાલ દીપચંદી.)

(ગોકુળીએ લઈ ચાલો, હરે ઉદ્ધવ રાજ અમને—એ રાગ.)

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય મુહાવો !

કોડીલા બંધુ સ્વદેશી (બિવાર) ટેક.

પરવશતાથી સ્વતંત્રતા સારી,

એહ અંતરમાં ઉપાવો ! કોડીલા ૦ ૧

આમ અહિંના મુખા, અમજ હિંદના

હાકેમ હકમાં જાણાચો કોડીલાં ૨
 લોકહિતાર્થ સલાઓ શુભેચ્છુ
 સ્વદેશનાં આ સુખ આ'ઓ કોડીલાં ૩
 છાપાવાળા છાપિ ગજવે દશો દિશ,
 સ્થાનિક સ્વરાજ્ય કથાઓ કોડીલાં ૪
 સત્તા ન લેવી ? ગમે કોને ખાતાં ?
 અંતર ઉપજે ન લહાચો ? કોડીલાં ૫
 હોય ગમે એમ વાત લુલી બધી,
 એકેયના સજવા ઉપાચો. કોડીલાં ૬
 સત્ય, ઉદય, સુખ, સંપત્તિનો જય !
 કળિ ખિલશે આ સદાહો ! કોડીલાં ૭
 દાષ ન દિલમાં કોઇ તાણા લાવો,
 ગ્રહણ કરો ગુણ-છાંચો ! કોડીલાં ૮
 લાલ અલાલની વાત વિચારો,
 સુખ દુઃખ ભેદ જાણાઓ ! કોડીલાં ૯
 આપ સહુ સમજો મન માંહે ત્યાં,
 આજૂં કહો શું કે'વાય ? કોડીલાં ૧૦

૧૦.

(સ્થાનિક સ્વરાજ્ય વ્યવસ્થાનું ગીત.)

(માઠની દેશી.)

(મેરે ગમકે તરાના સુનિચે ક્ષાતા—એ રાગ.)

પ્રિય દેશીઓ મારા, જાગો જહેલા આપ ઉપાડિ લો કાજ
 પ્રિય બંધુઓ મારા, જાગો જહેલા, આપ સંભાળો રાજ.
 હાંજ આપ સંભાળો રાજ—હાંસીલા—આપ સંભાળો રાજ—પ્રિય—દેક.
 રાજ સત્તા પાછી મળે, હિત એક વખત આપ પાસ;
 દાંડ જાણિને આ દેશની, આ રિપત ઉજાગે મકાશરે પ્રિય ૧

કેળવણી મળે આપણ સહુને, એજ ઉદાર વિચાર;
 સ્થાનિક વહિવટ સોંપે આ હાકેમ, પાર ઉતારો તે પાર રે. પ્રિય ૦ ૨
 સ્થળે સ્થળે થશે રાજ્ય સલાઓ, ગામ નગર દેશમાંહ;
 આપ સલાસદ કરશો પસંદ તે, ચલવશે રાજ્ય પ્રવાહ રે. પ્રિય ૦ ૩
 એ ભાગ આપ પસંદ કરો ને, એક નિમે સરકાર;
 મુખ્યત્વાર પેલા આપના વળી, પ્રમુખ આપના સાર રે. પ્રિય ૦ ૪
 ઠોકર કદિ ન ખાતા બંધુઓ, પડતા ન કદી અખડાઈ;
 ધીરજથી, સજી સંપ સદા કરો, કોડ થકી ઠકરાઈ રે. પ્રિય ૦ ૫
 શહેર સુધારાના કાજ તથા, સહુ લોપચાગી કામ,
 ખરચ ઉપજ તણી જળવણી, જોડું તમારે તમામ રે. પ્રિય ૦ ૬
 વિદ્યા વધારવી, આરોગ્યતા પણ, સુધારવી સર્વત્ર;
 વણજ વેપાર વેવાર વિષે સહુ, સગવડ કરવી અત્ર રે. પ્રિય ૦ ૭
 નાનું મુનું નથિ કામ નકામું, નામ બિરુદ ધરો દીલ;
 સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સોંપાય તે ઝીલો, ઘડિ પણ કરતા નહીલરે. પ્રિય ૦ ૮
 માન આપો રૂડા રાજવીને, રિપનને ઉમંગ ભર;
 વરદાન વણ માગ્યે દઈ જોણ, વર્તાવી લીલા હોર રે. પ્રિય ૦ ૯
 જય જય વિજયિની રાણી તણા, રાજ્ય ધ્વજના વધો સદા કાળ;
 અવિચળ તેજ પ્રતાપ તપો તેનું, લરત ભૂમિમાં હુંકાળ રે !!!
 પ્રિય ૦ ૧૦

૧૧.
 (સ્વદેશ ભક્તિ વિષે.)

(ધીરાના પદની ચાલ.)

(જને રામ-રાખરે તેને કોણ મારી શકે ?—એ રાગ.)

સ્વદેશની ભક્તિરે, કે કોઈ વિરલા જાણુ !

સ્વતંત્રતાના રસનીરે લેજત કોઈ પરમાણુ ! ટેક.

મિઠાં મિઠાં મ'સ વચન વદીને, કરે ખુશામત ખૂબ;

કાળ સરો, ભલે દેશ કુળો નિજ, સ્વાર્થ ગણે મેહબૂખ !

કે દાઝ દુઃખી દેશનીરે, દયાથી દિલ કોણ આણે ? સ્વદેશનીં ૧

હિંમત હૈયે હોય નહીં કરવા કો સ્વતંત્ર સુકામ,

ડરી ડરી મરે દીન કાયર નર, વાર હજાર ! શા-રામ ?

કે ભીડે ખાથ સિંહશુરે, હરણી છોડવવાને !!! સ્વદેશનીં ૨

ઉમંગ ને ઉત્સાહ, ધિરજ દઢ, મૂળ સ્વભાવ ઉદાર;

નિડરપાણું શૂરવીરનું લક્ષણ ક્યાં કળકે ઝાતકાર ?

કે ભેદી દળ વાદળરે, સુરજ શશી પરમાણુ. સ્વદેશનીં ૩

સિંહ ઝુઝે ગજ જૂથ વિષે, શકે શું કરી અચુત શિયાળ ?

દુઃખ છાયામાં છુપ્યા શૂર નર, (તોએ) ગાને ધ્રુમે ભરી ફાળ !

કે પગ નહીં અટકેરે, નૃતકના થતાં ગાને. સ્વદેશનીં ૪

સ્વારથ કેરી આરત છોડીને કરે પરઉપકાર,

દેવ કે દેવાંશી જન વિણ કોણ ? ખાથ ચકોર અંગાર !

કે તરસ્યા બપૈચારે નજર નીચી નવ આણે ! સ્વદેશનીં ૫

ટેકે કઠણ ક્ષણ એક તને નહીં, ધીર વીર નર કો વાર.

વૃક્ષ પેરે ધામ શીત સંકટ સહે, વહીં એવ મૂશળધાર.

કે આપે સુખ શાંતિરે, અહ-મદ નવ આણે. સ્વદેશનીં ૬

નાણ પદાર્થ છે દેશ ભક્તિમાં, ધર્મ અર્થ વળિ કામ,

સ્વદેશ ભક્તને દેશની પ્રીતિ, મોક્ષ એ સુખકેરું ધામ !

કે રૂએ નહીં બિજુરે, મસ્ત એ દેશ અભિમાને ! સ્વદેશનીં ૭

માટે સ્વદેશી જો બંધુ મારા, ધરિ અંતર આ ઉપદેશ-

ભરત ભૂમિ પામી ઉદય દિનાદિન, ઉજળી રહે હંમેશા,-

કે એમ કરે ઉદ્યમરે, ચુકો ન ચોટ નિશાને ! સ્વદેશનીં ૮

રાણી વિજયિનીના ધીર ધુરંધર, પ્રતિનિધિ રિપન આજ,

આપને રાજ્ય વિષયમાં ફેળવવા, આપે સ્થાનિક સ્વરાજ્ય.

કે ઝિલ્લા એહ અમૂતરે, અમર ચહો એવાંને. સ્વદેશનીં ૯

હક મળે સંગીત નવીન તે, હાથ કરી આ વાર,
આર્યપણુ આપણુ ઉભળો, બેડો ઉતારો પાર,
કે હરિ નય દાખરે, સ્વદેશી બંધુ સઘળાને. સ્વદેશની૦ ૧૦

૧૨.

(સમય સંભાળી લેવા માટે.)

૫૬ ૨.

(રાગ પ્રથમ પ્રમાણે.)

મો લો સંભાળીરે, અંતરથિ આજસ છાંડો,
મધક બંધુ ઝટરે, આગળ પગલાં માંડો. સમો૦
ફરે હરે તે ચરે, ઠરે ચરે ! મરે બાંધ્યા લુખે ભૂર,
કાયર કાંઈ ના કરી શકે. રહે આલ્યો પુર્યો ક્યમ શૂર ?
દાખો નિજ ડા'પણુરે દિલથિ ડર દૂર કાઢો. સમો૦
હાથ કે પગ હલવ્યા વિના, વિના બોલે' મુખે થકી બોલ,
કાજ કોડેથિ વણુ આદરે', કરે' કાંઈ ન દિલ માંહિ તોલ,
ફળે ફાલે ફૂલેરે કહો ને ક્યાંથી ફળ આડો ? સમો૦
એક અખંડિત પ્રેમમાં, દેશ ભક્તિ કે હરિસમાંય,
કુળ્યા રહે ઘા રૂઆવવા કોઈ ઘાયલ નરે વીરલાય !!!
ન ઠરે મન બીજેરે, ધરે ને જન એ આડો ! સમો૦
પંડ પાથરો પરમારથમાં, કરો ને જોઈયે તે કરખાન !
પીડ ટળે, મળે હક તથા છુટ, થાય સ્વદેશ-કલ્યાણ !
ઉદ્યન ઉજેશરે અંધારૂં અળગું કાઢો. સમો૦
કામ કપરૂં શિર આવી પડે એ પાર પાડવું આપ હાથ !
તેજ ને ટેક ને બળ બહુ બુદ્ધિનું એમાં ન આપ પછાત !
રિપનના મનોરથરે રૈયત ઝટ પાર પાડો ! સમો૦
એક વચન, એક-કાર્ય અંતર ધરો ! થાઓ બંધુ એકદીલ !

હાંસીલા આર્ય બાળક કેસરિના, કાર્યે બુદ્ધે ન કરો દીલ !
 ખંત ન અંત લેશુરે ? હઠાવે હઠ દઢ પાડો ! સમો ૦
 આર્ય પૂર્વજ હતા આપણા શા રામ હરિશ્ચંદ્ર ધીર ?
 પારથ ભારત મહારથી ! કર્ણ કરવે પરોપકાર વીર !
 નામ તે દીપાવોરે ! ઉજળો મંગલિક દહાડો ! સમો ૦
 સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સ્વતંત્રતા, નિજ દેશ નગર કારભાર
 ધીરપણે, બળ બુદ્ધિથી ચલવો, —સદ્ગુણ થવા આ ઉદાર
 રિપન તણા હેતુરે ! જમો એ સુખરસ ગાઢો !!! સમો ૦

૧૩.

(રિપન જયંતિ પદ્યાવળિ.)

ધ્રુવપદ. ૧.

આનંદ પરમ આજ, સ્થાનિક સ્વરાજ્ય કાજ,
 ઉચ્છવ નિમિત્ત કાજ સ્તવીએ પ્રભુ તને—આનંદ ૦
 દેશ દુરિત દુઃખ કાપી સારી સ્વતંત્રતા આપી
 ઉજવળ સુકીર્તિ સ્થાપી ભરતભૂમિમાં તપે—આનંદ ૦
 જય વિજયિની જય જય લોડ રિપન જય
 જય સાલ બ્યાસી લખી પાને ઇતિહાસને—આનંદ ૦
 ગાઓ ગીત હર્ષો ચિત્ત રાખી રૂદ રૂડી પ્રીત
 મિત્ર ખંડ ભરતના ધન્ય વૈસરાયને !!! આનંદ ૦

પદ ૨.

રાગ ખમાચ.

રિપન કેરો જય જય થાઓ જય જય થાઓ—રિપન ૦
 દેશ હિતૈષિ દઢ મનવાળા
 અમ શુભ દેશ રહોજ સદાઓ—રિપન ૦ ૧
 ભરત ભૂમિનું હિત ઓણું ઇચ્છી
 પાઠ સ્વરાજ્ય સુમિષ્ટ સુધાઓ—રિપન ૦ ૨

ભૂલ્યા નહીં હજી ધંત્રેજી.

* ખારસેં પંદર ફેરો સુધારો—રિપન ૩

તે રનીમિડ શુભ સ્થાન હૃદયથી

(પ્રટન તન હોંસી કો વિસારો—રિપન ૪

મેળનાચાદીએ વિના પ્રયત્ન

દીધ ભુલી ન જઈએ એ લગારો—રિપન ૫

અંદારસેં બ્યાસી રમરી કરીએ

રિપનના જય જય પોકારો—રિપન ૬.

પદ ૩.

રાગ ખમાય.

જય જય જય રિપન ધણી દશ હજી આપિયા તે—જય ૦

અતિ દયાળુ ઉપકારી દશ દાઝ ચિત્ત ધારી

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય ભારી આપિયું ઉદાર ખની—જય ૧

અમત મેળનાચાદી દીધો ભરતખંડ આભારી કીધો

આશીર્વાદ પૂર્ણ લીધો “બહુ જીવો અમ દશ ધણી”—જય ૨

પ્રેમ અખંડિત થયો અમ હૃદય ન જય કર્યો

“દશમે” આનંદ લયો” જન સહુ જસ વદે વાણી—જય ૩

અવિચળ પદ અહીં થાપો સુખ સદા સમૃદ્ધિ આપો

ધાય રૂડાં કામ અમાપો ચઢતી ભરતખંડ તણી—જય ૪

(અકોર.)

૧૪.

(વિજયિની રાજ્ય મહોત્સવાનંદ ગીત.)

પદ. રાગ કલ્યાણ.

જય શ્રી વિજયિની ! જય સાર્વ ભૌમિણી !

ભરતખંડ આદિ બહુ ખંડની ધણી ! જય ૦

* જેન રાજ્યએ આપેલો મહાન્ સ્વતંત્રતાનો પટો.

સદાકાળ, અમ સંભાળ, લે તું દીનદયાળ !
 દિનાદિન તારી કળા ખીલો ઝાકઝમાળ !
 જય શ્રી વિજયિની ! જય સાર્વ ભૌમિણી ! ૧
 રિદ્ધ સિદ્ધ, નવે નિધ, સુખ શાંતિ દહેર !
 અઝ કસરી રે' સાથ. ન્યાયની શી મહેર !
 જય શ્રી વિજયિની ! જય સાર્વ ભૌમિણી ! ૨
 દીપો આર્ય મનં તુંથી સ્વતંત્ર પ્રસન !
 હરિ ! ચિરકાળ તપો તારૂં રાજ્યાસન !
 જય શ્રી વિજયિની ! જય સાર્વ ભૌમિણી ! ૩

(તા. ૧૭-૨-૮૭)

 ઇતિ

શ્રી સ્થાનિક સ્વરાજ્ય પ્રબોધિની સમાપ્ત.

શ્રી

પ્રભા ઘનગર્જન

અથવા

ભારત-જયંતિ ગીતાવળિ.

અંક પહેલો.

શ્રી
પ્રભા ઘનગર્જન
અથવા
ભારત-જયંતિ ગીતાવળિ.
ખંડ પહેલો.

અર્પણ પત્ર.
રાજકીય ઉત્તરાયન ક્રમણ.
(શ્લેષ કાવ્ય)
(પદ.)
(રાગ કાફી છંદો-તાલ દીપચંદી.)

નિડર નર સૂર હો, સજો સઘ ઉદય-સંધાન નગરફૂં નર સૂર હો.
ઉજ્જવળ ભારતિ જ્યોતિ ઝળહળે !

પામે પણું પૂર તિમિર સમાધાન ! નાગરીફૂં સૂર હો-૧
કાળ કરાળ વાદળ અવ્યવસ્થા,

બહેમી યવની બળ થાગ્યે અમાન ! નાગરીફૂં સૂર હો-૨
માનસકમળ વિહાવતિ હાવાં

અનીતિ હેમંત હશે અંતર્ધાન ! નાગરફૂં નર સૂર હો-૩
દક્ષિણતા વિધિયે પુરિ પામ્યા,

પોષે વામ પંથે પડો હો નિદાન. ઉરહાલી સૂર હો-૪

ફૂં નાગરનરઃ જેને ઈચ્છિઆમાં અને શેમનોમાં Citizens કહે છે તે

શ્રી
પ્રજ્ઞા ઘનગર્જન

અથવા

ભારત-જયંતિ ગીતાવળી.

ખંડ પહેલો.

૧.

ભારતોદય-ગીત.

(પદ.)

પદ રાગ પ્રભાત.

(હું અખળાને મ્હોટી મિરાત બાધ સામજો ઘરેણું સાચું રે—એ રાગ.)

જંગો જંગો જન ભારત વર્ષના હવે ઉજળે આ બહાણું રે

ઉઠો ઉઠો ભડ ભારતવર્ષના ! હવે ઉજળે આ બહાણું રે !

ઝળહળ જ્યોત ઝગમગે ક્ષિતિજમાં ટાળો રૂઝે ન ટાણું રે !

જંગો જંગો

લાંબી વિતી વસમી વેરાણુ એ રાતલડી કાળી કરાળીરે !

જોર જુલમ જખરાઈ જલમની ખંધી, ઘેડી પરવારીરે !

જંગો જંગો ઉઠો ઉઠો

હાક્યણ, ભૂત, પિશાચ, નરાધમ, માનવ લોહીનાં તરસ્યાંરે

ભારત હૃદયથી રક્ત ચુસતાં, નાચંત ભાગ્યાં કાંઈ ભડક્યાં રે !!!

જંગો જંગો ઉઠો ઉઠો

નાંહિ શિયાળ ખુકે, નહિ ઘુવવે ઘુવડ, ન ચિખડી કકળેરે !

વાઘ વર ન ઘુમે ઝગઝાકૂ પિંડારા લુટારા ન કનડેરે !!!

ખાઉં ખાઉં કરતી ધરતી એ ! નલ શું બિહામણું ! ઝ્યાંધરે !!!

જગો જગોં ઉઠો ઉઠોં ૪

આંખે અંધારી વળી હતિ, કાને બધિરતા, અંઝામણું મનમાં !

ત્રાસ હૃદય, આકુળ વ્યાકુળતા, તાપ રહ્યાતો તપિ તનમારે !!!

જગો જગોં ઉઠો ઉઠોં ૫

એ સૌ કંઈક અલોપ થઈ ગયું ! હસિ શું રહી દિશ દશ આરે !

હરિ હરિ ! પાડ પ્રભુ તુજ મોઢો ! રમણ મનાહર કાણુ આરે !!!

જગો જગોં ઉઠો ઉઠોં ૬

૨.

(પ્રજા સમાજ-સંગમનખોલ.)

(પદ.)

તની જીવો ગોપીચંદની, — એ રાગ.)

વચ્છળી લેયા નધ મળો —

૧ પ્રજા સમાજજી !!!

ખ ભંજણી આપણી,

મ ગરીબ નિવાજજી ! ભરત વચ્છળીં ૧

રે દિવસ દુઃખના દોહલા,

ઘણા કંકળી કલ્પાંતેજી !

આંસુંડા લુહે કોણુ આપણાં ?

રડો રાંને નિરાંતેજી. ભરત વચ્છળીં ૨

જનની આપણી ભૂજિ ભરતની,

જતાં, — રહ્યાં હાડ ચામજી !

દોહરે ચુસાઈ ગયું ચસ ચસી,

રહ્યા રમી જવા રામજી !!! ભરત વચ્છળીં ૩

ધનરે ગયું ! ધારણ ગઈ !

રણમાં રાજાયાં તંતજી !

કર્મ કઠણ ! કાયા કુંભણી !

સુખ ગયું સામઢું-સ્વપનજી !!! ભરત વચ્છળ ૪

શાએરે પુણ્ય પામ્યાં આપણે,

રૂડું રામયું રાજજી !!!

પાપરે કરતાં પાછું ભાળિયું !

વાયાં બહાણેલાં આજજી !!! ભરત વચ્છળ ૫

રાજરે તારા માડી અંમ ભૂમિ !

કરતા યજ્ઞ રાજસ્યજી !!!

આજરે બાળક તારાં ને મળે,

મળ-યજ્ઞે તુંજે તુંજી !!! ભરત વચ્છળ ૬

* પાંચરે વણાં મળી પ્રાર્થના

તુજ હિત કેરા વિચારજી,

રાજ રાજશ્રીને કરે

ખિલન મળને એ સારજી !!! ભરત વચ્છળ ૭

નથિરે કડિરે કાંઈ કલ્પના !

નથિ કાંઈ દ્રોહી દુષ્કર્મજી !!!

દશેરે દિશાથિ, દ્વાદશ દેશથી,

જઈ મળે તજિ નિજ ભર્મજી !!! ભરત વચ્છળ ૮

૩.

(પ્રજાસમાજગમનોત્કંઠા.)

(પદ. રાગ ગરબો)

(મને શાને સહાણી તું લુલી ગઈરે—એ રાગ.)

નહીં શાને મળિયે જઈ પ્રજાસમાજમાં રે;

ભરત યંધુ-હાં હાં રે ભરત યંધુ-છે એહ સુખતું મૂળ-

અનુકૂળ નહીં ૧

* હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, યુરોપિયન ને યુરેશિયન.

ઝોક પછી ઝોક પડતા કર નવા નવા રે
 વધશે વધશે-હાં હાં રે વળિ ઝો વધશે તે ટાળો જ્ય ત્યાં શૂળ !!!
 પ્રતિકૂળ ! નહીં ૨
 નહીં મૂક્યું મીકું ! ઘાસતેલ પણ નહીં રે !
 પછિ થુ ખાકી-હાં હાં રે પછિ થું ખાકી ! કરો ખરમખંધ થતુ
 લખલૂટ ! ઝો આખૂટ. નહીં ૩
 લીધો પ્રજ્ઞદેશ ! સિંકિશ ચાહું સામદું રે !
 છાંટયા ધનથી-હાં હાં રે છાંટયા ધનથી કાળા કાચુલો ! થું
 દહાણુ !!! ઝાઝિ હાણુ ! નહીં ૪
 મરે ખાળક હિરત તણાં ભુજે ! વલવલે રે !!!
 લણ્યાં ગણ્યાં-હાં હાં રે લણ્યાં ગણ્યાં હાય ! પરદેશીઓ પ્રમાણુ-
 ગુણુ ખાણુ ! નહીં ૫
 મળ્યાં તાર, ને ટપાલ, ગાડી આગની રે !
 સઘળે શાંતિ-હાં હાં રે સઘળે શાંતિ, છતાં સુખ, ને લાગે ભૂખ !!!
 પીડે દુઃખ ! નહીં ૬
 જ્ય મળિ મળ સચાળે ચાલો વિનવિચ રે !
 કરિચ કાંઈ-હાં હાં રે કરિચ કાંઈ ! મળુ કરાવ, ટળે દુઃખ !!! મળે
 સુખ ! નહીં ૭

૪.

(પ્રજ્ઞસમાજ-સંમિલન.)

(પદ. રાગ ગરબો.)

(ઝાંખી દધ દે સખી ! રસિકડી હો ઝાંખી દધ દે સખી—ઝો રાગ)
 મળશે મળજો સમાજ ! ભરત મિત્ર ! મળશે મળજો સમાજ
 હિંદુ, મુસલમાન, યુરપ, યુરેશિયન,
 પારસી મળવાનાં આજ !!!-ભરતમિત્ર મળશે ૧

પુરવ, પશ્ચિમ-દિશ, દક્ષિણ, ઉત્તર થકિ,
વેંશે જનના પ્રવાહ !!! ભરતમિત્ર મળશે૦ ૨

નગર, નદી તટ, ગિરિકાંતન પટ-

થી પ્રતિનિધિઓ જાય !!! ભરતમિત્ર મળશે૦ ૩

ભરત હિતે હિત, ભરત સુખે ચિત,
ધપશે^૧ ધુરંતર રાજ^૨ !!! ભરતમિત્ર મળશે૦ ૪

રાજ્યના તંત્ર, સુચંત્રિત, ચાલે,
કરશે વિચારો એવાજ !!! ભરતમિત્ર મળશે૦ ૫

દૈયત રાજ રહી થાય તાજ,
નિવાજ દેહક નવારાજ !!! ભરતમિત્ર મળશે૦ ૬

કોઇનું કોઇ નહીં તેનું સોહી,
સલા થશે ગરીબનિવાજ !!! ભરતમિત્ર મળશે૦ ૭

૫.

(પ્રજાસમાજ સ્વધર્મ સેવન.)

(રાગ માઠ (મેનાડ)ની દેશી.)

પ્રિય બંધુઓ મારા ચાલો વે'લા, હાલો વે'લા વીર !
માણુ પ્યારાઓ મારા, ચાલો વે'લા સથ સમર્પો શરીર !
સથ સમર્પો શરીર ! સ્વદેશી ! સ્વદેશ-સુયસો ધીર !!! રે-પ્રિય બંધુઓ૦
આર્યસેન આને આપણા કરે, યજ્ઞ યુગ આ રાજસથ !
સ્વર્ગ સમું સુખ પામવા બંધૂ; હિત રાજદારી બંધુય રે—પ્રિય૦ ૧
આત્માર્પણ કરવા વિના રે, મળે સિદ્ધિ નહિ કો કાળ !
ફળ મ્હોટું ચઢો-વો બળિ મ્હોટું રે-તનુ મન ધન તતકાળરે!—પ્રિય૦ ૨
સ્વાર્થ તજ પરમાર્થ કારણ, કાણ પાણુ દેવામાં પ્રણય !

^૧આગળ પડશે. ^૨રાજાઓ.

આ પરમારથમાં સિઝે સ્વારથ, તો રાજો શાને ન્યૂનરે !-પ્રિયં ૩
રાજા હતા જ્યારે આપણા ત્યારે, મળતા રાજવી જાગે સમસ્ત !

મળ રહી પડે પાંપણી ઘણાં તરણાંની પૂજી પ્રશસ્ત રે !-પ્રિયં ૪
જાઝાં તરણાંની એ રાસડી રે, બાંધે મગદળ હાથી મસ્ત !

જાઝેરી કીડીઓ મળિ મળિ મારે એ વિષધર વસમો દરસ્થ રે !-પ્રિયં ૫
એકની દાદ ફરિયાદ પર નહિ, આપે કો લક્ષ કે કાન !

જૂથ મળી, ઘન ગાને પ્રજા સિંહ, ધુધવે, ધરેશું ન ધ્યાન રે !?-પ્રિયં ૬
પ્રજા સમાજ-પ્રતાપમાં પૂરણ, રાજ લક્ષિમાં લીન !

દેશ-પ્રેમી, શુભ નમિ મળે દૂર શાને રહિયે હવે દીન રે !?-પ્રિયં ૭
ગુજર ગાણ ઉઠો, હવે થાઓ રે, જાગૃત, સ્વદેશ-લક્ષ્ત !!!

ફરજ અઢાકરો ! આપણી-લોકના હિતથી ન થાઓ વિરક્ત રે !-પ્રિયં ૮

૬.

(પ્રજા સમાજનું આનંદ માંગણિક.)

(ગરબી.)

(મારાં સ્વામી જોલોની બાળા—એ રાગ.)

જળહળે શો ભરત ઉદયનો પ્રસંગ !!!

વીરા ધૂમે પ્રજા સમાજે સુરંગ ! જળહળેં ૧

એતો વરતાયો ઉત્તમ અતિ જગ !

કરો નિજ કર્તવ્ય ક્ષતિવજ લાગ ! જળહળેં ૨

ભરત હિત ચિત ધરિ વિચરો વિદેશ !

ખિલી રે' જ્યાં પ્રજા સમાજ સુવેશ ! જળહળેં ૩

એ તો ઉજળી છે દિવાળી આજ !

ઘેર ઘેર વર્તો મંગળ સુખ સાજ ! જળહળેં ૪

એમાં રાજહિત છે પ્રજાહિત સાથ !

સ્વતંત્રતા શું રાજ્યલક્ષિત સંગાથ ! જળહળેં ૫

સ્વદેશ-પ્રીતિનાં ત્યાં વેશે આઃ પૂર !

ગવાશે મુસંપના ગુણ ત્યાં જરૂર !!! ઝળહળે ૦ ૬
 કરે બંધુ કોટ્યાદિ ભોજન એક !
 ટાળો દુઃખ તેમનું સહિત વિવેક ! ઝળહળે ૦ ૭
 ગયું સદ્-રહ્યું એક "આંસુડાં" ધન !
 દુઃખના થાવ તે હરિ ! મુખના આ દંન ! ઝળહળે ૦ ૮

૭.

(પ્રજા સમાજે રમણ.)

(રાગ કાલિંગડો. ચાલ દીપચંદી.

(પદ.)

(ગોકુળિયે લેઈ ચાલો રે, આધવરાજ અમને—એ રાગ.)

પ્રજા સમાજ હો ધૂમો, હાંસિલાઓ હિંદી સ્વદેશી (૨) પ્રજા ૦
 મુંગા રહ્યાથી ભલું દુઃખ વદવું !
 દુઃખ કો' ન દિલડાનાં દૂમો !!! હાંસિલા ૦ ૧
 માગ્યા વિના પણ પિરસે ન માવડી !
 હક્ક માંગવા માહિ અઝુમો !!! હાંસિલા ૦ ૨
 આપણું દુઃખ જાણે જન આપણા.
 પરદેશી રૂડો તોય ઊણા !!! હાંસિલા ૦ ૩
 ધારા બાંધે, કર નાંખે, ખરચ કરે તેમાં,
 સ્વ પ્રતિનિધિ * જૂઓ !!! હાંસિલા ૦ ૪
 રાજ્ય નોકર નિજ દેશી હશે તો
 ખર્ચ દુકો થશે ગુણ ગરૂઓ † !!! હાંસિલા ૦ ૫

* ધારા બાંધનારી સભામાં રૈયતની પસંદગીનાં સભાસદો જુઓ—
 જેવા ચાહો.

† મહોટા ઓદ્ધાના સરકારી નોકરો દેશીઓ હશે તો ખરચ થોડો
 થશે. સખળ કમતી પગારથી ચાલશે. અને ફાયદો ધણો થશે. તે પૈસો આ-
 પણા દેશમાં જ ખર્ચાશે.

બાળપણું રાજદારિક આપણું ટપ્પું

બગી બુવાની થું ! હોં !

હોંસીલા ૦ ૬

૮.

(આર્ય પ્રજા પ્રયોગન.)

(સોરઠની ગઝલ.)

(છત્રે આપકું દેખ્યા નહિ—મન મેલકું ધોયા નહિ—એ રાગ.)

બગો બગો લેરતનાં બાલુડાં ! રણ રંગમાં ઝીલતાં ઝુલો !!!

બગો બગો ૦

ગયું તેજ ક્ષત્રિયતું કંઈ ! પ્રભ શકિત પાણુ સ્વપ્ન વહી !

વૈશ્યવૃત્તિ ઉજવળ ક્યાં દિપે ? કળા કાળ ખાઈ ગયા બુઝ્યા

બગો બગો ૦ ૧

નિજ દેશ રક્ષણ કારણે, પરશસ્ત્ર શકિત આધિનપણે,

દીન દામણાં આપણે હવાં રે'વું ક્યાં સુધી કહો બંધુઓ !!!

બગો બગો ૦ ૨

નિજ શસ્ત્ર અસ્ત્ર લિધાં ઝુંટી, નિજ વસ્ત્ર વસ્ત રહી લુટી !!!

પરવશ પડ્યા ભુંડી બેડિયે દળદર તણિ ન તોડિ શે બુઝ્યા !!!

બગો બગો ૦ ૩

આપ્યું સુખ શાંતિ ખિટલ વોરે ! તંન મંન ધન નિર્ભય ધોરે

કિધાં આપણાં ! રાખિ લાગડી ! તેથી ભૂખડી લાગશે થું હો !!!

બગો બગો ૦ ૪

નહિ, નહિ, આજસુ ન રે'વું આપણે ! આપ—મદદ શરણું તતક્ષણે

લેઈ ધૂમવું સુવિચારમાં દેશ ઉદય નેથિ લલિત લહો !!!

બગો બગો ૦ ૫

કસો કલમ કડક તકવારડી ! રજા વાણી તોપ બંદુક રડી !

પત્ર રંગ તગ મેદાનમાં સલા નિડર રણમાં નિપટ બુઝ્યા !!!

બગો બગો ૦ ૬

નથી વીંધવા નર રત્ન હો ! નથી વેહેવરાવાં લોહી ઉન્હાં !

પ્રુનરેજિ રહિત લડત લડો ! ભિડો બંધુચિ ! ન લહો રાનુઓ !!!

બગો બગો ૦ ૭

વીર શાંત રસ ને વિરોધિ છે ! સદાકાળ નાહિ એકત્ર એ !

હાથેવાળો મેળવો એમના ! હરિ ! રંગ જંગ જમાવિ ઘો !!!

જાગો જાગો ૯

૬.

(ગુર્જર પ્રજા નિમંત્રણ.)

(કાવ્ય અથવા રોળા છંદ.)

ઝટ ઉઠો વીર ગુર્જરો ! ઘુમો જસરંગે !

કુરુ, અંગ, યંગ, ને કલિંગ સાથ મળો જંગે !

યજ્ઞ, સિંધ, દાચ્છા, રોતુ, હેમાદ્રિ !

મળે પ્રહ્લાપુત્ર એકત્ર, વિંધ્ય, સહ્યાદ્રિ !!!

ત્યાં તાર્પી, નર્મદા, મહી, સાબરમતિ રંગી,

તટ એક પકડી શું રહે ! ન ઉલટું ઉમંગી !!!

ન્યાં સિંધુ લહરિ રંગથી જનનો તરંગે,

ત્યાં દેશ સિંહુ-જય* તણા ઉઘે શું કઢંગે !!! ૨

ના, ના, ના, એમ નં ખને, સહુધિ આગળ અમ

જઈયું ! રહિયું નિજ સ્થાન ! ડગિયું પછિથી ક્યમ ?

ન્યાં કરજ ખળવવી, ન્યહાં ધર્મ રક્ષાણુ ન્યાં-

ન્યાં સ્વદેશ ભક્તિતત્ત્વ કાજ પ્રેમ રક્ષાણુ ત્યાં. ૩

નહિ ગુર્જર કે સૌરાષ્ટ્ર લાટ, કે કચ્છ

કરે પાછી પાનિ કદાપિ, કર્મ ગુણ સ્વચ્છ !!!

અમે જઈ સુઝીયું નિડર, અડમ પ્રતિનિધિથી

હરિ ! પ્રજા સમાજ સથ ત્રિવેણિ*તટ શ્રી !!! ૪

* સિદ્ધરાજજયસિંહનો દેશ-ગુજરાત. * શ્રી ત્રિવેણિતટ-ગાંધારીનાદ (પ્રયાગ)

છતિ શ્રી

ભારત જયંતિ ગીતાવળિ ખંડ પહેલો સમાપ્ત.

શ્રી
પ્રભ રણગર્જન

અથવા

ભારતી જયંતિ ગીતાવળિ.

પંડ-બીજો.

શ્રી
પ્રભા રણુગર્જન

અથવા

ભારતી જયંતિ ગીતાવળિ.

ખંડ-પ્રીતિ.

શ્રી મન્મહાશય

ભરત વત્સળ મિત્રવર્ચ શ્રીયુત ઓઐઐ હુમ ચોગ્ય.

અર્પણ-પત્ર.

મધુભૂતા છંદ.

૧

“અરણુ કિરણ કળિ ખિલતાં પ્રાતઃ સંધ્યામાં સંકલ્પ

“કરે કોણુ ‘કરવું હિત દેશનું, વર્ણનું આજ અનલ્પ ?”

“કે ક્ષણુદાંકે † દળતાં, ચિતે-‘આજ કર્યું કાંઈ અલ્પ !”

ભરત બાળને શિખવે:

નહિ અમ દેશી, નહિ અમ જાતિ-ધર્મ, તથાપિ ચુરે છે
જવલંત જ્યોતિ હિતાવહ હુતવહ* હૃદય વેદિ< મધ્યે જે,-
હરે હો હૃદય વેદિ મધ્યે જે

૨

ધન્ય પ્રતાપી, વર્ચસ્વી, જ્ઞાનસ્વી, ધન્ય તુંને છે !

ધન્ય ભરત વત્સળ મુનિ વૌશ્ય ! તું હોમ હૂમ ધૂમે છે
ભરત ઉદય રાજસૂયયજ્ઞે ! કે હય ઓ હયમેધે ! †

હિમગિરિ ઉત્સંગથી

† ક્ષણુદાંકે-એટલે ક્ષણુદા-રાત્રિના યોગામાં. * હુતવહ-અ-
ગ્નિ. < વેદિ-કુંડ. † હયમેધ-અશ્વમેધ યજ્ઞ.

ઉતરી, વિચરી દિશા દશે એ, પ્રજા પરિપદી ગંગા †
રેલાવે, ફેલાવે મંગળ ઉજવળ ધવળ તરંગા !!!

હરે હો ઉજવળ ધવળ તરંગા-

૩

દાનવ કુળ દેવી છો નિંદો ! તું અમ પ્રિય પ્રહ્લદ !
તે' અમ કાળે તજ્યાં સહોદર, ઉપાધિ શોધિ અસાધ્ય !
નૃસિંહ ભક્તિ, ભરત ધ્રુવ પ્રીતિ કપિ વૃત્તિ તું અનાધ !
તું અમ ધર્મે મોહો, ॥

અમ ખગમોના ગુણુ ખોળતો હતો સદા સ્વછંદી !-x
એ સૌ ક્યાં ? નિશ્ચિન તન મન ધન ભરત ચરણુ ધૃયું વંદી !!!
હરે હો ભરત ચરણુ ધૃયું વંદી.

૪

આશા વૃદ્ધ ક્ષણી તુજ ગળથી ચઢતી જીવ્યાળ આલી !
પ્રાચીન ક્ષત્રે કગહળીયું, પ્રજા પરિપદો મ્હાલી !
ઉદય, અસ્ત, હિમગિરિ, ઉદયિ વિચે પ્રાંત પ્રાંત ને દ્રાલી !-
તે સૌ પ્રતાપ તારો !

એ વ્રતમાં દીક્ષિત અમ સરખા ગુરુ દક્ષિણા શું અર્પે ?
¶ મધુકરિ ગુંજતિ કુંજયિ-તુજને આંજયિ ન જો સમર્પે !-
હરે હો આંજયિ ન જો સમર્પે.

† પ્રજા પરિપદી ગંગા-પ્રજા પરિપદ Congress
રૂપી ગંગા. § કપિ વૃત્તિ-Vegetarian આંન વન-
સ્પતિ ભોજી ચઢતે. ॥ અધ્યાત્મ મંડળનો સભાસદ
Theosophist ચઢતે. x ભરતખંડના પક્ષિયોનો સંગ્રહ કરી
તેમના સંગ્રહી શોધ Ornithologyની કરતો હતો. ¶ મધુ-
કરિ-મધુકર (અમર)વાળી અથવા ખીજા અર્થમાં મધુકરી ભિક્ષા-
થી ગુંજતિ એટલે ભરતખંડની દરિદ્રતાનો અવાજ કરતી.

શ્રી
પ્રભા રણગર્જન

અથવા

ભારતી જયંતિ ગીતાવળિ.

ખંડ-ખીન્ને.

૧

મહા શિવરાત્રિ-યુદ્ધ સંગીત.

(શ્લેષકાવ્ય.)

(લાવણ્યમયી.)

જય ઉદય વિજય શિવસમય અભય સંભારો—અભય સંભારો !

હર હર હર હર રણનાદ ગાનિ ઉચ્ચારો ૦ ટેક.

અતિ ઉદાસીન ભવ વિભવ ભાવ સંહારી—ભાવ સંહારી

લયવૃત્તિ પ્રલય કાલીન—મુનિદ્રાધારી;

ખડુ કાળ વ્યાળ પ્રિયમાળ હાલ નિવારી—હાલ નિવારી

ઝટ અપટ ઝટપટો દશા જગૃતિ સારી,

ખડ ખડ-ઉલ્કટ અટહાસ સરસ વસ્તારો ! જય ૦ ૧

ભારતી કળાનિધિ ઉદય સુભગ રાજે છે—સુભગ રાજે છે.

રતિ સતી નીતિ મતિ ઉમા દહેર છાને છે.

ઝળહળ તરંગકળ પ્રબળ વિમળ મન મોહે—વિમળ મન મોહે.

રસ તર્ક કલ્પના સુરતરંગિણી મોહે.

બુધ કમળ-ભેદિ ગજ વહેમદનુજ સંહારો ! જય ૦ ૨

કડ કપટ અવિદ્યાવતી અનીતિ સમસ્ત—અનીતિ સમસ્ત

તે ત્રિપુર દાહ કરિ કરો અસુર કુળ અસ્ત !

વિષ વિશ્વ વિનાશન હરો હજાહજ ઝેરી—હજાહજ ઝેરી !

પ્રેમળ ઉજવળ વિસ્તરો નજર અભિ દહેરી !

તવ શુદ્ધ વિપ્રુધ ગણુ આર્ય ખાળ ઉઠારો ! જય ૦ ૩

રાણુતૂર શૂર રાણુવાધ પૂર ખળ જગવો—પૂર ખળ ગજવો !

ઉઠાર હેતુ સંગ્રામ સધ આ સજવો !

નાગર નર ગણુ ખળ વીર રસ ઝીલો—વીર રસ ઝીલો !

હઠ લપટ સંકટ કટ વિકટ અટ કરણી લો !

કર નિહર વાવરો હરિ ! કરી સુખહારો ! જય ૦ ૪

૨
(રણુ ગીત.)

(પદ.)

સુભટ શૂરા પૂરા સેનાની !

ગજવ રણુનાદ અજબ તાની ! સુભટ ૦—૧

ખજવ દિગ્વિજય દિશા દશમાં !

રૈયત સજ સિખ દિ સહુ વશમાં ! સુભટ ૦—૨

રાજ્ય હિત મજનુ હિત એક છે !

ન કંઈ કલ્યાણ રહ્યે જુજવે ! સુભટ ૦—૩

ઘે'ણુ કહેવરાવ ધરે ધરમાં !

વેણુ વહેવરાવ નરે નરમાં ! સુભટ ૦—૪

દેશનો પ્રેમ, ભક્તિ નૃપની

ખીજ સ્વાતંત્ર્ય તું દે શિખવી ! સુભટ ૦—૫

જંપ એક સંપ એક દિલકુ

રાજ્ય રૈયતનું સમજ સુખકુ ! સુભટ ૦—૬

દેશ સર ખરો કર્યો ત્યારે

સકળ જન આણુ એક ધારે ! સુભટ ૦—૭

અડપ ડગ ભરો ! વાધ શૂરાં

વળડો ! જસ લહિ પૂરાંજ ! સુભટ ૦—૮

૩

(રણપાઘ.)

(ગીત.)

(લોહ પ્રાધરનના "ટૅબુરલ ટૅબુરલ ધાઈ આલરમ આફાર !"
એ ઈંગ્લીશ ટ્યુન ઉપર.)

પરધમચી પરધમચી પરધમ તારી કડકાવ
તળપે હાંકું અમ ! થરરરર અરિ દળને થરકાવ ! પરધમ૦ ૧
ધરરર ધમ ધરરર ધમ ધોર ગજવી ગજવ !
લેયા કદમો તુજ હાંકમાં ફરિ ફાળે ઉઠાવ !!! પરધમચી૦ ૨
ખંસીવાળા રઢિયાળા સુર શૂરી લલકાર
જસ સળકે ! જય ઝળકે ! હિતુ હરખે સરદાર ! પરધમચી૦ ૩
રાણસિંગી ઉછરંગી ખડંગી ખડુ ખોલ
રિપુ દળના મદગળના ખળ પડદા ખટ ખોલ ! પરધમચી૦ ૪
સુસમાને મળિ આને દળ દળવું દુશ્મન
હિત ગરવું ચિત ધરવું નૃપ લડિત લરો મન ! પરધમચી૦ ૫
ફળિ આશા વૃદ્ધ ! ચડતી જુઆળ ! નક્ષત્ર !
ઝટ ઝડવું પ્રિય લડવું હરિ કાર્યે પવિત્ર પરધમચી૦ ૬

૪

(ભરત નીતિ.)

(ચોપાઈ ત્રિતાળી.)

લીલો ઝુડો ન અમ ત્યમ રાતો ! ભગવો ભરત તણા છે પ્રખ્યાતો !!!
સદા સર્વદા શાંતિ પ્રધાન ! અમો જાણું નહિ તોફાન !!!—
જાણ્યે અજાણ્યે ગુણ કરે કોઈએ અમો દાસ સદા લેના સાહિબ !
રાજ કાજમાં એ ના પ્રપંચ કૂડ કપટ ન જુડ અમ રંચ !
રાજા ઈશ્વર અંશ પ્રમાણી હિત ચિંતવિચ ધર્મ જાણી.

કરિયે માગણી પ્રાર્થનારૂપ બંડ કંદ ગાણું કુખકૂપ—૩

ઉજવળતા અમ પ્રજા સમાજે ભારત બુદ્ધિ નિપુણતા ત્યાં રાજે

એક મંત્ર સ્વદેશ પ્રેમ બાણું નિજ સ્વતંત્રતા એમ ! ૪

ચાલો મળિયે મલપતા સભામાં ઠીક કરવા ઠરાવો બધા ત્યાં

જેથી હિત રાજ્ય ને રૈયત કેરું થાયે દિન દિન દેશે ઘણુરું—૫

૫

(સૈયદ પક્ષ અને પ્રજા પક્ષ.)

(કાવ્ય અથવા રોળા છંદ.)

ખરી રાજ્યભક્તિથી રાજ્યની સેવા કરવી

ખાલી ખુશામત થકી મરજીએ હાજી ન લાગવી !

મિઠાં મિઠાં આઠડે વચન વદિ સારું મનાવી

ઘડિ પછી કરી ઘમસાણુ તોફાન ન દેવું મચાવી !—૧

એ નહિ આપણું કામ, એહ આપણા ન કર્મજ !

વચન વચનમાં ભેદ એહ આપણાં ન કર્મજ !

હુધડે તે આઠડે, મન તે મુખે ઝિલી રે

એ કે'ણી આપણી, રે'ણી અમ એવિ ઝિલી રે !—૨

આપ સ્વાર્થ કારણુ પક્ષ, ના પ્રજા બધીના

મુકિયે બની કૃતધ્ની, કૃતજીવટ એ કહિ'ના !?

અમે અધમ ગતિ વિષે માટ બીજા પ્રણુ ખાડે

પડિ રે'—નહિ અમ આઠ ધીટ ધરું નહિ કોઈ દા'ડે !—૩

જે હાજે ખેસિયે હાજી નવ છેદવી ક્યારે !

હલકા અમ બંધુને ન પાકું અમ કો'વારે !

વહી રહી નિર્મળી સ્વદેશ પ્રેમિક ગંગા

સ્વતંત્રતા રસપાન કરી રો' મન મહિ ચંગા !—૪

સ્વદેશ વચ્છળપણુ ખરું હિત ભારત બધાને

થતું જ્ઞવામાં ! નિત્ય હિતે મથવાન પ્રજ્ઞને !
 આથિ અવર સહુ વૃથાઃ નામ પદ પદવી ભલે લો !
 ખોટા સહુ ઇલકાબ દેશ કુખવિ જસ જે લો !—૫
 પ્રજ્ઞ સમાજે નિહર મળો જઈ સત્વર બળભર !
 રૂડા વિચારો કહો ખતાવો સહુને સુખકર !
 અલૌકિક સેવના પ્રજ્ઞ રાજની સાથે
 આથિ ખરી નિઃસ્વાર્થ અર્થ કરનારી કરાચે !!!—૬

(પ્રજ્ઞ સમાજ નિમંત્રણ)
 (૫૬.)

(રાગ કાલિંગડો—તાલ દીપચંદી.)

“ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સુહાવો ”—એ રાગ.

ભારત સમાજે હો આલો રે

સ્વદેશની સેવા તે કરવા—ભારત૦

પંચવિસ કોટિ ભારતની પ્રજા તેના દુખડાંની દાઝ દિલ ધરવારે

સ્વદેશની૦ ૧

રિક્તિ ને સિદ્ધિ ન રહિ દસ ખારે, દુકાળો દેખા દે પ્રાણ હરવારે

સ્વદેશની૦ ૨

કંગાળ ખેડુ આડે દા'ડે ઉઘાડા શોધે ભાણ પાલો પેટ ભરવારે

સ્વદેશની૦ ૩

અરધાથી અઢકી રૈયત એક ભોજન ન પામે પેટ પુરતે ઉગરવારે

સ્વદેશની૦ ૪

કરો નાંખ્યા જે કાળ કાળે કામ આવવા—વાંકી લડાઈએ લાગ્ય

વરવારે—સ્વદેશની૦ ૫

ધારા સળામાં દેરી આપણા નવા કરે, “રૂકું છે” લાગ્યા છે ઉચરવારે

સ્વદેશની૦ ૬

છે ન સાંભળનાર રૈયતનું બોલનાર, -તે એ ફિટાવો, રંગ ફરવારે.
સ્વદેશની ૦ ૭

શા શા સુધારા રૈસ રૈયતના સુખના, રાજ્ય હિતના તે-હાખો તરવારે.
સ્વદેશની ૦ ૮

૭

(પ્રજા સમાજ હેતુ.)

(હરિગીત છંદ.)

ઝટ બંધુઓ ! ઉઠો તજી આજસ, સ્વદેશ ઊગારવા !
દિન દિન આધિક વધતા જતા કર કરજ પુરચિ તારવા !
પ્રતિ વર્ષે મેળ હિસાબમાં ખાડો-તે સ્થિતિ દુર ધારવા !
થાક્યા ઘણાય અજાનચી-હાર્યા હાકેમ ઉઠારવા !-૧

સરવાયું દર વરસે દિસે નહિ લાલનું પાણુ ખોટનું,
તળિયું તિજેરીનું જાણાયે, નામ નિત નિત આટનું !
નલશે કહિં સુધી આ દશા ? દેવાળિયો શંખ ફૂંકવો !
લખ લૂટ લશ્કરિ ખરચ, પાછો પગ ન તોએ મૂકવો !-૨

શા માટ લશ્કર દેશિ નૃપનું સુધારિ ન કામે લઉં ?
શા સારુ આપ ખુશી ન રૈયત દેશ રક્ષામાં ગ્રહું ?
શોકાજ કેળવાણી ન લશ્કરિ હિંદિયોને આપવી-
ઈતખાર વાર હજાર ધારિ ન પાઠશાળા સ્થાપવી !-૩

થોડા ખરચથી મળે નોકર આંહિંના આ દેશમાં-
મોઘા મુલા પરદેશથી લાવ્યાથી ફળ લવ લેશ ક્યાં ?
સહુ રીત રૈયત રાજિ રે' નિત તોજિ રે' સુખ ભાજિ રે'
ઉદ્દેશ એ દિલ ધારિ વર્તત રાજ સભ્ય નિવાજિ રે'.-૪

૮
(ઉત્સાહ ગીત.)

(કવિ નર્મદનું-ધાયલ જંગી હો—એ રાગઃ)

શૂરા સુભટો હો ! રણે રગદોળવાણ !

બહેમ ગદ તોડવા હો ! ધસો જશે રોળવાણ ! શૂરા૦ ટેક.

બહેમયવન દળ લેઈ આબ્યા, ગગડયાં દદામાં ગાજતાં આ !

ધુમતો દશે દિશ દોરમાં, જાણે જગ ઢાંકતાં આ ! શૂરા૦-૧

સ્વદેશવત્સળ તણું ને, ખિરદ ધર્યું ખડુ રડું આ

ભરતના ખાળકાં ખધાં, એ ભરમાવિ કરે કુકું આ ! શૂરા૦-૨

પેચી હસ ફંદિલો હો ! ન ચૂકતો દાવ કદાપિ નિજતણો !

ચ્છોટે ઘેર ચ્છોતરાં દેતો કરે દમામ ધરિ દિલ દશગણો શૂરા૦-૩

દુશ્મન ઘરમાંહના ને, લડવું તે સાથ ખડગ ધરિ સાચ !

રાજ્યની ભક્તિ નિજ ને ઢાલ તો આવે શાની આંચ. શૂરા૦-૪

ઘાણું દળ ઉલટયું રે સતુનું ! ભય શા સારૂ હોય !?

હરિ ! અમ સાથમાં અસંશય જય ત્યાં અંતે સો'ય ! શૂરા૦-૫

૯

(કેનગ્રેસ નાવિકોનું ગીત,)

(પદ.)

હલે'સાં, હલે'સાં, હલે'સાં, હલે'સાં !

ધસો હાં ! ખસો ના ! ખલાસી હલેસાં !—હલે'લાં

હિંમત મરદાં, મદદ ખુદા હો હલેસાં !

મથો સાથે, વખૂટા ન જૂદા—હલેસાં ! ૧

બહાણુ ચડયું ખરાખે ખરાખે હલેસાં !

આવિ અટકયું ખડકે આ હાવે હલેસાં ૨

સઢો સહુએ સંકેલો સપાટે હલેસાં !

દોર ખેંચો ખુબ ધિંગા ઝપાટે હલેસાં ! ૩

થાક્યો માલમ સુકાની ! ન થાકો હલેસાં !
 નાખૂદા મુઝાચો ! ન થાકો ! હલેસાં ! ૪
 દરિયો કુકે આ સમો ના બ્હીનો હલેસાં !
 નાંગર નાંખો છિપાવો ના બ્હીનો હલેસાં ! ૫
 મોજાં મારે ઉછાળા આ ચાલ્યા હલેસાં !
 કકડે કડડડ પાટીઆં આ ચાલ્યા હલેસાં ! ૬
 કામ બળતું ના ! કળતું બુઆળે હલેસાં !
 છુટયું સરસટ બ્હાણુ આ કાળે હલેસાં. ૭
 હિંદ બ્હાલો આ તંત્રે ધુન્ચાચો-હલેસાં !
 મુસમાને લાઈ આને ધુમાચે-હલેસાં ૮

૧૦

(કૂચનું ગીત.)

(પદ.)

(કવિ નર્મદાનું "ઝટ ઝટ ચલોજી-એ રાગ.)

કરો તૈયારીજી !

સમાને ધૂમવાજી, કીર્તિપદ ચૂમવાજી;

ઉદય સંધૂખવાજી દેશ હિત પૂખવાજી ! કરો૦

ભરતખંડ લડ ગાજી ગજવી કરે નિમંત્રણ તમને !

સેનાની ઝટ સુભટ ઉલટથી કાણુ સંભાળો હમણુ !-કરો૦ ૧

ફરજ ધબા ફરકાવી આંગણિ ઉજવળ ઉચકિ તેડે-

ત્યાં શું ડગવું ? ત્યાં શું હઠવું પાછા ? થઈ જવું તેડે ?-કરો૦ ૨

ચોડા છો શા માટે ડરવું ?-પ્રતિપક્ષી વરસાવે

ગોળા ગેબી, દ્રેષ પ્રપંચે બિવરાવે બિવું હાવે !-કરો૦ ૩

સત્ય, ટેક, દઢ, શુભ પ્રતિજ્ઞા નિર્મળ હૃદય તમારું !

કિલિવપ, દોષ નહિં જ્યાં લેશે, હરિનું બળ તમ સારું-કરો૦-૪

કૃતિ શ્રી ભારત જ્યંતિ ગીતાવળિ ખંડ બીજો સમાપ્ત.

३॥

कुंजविहार.

तृतीय विलास.

काव्यानुक्रम.

शूरतरंगिणी.

लरत-दुःआर्ति-चिंतामणि.

आर्यत्व-चरित्र-निर्दोष अथवा दशावतार-दर्शन.

कुसरी-विभ्रम....२१० सा० माण्डलाव साकरलाव देशाव विरचित.

पीयूष-प्रेयसी.

सुन्दर-कौमुदी....२१० २१० डाह्यालाव पातांगर देरासरी विरचित.

संगार-गुच्छ.

विश्वदर्शन-मालिका:

१ संसार-वैचित्र्य.

२ सृष्टि-सौन्दर्य.

३ चित्र-कुसुमाञ्जलि.

श्री

शूरतरंगिणी.

શ્રી
શૂરતરંગિણી.

અર્પણ પત્ર.

૫૬.

કોને અર્પું કોને અર્પું વાર ઘણી એ વિચારું—

ચાગ્ય ન શૂરોત્સાહતરંગિણીમાં તરનારું કો ધારું !

વિના તમ બંધુ બળી ! કોને અર્પું—૧

ક્ષત્રિયવટ ક્ષત્રિય સૌ ભૂલ્યા ! ક્યાં રત્નપુત શૂરાતન ?

તો અમ રાંકડા રાબ રાખે શું ભૂમિનું હવાતન ?

વિના તમ બંધુ બળી ! કોને અર્પું—૨

બ્રહ્મતેજ ક્યાં રહ્યું પ્રાણાણનું ? ઘેર ઘેર આચાર્ય બને !

તો પાવન આશ્રમમાં તપતા ઋષિ ક્યાં કેહે સ્વસ્તિ વચને ?

વિના તમ બંધુ બળી ! કોને અર્પું—૩

બહુ-રત્ના વસુધા સેવી, કે લક્ષ્મી તાત ઉદ્ધાત્ર અરચી,

ક્યાં તમ શૂરા હજાર, નાવિક, વૈશ્ય વિચરતા કર્મ શુચિ ?

વિના તમ બંધુ બળી ! કોને અર્પું—૪

શત સહસ્ર બળથી ઉન્નવળથી શુદ્ધિ પરાક્રમથી ધૂમ !

હરિ હરિ ન્ય પ્વજ ઉડાવિ આઘે કીર્તિ કોડિલી અઠઃચૂસો !

સદા અમ બંધુ બળી ! કોને અર્પું—૫

શ્રી શૂરતરંગિણી.

૫૬.

ગાઓજી ગાઓ સ્વદેશ પ્રેમીલાં ગીતડાં !
આવોજી આવો ઉડાવો તાનમાં સિંધુડા—ગાઓજી ગાઓં
બહુએ બહુએ દબાયા ખમિ.ડુંગર દુઃખડાં !
સહુએ સહુએ ઘવાયા ખુંપિ બાણ પુંખડાં !—ગાઓજી ગાઓં
હવે તો હવા ફરે છે વાયાં એ બહાણેલાં !
ધવળ મંગળ ખિલે ફિરણો મુવેળા !—ગાઓજી ગાઓં
દબ્યા દિના ઘણા દુશ્મનોએ એ હુર્જેવા
વેરીઓ વખાણે થાવ હુરિ લેવાએ દેવા !—ગાઓજી ગાઓં

૫૬.

ઘુમોજી ઘુમો ઉમંગે—રૂમો રંગે રસીલા !
ઝુમોજી ઝુમોજી બંગે પ્રસંગે હાંસીલા !—ઘુમોજી ઘુમોં
આર્યો તણું ઉચ્ચળ પદ વિપદ ન વિલાવો !
અદકું એ અદકું ખિલો, લહોજી એવો લાવો !—ઘુમોજી ઘુમોં
ધર્મ ક્ષેત્રે, રણક્ષેત્રે, દાનક્ષેત્રે, એ ઘવાયા !
હરિચંદ્રે, રામચંદ્રે, કર્ણ, શિખિ વખાણાયા—ઘુમોજી ઘુમોં
એ સૌ બંધુ તમ ! સદ્ગુણ એ હૃદયે રોપાયા !
પુણ્ય ક્ષેત્ર એ ભૂમી **લરતની** મહામાયા !—ઘુમોજી ઘુમોં

લાવણી.

એ ભૂમિ અમારી, મૈયા અમારી, કોણ અવર કદેશે નિજની ?—
ન દઉં ઉચરવા !

એ સ્વદેશ માટે કો રાગુયજ્ઞે પ્રાણુ આહુતિ દઉં સજની.

ન આહુ ઉગરવા. એ ભૂમિં ૧

પરાધીન થઈ ટપલા સહેવા ટાલ પડે શિર શરમ ભરી !

ભલું એથી મરવું !!

ગુલામ, કાકર, કાયર પદવી હિંદુ કાળા નામે ઠરી !

ભલું એથી મરવું !! એ ભૂમિં ૨

શકે ન કાંઈ કરીએ બાળક મરદ મૂઢ મુખ હજી ન ખિલી !—

હાથે શા મેહેણાં ?

વાગુછામાં ઉછર્યા તે ફાલે ફળે બળેથી ક્યાં ઉકળી ?

હાથે શા મેહેણાં ! એ ભૂમિં ૩

નથી રાંકડા, નથી બાયલા, નથી રે'વા નિત દાસ સૃષ્ટ્યા

ક્યમ ગાળિ ન કહિયે

છઉં સ્વધર્મ રંગી, સ્વકર્મ સંગી, સ્વદેશ જંગી, પ્રેમે લિખ્યાં !

હરિ એકજ હૃદય. એ ભૂમિં ૪

પદ.

સન્ને સેવા સ્વદેશનિ ભાઈ રે, સિદ્ધિ એનાર્થી સધળી !—ધ્રુવપદ.

એહ સેવાયિ ફળ અતુળિત મળશે રે, ટળશે ઉપાધિ અપાય,

અરણુ ઉદય ઉજ્જવળ ઝળહળશે રે, પળશે તિમિર સસુદાય રે—સિદ્ધિં ૧

બહેમયજ્ઞ છિન્ન લિન્ન કરે રે તન મન ધન દિન રાત,

આમુરિ માયાધિ મૂર્છા ઢળી રે, વાળશો એથિ અઘાટ રે. સિદ્ધિં ૨

વાછરૂ વીલાં દયામાણી રે ગુણી ગરીબ આ ગાય !

હરિ હરિ શરણુકવાણુ ગ્રહે રે ભૂમિ ભરત મૈયાય રે. સિદ્ધિં ૩

પદ.

જનની જયો શૂરા સામતો ! ધારા તીર્થે જ નહાયા !

કમળ પૂજ કરી કોડથી રાગુજંગે અંપાયા ! જનનીં ૧

અડગ પગે આગળ ધસ્યા, ખસ્યા નહિ જીત પાખી,—
 માથા કપાતાંએ ઝૂંઝિયાં ધડ, કમીના ન રાખી ! જનનીં ૨
 તોપ તડૂકે ઘનની ઘટા ! શર અસિ વિજળી શી ફરસી !
 ધળ ધનુષ્ય ઈંદ્ર ફરફરે રણતૂર રે' હરખી. જનનીં ૩
 પુષ્કળ દળ દુશ્મન તાણું ગણ્યું ઘેટાનુ ટોણું !
 એક છતાં ઘમ્યા કેસરી રણ લોહીમાં રોણ્યું ! જનનીં ૪
 ગોળા છુટે ગર્ભ છાંટ કે, ગોળી શર કાંઈ વરસે !
 શ્રીફળ ફાફળ અક્ષતો ફુલડાં જિલવા એ તરસે ! જનનીં ૫
 કંપે ન કાળજી કોડિલું જંપે દિલકું ન લેશે,—
 રણમાં, ન જ્યાં સુધિ રોળિયા, ભૂમિના ભાર, દેશે. જનનીં ૬
 તાતી તિખિ ન તલવારડી ઘડી વખુટી—એ વહાલી !
 ભાલા, ભાથા ભયો ખાણ શું ! ગોળી ગાંઠે સંભાળી—જનનીં ૭
 કરિ કેસરિયાં કોડામાળા રમે રંગે રસીલા !
 હરિ હરિ સ્વર્ગ કે શત્રુની શૂરા ચિંતવે લીલા—જનનીં ૮

લાવણી.

“ સહુ ચલો જીતવા જંગ ”—એ રાજે.

અટ ઉઠો આર્યે બંધુઓ દશ કેળવવા !
 હજિ ઝૂંઝવણ દળ પ્રભા પાછિ મેળવવા !
 જે થાય સુધારો રાજકીય કે ઘરનો,
 સંસાર, સાર વ્યવહાર, ઉદ્યમ હું નરનો.
 નહિ કરી શકે છાંદસે આપખળ કળથી
 પરતંત્ર સૂઝ્યા ! શિર ગાળ ન ફિટી આગળથી. અટ ઉઠો ૧
 થયો શ્રીરામ ધર્મ લહિ તત્વ શ્રીરત્ન અમૃતનું !
 તરસી રસમો ટળિ ટળે આપણું ખળશું ?
 આ પ્રજા નૃસિંહાવતારિ પરિપક્વ નાદે
 કોઈ અકાળ ઘન ગર્જતી છૂમ મહાહાદે ! અટ ઉઠો ૨

છે કોઈ એવા ઉગ્ર પ્રતાપી કરે સકલ્પ . સવારે,—
 દિન ભરમાં સુજ્જલ શનું કરવું કલ્યાણ આટલું ભારે ! કપરું ૧.
 કે કોઈ ટેકી નકી એવા સૂતા પહેલાં વિચારે,—
 આજ શું કીધું દેશ સેવાનું કાર્ય અલૌકિક ભારે ! કપરું ૨
 આપ મદદ વિણ કાંઈ ન સરશે । વિના સ્વપ્ન જ નહિ ફળશે !
 એક મરણિયો સોને ભારે ! કાયર કોડ રઝળશે ! કપરું ૩
 ધર્મ, અર્થ, મોક્ષ, કામ માટે પ્રથમ સુખાશ્રમ જોઈયે.
 આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ નિવારણ શાંત સમાધિયેં સોહિયે. કપરું ૪
 “મારી ભૂમિ મારી ભૂમિ” એમ અહંપદ વચનો—
 વદિ વદિ કૃતિ આચરતા શત જો શો પરતંત્ર જીવતો. કપરું ૫
 લીમાર્જુન, પૃથુ, કૃષ્ણ, રામની ભૂમિ જીવતો શું વધ્યા ?
 નહિ નહિ હૃદિ ધાયલ પણ સિંહણ કેસરિજનનો અવધ્યા !!! કપરું ૬.

પદ.

કવિ નર્મદજી “આહા કેવાં યશગીત ગવાયે”—એ રાગે.
 સ્વદેશનિ સેવા શી એવાં એ
 કિધી શિરસદે રણ માંહે ! સ્વદેશનિ ૦ ધ્રુવ પદ.
 સિકંદર શૂર જગત છતી,
 વિજયિ પૌરુષનિ અહે પ્રીતિ ! સ્વદેશનિ ૦ ૧
 અંદ આણાકયે હંકારી,
 સુલજ બળ ભરતી અટકાવી ! સ્વદેશનિ ૦ ૨
 મલેચ્છ, શક, મેઘશત્રુ બળિયા,
 વિક્રમાદિત્ય કરે છળિયા ! સ્વદેશનિ ૦ ૩
 પ્રભાસે લીમ નિહર ગાજ્યા
 પિથલ કુકુક્ષેન રંગ રાજ્યા ! સ્વદેશનિ ૦ ૪
 પ્રતાપે પ્રતાપ પૂર દાખ્યા !
 શત્રુ અકબરે રંગ ભાખ્યા ! સ્વદેશનિ ૦ ૫

ચંદ તું મંદ થયો કાળે !

શિવાજી ભૂખાણુ પ્રજ્વાળે ! સ્વદેશનિં ૬

રંગ રણજીતસિંગ તુલને !

ભરત દ્રૌપદીતું વ્રત ઉજવે ! સ્વદેશનિં ૭

મહાભારત ચિતા પ્રગટી,-

ભસ્મ આર્યતા હાય ! શું ઘટી ! સ્વદેશનિં ૮

સ્ફુલિંગો એવા અનેકથી

થશે ન શું હુરિ હુરિ દવ-વન્હિ ! ? સ્વદેશનિં ૯

લાવણી લંગરી.

કેમ અમો ચાહું ન ભૂમિ અમ ભરતમંડની સુભટ ભરી ?-

છે પડતિ છતાં એ !

ભારત રણમાં ખપ્યા ! જાદવાસ્થળે મહારથિ ફેરિ અરિ !

કળિબળ છાય છવાયે ! કેમ અમો ચાહું ન ભૂમિ અમં ૧.

રાત અંધારી મીણુ પડી, નહિ ચાંદરાણું, ન તારા ટમકે !

હાય હાય આ શું !

દુખાણી વિધવા, ખાળગોઝારી, કોણ મદદ માટે પલકે ?

ના સુકાય આંસુ ! કેમ અમો ચાહું ન ભૂમિ અમં ૨.

છાતી, ફાટ શું રૂદન ! નિસાસા જુગના જુગ ધૂમાઈ રહ્યા !

શું રૂધિર નિગળતું !

જડસા, જંગલિ, દૈત્ય, દયાવિણુ, દળવાદળ દુશ્મન શું વહ્યા !

દાવાનળ ખળતું ! કેમ અમો ચાહું ન ભૂમિ અમં ૩

ધન્ય સુભટ પૌરવ, પૃથુ, ભીમ, પ્રતાપ, શિવાજી, રણજીતસિંગ

એ ટેકથિ લડતાં !

ચંદ્ર ચાણુક્ય સુધન્ય ચંદ કવિ, ભૂખાણુ, નાનક, ગુરુગોવિંદ

એ વીર જગપતા ! કેમ અમો ચાહું ન ભૂમિ અમં ૪.

ધન્ય રામ મોહન, કેશવ, ને પ્રતાપ, દેવેન્દ્ર એ મહર્ષિ !

દયાનંદ જય !

જય મુનિ ધૌમ્ય, સુરેશ, ઉમેશ્વર, આર્યોત્કર્ષક ઉન્નવળદારી !

અરુણ ઉદય જય ! કેમ અમો વાહૂં ન લમિ અમં પ.

લાવણી.

એકવાર મેદાન પડ્યા રણ ચડ્યા કે ઘુમવું ઘુમવું !

અંગ તરંગિત ઉમંગથી શિર-શત્રુ ઝડુમવું ઝડુમવું !

શૂરા સામદ હો ! એકવાર ૦ ૧.

શરમ શાનિ સ્વદેશ સેવામાં ? મુરવત ત્યાં કામની શી ?

પહેલ પેલો કરે, પહેલ બિન્ને કરે, એ આશા કામની શી ?

શૂરા સામદ હો ! એકવાર ૦ ૨.

હવે મુક્યાં ઘરખાર પછાડી, પ્રિયજન પાછળ મૂક્યાં;

નગત જંજળથી આગળ ચાલ્યા, સ્વર્ગ રણાંગણ હુક્યાં.

શૂરા સામદ હો ! એકવાર ૦ ૩.

હાથીના દંતૂશળ ઉન્નવળ નિકળ્યા શું પાછા પેસે ?

એકવાર પગ રોપ્યો રણે તે હડિ શું અપજસ લેશે ?

ના, ના. શૂરા હો ! એકવાર ૦ ૪.

ભલે ભગીરથ-પ્રયત્ન કરવો ! ભારતરણ ભલે તરવું !

રાણયજ્ઞ આ દહનિ આહુતિ દેવિ-તે મરવું ઉગરવું !

શૂરા સામદ હો ! એકવાર ૦ ૫.

નક્ષત્રિય પૃથ્વી શામાટે પરશુરામે કીધી ?

તો અમરશ્રધિર ગળત હૈયાની મૈયાની લજ્જા લીધી !

શૂરા સામદ હો ! એકવાર ૦ ૬.

શું ના છુટ્યાં ? નથિ રે સૈયાં આપણાં કુમંગાં ખંધું બિચારાં ?

બહેમ યવન એ લોહાનો તરસ્યો ભક્ષે ન સાંજ સવારાં ! ?

શૂરા સામદ હો ! એકવાર ૦ ૭.

પ્રભ થવા કૌશિક વસિષ્ઠ શું ? “સૌ સરખા લહેવાવા” ?—
 ગૌતમ બુદ્ધ ધુમ્મા ! હરિ ત્યારે ધુમે ન ભુમિ છોડાવા ! ?
 શૂરા સામદ હો ! એકવાર ૦ ૬.

લાવણી લંગરી.

કેમ હૈકું ના કુલે સિપાહી ? છાતી સવાગળ ઉંચિ નાવે ?
 રણે વિચરતાં,—
 શૂરી વાળાં સુર લલકારે ચઢતિ જુગ્યાળ પ્રખળ ભાવે !
 સિંધુડા ઉચરતાં ! કેમ ન હૈકું કુલે સિપાહી ૦ ૧
 પ્યાદળ હયદળ પગના પડધા ઘેર ગગનપટ ભેદાવે,—
 કૂચ કરતાં !
 તોપ ગાડિ ઘડઘડાટ કરતી, ચડિ ઉતરી, રિપુ ચમકાવે !
 ખૂન ધુમંતા ! કેમ ન હૈકું કુલે સિપાહી ૦ ૨.
 અસિ, ફરસી, ભાલાની હારો, દિગંબરી ધુતિ દમકાવે !
 સંગીન સહિત આ !
 રંગખેરંગી ધ્વજ પતાકા સ્ખલિલ લહરિ શું લોભાવે !
 ચાહતિ જ્ય ચિત આ ! કેમ ન હૈકું કુલે સિપાહી ૦ ૩.
 લડવું છે નહિ વૈર વાળવા, મુલક મેળવી ફૂલાવા,—
 નખળાંને દમીન !
 હરિ હરિ એ લડવું લડવું મરવું ! સ્વદશાર્થીલડવું હાવાં !!
 રણ રંગ રમીને ! કેમ ન હૈકું કુલે સિપાહી ૦ ૪

લાવણી.

સાવધ ખેલો ખડા ક્ષેત્રમાં રિપુ છે બહુ પાછ !
 ગદ્ગલતમાં નહિ ગોથાં ખાતા, થાવ ન ઝર રાછ !
 એહકે, લટે, પાણુ દાવ પેચ લેખો,

એ હસે, ખસે, પાણુ ફગલખાળ દેખો.

એ હળે, મળે, પાણુ છળવાને પેખો.

નહિ ઇતિબાર કરો, હરખાઈ ન રે'મ ગણો જાણ. સાવધ ખેલો. ૧

એ ઉડાવશે વાવડો મુલેહુ જ્યાં જંગ રહ્યું ગાણ !

હાર નબ્બિકમાં નિરખિ, પલટશે રંગ, રમી બાણ.

નહિ ધસો એકાએક, એ ખસતાં માહે,—

નહિ ચસો તસુએ, ધસતાં ક્યાં ક્યાંએ !

નહિ જશો ભુલાઈ, ફુલાઈ એ જાય.

વખત વિચારો, પગ વરતી લો, તરકિખ સહુ તાણ ! સાવધ ખેલો. ૨

શૂર-પણુ ન ઉતાવળમાં, નહિ વીર દશા છાણ,—

જ્યમ ત્યમ વગર વિચારે વિચારતાં સમજ ન સજ સાણ

પણુ ધિમા ધિમા, દઢ, ધીર વીર માંડો !

દગ્ગ જિણાં જિણાં, પાણુ કાણુ નહિ મિટ છાંડો.

ઝગઝગત એ હથિયાર ન ઝટ કાઢો.

ફેદ રસાવા રચ્યા બધા તે સમજે મનમાંજ. સાવધ ખેલો. ૩

વાંકા સાથે વાંકું થાતાં રહેવું નહિ લાણ.

આડે લાકડે વે' પાણુ આડો એ નીતિ અહિંયાણ.

જ્યાં ઉંચાણુ, ત્યાં પગ ઉંચકીને ચુકવો,—

જ્યાં નીચાણુ, ત્યાં ડગ સમજને ચુકવો,—

જ્યાં વાંકુ વસમું, ઉંડાણુ હશે, ત્યાં તમે તમે ઠિકવો.

હાલ જય જસ માટે, શિરને સાટે, કરો એ સેવાજ. સાવધ ખેલો. ૪

લેવાણી.

હિંમત હારો મરદ ઘડીના ગઢ લડિને લેવો—

લેવો રસ લહેજતભર ઘુંટડે ઘુંટડે છે કેવો.

વાટ કહાણુ તોપણુ આપણુ એ કાણુમાં કાપીયું.

ફોટ કાંગરા ચડિ હડિ કાઢી ઝુડો ચાપીયું.

હિંમત

ભલે ગાળિ રહિ ઘનશી વિજળી તોપ વમન કરતી !

કાન પકડિ ખીલા ઠોકી કરશું મૂગી નરતી !

ઝટ ધસો, ખસોના, કમર કસો કોડે !

ઝટ ધસો, થસોના જુદા, રહો નેડે !

ઝટ ધસો, વસો હઠ, ઝપટ કરો દેડો !

ઝટ ધસો, ચસોના, જીતવું છતાં થોડે !

માંડો નિસરણી ચડવા ઉપર થાક ન લેવા દેવો. હિંમત. ૧.

રસ્તા વાંકા ચૂકા ઊંચા નિચા ખડક ધુસ્કે !

શું ભાલા ફળ રોખ્યાં મારગ ! અણિ અડતાં ચિરકે !

ધોધ વમળ ખાતા બ્યાં ગોપન્ન ખો ઉંડિ મુખ વિકસે !

જઠા જૂટ શી સુથાઈ ઝાડી, પથન અંત દિસે !

નહિ ડગો, પગો ફરવિ જળતિ માંડો !

નહિ ડગો, જગો સરખી કપી કાઢો !

નહિ ડગો, નગોરે ઉભા ન ખો ખાડો !

નહિ ડગો, ઝગો હથિયાર, શું ત્યાં ચાડો !

પડિ પાછા શું કીરત જોવી, જીવ્યા મુઆ એ હો ! હિંમત. ૨.

નાંહિ મુઝાઓ મસ્તક વરસે અગ્નિ તાણા જોળા !

ખાણુ તાણી ઝડિ ક્યાંથિય આવે નાંહિ ભમો ભોળા !

આપ ઉપાડો હાથ અડગ તમ કડાખીડ કપરી !

ખંદુક ખરદાળી ખેલીતમ છોડી ભરોએ ફરી !

ખુબ ધુમો, યુમો તમ શસ્ત્ર શત્રુ-કદો !

ખુબ ધુમો, ધુમો અગ્ન્યસ્ત્ર, ઉગ્ર વઢો !

ખુબ ધુમો, યુમો અરિદળમાં, અહિં ફેટો !

ખુબ ધુમો, તમો ના, ગજવો જય હકો !

જય જય જય જગદંબ વદો ! હર હર હર હર કેવો !! હિંમત. ૩.

આવિ અનેક લડાઈ તમે દિહિ-કાળ ન કો હડિયા !

તો શી ખિસાત કોટડિ લેવી ? શરમ ન શું લટિયા ?

ના. ના. કપો તમો ન કેસરિ ! આ તળપો, ગાન્તે !

કડકડાટ આ કમાડ તોડી, ધસિ ગઢ શિર રાજે !

ખડ ખડે શસ્ત્ર શાં, ઝપાઝપિ થાતાં !

કડ કડે કાંગરા, તુટિ કુટિ ધસિ જતાં !

તડ તડે શું તનેખા, આગ એ ફેલાતાં !

ગડ ગડે દદામા, જ્ય જશ પંકાતાં !!!

હરિ કરવો ગઢ બહેન યવન સર સત્વર એ એવો ! હિંમત ૦ ૪

લાવણી.

ધરતી તસુએ અમે સિપાહી નહિ દંધ્યે-નહિ દંધ્યે !!!

ઉભા મોરચે ઉભા, નહીં છોડી જંધ્યે-નહિ જંધ્યે !!!

રણે ચરણ રોપ્યો હડિ પાછા નહિ લંધ્યે-નહિ લંધ્યે !

સિંહણ સુત અમ, શિયાળ કાયર કયમ થંધ્યે-નહિ થંધ્યે !

સદા છતમાં ધૂખ્યા, ખૂખ્યા પાણ, મુખ હાર્યા અમ કયમ કહિયે ?

નહિ કહિયે !

શત્રુ-ધસારો, મારો, હુધડે વગર ધુજ્યે સઘળો સહિયે-સહુ સહિયે.

વ્યૂહ વિખેરી, શકે શું વેરી ? ઘેરી ઘેરિ અમે વહિયે-રણ વહિયે.

જગદંબા જયનાદ કે હર હર ! સમર શાંત નહિ તો નહિયે-અપ નહિ એ !

એમ હસત પૂર વદિ વદી, એમ ધસત શૂર કદિ કદી, એમ ઘસત અગાળે

વધી !

સૌ કેસરિયાં કિંધ જંગે ઝંપાવા !

કેમ હડત વીર એ મદી, કેમ લટત લડાયક કદી, કેમ ઝટત ન ઝગડે ચડી ?

સૌ થયા સજ્જ જય રંગે રંગાવા ! સૌ જયો જયો ૦ (૨) ૧

ખડા, કાંગરે તોપ તકુકતિ જગવીયે-જગવીયે !

કડાબીડ ખંદુક જ્વમગરિ ફરી ફરીને ઝગવીયે-ઝગવીયે !

ચડાચડિ કરતાં લેવા ગઢ દગલબાન દળ ભગવીયે-ભગવીયે !

પડાપડિ કરતાં ટોળાં કિલ્લા ભંગાણુયિ ફગવીયે-ફગવીયે !

ઝડાઝડિ લડિ હાથોહાથે તોચ તાતિ ત્યાં તગવીયે-તગવીયે

તડાતડિ તીરદાનેધિ તીડ તડતાં ડગવીચે-ડગવીચે !
 અડાબીડ આવતાં અરિદળ ભાલા ભાકી ઢગવીચે-ઢગવીચે !
 ભડાભીડ સુભટો ભડકાવી શત્રૂના સૌ થકવીચે-થકવીચે !
 ગરદી મરદો પુર્રી કરી, દરદી ફંગલ નહિ કરી, વરદી રતોહની ધરી,-
 પેહેલવાન સૌ પેહેલે જૂઝાવા;

ખટપટે ડંખ ખુટવા, લટપટે લંકે લુટવા, ઝટપટે ઝુંડ ઝુંટવા
 સૌ ઘુમો મસ્તિમાં શત્રૂ ઝુંઝાવા !!! સૌ જયો જયો ૦ ૨
 આ પડે આપણા સામઠ સામા જૂઝતા-જૂઝતા.
 આ ચડે દુશ્મનો માંડિ નિસરણી ધૂજતા-ધૂજતા.
 આ લડે સોખરે, ખડા મોરચે, દિશા ભલેના સૂઝતાં-સૂઝતાં.
 આ રડે કાયરો ઘાયલ થાતાં, સામેના ખુન દૂઝતા-દૂઝતા.
 આ ઉડે ગર્ભછાંટના શું ગોળા દુશ્મનનું દળ ચૂરતા-ચૂરતા !
 આ ખુંડે, ધોધ લોહિના વહેતાં, કામ આવિયા ચૂરતા-ચૂરતા !
 આ કુડે કલેજે લુંટ લોભિયા ઝભે થાય શા સ્ફૂરતા-સ્ફૂરતા !
 આ લુડે હાલ હથિયાર વછોડે, વિનવિ સૂર એ પૂરતા-પૂરતા !
 હતિ કાળ ઘણા ખિજવી, લુભિ ભરત આજ ભિજવી, લોહી રંગે રિઝવી,-
પાંચાળી પ્રત સ્નાન એ નહાવા !!
 જય જય જય જય જય ગાને ! આર્યોત્કર્ષક રાજે ! જયનાં વાજાં વાજે !
ભીમ પરાક્રમના હરિ લો લહાવા. સૌ જયો જયો ૦ ૩

ભરત-દુઃખ કહાણી.

લાવણી.

૧.

શા હતા આપણા હાલ, હાલ લડયડિયા !
 મેરૂ શૃંગેધિ સળંગ ભંગ થઈ પડિયા !
 નગવેદ સત્યયુગ સમય ઉદય રૂપાળે
 દળ વાદળ પણ રંગીન નવીન ઉન્નળે.

૨

ધજિ યજ્ઞુર્વેદ શુચિયાગ ભાગ સુરને દધ,
એ પવિત્ર પ્રૌઢ પ્રભાત થાત ધૂમે રહિ !
કે હુશે કોકિલા ગાન પાન રસભરમાં !
ગંભવર ભ્રમર શું સ્થામ ગ્રામ લય સ્વરમાં !

૩

વળિ વેદ અથર્વણુ જપે તપે મંત્રાદિ,
વેદાંગ વિલાસ્યાં સકળ અકળ તંત્રાદિ;
મુનિ પુષ્કર, નારદ, ભરત, કરત વિધિ, રચાતિ
નાટક એ પંચમ વેદ, ભેદ ભલિ ભાતિ.

૪

શું દિવ્ય સોમરસ પાન !! તાન તન મનનું !
શું આર્ય સત્વ વિલસ્યું દસ્યુ ખંડનનું !
શૃંગાર વીર સ્નાતમાં તમાપિણ ઝીલ્યા !
પ્રેક્ષાવર્તે શું સ્વતંત્ર તંત્રમાં ખીલ્યા !

૫

ત્રેતા દ્વાપર જોડલું કોડિલું ખિલતું,
હસિ વિકસે દિવસ પ્રભાય પ્રવાહે ઝિલતું !
કંઈ તાપનિ ઝળકી ! થાય છાય કંઈ છાયે !
રસ અદ્ભુત શાંત સહાય ક્યાંય સોહાયે.

૬

કંઈ રૌદ્ર ભયાનક રંગ પ્રસંગે પડતા,
સમરાંગણતુંગ તરંગ સંગ આથડતાં.
ચક્રને જ્ઞાનના વાદ ઓલહાદ ઉપાવે,
શા બળ બુદ્ધિના પ્રસાદ નાદ સુગન્ધવે !

૭

બ્રહ્મર્ષિ પ્રદર્શો પ્રાણીણ રમાણ રચાયા,

આરણ્યક, ઉપનિષદે ખધે યોધાયાં.

શ્રુતિ પ્રથમ રમ્ય ભીમગી, ઝગી સ્મૃતિ સુંદર;
દર્શન સ્ફુરિયાં અન્લેશ દેશની અંદર.

૮

ગંગા કૈલાસથિ લાવિ ફલાવિ ભગીરથ

મધ્ય દેશ ભૂમિ વધાવે, ચલાવે જયીરથ.

આદિ કાવ્ય કમળ વિકાસ્યું ભાસ્યું ઇતિહાસે,-
રામાયણ ભારત મહા અહા શું પ્રકાશે !

૯

શશિ સૂર્ય વંશ ઉપવનો અનોપમ વિકસ્યાં !

રમણીય આર્ય વર્ણનાં ઝરાણુ શાં વિલસ્યાં !

ભર્યો આર્યોદ્યોતે અખંડ ખંડ એ ભરતનો,
નહિ માય, તટે ઉભરાય સાયરે ઉલટચો !!!

૧૦

નિર્મી પૃથ્વી પૃથુરાજ, આજ પંકાચે !

નવખંડ દ્વીપ એ સાત સાથ સોઢાચે.

જ્યાં ત્યાં જ્યહંકા કિધા, લિધા જસ લહાવા,

શત્રુ શિર ઘા ઘુમિ દિધા, બિધા શું ? ના. ના.

૧૧

કૌશિક વસિષ્ઠનું યુદ્ધ શુદ્ધ ઉઘડાવે,

પ્રાક્ષણુ તપ, ક્ષત્રિય તેજ, એજ સમન્નવે.

ભાર્ગવ અર્જુનનો જંગ રંગ લઈ લોહી,

એકવીસવાર અલંગ અંગ દે ધોઈ.

૧૨

આમ અર્ચ્ય આર્ય આથડયા, પડયા કંઈ પાછળ,

મેદિની ગઈ ધોવાઈ, નિયોપાઈ બળ !

મળિ દાનવ, માનવ, દેવ, દૈત્ય, સુર, રાક્ષસ,

મંથન સાગરનું કરે, મળે રત્નો લસ !

૧૩

વધું જોર, જલમનો જુલમ, ત્રાસ શૌ અભુજના !
 વધિ આધિ ઉપાધિ અબાધ્ય, ઉપદ્રવ અરિના.
 એ કૌશિક, એ ભાર્ગવે, લવે ન કરિ શકે !
 પીડાય પરમ ભુમિ ગાય, હાય ! પગ ન ટકે !!

૧૪

રાવણુ દુર્યોધન રોળ ઘોળમાં તતડયું !
 ક્યાં લંકા ? ક્યાં કુરૂક્ષેત્ર ? નેત્ર એ ઉઘડયું !
 રણુ યજ્ઞ પુરૂષ શિવ ભાળ ! ઝાળ અંપાઈ !
 રામાર્જુન ખાણુ શત્રુ સમિધ હોમાઈ !

૧૫

વર્તાવિ કેર, હણિ વેરિ, ઝેરિ, અઝણાતા !
 બહુ ધુમ્યા, ઝુમ્યા, રણુમ્યા, ધુમ્યા, ધધણાતા !
 ગીતા વેદાંતી કુખણુ, અતૂળુ શું બાધી ?
 કાં વળી જલવાસ્થળી અલ્યા બળિ શોધી !

૧૬

એ કૌશિક વસિષ્ઠ કલેશ, દ્રેષ ભાર્ગવના,-
 એ કુખણુ કેલિ સંહાર, ખાર પાંડવના,-
 દાવાનળ... કે કલ્પાગ્નિ હરહ્રમાં ધુધવ્યા,
 આર્યત્વ તથા દેવત્વ ભસ્મ કરિ કુરૂવ્યા !!!

૧૭

શું સાતે સમુદ્ર રૂઠ્યા ! વુઠ્યા ઘન ખારે !
 શું પ્રલય યુગક્ષય અજ્ય બધે અંધારે !
 જ્યાં ત્યાં છે લચકાબોળ લોહી લહેરાતાં !
 જ્યાં ત્યાં છે મજ્જન માંસ, અસ્થિ ગંધાતાં !

૧૮

જ્યાં ત્યાં છે છાતી ફાટ રૂદન કળકળતાં !

આરણ્યક, ઉપનિષદે બધે યોધાયાં.
શ્રુતિ પ્રથમ રમ્ય હિમગી, અગી સ્મૃતિ સુંદર;
દર્શન સ્ફુરિયાં અસ્લેશ દેશની અંદર.

૮

ગંગા કૈલાસથી લાવિ ફેલાવિ ભગીરથ
મધ્ય દેશ ભૂમિ વધાવે, ચલાવે જયીરથ.
આદિ કાવ્ય કમળ વિકાસ્યું ભાસ્યું ઇતિહાસે,-
રામાયણ ભારત મહા અહા શું પ્રકાશે !

૯

શશિ સૂર્ય વંશ ઉપવનો અનોપમ વિકસ્યાં !
રમાણીય આર્ય વર્ણનાં ઝરણ શાં વિલસ્યાં !
ભર્યો આર્યોદયે અખંડ ખંડ એ ભરતનો,
નહિ માય, તટે ઉભરાય સાયરે ઉલટચો !!!

૧૦

નિર્મી પૃથ્વી પૃથુરાજ, આજ પંકાચે !
નવખંડ દ્વીપ એ સાત સાથ સોહાચે.
ન્યાં ત્યાં જયડંકા કિંધા, લિંધા જસ લહાવા,
શત્રુ શિર ઘા ઘુમિ દિધા, ખિધા શું ? ના. ના.

૧૧

કૌશિક વસિષ્ઠનું યુદ્ધ શુદ્ધ ઉઘડાવે,
બ્રાહ્મણ તપ, ક્ષત્રિય તેજ, એજ સમન્વયે.
ભાર્ગવ અર્જુનનો જંગ રંગ લઈ લોહી,
એકવીસવાર અલંગ અંગ દે ધોઈ.

૧૨

આમ અંશર્ય આર્ય આયડયા, પડયા કંઈ પાછળ,
મેદિની ગઈ ધોવાઈ, નિયોવાઈ બળ !
મળિ દાનવ, માનવ, દેવ, દૈત્ય, સુર, રાક્ષસ,
મંથન સાગરનું કરે, મળે રત્નો લસ !

૧૩

વધ્યું જોર, જલમનો જીલમ, ત્રાસ શૌ આશુરના !
 વધિ આધિ ઉપાધિ અબાધ્ય, ઉપદ્રવ અરિનો.
 એ કૌશિક, એ ભાર્ગવે, લવે ન કરિ શકે !
 પીડાય પરમ ભુમિ ગાય, હાય ! પગ ન ટકે !!

૧૪

રાવણ દુર્યોધન રોળ ઘોળમાં તતડ્યું !
 ક્યાં લંકા ? ક્યાં કુરુક્ષેત્ર ? નેત્ર એ ઉઘડ્યું !
 રણ યજ્ઞ પુરુષ શિવ ભાળ ! ઝાળ અંપાઈ !
 રામાર્જુન બાણે શત્રુ સમિધ હોમાઈ !

૧૫

વર્તાવિ કેર, હણિ વેરિ, ઝેરિ, અઝણાતા !
 બહુ ધુમ્યા, ઝુમ્યા, રણઝુમ્યા, ધુમ્યા, ધધણાતા !
 ગીતા વેદાંતી કૃષ્ણ, અતૃણ શું બાધી ?
 કાં વળી જલવાસ્થળી ઝલ્યા બળિ શોધી !

૧૬

એ કૌશિક વસિષ્ઠ ક્લેશ, દ્રેષ ભાર્ગવના,-
 એ કૃષ્ણ કેલિ સંહાર, ખાર પાંડવના,-
 દાવાનળ...કે કલ્પાગ્નિ લલ્લમાં ધુધળ્યા,
 આર્યત્વ તથા દેવત્વ ભસ્મ કરિ કુરુવ્યા !!!

૧૭

શું સાતે સમુદ્ર રૂઠ્યા ! પુઠ્યા ધન ખારે !
 શું પ્રલય યુગક્ષય અજ્ય બધે અંધારે !
 જ્યાં ત્યાં છે લગ્નકાળો લોહી લહેરાતાં !
 જ્યાં ત્યાં છે મજ્જન માંસ, અસ્થિ ગંધાતાં !

૧૮

જ્યાં ત્યાં છે છાતી ફાટ રૂઢન કળકળતાં !

જ્યાં ત્યાં પ્રગટી છે ચિતા સતીઓ ખળતાં !
શો રહ્યો ફેલિ ખિલત્સ, કદાચરસ પિંગળે !
વર્ણાશ્રમ વણસી, જાતિ રીંસું સંકર રઝળે !

૧૯

એ ગયા ગયા દિન કળિ હાળાહળ વ્યાપ્યા !
થયો ધર્મ પાંગળો ! ભરતખંડ સંતાપ્યા
નહિ શુદ્ધ, વીર, નહિ શંકર ફરિ જરિ લાવ્યા—
જે ગયા દિવસ ઊજળા—ન ખીળ કાવ્યા !

૨૦

લક્ષ્મીકાદિ નાગો જન્મેજય શું ખાળ્યા !
યવનો પૌરવ, ચાણુકય, શું અંદ્રે વાળ્યા !
શક સિંધુ ઉલટો હાથે ન કાથી જરિએ—
નિકુમે હાવ્યા ! શાલિવાહન ફરિએ !

૨૧

જે પડ્યું ભગદાણું આર્યાવર્તે અવળું,
વહિ લોહિ, ખાણુ પાણુ વહે, પુરે શું દદળું !
નહિ નાગ, યવન, શક થકી તાગ કંઈ આવ્યા !
ખડુ મ્હેરછ, ભુરક, મોગલે હિંદ ગભરાવ્યા !

૨૨

એ ભીમ નિહર રણ ચડ્યો છતાં ગડગડિયો !
એ અંદ્ર ખંધુ પૃથ્વી પ્રથમ જિત્યો પછિ પડિયો !
એ સિંધોદિવા કુળ ભાણુ પ્રતાપ પરાક્રમ
નહિ શકિ શમ્યાં રમખાણ ! ન શત્રુ તણો કમ !

૨૩

લિધું વૈર છત્રપતિ શિવાજી, ભૂખાણુ ગાજી,—
હનિ જરત ભૂમિ દિલ દહે ! વેદના તાજી.
એ પંચનદ ઉદ્ધૃત સિંહ રણજીત પાણુ
ફરતો ઉઘાપન ભરત વ્રતન ! નહિ તર્પણ !

૨૪

વળિ પાણી પડ્યો શો માર્ગ ! ઘુસ્સા હરિ ક્યાંથી ?
અહુ ભુત મપચ સચથી, શિ ઉજવળતાથી !
કંઈ થયું તર્પણ પાણુ, રહ્યું છે સૂતક હજુએ !
એ કોણ ક્રિયા કરિ પુનિત લેલુલુ દુખ ધૂએ ?

૨૫

ખહુ બહેન ચલન નંજળ, પરાધિનતામાં,
છો ફર્યા બાળ કેસરી ઉઠા ઉઠામાં !
સૌ ઘુમો ઘુમો રણુ ઘુમો ઘુમો ઉછરંગે !-
સૌ સ્વદેશ પ્રેમી સ્વતંત્રતાને રંગે !!!

હરિ નયો નયો-હરિ નયો નયો !!!

હારી વિલાસ વૈરાગ્ય.

હારી.

૧

ખેલું કેઈ પેરે હિંદે હાલ હારી, પરવશતાગિન હૃદયે નયોરી ! હિંદે હાલ
ગાલું બળવલું, રંગમાં ભિન્નવલું, ભરવી અખીર ગુલાલની ઝેરી,
તતથેઈથેઈથેઈકારે રસબસ, લેવી લાલ લલિત કંઈ મન્નેરી
ક્યાંથી ? શોક સઘન સન્નેરી ! હિંદે હાલ ૧.
દશમાં દ્રોષ વિશેષ ફલાયો, ક્લેશ કાદવ પૂરો પચ્યોરી !
ફાટકુટે કર્મફૂલ, કથા વધી, સચ મપચે રચ્યોરી !
વીર ગુણ કાંઈ ના બચ્યોરી. હિંદે હાલ ૨.
બ્યારે ત્યારે અમે ખેલું મેદાને, દુશ્મન દળ રગદોરી !
કેસરિયાં કરે, તોપ બંદુક તાતિ, પિચકારિ ફરિ ભરે ફારી !
ગોઠ હત લેઈ સન્નેરી. હિંદે હાલ ૩.

આર્યોદય વસંત.

૨

ખેલો ખેલો હારી ! આર્ય ઉદય-વસંત ભચોરી ! ખેલો હારી.

ગુણ પરિમળ મેહેકે, સુમનો સુધડ લેહેકે, લલિત લતાએ લહેરાતાં,
કમલ હૃદય વિકસે, હસે કવિકુલ ભ્રમર, એ ગાન ઘેરાતાં !

હાવાં પ્રાતઃ પ્રાદો થયોરી. ખેલો હોરી—૧

ખેંચી કમાને પહોંચિ જઈ કાને, અંગુળિ અટકી જઈ એહ ખાણે !

કેતકિ, આમ્ર, બકુલ. આદિ લાયાં ભર્યાં પંચે પ્રપંચે ગુમાને—

મદન નેહ જંગી જયોરી ! ખેલો હોરી—૨

કેસરિયાં વન તરંગે કિયાં, આંખ રાતી શી સંધ્યા કરેરી !

તો આવો લાવો લાલાજી લહોરી, ઘુમો ઘુમો અર્થ સરેરી !

સમય સાનુકૂળ આ ગ્રહોરી ! ખેલો હોરી—૩

રક્ત રંગે લલમદ સામદ સહુ સામા થાતા રંગિ કાઢો !

આંખ અખીર ગુલાલ ધુળે ભરી કાયર કોટિ નસાડો !

પ્રુખિયિ ખૂબ ખેલી રહોરી ! ખેલો હોરી—૪.

હોરી ખેલનું આમંત્રણ.

૩

ચલોજી લેયા ખેલિયે હોરી ! એહ જંગે એ રે લિયે ગોરી○
લેયા ખેલિયે હોરી○

કસ કસ તસ તસ ચોરી તોરી રોરી, રંગે ભરો રંગદારી !

કચ કર મદન ગર્દિ ગહો, વહો વિલસો રસે ઝગઝોરી !

ઠાઠે ઠીકે રચવો ઠિઠોરી. લેયા ખેલિયે હોરી—૧

તાન તનાવટ, ગાન જમાવટ, ઘટઘટ ઘુંટી ભરોરી !

આંઝ, પખાજ, અવાજ ગાજે, વાજે બંસી પ્રસંસી મરોરી !

પેરે પેરે પૈયાં ધરોરી. લેયા ખેલિયે હોરી—૨

કર ધરિ રંગ ઉડાવતી ઝગતિ કડાખિડ શી પિચકારી !

ઝરમર કુસુમ શરે વરસી, હસિ રસિલી મનાવો એ હોરી !

તાકિ તાકિ સેરોએ ન્તેરી. લેયા ખેલિયે હોરી—૩

ફરિ ફરિ એરી ઘરી ન મિલત લાલાજી કેસરિયાં કરોરી !

ફાગે ફગિ ફગુવા ચલો માંગિયે ગોઠ પઢાવિયે ગોરી !

ભરિયે અખિર ગુરારનિ ઝોરી. લેયા ખેલિયે હોરી—૪

હસ્યુખંડનની હોરી.

૪

આવ્યો આવ્યો કેસુડાંનો ફાલ, હસ્યુખંડનનો ! આવ્યો આવ્યો
વન વન ઉપવન સઘન સુમન ખિલ્યાં જાડ ! ઝુંડ શાં ઝાક-ઝમાળ !
ચુટો કળી એ લુટો, ઝુટો સઘળી, સન્ને ધિંગુ ધિંગાણું આ કાળ !
પહરિ પન્હોતિ નયમાળ, હસ્યુખંડનનો—૧.

અસિ, ફરસી, કટિ, કંધે રસી, કસો તીવ્ર એ તીર કમાન !
સુરથે, હથે ચડિ, ચિતવો ચડાઈ, લડાઈ લડો પેહેલવાન !
સમાન ન આજ સમય ઉજમાળ, હસ્યુખંડનનો—૨.

સોમપીથી અમ રિપુ-વીથી ભેદો ! છેદો ધનદાવડાણની કૃપાણ !
વર્ચસ્વી, ઉર્જસ્વી, આજસ્વી, ઉજળો ઉદો આર્ય ભાણ !
મસ્તાની જળો હોળી જાળ, હસ્યુખંડની—૩

અટકધાટની હોરી.

૫

અટકધાટે એટ અરોરી ! લાલાજી લરોરી ! અટકધાટે
ખૂખ લરો ! રણરંગે ચરો ! ન પરો પગ પાછા પ્રસંગે !
રિપુ રગરો ! ઝગરો ઝટ મચવો ! રુચવો નવો ખાંડાજંગે,
ઉમંગે અભંગે તરોરી, લાલાજી લરોરી—૧.

શુડો દંડ મેદગળ ગજદળના કારી કપરિ પીચકારી !
ફરવિ, ઘેરવિ, સેના વિખેરવિ, ચૂવની તાકિ તાકિ મારી !
નિહારીન દિલમાં ડરોરી, લાલાજી લરોરી—૨
રથમાં ભર્યા ભાથાં ખાણ, એ ફુલડાં, હાથે ધર્યા ભાલા ફળ વરસોરી !
દુંદુભિ દિવ્ય દદામાં ખળવો, નેન ધ્વજ જંગ જીતી ઉરોરી !
લહાવો લેવો લાલા ખરોરી, લાલાજી લરોરી—૩

અરિએ ઉખેર્યા ઉભર્યા આસુરિ પાર્વ પૃથુ આહિરાજ્યો અનકે !
તે હવે કુરૂપચાલ એ જલમાં લેવા ધ્રુપે એ નિવારો વિવેકે !

એકે જઈ નહિ વાતે કરોરી ! લાલાજી લરોરી—૪

રૂચો ઝુમ્મો હૂમ શામી નિકંદર કરત નિકંદન જાત હોરી
પૌહુષ વીર એ કિંપુહુષો સહ પુરુષ પરાક્રમ પ્રથિત કરોરી !

રોરી જંગે રંગે રંગોરી, લાલાજી લરોરી—૫

લાગો અટક ચિતે ! જંગો કટક જિતે ! રમ ઝટે વિકટે રમોરી !

ન ધરો ખટક ઉરે ! લટકમટક પુરે લટપટિ ચલનો દમોરી !

સમો રહેજ સાચો સરોરી. લાલાજી લરોરી—૬

સોરઠી સોમનાથનો હોરી.

૬

ઘેરિયા ઘેર સાંમેની ઘેરોરી ! ઘેરો ઘેરોરી ! (૨) ઘેરિયા ઘેરો

ભુંગળ ભાગે, કમાડ ફાડે, પાડે કોટ, સિડી માંડી ધારી,

શરના કુમુમ વરસાવિ વધાવી લો ! વૈરી વિખેરો ઉખારી,—

તાકી માર મોહોકમ મારી !

ઘેરો ઘેરોરી—૧

કારી ઉઘારી, શી વિધુરા મધુરાં, કનોજના ખોજ ન ક્યાંએ !

જલપુર શહુર વિનાનું ! હિલ્લી દીલી ! ચટ્ટણ દટ્ટણ થાચે !—

લાજ આજ જગમાં તો જાય.

ઘેરો ઘેરોરી—૨

ઉત્તર પૂરુષ હાર્યા ! નજીક ન દક્ષિણ ! પાણી શું જાય ?

ધક્કિમનું, અકલંકી રોલકી નિડર રણ ભીમ છતાં એ ?

ના—ના—નાહિ નીચું જોવાયે !

ઘેરો-ઘેરોરી—૩

અર્જુન ચેતનથી ન લડે, પુરુષાતન પહાણે પછાડે !

હાથ હથોડીથી ખંડિત મૂરત કરત તે ખેલે શું ખાંડે ?

તથાપિ એ ઘા દિલ ઘાડો !!!

ઘેરો ઘેરોરી—૪

શિરથી ફિરીટ, કુંડળ હરિ કાનથી, નાકનું નીર ઉતાર્યું !

શૂરા સામદ એ અહમદ રણ રણ આટલું તો ખિરદ ઉગાર્યું !

ખારં રોકવું પરભાર્યું !

ઘેરો ઘેરોરી—૫

હાથ જોડી શું ઉભા રહો આર્જવ ? હાથ ઉપાડી અટોરી !

તાતો તેલેચો એ રંગ ઉડાવો ! કાંગરે કૂદો ચડોરી !

નેહા જંગે રિપુ રંગડોરી.

ઘેરો ઘેરોરી—૬

એની સવારીકુંગોઝારી નિહારી ન ? હોળી શી સળગી હળરી !

એહ હોળીમાં રોળી ઢોળી **યવનો** પૂર્ણાહુતિ દા મુધારી !

દાંઝ હોલાચે તમારી !

ઘેરો ઘેરોરી—૭

કેસરિયાં કર્યાં, રંગે રંગાવાં છે, રકતે હો રસિયાજી તોરી !

ઝટપટ ઝૂમી, ઝઝૂમી, રમી, રમી રમઝટ, ઝીંકવા દારી !

આવો એવી ખેલિયે **હોરી** ! (૨.) ઘેરો ઘેરોરી—૮

પિથલ (પૃથુરાજ) ના પાણીપતની હોરી.

૭

રસિયાજી કેસરિયાં કરોરી,—આવી **હોરી**,—રસિયાજી.

જરિ પટકા ફરકત નિશાનો, દિગતે-દદામાં ખળેરી !

હુય દળ, પયદળ, મેગળ, રથ દળ **સાજ** એ વસતે સળેરી !

ઉચ્છાહ આનંદ ભળેરી !

રસિયાજી. ૧

હરદમ લાવ્યા હુમલા **મુસદલા** હાર પામ્યા ઘોરી ઘોરી,

રાણમાં પ્રત્યક્ષ રમતાંય કંઈકંઈ ખંગરિ **તુરકાની** કારી,—

ને ને કાવે નહિ ફરી ચોરી ! (૨) રસિયાજી. ૨

એ એ લડે ભ્રષ્ટ કરવા ખીજન, સંકેષ્ટ એ દુષ્ટો સંકોરી !

આપણુ તો રાણમાં રમવું છે, સ્વધર્મ રક્ષણમાં સળેરી !

ખાજી જીતો ખળિયાજી ખેહોરી ! (૨). રસિયાજી. ૩

શું દળપાંગળો, મહામદ આંધળો, હરવે સ્વાર શૂરી ટોળી !

પિથલ પરાક્રમિ રંગે ખેલી રેલિ **પાણીપત** ખાંતે ખૂબ **હોરી** !

અંદ છંદ ગાને વહોરી ! (૨). રસિયાજી. ૪

કર્ણધેલોની બાગલાણની હારી.

૮

કર્ણધેલો! વાધેલો! એ આગે—ધૂમરાગે. કર્ણ.

કેસરિયા કરિ વાધા, વાંકી ધરી પાઘ પેચી એ તોરેશી !

કેડે કટારડી ક્યારે કેસૂડી એ થાશે હૃદય રિયુ પેશી !—

અડગ ખેલે દાવે રસેશી !!! કર્ણધેલો. ૧

ધિમિ કિટ ધિનિ કિટ વિકટ કટકમાં પ્રકટ પુખ્તાજ શી ગાજે !

તીવ્ર ત્રંખાણુ નગાંઝે ગડગડે ઘેરે ઘેરે શે અવાજે !—

ધિંગાચુ શું મચવાનું આજે !!! કર્ણધેલો. ૨

“દિચા દિચા દિચા દિચા” હોકારો એ તુરક તુરપશી લગાડે !

“જય જય જય જગદંબ” જયવનિ! “હર હર!” નાદ જગાડે—

લંક લોકલોકે લગાડે ! કર્ણધેલો. ૩

વકયા વાધેલા શા વાધા ફટી આંખ! રોળંકી સઘળા સળકયા!

બાદલ જળ્યા! ચોકયા કંઈ ચાવડા! પરમાર ઝાલા શું પલકયા!

ખૂંની ખૂન ટપકત ઝળકયા ! કર્ણધેલો. ૪

રાણા પ્રતાપના હાલદીવાટની હારી.

૯

બાવરો ખેરી હનુએ ન આવ્યો! નાવ્યો નાવ્યો! બાવરો ખેરી.

તોપ, ખંદુક, તમચા ભરી કરિ, સારી તૈયારી એ માટે,—

એ પિચકારી ઉડાવું, મુંઝાવું, એ રંગે ભિખવી આ ઘાટે !—

ડીક ભેટિ ભેટી એ ડાઠે ! બાવરો ખેરી. ૧

એ હિંદવાણી બનાવન ચાહત સતત મલિન મુગલાણી,

હું એ ખરો મુગલાણી બયાબાન રાની બનાવું ખેલાની !—

ન રાણું હું નામ નિશાની !!! બાવરો ખેરી. ૨

બહુ બહુ મીર હુગવી હુગવી વિજાવી અમીરે આખેલે.

હાલ જોઉં કેમ લાલા લડાયક જીતે એ જંગ નવેલે ! ?

ફેલે ફદિ ફાવે શું રેલે ? ખાવરો ખેરી. ૩

નહિ અમ આજ કાલે ઉઘા. ક્યાંથી ! સ્વશૂરે કુળે ક્ષત્રી જ્યા !

કેસરિયાં કરિ કેસરી ધૂમું, અનમ સિરોદિયા-રાયા !

એ કલિંગજીની જ્યાં છાયા ! ખાવરો ખેરી. ૪

ગદરની હારી.

૧૦

મળ્યો લાગ કાગ છે આજે ખરોરી-ગદર બિજરોરી ! મળ્યો.

ઝાઝા દહાડા લડયા હિંદ મુસલમિન, મસ્ત મરાઠા મરોરી.

મુલક વેરાન ખેદાન મેદાન એ લોહી લોહાણુ થયારી !-

વીર નર કો ના રહ્યારી ! મળ્યો લાગ. ૧

મૈયા અમારી એ ગૈયાં ગજબ થયો ઘાત કરે ઘેરી ઘેરી !

નષ્ટ કિધા ! વળી બ્રષ્ટ એ કરશે ? ગાય સુવર મિટિ ભેરી !!!

પ્રાણ લેવો બાકિ રહ્યારી ! મળ્યો લાગ. ૨

એહિતુ અમ છે પરમ આ ભરતના, આવો ભાવે ખેલો હારી !

રંગે રંગો એ ન ભુલે ફરી ફરિ ! નિત ના વશ ત મજેરી !

રોળો રોળે એ સરજોરી ! મળ્યો લાગ. ૩

એ ન ગુલાલ ગોળા, પિચકારિ ન તોપ બંદુક ખરદાળી,

ના કુલડાં ફગવા ન ઉડે, રણ-રંગી સામગ્રી ઉઝાળી !

હવે રમવું જંગ જોરી ! મળ્યો લાગ. ૪

श्री

भरत दुःखात्तं चिंताभाणि.

શ્રી

ભરત દુઃખાર્તિ ચિંતામણિ.

પરમપ્રિય બંધુ,

રાં કેશવ હર્ષદરાય ધ્રુવ બા. એ.ને

સ-પ્રેમ

ઉપહાર.

પૃથ્વી છંદ.

સહોદરપણે, તથા સહૃદતા, રસાસ્વાદથી

સમાન, કવિતા-સુધા-ઝરણુ-પાન આદહાદથી,-

સુખે ભરત ભૂમિને હરખિ, દુઃખથી દાઝતા,

ન અર્પું મણિ બંધુ હે ! હૃદય કંઠ અર્પું કયા ?

લી. પ્રેમાંકિત હરિ.

શ્રી

ભરત દુઃખાર્તિ ચિંતામણિ.

ગઝલ.

૧.

અમો દાઝું દિલે દર્દી-અમારી હિંદ આનરી !
ગર્દ સત્તા જનેતાની અમારી કર્જખાનરી ! અમો.
અમો શૃંગાર-રસરંગી, અમો શૂરવીરના સંગી !
દશા કશગા વળી કયાંથી ? કરે તગદીર ના યારી ! અમો.
અમારા શૂર ક્ષત્રિય ધન્ય ! અમારા વીર રજપુત ધન્ય !
હવે રહ્યું કો ન જે નાંખે સિપાહી લોહી આવારી ! અમો.
ઉઠાવું હાથ ? શું કરવા ! ચલાવું પાય ? કયાં ધરવા !
જિગર આસવાઈ ઉંડું જતું ! જખમ ઝખીં રહ્યો કારી ! અમો.
ન મળશે વૈદ કો વાર ? ન જડશે જંત્ર કો જાદુ !
રિખાશે શંકડી કયાં સુધી ? હશે હરિ કયારે હુંશિયારી ? અમો.

ગઝલ.

૨.

અગર ફકીરો ભેખ લિધો તો બિજને શું ?
ફંદી આ ફાની દુનિયાં છોડું તો બિજને શું ? અગર.
ખહુ ખહુ શહર ખજર જ્યાં, જ્યાં વસ્તી ઠામ !
નહિ દશ-દાઝ દિઠીં કહીં ! દાઝું અમો તો શું ? અગર.
ખુશામતે રેજગાર તાજ આમ ઓ અમીર
માને ગરીબ નાતાકાત ! મસ્ત અમતો શું ? અગર.

ન વસ્તિમાં, ન અસ્તિમાં, નહિ ઇલ્મ હું નરમાંહ,
 ન ઝર કે બહાર જીવ જણાય અમે જીવ્યા તો શું ? અગર,
 બ્યાં ત્યાં ઉડે ખુબ ખાખ ! દિસે દશ બિયાબાન!
 અજાન કે કોઈ રાન ભયું,—મેદાન તો પછિ શું ? અગર,
 અલખનિ એ ધૂન લાગી! જ્વળિ ધ્રુણિ જ્વલંત !
 તથે તાપ હિંદુ સુક્તિ માટે હરિ બિજને શું ? અથર.

ગઝલ.

૩.

જળો જંજીર તોપ એ તલવાર તેજદાર !
 જળો એ લાલા તીર ! સૌ હથિયાર એજદાર ! જળો ૦ ૧
 ન એમણે સંભાળિ લૂમિ હિંદુ આખર હાય !
 છતાં એ શૂર-હાથ,—શિર વિના ધડ ઝુઝતાંય ! જળો ૦ ૨
 શું પરશુરામ, વિશ્વામિત્ર, દ્રોણ ગુરુ વિખ્યાત
 ગયા પ્રતાપ હરી કર્ણુ રામ અર્જુન સાથ !? જળો ૦ ૩
 તુટો, કુટો, કુટો, એ છુટો સામઠાં સહુ શસ્ત્ર !
 હથિયાર કારીગરનાં બનો અર્થ વિણ એ અસ્ત્ર ? જળો ૦ ૪
 “શસ્ત્ર કે હોય શાસ્ત્ર”—છુટયાં શસ્ત્ર અગુણાં આમ!
 હવે શાસ્ત્ર શરાણુ મોક્ષ-કરણુ ત્યાગિ-જન-વિશ્રામ ! જળો ૦ ૫
 કમળ દળે તરણ જળ સમાન જીવન સર્વ !—
 ધ્યાનમાં લહિ ત્યાગનો સંકલ્પ કરું સુપર્વ ! જળો ૦ ૬
 ભવોભવ મળો તો મળો અમ આર્ય લૂમિ અખંડ !
 જરાથી જાર્યું જળતી જો એ જખમથી પ્રચંડ !! જળો ૦ ૭
 જગત્ સમસ્ત ફરફારે ! હવું ન હવું થયુંજ !!
 તથાપિ સત્ય એક હિંદુ હરિ અર્થ રહ્યુંજ. જળો ૦ ૮

ગઝલ.

૪.

નેગી જંગલ અંધવચ્ચ છુમે, શોધે સ્વતંત્રતા (૨)
 જ્યમ જ્યમ છુમે ત્યમ ધુંચવાયે, બંધ બંધ બધા ! નેગી.
 દિસે દમામ ! શો દાર ! શો અકોર મોહ ભયો !
 લતા એ ગુલમ, ઘટા એ વૃક્ષો, ભ્રમે ભ્રમે ખરો ! નેગી.
 ગળહર ગુફા, કંદર કરાડ, ઉંચાણ કે નીચાણ,
 સુમાન કે એ અસમાન તથાપિ એ તોફાન ! નેગી.
 ભેખડ ગુફાં તુફાં કંઈકેરે ! ઝાડી ઝુકે ઝકઝોળ !
 નેતે દખાવી, કુખાવિ દે નદી રેલ આદિના રોળ ! નેગી.
 થાચે કડાકા મેઘનાં, વીજ ઝૂબકે વા વાય,
 મસ્તાની ખારે કાળ શાંતિ ભંગમાં ધુંધવાય ! નેગી.
 સ્વચ્છ કે પુરચ્છ, અંતરદાહ કે પરકોપ,
 બાળે, છેદે, ભેદે, ખાંડે, કુટે ! દુઃખ કે સુખ લોપ ! નેગી.
 બહાવરો ફેરે, રટના રટે, એક ધ્યાને એ શુભ જપ !
 જ્વાળામુખિ, દાવાનળે, ગિરિશૃંગથી એ આપ ! નેગી.
 લાગી છે લગની ! ચિત્ત અગ્નિ ! પ્રેમ ભૂમિના કેમ
 આહે સ્વતંત્રતા ચિત્તહારિ હરિ એ નેગી એમ ! નેગી.

રેખતો.

ધરં કંઈની અમો અંગે ! સોહાઉં શેલી ઉછરંગે !
 ન પરવા ! હોય હા ! શાની ? ભુમી મેહેબૂબ કુમલાની ! ૧
 કરં ખેરાત ખુખસુરતી ! કરં ગુમ મોહ મદ ભરતી !
 ન ગમ કે ગમગિનિ જુજવાં ! ગાણું તન ધન મન ઝાંઝવાં ! ૨
 દિધું દિલદારને દિલ આ ! અહા એ ખવાર ! તો લય હા !
 પછી શું શેષ રેવાનું— જગત જાંજળ જેવાનું ? ૩

ખદન ભલે આગ ભલકાવો ! બધુંબધ ખાખ થઈ જાઓ !

પ્રવાહિ એ વહી જાવો ! હવાએ એ ઉડી જાઓ ! ૪

ફિકર શી છે ફકીરીમાં ? જિકર શી જ્યાં જંજીરી આ ?

હવે જ્યાં આલ ફાટે હા ! ભલે પ્રલયે ઉચાટે શા ! ૫

ખની સંન્યાસિની બાળા ! હૃદય પરતંત્રતા-વહાળા !

રણે રણે એહ અટવાઈ ! ગંધ સઘળેયિ ધોવાઈ ! ૬

ન જોવાયે વિહું મુખડું ! ન લેવાયે ઉચું દુખડું !

શૂરાપણું એ હવે શમાણું ! રહ્યું રણ-ત્યાગિ ભીરૂપણું !! ૭

ત્યારે કેમ ભાંગી નૈવ જવું ? ત્યારે કેમ ત્યાગિ નૈવ થવું ?

ભુમી સંન્યાસિની આ ભલે સદા સંન્યાસિ હરિ એ અમે ! ૮

પદ.

શાને ફંદમાં ફસાચો હું તો (૨) ?

અરરર ! દાસ્ય પરવશતા જાળમાં ઝાંસાચો હું તો ! શાને

જાણ્યું ન જંજાળ હશે, — માન્યું બહુ માલ હશે, —

અરરર ! ફિટિ સ્વતંત્ર પગલે આ હસાચો હું તો !!! શાને

ખેલંત બાગે હું તો, રેલંત રાંગે હું તો,

અરરર ! અંતરંગ ઘાસે અંગેઅંગ આ ઘસાચો હું તો ! શાને

શિવ મુઘા સ્નેહ આખી, યશામણિ મોહ આખી,

અરરર ! ઝાંઝવાના જાળતરંગે રંગે એ રસાચો હું તો શાને

હવે પ્રભુ ! ક્યાં હું જાઉં ? મને મહસ હું મુઝાઉં !

અરરર ! વ્રતયિ હરિ ચંબો તે બહુ કસાચો હું તો ! શાને

ગરબી.

ફેરી શી શાલી રહી અંદા. — એ રાગ.

ન જાણું ખુશામત એ વહાલી નહીં,

સદા શત્રુતા સીધી એથી રહી ! ન જાણું ૧

ન જાણું કહું જૂઠું ને જુગતું
 અછતું હોય તે કેમ કરું છતું ? ન જાણું ૦ ૨
 સદા દીલ **યરતંત્રતા** હા ! ખુચે !
સ્વતંત્રતા વિણ રંગ તે કંઈ રચે !? ન જાણું ૦ ૩
 પ્રીતિ પુષ્પ તંતૂ તણે પાશે
 ખંધાઉં ન સત્તા અવર ત્રાસે ન જાણું ૦ ૪
 અખંડિત એક લિધું વ્રતકું
 સ્વદેશ, સ્વધર્મ, સ્વજનતિ વડું ! ન જાણું ૦ ૫
 કૃતિમાં મતિમાં કવિતા વિષે
 અલૌકિક એ ઉલટો છો રસે ! ન જાણું ૦ ૬
 સિંધૂ એ વટોળે દાવાનળ એ
 કુખાવો ઉડાવો, દગડો ભલે ! ન જાણું ૦ ૭
 જોગી એકરંગી તરંગી રહું
 સદા મોજ મનની હું મસ્તી લહું ! ન જાણું ૦ ૮

પદ.

૧

મારી હિંદને કોણ ઉઢારે ?
 કોણ કોણ એન ઉરધારે રે ? મારી.
 કળિ કાળે કળહમાં ઝડપી !
 દુઃખ જાળે ચોપાસે ચડપી !
 કોણ ઊગારે-મારી ગૈયાં એ પાર ઉતારે !? મારી ૦ ૧
 કામ શસ્ત્ર કે શાસ્ત્રે નાવ્યાં !
 શૂરવીર-પ્રયત્ન ન શૂન્યાં !
 કંઈ રીતે રે !-અમ અમૃત કળા આહિં ડારે ! મારી ૦ ૨
 ખળ છુદ્ધિ, પ્રભાવ, પ્રપંચ,
 નહિ, નહિ, નહિ ચાલ્યાં રંચ !
 હરિ હાર્યા રે ! હવે અરિ વધતા કો નિવારે ? મારી ૦ ૩

આશા દળ વાદળ વિખર્યાં !

ભાવિ ભંગિ તરંગી એ વિકર્યાં !

વૈરાગ્યે રે !—જડ ઘાલિ નિરાશા વિકારે ! મારીં ૪

હવે ક્યાં જઈએ ? ક્યાં રહિયે ?

કોનું શરાણુ સખળ જઈ લહિયે ?

મુખ મૂગેરે ! શું સેહેવું સકેટ વાણુ આરે ? મારીં ૫

આ પછિ સંસાર અસાર

કયમ લાગે ન લખણુશું ખાર ?

જન છાંડેરે ! નિજ ધર્મ ના શું અવિચારે ! ? ! મારીં ૬

પદ.

૨

ચલો ગુરુ સમાધિ છોડાવો !

નાદ અનહદ ઘુંટિ ઘટ ગાઓ હે !—ચલો.

કાળ બહુ ગયો વીતી કળિનો ! હવે પવન વાચે છે બળિનો !

રિખાયે લૂમી આકળિ હો !—ચલો ૧.

ખમ્બુ બહુ હિંદે ! વળ્યો આંકો ! દમ્બુ દુદ્ધેવે ! ગ્રહ વાંકો !

નમ્બુ ક્યાં મુધિ દેવું ! અંખો !—ચલો ૨

મસ્તિ આપણિમાં બહુ ધૂમ્યા ! વસ્તિ જંગલમાં બહુ ઝૂમ્યા !

હવે ગુરુગમ લો ! બહુ રૂમ્યા !—ચલો ૩

ઝુંડોથી ઝુંડ ઝુઝ્યાં ઝાઝાં ! રૂંડોનાં રૂંડ ખમ્યાં ઝાઝાં !

ખમ્યા અમેજ શત્રુ રહ્યા તાજ !—ચલો ૪

ગુરુ આદેશ હવે તો આપો ! નાદ અલખ નવલ એ જાપો !

ભરતના બંધન ઝટ કાપો !—ચલો ૫

સોરઠની ગજલ.

શીળી નિર્મળી પ્રીતિ ચંદ્રિકા, થા સંજવની સિદ્ધિ સુધા ! શીળી.

અમ આર્ય લૂમિ રિખાતિ આ, બહુ કાળે દુઃખે તવાતિ હા !
 મૈયાં રોજ રોજ વિલાતિ હા ! તેતાણી ખિલાવ પુનઃ પ્રભા! શીળી. ૧
 અંગ ભંગ રાક્ષસોએ કિધાં, ઉષ્ણ રક્ત હૃદય થકી પિધાં,
 બાળા બાળકોનાં પ્રાણે લિધા, મૂર્છા તેની વાળિ મિઠાવ હા ! શીળી. ૨
 ગઈ સ્વતંત્રતા સત્તા શમી, રિક્તિ સિદ્ધિ સર્વ એ આથમી !
 શૌર્ય સૂર્ય અંતે ગયો નમી, અંધકાર છાયા ફિટાવ આ ! શીળી. ૩
 તું ભક્તિ રૂપે, તું રતિ રૂપે, તું વાત્સલ્યતાયિ દિલે ખુપે !
 તું સ્વદેશ પ્રીતિ હવે ખિલી, તું આબાલવૃદ્ધ ખિલાવ ખા!!! શીળી. ૪

રેખતો.

હવે શા માટ કરે લગવાં ! બહુ તો સોહુ કેસરિયાં ! ૧
 રમું રંગે ! ઘુમું જંગે ! સ્વદેશ પ્રેમને સંગે !!!
 અમારી શેલિ એ કરેની ! જટા એ, એ વિભૂતિ બનિ !
 અલખ આ દેશ એહ ધુની, અમે એ જોગી જંગી મુનિ ! ૨
 ખરું તાદાત્મ્ય, એકાત્મ્ય, સ્વદેશોદ્ધાર-માહાત્મ્ય,
 રમે હૃદયે, ધુમે સઘળે, નસે નસે લોહિ સાથે બળે ! ૩
 હવે શામાટ નિરાશા ? વૈરાગ્યે આદિ સૌ કાંસા !
 અમારી એહ હૃદિ લગની ભરત દુઃખાર્તિ ચિંતામણિ ! ૪
 ઉદય જયરંગ, જસડંકા કરો ! ઘુમો મુનિ બંકા !
 ન પાછા પાગ કંઈ ધરવા ! ઉઠાવો હાથ હિત કરવા ! ૫

શ્રી
આર્યત્વ ચરિત્રનિરૂપણ
અથવા
દશાવતાર દર્શન.

શ્રી આર્યત્વ-ચરિત્ર-નિરૂપણ.

અથવા

દશાવતાર દર્શન

સ્વર્ગ-સ્થ

પુણ્યપવિત્ર પિતા શ્રી રા. સા. હર્ષદરાયજી
તથા

અખંડ સૌભાગ્યવંતાં માતૃશ્રી રેવાબાઈને

સભક્તિ પ્રેમ

ઉપહાર.

હરિગીત છંદ.

૧

અંગિરા મુનિ સુરકલ્પ,* સુર-ગુરૂ બૃહસ્પતિ વિશ્વાર્ચિત,—
ઋગ્વેદ મંડળ ષષ્ઠ દષ્ટા ભરદ્વાજ નિશ્ચારિત,—†
નપિ વંશ પુણ્ય પવિત્ર ઉન્નવળ ગોત્ર પ્રવર પરંપરા !
ઋગ્વેદ શાંખાયની શાખા સૂત્ર સુંદર તમ‡ ડર્યા.

૨

તમ‡ ઐતરેયારણ્યકે, એ નામિ ઉપનિષદ ખરૂ !
શ્રુતિ, સ્મૃતિ, ઇતિહાસે, પુરાણે નામ નપિ દીપ્યું, તરું !
કાં પ્રજ્ઞવિદ્યા, વેદવિદ્યા, લોકવિદ્યા લક્ષમાં

* સુર-કલ્પ—સુર એટલે દેવ અને કલ્પ એટલે તેના જોવાનું, તેથી
કંઈકે હિણા: દેવ જોવા અથવા દેવથી કંઈકેન હિણા.

† ઋચાર્ચિત—ઋગ્વેદના મંત્રોથી પૂજિત, શોભિત.

‡ તમ એટલે તમારા અથવા તમારાં.

કંઈ શાસ્ત્રમાં, કંઈ શાસ્ત્રમાં, કંઈ કાવ્ય ન્યાં પ્રત્યક્ષ ત્યાં ✽

૩

એ ભરત સમર મહારથિ શ્રી દ્રોણગુરુ તમું ગોત્રમાં
ઝળકવે વીર શ્રી ચિરંજીવી અશ્વત્થામા પુત્ર શા !

એ પ્રભા કંઈએક યુગ સમય દળવાદળે અછતી થઈ
ભડ ભરતખંડની, આર્ય બળની ? ના. એ કંઈ કંઈ ઝગિ રહી !

૪

નુનિ, ઋષિ થકી દ્વિજ પ્રાક્ષણત્વ ! પછિ વિરોધી પ્રલયમાં °
તે છિન્નભિન્ન થયું, -તહિં એ અમૃત નાગરપદ અહા !

શુચિ વર્ણથી જાતિ થઈ જાતિ થઈ પ્રખ્યાતિ એ
તોએ રહી ષટ્પદ વિભાગે શુદ્ધતા ગુણભાતિ એ !

૫

તમ મંત્રથી શુભ રાજ્યતંત્ર ! તહિંથી તમ ખરછી કલમ !

શાસ્ત્રેયિ કાં શાસ્ત્રેયિ છેદા કુળ પ્રબળ જલમ જુલમ !

આનંદપુર, † ષટ્પદનગર △ વસિ, -વીર અંપાનગરિએ +

✽ અંગિરા, બૃહસ્પતિ અને ભરદ્વાજ એ નામે શ્રુતિમાં, વેદાદિકમાં, સ્મૃતિમાં, ઇતિહાસમાં, રામાયણ, મહાભારતમાં અને પુરાણોમાં, બ્રહ્મવિદ્યા અને વેદવિદ્યાના કર્તૃત્વમાં તેમ લોકવિદ્યા, ધર્મ, જ્યોતિઃ, વૈદ્યક શાસ્ત્રાદિમાં પ્રસિદ્ધ છે. એ પ્રમાણે આ વંશે શાસ્ત્ર, શાસ્ત્ર અને કાવ્યકળામાં પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે. આ પ્રસ્તુત કાવ્યના વિષયે પોતે પણ કાવ્ય યોજના કીધેલી છે. અને તેમના વડીલ નાગજીભાઈ પરમ વૈષ્ણવ ભક્ત થયા છે તેમણે એ “દ્રુવ-ચાલીસા” નામે કૃષ્ણલીલાનાં ચાલીસ કાવ્ય રા. રા. બાજાશંકરના શોધ પ્રમાણે, પ્રજા ભાષામાં લખ્યાં કહેવાય છે.

° વિરોધી પ્રલય-જૈન, જૈન, આદિ વિરુદ્ધ પક્ષના ધર્મપ્રલયમાં અને મ્લેચ્છ, શક, યવન આદિના રાજપ્રલયમાં.

‡ ષટ્પદ (નાગર)-સાકોદરા નાગરના પેટા વિભાગમાં.

† આનંદપુર-વડનગર, નાગર માત્રાનું ઉદ્યસ્થાન.

અહુઆણુ રાવળ મહામદ રણુ રગમાં શુતિ ઝગવિ છે !

૬

અહુઆણુ, બાબી, તથા મોળંકી અને સિંધિયા થકી,
દેસાઈ, મજમુદારિ, ધ્રુવ, એ વતન બરછી કલમથી
મેળવ્યાં વડિલે,—તેમ આપે માન, પદ, ઈલકાબ સૌ
ઈંગ્રેજ રાજ્યથી મેળવ્યાં શિર સદૈ કામો કરિ બહૂ. ||

અહુઆણુ પતાઈ રાવળ જયસિંહ અને અમદાવાદના મહામદ મેગડાના દાર-
ણુ યુદ્ધમાં આ કુળે પણ પોતાની વીર—શ્રી ઝળકાવી છે એવી કુળગાથા છે.
ત્યાંથી જન્મ તે વંશના ગોદ્રહક નગર (ગોધરા) પંચમહાલમાં જન્મ રહ્યા.

|| આ વંશનાએ આંપાનેરના અહુઆણુ, વાડાસીનોરના બાબા, હુણુ-
વાડાના મોળંકી અને ગ્વાલિયર પંચમહાલ આદિના સિંધિયા સરકારથી પ્ર-
ધાન પદવીઓ મેળવી છે. હર્ષદરાયના પિતા મેહેતાબરાયજી આ શતકના પ્રા-
રંભમાં અથવા પ્રથમ પાદમાં આવી અમદાવાદમાં વસ્યા. પણ તેમના પિતા
ભાઈચંદભાઈ હતા તે વાડાસીનોરના સંબંધમાં છતાં હુણુવાડાના દિવાન હતા.
ત્યાં રાજ્યને અને તેમને વિરોધ પડતાં બાબીના લશ્કરના બળથી ચાલી નિક-
ળી, સિંધિયા સરકાર તરફથી ગોધરા પંચમહાલના સુબા—કુમાવિસદાર થયા
હતા. ત્યાં ખટપટિયા લોકોએ વિષપ્રદાન કરવાથી તેમના પુત્ર મેહેતાબરાય
પોતાના બે પુત્ર હર્ષદરાય અને જીજ્ઞભાઈ તથા એક દિકરીને સાથે લઈ ત્યાંથી
ચાલી નિકળ્યા હતા, તે ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે અમદાવાદ જન્મ રહ્યા હતા.
ભાઈચંદભાઈના પિતા હરજીવનભાઈ, ઉજ્જયિનીના તીર્થગુરના વહી પૂ. ૮૭-
થી જણાય છે કે, સં. ૧૮૧૦ના માર્ગશિર વદિ ૧૪એ પોતાના કુટુંબ પ-
રિવાર સાથે યાત્રામાં શ્રી બાબુ ખાનજી સાથે ત્યાં ગયાને લેખ છે. આમ
આ ત્રણ પુરૂષોએ પોતાની કલમ અને બરછી મુસદ્દીગિરિ (દિવાનગિરિ)
અને સિપાઈગિરિ (સરદારી)થી ઉપર બતાવેલાં ત્રણ વતન મેળવ્યાં હતાં તે-
માંનાં પેહેલાં બે, આશ્રિત, સ્નેહી, ઈતર નાગર, આદિને આપ્યાં. અને માત્ર ધ્રુવ-
પદનું વતન પોતે રાખ્યું. વડીલનાં ઉપરનાં પરાક્રમ સંબંધવાળાં કૃત્ય પ્રમાણે
પ્રસ્તુત કુળ—ભૂપણે (હર્ષદરાયે) પોતે પણ પોતાના વખતના ઈંગ્રેજ સરકારની ચાલીસ

શુચિ રાજ્યલક્ષિ, લોકલક્ષિ સિદ્ધ કરિ પ્રભુલક્ષિયે
આ લોકને એ લોક કીધા, મુદિત હર્ષદ ઉભય એ !
જે કુળે વીરો યુદ્ધના, તેમ લક્ષિના, ત્યાં સંભવે
નહિ શું ? એ વૈષ્ણવ નાગજી કુળ-ભૂષણે ગુણ-વૈભવે ! x

એ યજ્ઞ છે, એ અગ્નિ છે, એ પ્રજ્ઞ છે પરમાત્મનું. એ
પ્રભવિષ્ણુ, વિષ્ણુ, મહાવિષ્ણુ શ્રીપતિ સર્વાત્મ એ !

આગળના વારામાં વિરલ એવો રાવ સાહેબનો ઈલકાળ સરકારથી તેમણે મેળવ્યો હતો.

x આ કાવ્યના નાયકે (હર્ષદરાયે) પોતાની રાજ્યલક્ષિ અને ઈશ્વરલક્ષિ સાથે લોકલક્ષિ પણ ઉત્તમ પ્રકારની દાખવી, લોકપ્રીતિ પૂર્ણ સંપાદન કીધી હતી. ઉપરના ધર્મવીર અને યુદ્ધવીરના કુળમાં એ બનવું અસંભવિત ન હતું. આ કાવ્યના નાયકથી એકવીસમા શ્રી છબીલદાસના ભાઈ, શ્રી નાગજીભાઈ, ઉપર ખતાવેલા “ધ્રુવચાલીસા”ના કર્તા થયા, તે શ્રી વલ્લભાચાર્યના રૂપર પરમ-વૈષ્ણવમાંના એક, તે આચાર્યના પરમપ્રીતિ-પાત્ર હતા. તેમનો સમય વિ. સં ૧૫૫૪થી ૧૫૮૭ દરમ્યાન છે. આ નાગજીભાઈથી પાંચમાં વડીલ શ્રી ચતુર્ભુજદાસથી આ ધ્રુવશાખાનો પ્રારંભ થાય છે, તેમના અથવા તેમના પછી તરતના, વખતમાં આંખાનેરના ભંગ પ્રસંગે તે નગર છોડી તેઓ ગોધરે આવી વસ્યા લાગે છે. આમ સાડાચારસે પાંચસે વર્ષ સુધી સતત ઉજવળ અને પ્રતાપમય આ શાખા વિસ્તરી રહી છે.

∴ પ્રાણલુપ્તિકમાં અગ્નિ અને યજ્ઞથી વિષ્ણુપદનો યોગ થાય છે-તે સારપછીના કાળમાં પરમાત્મા ભગવાન મહાવિષ્ણુ સ્વરૂપથી પૂજન્ય છે. પણ વેદાંત પક્ષે-દેવોનો અત્યે આ આર્યે (હર્ષદરાયે) સ્વીકાર કીધો હતો-તેમાં સર્વ ત્રિગુણ્ય સ્વરૂપ એ તત્વથી જ્ઞાન ભાગ ધ્યાનમાં લઈ, તેમનામાં રમી રહ્યો છે. તેમણે કચેલી કવિતામાં ગુણગાન છે. તેમાં એ તે પ્રકાશી રહ્યો છે. અને તેમના પ્રીત્યને જે પ્રકટ કે ગુપ્ત દાન, તે બંનેએ દાન, કીધાં છે તેમાં શુરી રહ્યો છે. ઉભય દંપતી નાં હૃદય ભક્તિરસથી સભર ભરેલાં હતાં-માટે તે ભક્તિના વિષય રૂપ =

(૫)

એ ધ્યાનમાં, ગુણ ગાનમાં, એ પ્રીતિ અર્થે દાનમાં
ભરિ ભક્તિ હૃદયે, સભર ઉભયે, સફળ જીવન શાં કિધાં ! ! !

૯

એ વિષ્ણુનાં અવતાર દર્શન ચિત્ર પરમ પવિત્ર એ
અપું ન માતાપિતા ! તમને અપું તો પછિ કોણને ?
શુભ વંશનાં અવતંસ છે ! ગુણ અંશ છે ! રસ-હંસ છે !
નર્મદા બીજે નામે, હૃદય એ પદે સોહંત છે !

૧૦

આર્યત્વ ચરિત નિરૂપણે કુળ ઉભયના, ચરિતે તથા
કંઈ એ થયું ! પાણ પરમખોધ અનન્ય ભક્તિનો અહા !
તમા ઉભયનો મમ હૃદય આપ્લાવિત કરે રસપૂરમાં
કવિતા ઝરણ નિત તરણ એ જૂવરાવિ દે કંઈ જૂલતાં.

૧૧

અનુબંધ ૫ છંદ.

ધન્ય એ ભક્તિ-માહાત્મ્ય ! ધન્ય પુણ્ય-પ્રભાવ એ !
ઉભયે છેક દીપાવી તેજે રસ વહાવિ દે ! ! !

ભક્તિરસનાં હંસ કલાં છે અને તે સારાસારનો ક્ષીરનીર ન્યાયથી વિવેક કરે
તેવાં ખતાવ્યાં છે.

✓ ભરતખંડની ઉજ્જવળ પ્રજ્ઞના આર્યત્વનું જે ચરિત્ર નિરૂપણ આ
કાવ્યમાં, પિતામહી, માનવી, કાશ્યપી આદિ સૃષ્ટિના પ્રસંગ ઉજ્જીવિત કીધા
છે, અને તેમાં ભક્તિ આદિના ભાવ દરસાવ્યા છે, તે આ દંપતીના ભક્તિ-
જીવનમાં પ્રતિબિંબિતજ થયા છે. તે કારણથીજ તેમને આ કાવ્યનો સભ-
ક્તિપ્રેમ ઉપહાર છે.

શ્રી
આર્યત્વ ચરિત્ર નિરૂપણ
અથવા

દશાવતાર દર્શન.

વૈવસ્વત-મનુ-સંધ્યા-વંદન અથવા મત્સ્યાવતાર.

મથમ ચિત્ર.

મંદાકાંતા છંદ.

૧

પ્રાતઃ કાળે ઉદયિ ભગવાન્ શ્રી વિવસ્વાન્ પ્રવર્ષે
રંગે રમ્યે કનક કિરણો પૂર્ણભાંગલ્ય હર્ષે !
પહેળા ધોળા પટથિ, તટથી, મસ્ખલંતી હસંતી
રાચે નાચે તરલ જલથી જાનહવી જનજવલંતી !

૨

અંગે અંગે વિભૂતિ ચરચી દિવ્ય ભાળે વિશાળે,—
બાંધી મંત્રે શુચિ રૂચિ શિખા,—આચમી પુણ્ય કાળે,—
પ્રાણાયામે વિધિ સહ કરી—અંજળિ હસ્ત સોહ
ગંગોત્સંગે ઋષિ યજ્ઞનમાં માનવી મૂર્તિ મોહ !

૩

યજ્ઞ, યાગે, જપથિ, તપથિ, ધૃષ્ટિથી, ધર્મે, ધ્યાને
યુધ્ધે શુધ્ધે, વિજય, અભય, રક્ષણે, દાન, માને
કલ્યાણી, શ્રી, શુચિ રૂચિ, મતિ ધર્મ મૂર્તિ વિરાજે
વિશ્વે વંદ્ય વ્રતધર મનુ શ્રેષ્ઠ રાજર્ષિ રાજે.

૪

દેવોનીના સ્થિતિ સરળતા ! દૈત્યના દાર આગે—

આર્યોની ના ગતિ ! તરળતા ! દસ્યુનાં દંગે જંગે—
 પીડા, બાધા સકળ જગતે સાધુ ને પુણ્ય—નાશો !
 ભૂમી ભારે સહન શું કરે ? ગાય હાથે શું ત્રાસે ! ? !

૫

દેવા અર્થે વિમળ જળ લે અંજલિ માંહિ જવે
 રૂપાળું શું તહિં તરફડે મીન નાજૂક તેવે !
 દીના વાણી “નૃપતિ શરણે પાહિમાં” એમ બોલે
 માથે નાએ તલસિ કળશે, ના સરે, ના નદીએ !

૬

સિંધુ બિંદુ સમ, નહિ પડ્યા એ પુરો મૂકતાં ત્યાં !
 હાવાં જાણું કહિં નૃપ ચિતે રક્ષું આ મત્સ્ય શામાં ?
 દેવી વાણી “જગતિ પ્રલયે પામશે સથ નાશ”
 થૈ ! ક્યાં ? મીન “મનુ તરણિ એ માત્ર તારો સમાસ” ! ! !

૭

બારે મેઘો મદયિ ઉલટયા ગર્જના ઘોર સાથે,
 ગર્વે સર્વે મરૂત ધુધવે, ખીજતી વીજ ઘાતે,
 ઝાડો પ્હડો ઉખડિ પડિયાં રોજમાં સેજભેજ,
 વહેવા લાગી ઉલટિ નદિયા ઘેલિ શી રેલછેલ !!

૮

ધર્તી ધ્રુજે ફડ ફડ પડી ફાટતી જ્વાળ મુખી
 રેલે રેલે અનળ રસ ત્યાં ઠામ ઠામે શિ લૂખી !
 ધૂમે ઘેલો ઉદયિ અવજો લોઢના લોઢ રૂમે
 મોજા ઉંચે ઉડિ ગગનમાં થંભના થંભ ઝૂમે !

૯

કલ્પાંતે એ દ્વિદશ રવિ એ પૂર્ણ તાપે તપ્યા છે !
 ભૂમિ વ્યાપે પશુ ખગજનો અંતરિક્ષે ખપ્યા છે !
 હાહાકારે, કરુણ રૂદને, ત્રાહિ ત્રાહિ પુકારે,

પાપે વ્યાપે, કરણિ-ઉગતાં-કોણ આવેય આરે ?

૧૦

જ્યાં ત્યાં જોતાં જળ જળ ઝળે-વ્યોમમાં ભોમ માહે !

હૂબ્યા મ્હેલો તર ગિરિ કુબ્યાં સૌ કુબ્યાં એકશાંએ

આ શું નાચે કરતું કુદડી સિંધુમાં-ખિંદુ રમ્ય ?

નૌકા નહાની મનુ મુનિ ભરી મીન શૃંગે અગમ્ય !

૧૧

અનુબ્રુપ છંદ.

ધન્ય એ વેદ આહુત્ય ! ધન્ય ધર્માવલંબન !

પ્રલયે લય ના જોના વેદ શ્રી મનુ-રાજનો.!!

કૂર્માવતાર અથવા સમુદ્ર મંથન

અને

વિષ વિસર્જન અને સુધાપાન.

દ્વિતીય ચિત્ર.

શિખરિણી છંદ.

૧

ઉડે છે ચો પાસે બુદ્ધબુદ્ધવતું ક્ષીણ ઉજળું,

જળે સર્તું તર્તું ભિનિ રસિ રવૈચે નિગળતું !

નગોળો ક્ષીરાબ્ધિ ધમ ધમ અવાજે ધુધવતો!

ન નેત્રાં વાસુકિ ગરળ વિકસી મુખ વમતો !

૨

રવૈચા એ શાનો ? અધર ઉછળે મંદર ગિરિ !

સમેટી સામગ્રી, વિધિ બધી પરાણે પુરિ કરી !

ગઈ રિદ્ધિ સિદ્ધિ નિધિ પ્રલયમાં ખેચઈ ગઈ

નહીં તો હેં ! ક્યાંથી સુર અસુરની ગાંઠ પડવી ?

૩

અમે મ્હોટા તે શું પકડિ પુછ પાછા પડિ રહું ?
 મુખી મ્હોડે સોહું ! લવ તુ ! વિષનું વર્ષણ સહું !
 ન લક્ષ્મી, ના શક્તિ પરવશપાણું, ત્યાં શું ન ખમે,
 ન તાળી કે વાગે સુરનિય કરે એકથી ક્યમે !

૪

શું મચ્છો, શું કચ્છો, મકર ઝપ્તિભિંગળ પડે !
 વલોવાચે વારિ ઉછળિ ઉડિ અન્યોન્ય અથડે !
 ન કાવે, ના આવે મુખ મથનમાં શુંય કરવું ?
 પરાંસે, વિમાંસે ! હરિ મદદ દે ! કૂર્મ શરણું !!

૫

હુનરે હાથે એ ધ્રુવત ગિરિ થંભાવિ ધિરવે !
 અહા આ શું બાળે ? જગત પ્રજાનાવે વળિ હવે ?
 બળ્યું આ સીજવું ! જવું કહિયે ? કો ઝેર જીરવે ?
 વિના શંભુ ? વાણી અગમ થઈ ! પી કંઠ જીરવે !!!

૬

ખમ્યા હા ! આઘાતો-જવલત વિષ ફંક્યે નહિં વળ્યું !
 હવે ધીરે કાઢે કૃપણ ધન સાંચ્યું સઘળું.
 પાણુ કાઢી કોરો ધવળિત દિશા પૂર્વ શું કરે ?
 રૂપેરી કે વાંકો વિધુ હર લલાટે જઈ ઠરે !

૭

અહિં ઉર્મિ પ્રસથે ધનુષ, કમલા, શંખ, મણિ છે,
 વરે બીજી વિષણું ! અવર કર રે, કૌસ્તુભ હૃદે !
 તથા પારિજાત દ્રુમ, રમણિ રંભા અપસરા,
 લિધાં ઇંદ્રે હાથી અદ્ભુત કળે કામદુહગા !

૮

અહા ! ઝડપે સૂર્યે ઉદ્દાય હય આ સપ્ત મુખને

રહ્યું ત્યારે છે શું પ્રબળ હરણે આપણું કહો !
 ઉઠા તૂટો લૂંટો દશ રતન ને છેતરિ લિધાં !
 ઉભા રો' આ શું છે અસુરા ન જવા દો ! મિડિ સુરા.

૯

વધી મસ્તી પીતાં ધસત અહુ ધનવંતરિ સ્કુર્યે
 સુધા-કુંભ-પ્રાપ્તિ ત્વરિત દિવિ દૈત્યે બળ-ભરે !
 વિકાસી મ્હો, આખો ચક્રિત, ધ્રુજતી દહુ-લતિકા
 હતા ગંડૂ મૂળે મરકટ-સિડી જ્યાંહ મદિરા !!!

૧૦

ન સારા સંતાપે પ્રબળ ન દમે દુષ્ટ દનુજે
 ન આર્યો દસ્યુથી વ્યથિત ચિર રે' શ્રેષ્ઠ મનુજે
 સદા જ્યાં જાતે છે મતિ વિભવથી યુક્તિ નયન
 સદા જ્યાં રાજે છે સુજન વન છાયાંકિત ધન !

૧૧

અનુબંધ ૬.

ધન્ય એ મોહિની માયા ! અમરત્વ પ્રદાયિની !
 આર્ય-સંપત્તિ-સંદોહી ! દુષ્ટ ભેદ વિધાયિની

જયવિજય શાપ પરિણામ અથવા વરાહાવતાર.

તૃતીય ચિત્ર.

પંચ ચામર અથવા નારાય છંદ.

૧

અમો છું વિષ્ણુ ધામ, દારપાળ વિશ્વ-માનિતા,
 ન માનું શું તમો ? ન જાવ !-છે પ્રભૂ ઐકાંત ત્યાં
 ઉભા રહો-પરા રહો ! ધરં છડી, ન છડતાં.
 ન મંદિરે જઈ શરે તમો અમાન અગાધ !

૨

શિખા શું અગ્નિની, સઠા શું કેસરીની, દાઢ વા,
કરે ગ્રહી શકે ? ટકે કરી તપસ્વિ-હેલના ?

જવલંત ઝાળું નેત્ર વક્રથી શું વર્ણુ શાપમાં

“ પડો પ્રચંડ દુષ્ટ રાક્ષસો ભુ મૃત્યુ-માપમાં !!!”

૩

ગઈ તો સાથ આંખ ઉઘડી ! પ્રભા બધી ગઈ !

પડ્યા એ બધું છોલિલા ? શું કેળ વીજળી છુઈ ! ?

“ક્ષમા ક્ષમા” ! વદત, ક્ષુબ્ધ-સ્વાંત લક્ષ્મી-કાંત ત્યાં

ઋષીશ-સાંતવે ! ન શાપ વ્યર્થ-જન્મ ત્રાણમાં !

૪

નભેયિ જોડ તારલા ખર્યા ! નક્ષત્ર ખળભળ્યાં !

ધરા ! શું દીન દૈવ, પૂર્વ પાપ, આપ શું કળ્યાં ?

મરીચિ-પુત્ર ! સાંધ્ય કર્મ વિધન શું દિતિ મુખે ?

ઋતુ-પ્રદાન-યાચના ! શિ યાતના દનુ-કુખે ?

૫

હિરણ્ય-અક્ષ દેવને વિપક્ષ લક્ષ માંડતો,

ગુર, દિવ પ્રજા, શું યુગ્ય-ભૂમિ એ ઉજાડતો;

પશુ વ પાંખિ, માનવો, સુરો, બિજાં રેંજાડતો,

જપો, તપો, સુધર્મ, ધ્યાન, ચરા સૌ ભંજાડતો !

૬

ધરા શું ધેનુ ત્રાહિ ! ત્રાહિ ! હાય હાય ! મૂકતી !

શું અશ્રુ-નેત્ર દીન ભાંરવે સદા ટહૂકતી !

જવું કહિ ? ખચાવનાર કોણ ? ઈન્દ્ર એ પડયો !

ઋષીશ્વર-પ્રતાપ ગ્રસ્ત ! મસ્ત આંધ્રિએ ચડયો !

૭

ઉદામ એ દમામમાં તમામ માંમ છોડતો !

અપૂર્વ ખર્વ સર્વ ગર્વ દૈત્ય દાર જોડતો !
 ન તે લહે પિતા, માતા, ભ્રાતા ના વડીલને !
 ચડે દિને દિને સ્વદુષ્ટતા એ કારણે ગણે !

૮
 ધેરા ગઈ રસાતળે ! ટળ્યા શું ચૈદ લોક એ !
 વળી ખંધી હુદે ! રહ્યું ન બાકિ ! પોક પોક કે' !!!
 તથાપિ શો અકાઠ નાદ ! પાત શો આં સિંધુએ
 શું લોક ગૂઢ ગાનતા ! શું ભુંઠ રહે મુંઢ એ !!!

૯
 અકાળ કાળ-મેઘ અટ્ટહાસિ દાઢ જળવે
 દહાશિ ધાર્તિ અંદ્ર ખીજ વીચ એ શું લાંછને !
 હિરણ્ય-અક્ષ શા પહાડ હાડ શું અકાળતો
 જુઆળ કાળમાં પ્રવાહ રક્ત એ ઉજળતો !!!

૧૦
 મર્યું અમંદ દંદ યુદ્ધ વજ્ર મુષ્ટિ મુષ્ટિએ !
 લતા-પ્રઘાત વજ્ર-પાત હાડ હાડ આથડે !
 કરાડ શું પડે શું ત્રાડ ! ? ! પાઢ રાઢ ગાઢમાં
 શું કાશ્યપી, શું દાનવી દળાય આ વરાહમાં !!

૧૧

અનુકૂળ છંદ.

ધન્ય પુણ્ય ધેરા-ભાગ્ય ! ધન્ય ઉદ્ધાર ઉન્નવળ
 ધન્ય એ જય સંતાપિ વરાહોદ્ધંડ વિક્રમ !!!

પ્રચંડ નર કેસરી.

ચતુર્થ ચિત્ર.

પૃથ્વી છંદ.

૧

શં આ ઘન ગડગડયા પ્રલયકાળના સામગ્રી ! ?

ધરા ધગધગી ધ્રુજ કડક કણ્ઠી ફાટતાં !!!
ચડી ચહુદશા ઝડી પવનની શિ આંધી અહા !!
મચંડ નર કેસરી મકટ થાય મલહાદ આ !!!

૨

શું રક્ત રૂધિરે રસ્યો, રવિ રથેથિ હેઠો પડ્યો ! ?
શશી પિશિત, પિંડ શો ક્ષુભિત સિંધુથી ઉછળ્યો !!
ખરે ઉડુગણો, ફરે કુટિલ ધૂમકેતુ-મલા !
મચંડ નર કેસરી મકટ થાય મલહાદ આ !!!

૩

સટા વિકટ પિંગળા ! દગ ઝરે સ્ફુલિંગો ઘણા !
વિકાસિ મુખ દાખવે દ્વિજસ-નિર્ઘ્ન બીહામાણા.
ચતુર્ભુજ અશસ્ત્ર એ મખળ મૌઠ પંન્ન બધા !
મચંડ નર કેસરી મકટ થાય મલહાદ આ !!!

૪

તુટી વહુટિ બંધ સૌ, શિથિળ થાય મર્યાદ આ.
મુનીતિ શુભ રીતિ ક્યાં દ્વિતિ તનૂજ જ્યાં બાધતા !!
ન યજ્ઞ, નપ, ના તપ, મકટ ધર્મ લોપાય હા !
મચંડ નર કેસરી મકટ થાય મલહાદ આ: !!!

૫

શું માનવ નવો જળ-મલય મીન રેલાવશે !
શું કૂર્મ અવતારિ વા ઉદ્ધાધમંથ ફેલાવશે ?
પિતામહ વરાહ કે વળિ પિતૃવ્ય પ્રાણાંત ? ના.
મચંડ નર કેસરી મકટ થાય મલહાદ આ: !!!

૬

બૃહસ્પતિ કે કવિ મખળ રોળમાં શું કળે ?
શશાંક રવિ સૌમ્ય કે ક્ષિતિજ મંદ તારા ભળે !
સુરાસુર વરૂથિની હિમ ગળે મૃગી તાપમાં !
મચંડ નર કેસરી મકટ થાય મલહાદ આ: !!

૭

શું શસ્ત્ર, જળ, અગ્નિની, ગિરિ કઢાણ, હિંચાદિની
નંડી નહિજ ઘાત કો ? અહિ ન વાત લક્ષાવધિ !
ખતાવ તુંજ ક્યાં હરિ ? મલુ હશે પરબ્રહ્મ ક્યાં ?
અહિં, તહિં, બધે, નિચે, ઉપર, દૂર, પાસે પિતા !!!

૮

મતમ હિંગજોકે શા કડક લોહ થભે શું એ ?
ખિલે ? અણુધ ! ભેટ એ મખળ વજ્ર-મુષ્ટિ સહે ?
ખચીત. કર ક્યાં ગ્રહે ? સહ મહાર ઉત્પાત આ !
મચંડ નર કેસરી મકટ થાય મલ્હાદ આઃ !!!

૯

હિરણ્યકશિપુ નિશા દિન નહીં ! ઘરે ખહારના !
ન કાળે ! નહિ લોહ જો ! ન હથિયાર ! લૂખા નખ !
અટકે રવ ગર્જના ! અસુ રૂધિર કલ્લોલમાં !!!
મચંડ નર કેસરી વિકટ ભમિ કંઠન આઃ !!!

૧૦

કયાધુ અહ કળકળે ! દનુજ વંશ શું વલવલે !
સહે નહિ-રમા મલા ! કાણુ શું નારદે એ ઝિલે !
વિરચિ હર ઈન્દ્ર ના પવન પાવકે શાંતવે !!!
મચંડ નર કેસરી શમવ ખાળ મલ્હાદ એ !

૧૧

અનુબંધ છંદ.

ધન્ય શ્રી આર્ય સૌભાગ્યે ! શૌર્ય વૃત્તિ મલાકરી !
ધરા ધન્ય શિ ઉદ્ધારી મચંડ નર કેસરી !!!

અદિતિ ચિંતા અથવા વામનાવતાર.

પચમ ચિત્ર.

વસંતતિલકા છંદ.

૧

અધાપિ વૈર ઉગ્યું ના શમ્યું નાથ કો'ન !
 એ શોક્યના તનુજ કાં પળવે અમોને ?
 પ્રહ્લાદ પુત્ર પળવ્યે ઝડપ્યોજ કાળે
 માર્યો હિરણ્ય કાશિપુ નહિ મૂળ ખાળે !

૨

પામ્યા વિનાશ કૃતિથીજ હિરણ્ય અક્ષ.
 શંખાસુરેય હણિયો હરિયે અલક્ષ
 નામીન, કૂર્મ, નહિ મોહિની, ના નૃસિંહ,
 મારી પ્રસૂતિ અસુરાંતકે એ અસહ્ય.

૩

ઈન્દ્રાદિકે ન નડતા લહિ ખંધુઓએ
 હા ! વૃત્ર શંખર નમચિ ખુલો તોયે
 નિત્યે ખલાદિ દનુજે કનડે ખલાઓ !
 પાછો પ્રપૌત્ર પ્રકટયો કરિ સાધનાઓ !

૪

ને જોરથી જગત આ દમ્યું તું વડીલે,
 ને તોરથી અખિલ પીડયું હતું કુ-શીજે,
 પ્રહ્લાદ ભક્તિ ખળથીજ રહ્યા સંભાળી
 માયાથી તે અધિક રાજ્યે દિધું વધારી !

૫

વૈરાચની શું સુરિ આસુરિ નીતિ ભેળી
 ત્રૈલોક્ય એક ચક્રે ચલવિ હિલોળી !
 તેએ શતક્રતુ કરી પદ ઈન્દ્ર ચાહે !

થાશે પછી શું મુજ બાળનું નાથ હાથે ! ? !

૬.

આજ્ઞા કરો કરૂં તપો નિયમો વ્રતાદિ,
હું ધ્યાન ધારૂં, યજ્ઞનો ઘન્ટુ, ભૌં સમાધિ !
સૌભાગ્ય શાલિની સતી ! યજ્ઞ એક વિષ્ણુ,
કલ્યાણકારિ દુરિતાદિ-નિવારિ નિઃશ્વ !

૭

થૈ એકતાન ભગવાન વિષે સુ-લીન,
ભક્તી રસે સભર તે ભરિ દદ-હીન,
બાહ્યાંતરે નિરખતી પ્રભુને પનાતી !
ત્યાં શુદ્ધ ગર્ભ, કમળે પ્રગટી સુ, જ્યેષ્ઠી !

૮

વાયુ પ્રસન્ન, અહં ! નિર્મળિ શી દિશાઓ,
થૈ પુષ્પ, વૃષ્ટિ, નભ ગડગડિયાં નિશાનો !
આનંદ, હર્ષયિ હસે કષિ, દેવ, ઇન્દ્ર
જન્મ્યા જગત્પિતર-મંદિર શ્રી ઉપેન્દ્ર ! ! !

૯

ચક્ષોપવીત, કટિ, સૂત્ર, પવિત્ર દંડ
કૌપીન, પાવડિ, ધર્યાં મૃગ-છાલ-ખંડ !
સાહિત્ય દેવ મુનિ આર્પિત લૈ અપાર
લિક્ષાર્થ જય બળિ, યજ્ઞભાણી કુમાર !

૧૦

સ્વાધ્યાય પાર્ણ કુટિમાં કરૂં બ્રહ્મચારિ.
ના જ્ઞેષ્ઠ્યે ત્રણ પદોથકિ ભૂમિ ભારી !
“મિશાંદ્રદાતુ નુ મવાન” નહિ તો નકરો !
આડા પડે ગુરૂ, છતાં બળિ અંજળી દો ! ! !

૧૧

ધારા કમંડળયિ ના જળની ઝરે છે,
કે દર્ભકેરિ સળિ સોંસરિ સંચરે છે !
સંકલ્પિયું જળ દ્વિન્નજળિમાં પડતં*
વાધ્યું વિરાટ વપુ વામન ત્યાં છળતં !!!

૧૨

“તાપે બધું જગત દેવતાણે દિસે એ”-
“છે દેવ મંત્ર-વશ એ ત્રિદશાલયે એ”, -
“એ મંત્ર એ પ્રકટ ઐશ્વાળને અધીન-
સાચું કરે વચન મંત્ર કયો નવીન ! ? !

૧૩

આકાશ મંડળ ભરિ શિર શું વિરાજે !
અગ્નિ પ્રભાકર † સુધાકર નેત્ર જ્યાં છે !
પાતાળ પાયથી છવાઈ ગયાં કહિકે !
ભૂ સ્વર્ગ ક્યાં ખુપિ ગયાં તનમાં ત્વરિત !!!

૧૪

ઐશ્વાંડ ગોળ ધુમતા ધુંચવાઈ જાય !
દેવાદિ માનવ ચરાચર બહી મુંઝાય !
છો કુરંગે દનુજ ધુંધવિ દોડિ તટે !
શસ્ત્રાસ્ત્રપાત કરવા સઘળેથી છૂટે !

૧૫

અનુષ્ટુપ્ છંદ.

પ્રથમે પદ ભૂલોક, દ્વિતીયે ભુવરાદિ સૌ,
ત્રિવિક્રમ વિરાટ ધન્ય બાલિ બાંધે પદ ત્રિજે !!

રૌદ્ર ભાર્ગવ અથવા પરશુરામાવતાર.

છઠું ચિત્ર.

હરિણી છંદ.

૧

અપિનય કીધો જોણે જોણે પિતાશિર સ્પર્શિને,
અસિ, કરસિ, કે ખડ્ગે, ભાલે, શરે, ક્ષત વાર્ષિને,—
અતિથિ થઈને મૂકી માઝા ! શું કામદુધા હરી ! ?
પ્રખળ મદ એ દાણું, ડા'મું, ન-ક્ષત્રિય ભૂ કરી ! ! !

૨

અહહ ! અકરા કેરે કાપી કિધું શું કર્યા સમું ?
જખરિ જીલુમી છંછેડીને ઉકાંસ્યું ઉઠાંછળું !
ત્રતિ, મુનિ-અહા ! ધ્યાની, જ્ઞાની, વચે અહ ! પશ્ચિમે,
જનકે મુજ, ને માડી મારી શું દુષ્ટ છળે દમે ?

૩

ચજન, હવનો થાતી શાળા વધે શું પરિચ્છદે
રન વન કરી ખંધું મારાં નિવારિ દિધાં વધે !
ત્રતિ ર્ધિરને બિંદુ બિંદુ સ્થળે હું મહોદધિ
ભરિ ભરિ કરું હાથે ! આધે સુતર્પણ અંજળિ ! ! !

૪

પિતુ મરણની અંત્યેષ્ટિમાં પરશુ નર ક્ષત્રિયો
શિશુ યુવજનો વામા વૃધો સમસ્તજ હૈહયો ! !
અસમ સમર-ક્ષેત્રે વેદી, હું દીક્ષિત શસ્ત્રવાન
બળિ સમરયુ તો સ્વીકારો હું-પૂર્વજ પુણ્યવાન

૫

નહિ ! ન અધુરે યાગે થાયે વિધાન પુરું કદી,
જહિ લગિ જીવેકુંળા કાચા કુક્ષત્રિય અંકુરો !

પૃથિવિ પડમાં શોધી શોધી, દખ્યાય છુપ્યા છુપ્યા
હાથ અદ્યથે છેદું ભેદું ન ગર્ભ કર્યા ટક્યા !!!

૬

શુર અમુર સૌ આર્યો સાક્ષી ! શું પાતકિએ રિપુ !
શમદમવતી વૃત્તિ છાંડી ! અકારણ ના ધ્રુ !
ખહુ ખહુ તરે' રંજડી છે, ધીરા કનડી, રિખી ! -
પિધે શું મદિરા સત્તા કેરી ? ઉતાડું હુએ બધી !

૭

કહિં કહિં જશો ? શાને નાસો ? ન આ મૃગયા દિલી
રાણિ રાણી થાકું નાંહિ, વિના ફરસી ઝિલી !
છુડિ તુઠિ ભલે જાઓ ધારા ! તથાપિ ન હાથ આ
કદિ વિરમશે દડે ખંડયે કરંતજ ઘાત આ !!!

૮

ગગન પટને આંખા કર્તા વજે સઘજે ઘુમો !
પૃથિવિ તળને રાતા કર્તા વહે રૂધિરો શું હો !
પવન લપટો દુર્ગંધી શી નૃ-માંસ-વસાદિથી !
કળકળિ દિશા, નાદે જહેરી, બિહામણિ ભાસતી !

૯

જળ મેલયને લોહી-રેલે ભુલાવિ દિધા કહિં !
દનુજ-દમનો, યુદ્ધ-ત્રાસો, તુલા ચડશે નહીં !
“ પ્રથમ ન લહ્યું હિને પ્રાણ પ્રતાપ બજે બધું !
“ દશ દશ વળી એકે વારે શું ભાર્ગવ દાખવું !

૧૦

“ જગતિ કપિયો પ્રાણે તેજ નિભાવિ અક્ષત્રિયા
“ કૃત યુગ સમે, સૌખ્યે રક્ષો ગૃહી મુજ દક્ષિણા !
“ ધનુષ પરશુ હાવાં નામે વિરામિ રહો કજે !
“ ઉદધિ હડિ દે ભિક્ષા ભૂમી નિવાસ કરે તટે !”

૧૧

અનુષ્ટુપ્ છંદ.

ધન્ય એ કોપ દુઃશીલ-ક્ષત્રિયાંતક ભીષણ !
 બ્રહ્મ વચ્ચે પ્રકાશી એ રૌદ્ર રામ મહર્ષણ !

આર્ય કીર્તિ વિસ્તાર અથવા રામાવતાર.

સત્તમ ચિત્ર.

રથોદ્ધતા છંદ.

૧

રામ રામ રઘુવંશ કૌસ્તુભા* ! આર્ય કીર્તિ ઉદયા દ્રિસપ્રભા !
 દંડકાવન તપોવને ચહું. દૂષણ ત્રિશિરસે ખરે ગ્રહ્યું.

૨

તાડકા હણિ સુખાહુ તત્ક્ષણ, કૌસિકાધ્વરનું કીધું રક્ષણ.
 સિંધુતીર શરવિહ્ન મારિયો, શોચતો મલુ-મલાવ આ પડયા !

૩

હાય ! શૂર્પણખિ તાડકા જતાં, ઝૂઝતી સહ પ્રપંચિ-સાંધમાં !
 કુંભકર્ણ નહિ ઈંદ્ર આસને નિદ્રતો, તદપિ મેઘનાદ છે !

૪

ભાઈ, જહેન, સુત ભાણન્ન મળ્યાં, એકથો આધિક એક દુષ્ટ શાં !
 ખેટ સિંહલ હિમાદ્રિ મધ્યમાં, રોળ રાવાણુ-સગાં ગળવતાં !

૫

આર્ય વંશ, સુકૃપા મહેશની, વેદભાષ્ય કૃતિ ચાન્દુષી શુચિ,
 આસુરી તદપિ વૃત્તિ ઉદ્ભવી ! શ્રી ત્રિલોકિ રૂપિ તેનિ સંભવી !

* ખીન્ને પાક આમ પણ છે.

રામ રામ રઘુવંશ રત્ન હે ! આર્ય-કીર્તિ-જય-અર્ધ-યત્ન હે !

૬

ઈંદ્ર, અગ્નિ, મરૂતાદિ, પૂજ્યતે દાસ-કર્મ કરવા નિયુક્ત છે !
ના પિતામહ ગણ્યા, ન માનિયા, બંધુ-રાજ્ય હિચકાવિ સૌ લિધાં

૭

“જન્મ લોકહિતમાટ છે ધર્યો ! રાજ્ય છોડિ વનવાસ છે કર્યો !
“એક વીર એક બાણ તો ગ્રહો, આર્ય ! આર્ય પ્રભુ બાંધ સાધ્ય હો !”

૮

જાનકી સહિત-લક્ષ્મણે સતવે રામચંદ્ર ઋષિ-સાથ આર્જવે.
“વિશ્વ-વંધ મુનિ જાણું સર્વ હું, લોકકાર્ય ગાણું પ્રૌઢ પર્વ હું !”

૯

એ અધોર વન દૈત્યથી છુટયું. શાંત, શુદ્ધ, જનસ્થાન નામ શું !
પુણ્ય પંચવટિ રાજ યોગિની આશ્રમે શું રમણીય એ ખની !

૧૦

દૈત્ય-છાય નભ જ્યાં બિહાવતી, યજ્ઞ-ધૂણિ વન શી મુહાવતી-
કુર, હિંસક, બિભત્સતા કરે, કૃષ્ણસાર શુચિ ત્યાંહ સંચરે !

૧૧

“ધૂર્ત શૂર્પણખિ દુષ્ટ ભાવથી, યૈ વિરૂપ તું ક્યાંય આવતી !” ?
“બંધુ વ્યંડળ તું. શે ન સંભવે? પુત્ર-નાશ, અપમાન, જોગટે ??”

૧૨

“જોગટે છળ કર્યો ! હું જોગટો યૈ જઈ, હરે એ નાર સામટો ” *

* * * * *

“થાતું હેમ મૃગ વૈર વાળવા મારિયા રઘુપ્રસૂતિ ટાળવા ”

૧૩

* * * * *

“ધાવ વીર ! અસુરો ધસે ખસે ! §

* * * * *

* બીજો પાડ. યૈ જઈ રમણી લેજી સામટો !

§ શ્લેષથી જુદી જુદી વર્ણન રચના આમ લેવી.

૧ ધાવ વીર ! અસુરો-ધસે (શે) ખસે ?

૨ ધાવ વીર ! અસુરો ધસે ખસે !

* * *

* “જાવ ખંધુ!” * “અસુરો છળે હશે!”

“કુષ્ટ બુદ્ધિ?” * “હિક! શોસવું હશે!” *

* * * * *

“હા! દિયેર! અહનાથ! શું થશે?”

૧૪

“ક્યાં જાઉં, રહું? લહું કેવળ જનકી?”

* * * * *

“દૈત્ય? રાવાણ?” *હવે હાણું નકી!”

* * * * *

સૈન્ય વાનરનરાધિરાજિત

લોક લુટિ વિણ શકે ગાજત!!!

૧૫

અનુકુપ્ત છંદ.

ધન્ય એ આર્ય-વિસ્તારે સાહસ પ્રભુતા રસ્યું!

અશ્વમેધ-પ્રલાભાસી રામચંદ્ર-પ્રસંગ શું!!!

શ્રી માધવ-કૌરવીય.

અષ્ટમ ચિત્ર.

સૂઝંધરા છંદ.

૧

શું-શું-દુઃશાસને શું અમલ થકિ છકી! હેં! શું દુર્યોધન એ-
મર્યાદા, ધર્મ, લોપી,-અનય થકિ બકી! વિષ્ટિ કાર્યે છતે એ?
ખાંધ્યા શ્રીકૃષ્ણ ચાહ્યા! ? અખિલ જગત જે ખાંધિ લે એકવારે.
લીખે, દ્રોણે, શું કર્ણે અનુમતિ દિધિરે! શે વિચારે બિચારે?

૨

ગાત્રો ફૂલી ગયાં શાં! રૂધિર ઉકળિયું લિછળ્યું અંગઅંગો!
ખાહું ચારે સ્ફુર્યા હા! ઉરગ તગતગિ એ રંગોએ તરંગે!

વર્ષે અંગાર શું ? વા રૂધિર-વમન કે ? નેત્ર ભાળે શું જવાબા !!
નાસા શું ઉગણ શ્વાસે ફુંકવિ અધર આ ફડકડે કોપવાબા !

૩

પાદાઘાતે ઝપાટે ધરતિ ધ્રુવિ ગઈ દહ ધ્રૂન્યાનિ સાથે !
ખેડા તે એક શ્વાસે ઉધડકિ ઉડતાં રોષ ઉત્પાત-વાતે !
નહોતો કેં રોધ આવો હિરણ્યકશિપુને રાજતાં એ નૃસિંહે
ના એ રૂપ પ્રકાશ્યું બાળિ-શમન-સમે વામને ભીમ-ચિન્હે !

૪

ના, ના, ના, લાર્ગવે એ દહનસમઢ્યે પૂજ્યને ધર્મણે એ,
આવો આકાર દાખ્યો જવલન યમસમો રૂદ્રશો દક્ષ-નાશો !
તો ક્યાં એ ફૂર દષ્ટિ પ્રબળ દશ-મુખધ્વંસમાં રામ કરી ?
કે એ કં'સાદિ, રાજે ભુકટિ-કટિલતા કૃષ્ણની એ અનરી !

૫

ઈ'દ્રાણી લોકપાળો, વરુણ, યમ, બધા અંગ અંગ ભલૂકે !
આ તે કલ્પાંત થાશે ! ઘન બુધવિ તડિત રામરામે ઝખૂકે !
આથી હોય શું ખીજો ફુર નર પશુતા યજ્ઞના પૂર્વ-રંગ ?
પાંચાલી ધર્મ યજ્ઞવા, ઈતર વરુણિમાં પાંડવો પૂર્ણ-રંગ !

૬

વાળે ઝાઝે અવાળે સમર-પટહ હા ! ફુંકુભી ઘોર ગાળે !
સાળે આળે મિજળે ખાણખાણ ખાણતાં વીર શસ્ત્રો સમાળે !
હસ્તી ત્રાડે બરાડે, હય હણહણતા, ડાબલા ઝટકિ જરે
કંપાવે દિગ્ગજને ત્રિભુવન ડગવે રોષ સળકાવિ તોરે !

૭

સેના કે યાદવી લો, અવર સમરમાં કૃષ્ણ કે વીણ-શસ્ત્ર !
હ્યાં ભીખે ત્યાં શિખડી, દ્રુપદતનય આ દ્રોણ અસ્ત્રે સહસ્ર !
અશ્વત્થામા કૃપાર્ય પ્રબળ કુરુખળે કોણિ અક્ષોણિ સાથે !
હેડિખા ને સુભદ્રા-તનય ઘટ અભિમન્યુ એ દૈવ શા છે !

૮

થાયે કાં કર્ણુ-સૂની પૃથિવિ સુત-પૃથા અર્જુનયિ વિહાણી !
 ના યુધ્ધે એ ગદાના જુગલ ઝડિ ઝિલે ભીમ દુર્યોધનાની !
 ના મ્યાને એક માથે ખડગ ખુંપિ ઘણાં કૌરવો પાંડવોના
 પૃથ્વીએ એક માથે; પરસપર ખુએ, ના રૂએ, -જ્યાં અમી ના!

૯

“આ શું આચાર્ય! અ”ધુ! અહિં કુળ સઘળું! તો લડું કેનિ સાથે?
 “જેને માટે જીતીને નૃપતિ થવું અહા! એ ઉભા અંધ આ છે! !”
 હાં હાં હાં પાર્થ! શસ્ત્રો ત્યજિ અહ! શું ઉભો વ્યંડળત્વ પ્રકાશી ?
 જીતી યુધ્ધે તું કીર્તિ લહિશ નૃપ-રમા, મૃત્યુએ સ્વર્ગવાસી.

૧૦

“કાળે ઝડપ્યા ખંધા છે નિરખ કહિકે એ ચર્પણુ જે ચવાતા.”
 હા! હા! શું વિશ્વરૂપ પ્રકટ કટકટે! આળમાં કેં અંપાતા!
 વાચો વાયુ પ્રચંડ, પ્રખર શર ઝડી શી પડી જુદાં ઝુડે!
 ઉત્તડી આર્ય-વાડી અશરણુ રઝળ્યાં કેં રૂળો વીર-મુડે!!!

૧૧

અનુક્રુપ છંદ.

ભૂમિ ભાર ઉતારીએ દૈત્યો દુષ્ટો સ-ચાદવો
 સંહારી, પૂર્ણ-ન્યાતિ: શ્રી ન્યા વિશ્વ-સ્વરૂપિણી!!!

શાક્યસિંહ પ્રબોધ.

નવમ ચિત્ર.

શાર્દૂલ-વિકીડિત છંદ.

૧

સત્ય, જ્ઞાન, અનંત, બ્રહ્મ, અમૃત, આનંદ, અદ્વૈત છે,-
 ના પાપે અપવિદ્, શક્તિ, શિવ છે. જે શાંતરૂપે દિપે!-

એ ક્યાં ને અહિં **માર** ક્યાં ? વિષયના સંભાર ઇન્દ્રાદિક !

ક્યાં દેવર્ગી **અ**પવર્ગી મોહ, મદ ને રાગાદિથી દૂષિત ?

૨

તીર્થે શાંત, પ્રસન્ન પર્વતગુહા, રમ્યે અરણ્યે કહિં,

અલ્પધ્યાન-પરા, સમાધિ-મધુરા, દાંતા, પ્રશાંતા, મુનિ !-

ક્યાં એ ? ક્યા અહિં યજ્ઞ-કારણ કહી હિંસાદિ-પંકે ભર્યા !

વામી, તાંત્રિક, **અ**લ્પરાક્ષસ અહા ! શા દક્ષિણા-લોભિયાં !

૩

રાજ્યે શત્રુ ભયે ભયું, મલિન આ દેહે ભરી વ્યાધિથી,

શોકેથી, મરણેથી, જીવન જડયું, આધિ ઉપાધિ બધી ;

કર્મ-ગ્રંથિ છુટે ન, અંકુર નવાં કૂટે, ફસાઈ ખરે,

શી સંસાર-સમુદ્રમાં કુંબકિયો ખાવીય જન્માંતરે !

૪

શું આ ધર્મ ? શું દેવર્ગ-માર્ગ સુખ ? આ આચાર્ય તારી શકે ?

શું આ પત્થર હોડિ ! શું તરવું ! ક્યાં, કોને, કયે સંકટે ?

મિથ્યા ! નાસ્તિ ! ન અસ્તિ ! ના સ્તિ ! બ્રમ એ ભાસે બધાં જાંઝવાં !

નિર્વાણ નહિ દીપ, જ્યોતિ નહિ એ ! કાંકાં નકામાં શું હા ?

૫

શૂન્ય શૂન્ય. શું ધર્મ, કર્મ, તપ, કે શું જ્ઞાન હોપાસના ?

એકેએક અપાય-કારિ, વસમાં : સંન્યાસ નિર્બાધ ક્યાં ?

એ અષ્ટાંગિક આચાર્ય-માર્ગ વચલો, એ અંત મૂકી ગ્રહો !

તૃણાં ત્યાગિય ભાવની, પિલવની, હા ધર્મચક્ષૂ લહો !

૬

શીલેથી, વિનયેથી, ધ્યાન, અરતિ શિક્ષાપદ આદિથી,

લિસું, પ્રાણાણ, અંધુઆ, શ્રમાણ એ જગોજ સદ્બુદ્ધિથી,

કાં દેવો, મનુજો, દિવ્ય, ઈતર કે આર્યો અનાર્યો બધા

બધે. મોક્ષ વિષે. સમાન. સખમાં. દાંખેય અંજાયલા !

૭

ત્યાં ઉંચા, તહિં નીચ કોણ ? ક્યમના જે એક તે અન્યને
થાચે લાભ ? પ્રકાશ તુલ્ય મળતાં વર્ષા, હવા, સર્વને
આવો સંધ સમસ્ત પંચ વિધથી સર્વે તન્ને આસવો !
એ એતોવિનિબંધના થકિ છુટો એતોખિલા પંચથી.

૮

પામી ઋદ્ધિ-પદો, તથા ગત, લહો સિદ્ધાર્થ, અર્હત્પદો
શાંતિકાંત પ્રેમધ, પ્રેમ હૃદયે વિશ્વાર્થ વ્યાપો વહો !
ના રાજ્યે, વિભવે, પ્રયોજન નહીં, રાણી કુમારે નહિ,
ના, ના, માવિતરે, પ્રજાજનથિ, ના સંસાર સંબંધથી.

૯

એ ગંધર્વ-પુરેથિ, વ્યોમ-કુસુમેથી એ મૃગ-સ્રોતથી
છૂટી, શૂન્ય, વિભાવતો કહિં રહું શૂન્યે સમાધિ લહી ?
ના વેદે, નહિં દર્શને, નહિ સ્મૃતિ-બળે ન તંત્રે દિકું
ના શાસ્ત્રે અવિરોધિ ના અમૃત કે ! ઝેરે ભણ્યું ના મિકું

૧૦

વૈતાલીય છંદ.

અહ ! વિશ્વ ભમે, કુળે, દહે !
કરુણા કોણ કરે, સુમાર્ગ દે ?
કરતાં જન-મોક્ષ, બ્રહ્મનો
ભવ-બંધે ભવતુ ! પ્રબંધ હો !

૧૧

અનુષ્ટુપ્ છંદ.

ધન્ય એ કરુણા-વૃત્તિ ! ધન્ય પ્રેમાર્દ્રતા સુધા !
વિશ્વૈક-મોક્ષ-સંબુદ્ધિ ધન્ય સર્વાર્થ-સિદ્ધતા !

કલિક-દર્શન અથવા કલિકાળ-કેલિ.

દશમ ચિત્ર.

પ્રહરિણી છંદ.

૧

શી હાળાહળ કળિકાળ ઝાળ વ્યાપી !
અંગાંગ પ્રજાળિ રંગે રંગો ઉતાપી !
મૂર્છાએ જકડિ, જડાત્મતા જડાવી,
ચૈતન્ય પ્રલય થયે સમાપ્તિ આવી !

૨

લોપાધ શ્રુતિ અહ ! વિસ્મૃતિ સ્મૃતિ થૈ !
લોચાધ 'સુનયન દર્શને, કૃતિ કે' ?
મિથ્યા તે સતત શું સત્ય ! સત્ય મિથ્યા !
ના ઐક્ય-પ્રબળ ! શું ભેદ, દ્વૈત-તા હા !

૩

ના પથો વિશદ, ન મંપ્રદાય સીધા ;
આળખા જહિં તહિં ધુન્ધ-ગડબડીયા.
ઉદ્યાને ઉજડ, અરણ્ય આર્યતાનું,
મેદાને ફળ જળ પુષ્પ પાર્ણ સૂનું !

૪

રૂલેચ્છો એ શક યવનાદિ રાક્ષસો એ
ઉદ્દેષ્ય અવનિ નવિન ભિન્ન દ્રોહ !
શું છુદ્દી, કચરિ, શિ લોહિ વ્હેતિ કીધી,
નીસાસે કુસકતિ, આંસુ-રેલતી શી !!

૫

વધ્યા હા ! કિધિ વિધવા સુ-વીરમાતા
અર્ધાંગા રણનટ-શૂરની પ્રખ્યાતા !

ને પહેલાં ઘુઘવતિ કેસરી-કિશોરી
તે દીના અશરણુ ગાવડી ન-જેરી !!

૬

એ આર્ત સ્વરથિ છુપી છુપી ખરાડે !
મ્હો બાંધી, અધરથિ વેણુ ક્યાંહ કાંડે ! ?
શી ગ્લાનિ ધરણિ ખુણે ખુણે છવાઈ !
શી ગ્લાનિ ભરત હૃદય-કુવે+ છવાઈ !

૭

અંધારી તિમિર નિશા, દિશા મિગાઈ !
ના તારા, શશિ, રવિ, વીજળી ન ક્યાંહિ !
સ્વાતંત્ર્ય ક્ષણ ક્ષણ છિન્ન ભિન્ન થાતાં,
અર્થ-ત્વે પરવરિયું મૃત-ત્વ જતાં !!

૮

શું આવી અવનતિ, આ અધોગતિ, એ !
ઊંડીને હૃંડિ જતિ કેં રસાતળે શેં !
ના છેડો, ન અટકવું-વિરામ થાશે ?
નિર્વાણુ કંઈ લય, લોપ, આમ થાશે ?

૯

ના, ના, ના, નહિ, નહિ ! વૈષ્ણવી શું માયા !
આ ખીલે અભિનવિ શાંલવી સુ-ધાયા ! !
છે સૃષ્ટિ ભરત-મુધારણી વિધિની !
મ્હેચ્છની ત્રિગુણમયી કરાળ શક્તિ ! ! !

૧૦

એ એ એ પરજળશે નવે પ્રતાપે !
એ એ એ કળિ છળશે કળા કળાપે !
એ એ એ પરિહરશે મંપંચ સંચે !

કલિક-દર્શન અથવા કલિકાળ-કેલિ.

દશમ ચિત્ર.

પ્રહરિણી છંદ.

૧

શી હાળાહળ કલિકાળ ઝાળ વ્યાપી !
અંગાંગ પ્રજાગિ રગે રગો ઉતાપી !
મૂર્છાએ જકડિ, જડાત્મતા જડાવી,
ચૈતન્ય પ્રલય થયે સમાપ્તિ આવી !

૨

લોપાધ શ્રુતિ અહ ! વિસ્મૃતિ સ્મૃતિ ચૈ !
લોચાધ 'સુનયન દર્શન, કૃતિ કે' ?
મિથ્યા તે સતત શું સત્ય ! સત્ય મિથ્યા !
ના ઐક્ય-પ્રબળ ! શું ભેદ, દૈત-તા હા !

૩

ના પંથો વિશદ, ન સંપ્રદાય સીધા ;
આળખા જહિં તહિં ધ્રુવ-ગડખડીયા.
ઉદ્યાન ઉજડ, અરણ્ય આર્યતાનું,
મેદાન ફળ જળ પુષ્પ પાર્ણ સૂનું !

૪

મ્લેચ્છો એ શક યવનાદિ રાક્ષસો એ
ઉદ્દેશ અવનિ નવિન લિપ્ત દ્રોહ !
શું છુદી, કચરિ, શિ લોહિ વ્હેતિ કીધી,
નીસાસે કુસકતિ, આંસુ-રેલતી શી ! !

૫

વધ્યા હા ! કિધિ વિધવા સુ-વીરમાતા
અધીંગા રણનટ-શૂરની પ્રખ્યાતા !

ને પ્હેલાં ઘુઘવતિ કેસરી-કિશોરી
તે દીના અશરણુ ગાવડી ન-જેરી !!

૬

એ આર્ત સ્વરથિ છુપી છુપી ખરાડે !
મ્હે બાંધી, અધરથિ વેણુ ક્યાંહ કા'ડે ! ?
શી ગ્લાનિ ધરણિ ખુણે ખુણે છવાઈ !
શી મ્લાનિ ભરત હૃદ-કુવે+ છવાઈ !

૭

અંધારી તિમિર નિશા, દિશા મિણાઈ !
ના તારા, શશિ, રવિ, વીજળી ન ક્યાંહિ !
સ્વાતંત્ર્ય ક્ષણ ક્ષણુ છિન્ન ભિન્ન થાતાં,
આર્થ-ત્વે પરવરિયું મન-ત્વ જતાં !!

૮

શું આવી અવનતિ, આ અધોગતિ, એ !
ઊંડીને હૃદિ જતિ કે' રસાતળે શે !
ના છેડો, ન અટકવું-વિરામ થાશે ?
નિર્વાણુ કંઈ લય, લોપ, આમ થાશે ?

૯

ના, ના, ના, નહિ, નહિ ! વૈષ્ણવી શું માયા !
આ ખીલે અભિનવિ શાંભવી સુ-ધાયા ! !
છે સૃષ્ટિ ભરત-સુધારણી વિધિની !
મ્લેચ્છની ત્રિગુણમયી કરાળ શક્તિ ! ! !

૧૦

એ એ એ પરજળશે નવે પ્રતાપે !
એ એ એ કળિ છળશે કળા કળાપે !
એ એ એ પરિહરશે પ્રપંચ સચે !

એ એ એ વિનયિ થશે વિના તમંચે !

૧૧

અનુબંધ ૫ છંદ.

ધન્ય વિષ્ણુ-યશો-વંશે કલિક-કેતુ વિકાસવું !

આદિમધ્યાવસાને એ પ્રાક્ષણાંશ પ્રકાશવું !

હૃતિ આર્યત્વ ચરિત્ર નિરૂપણ અથવા દશાવતાર દર્શન સમાપ્ત.

શ્રી

કેસરી-વિભ્રમ,

કર્તા

રા. મા. ભાણેશ્વરાલ માંડરલાલ દેસાઈ,

એમ. એ.

કેસરી વિભ્રમ

પ્રેમ પ્રતિજ્ઞા.

૧

ધંદ્ર પગ્ન.

જાઉ જાણાયે ધરતીજ અંતે, જાઉં કદી વિવિધ દેશ ખતે,-
મોહું મને હું તુજ મધ્ય નિર્ખી, ગયો ન એવો ચહું દીલ હખી ! ૧
પીડિત નાઈ ગન તુજ પાસે, લમી લમી છેક, વળે ઉલ્લાસે
દૂરે, ક્રમે, દહુ વિદેશ જાએ, લંબાય પ્રેમોદ્ભવગ્રન્થિ ત્યાંએ ! ૨

પ્રવત્સ્યત્પ્રિયતમ.

૨

સીતાજીના મહિનાનો રાગ.

પડયો પડયો હું છૂટોરે આને વિદેશે સાંચરે,-
મને નહિ ઘટે એવો રિવાજ, આંખો કખી હું ભરે. ૧
ક્યાંથી મળશે પ્રેમાળો સાથ ? ત્યાં જાઉં છું એકલો.
કોણ ભરશે રનેદ મને ખાય, પીડા પાતું છેકને ? ૨
હશે દેશ કહોર, કરાળ, મને કેમ ભાવશે ?
પ્રેમ કોમળ આળપંપાળ, અહા ! ક્યાં ત્યાં આવશે ? ૩
જીવ મૂઝાશે ત્યારે કોણ હૃદ વધાસ આણશે ?
ત્યાં તે સ્નેહી ખરું ક્યાંથી હાય ! દયા કોણ બાણશે ? ૪
દશા કઠિણ ખરેખરી એજ કે નોકર મહુ તાણી,-
પડે જવું વિરલે દૂર દેશ-ખેંચે મન તો પ્રિયભાણી. ૫

પ્રેયસી-શરણ.

૩

ગરખી.

શરણ તુંહિ શરણ તુંહિ માઈ, નહીં મુખ ખીજે વિચાર !

યાચી આશ્રય ખીજે ધારું, શરણુ તુંહિ શરણુ તુંહિ મારું !
 લોચુબક લે છે ન્યમ લો'ને, ગ્રહણ મન કીધું ત્યમ જોને,
 કરે ન કૃપા ! જાગી કેને—શરણુ તુંહિં ૨
 તુ—માં મન આનંદે મહાલે, આગળ નહીં તુજથી તે ચાલે,
 સહુ સ્થળે તું તું તું ન્યાળે ! શરણુ તુંહિં ૩
 તુ—માં મુજ મનકું રહ્યું મોહ્યું, રતિ નહીં ખીજમાં પ્રોયું !
 જગત મેં તુજ—મય સૌ જોયું ! શરણુ તુંહિં ૪
 ઘટે મૃદુ દષ્ટિ હવે કરવી, વ્યથા હવે સત્વર પ્રિય ! હરવી,
 પ્રેમોદે મન કંડી ભરવી ! શરણુ તુંહિં ૫

પ્રેમહીનતા કે પ્રેમલીનતા ઉત્કૃષ્ટ ?

૪

દિગી.

નહીં હોત કદી પ્રેમી જીવ દીન, સ્નિગ્ધ, અંધ પ્રમથી, અનંગ—લીન,—
 યોગ કે વિયોગ જો કદી ન થાત, તો શું હૃદય સહજ આમ ફાટી જાત ? ૧
 નહીં હોત કર્યો વાણીનાં વિલાસ, નહીં હોત કર્યો પ્રેમસ્નિગ્ધ હાસ,—
 નહીં હોત પ્રથમ ચક્ષુ-અપળતા જો, ગરિમ જીવ ખાત આમ શું ખતા તો ? ૨
 નહીં જાક કર્યો ધિક્ક આમ જાજે, પ્રેમભક્તિ એમ ખરે મારી લાજે !
 પ્રીતિ મધુર સ્વાદ ચાખી ખિંચ જોવું, પ્રેમહીનતાથી શ્રેષ્ઠ લાલ જોઈ. ૩

દલ દીલ.

૫

ચોપાયા.

મન જોવું છે દલ ધ્રુવ તે તો અંતરમાંથી પ્રકાશે છે;
 શોત અચળ, નિગ્રહ કરનારો—ધૈર્ય ધુરધુર ભાસે છે. ૧
 સંગજનો તારો શુભ—નામી શિક્ષા શુભ તુને દે છે—
 “ જોયે નિષ્કળ આશા સર્વે રાખ ધૈર્ય તદપિ ” કે' છે. ૨

હાય ! અરે ! તું ને દુનીઆમાં કાણુકમાં માલુમ થાશે—

કે દુઃખ ખમણું ને દહ થાવું એ સર્વોત્તમ કહેવાશે.

૩

પ્રેયસી-લીનતા.

૬

૫૬.

પ્યારી છડિં હું તુંમાં ગુલતાન (૨)

કામકાન નહિ સૂઝે કાંઈ ભુલ્યો શરીરનું ભાન. હે પ્યારી છડિં૦

અન્ય સૂઝે નહીં મારગ મુજને ચરણકમળનું—ધ્યાન અરે! હો ચરણકમળનું૦

ધાર ઉતારે કે અટ મારે, હું તુંમાં ગુલતાન ! હે પ્યારી છડિં૦ ૧

અન્ય વિષય નહીં સૂઝે આંખે તુંહિ તુંહિ એક નિશાન અરે! હો તુંહિ તુંહિ૦૧

આંખ વળે યા અંધ ને થાડિં,—તદપિ તું-માં ગુલતાન.—હે પ્યારી છડિં૦ ૨

શબ્દ માત્રજ શુણે શુભ તારો નહિ ખીન્નું કાંઈ-કાન, અરે! હો નહિ ખીન્નું૦

થાયે કઠોરો નહિ મધુપુરો હું તોયે ગુલતાન !—હે પ્યારી છડિં૦ ૩

પ્રેયસી હયાર્જવ.

૭.

૫૮.

નહિ નહિ દિલદાર જાને જાતને રિસાવું ! નહિ નહિ૦ ૧

નમન કરું ! પાય પડું ! ક્યમ તુંને રિઆવું ?

કુપિત ને તથાપિ થાય શરણ મોને જાઉં ? નહિ નહિ૦ ૨

श्री

पीयूष प्रेयसी.

પીયૂષ પ્રેયસી.

પ્રેમ-માંગણિક અને ઉપહાર.

અગ્નિશ ઇંદ.

ભૂમિ, અત્તાંડ બાધ્યાં, અનળ, અનિલ, ને ગ્લૌ-રવી* સૌથિ સારા,-
તારા પંક્તિ, ગ્રહો, ને પુનિત દ્યુતિવતી સ્વર્ગગંગા અપારા,-
પ્રાણીમાત્રે, રસીલાં, સર, તર, ગિરિયા, સિંધુઓ ઊર્મિવાળા,-
જેણે સર્વે સૃજ્યું એ-અકળ જગપતિ! રક્ષજ્ઞે તેનિ માયા !!! ૧

૫૬.

પ્રેમ પરમ-વિભ્રમ-કર લાનુ સરવ વ્યાપી !

માનવ માનસ વિમળ કમળ ખિલવ હો પ્રતાપી !!! ૦ પ્રેમ ૦

અગણ સરસ સદ્ગુણ ગણ, ભ્રમર-રસિક-વૃત્તિ-લોભન,
પરિમળ પરિવાસર્ક રમણી-રમણ-વન અમાપી ! પ્રેમ ૧

કલ્પના તરંગિણી-સોહન, તર્ક કુસુમ પરમ મોહન,
નૂતન નૂતન સરવવરણ ખિલવ રસ-કલાપી ! પ્રેમ ૨

પ્રાત સાંજ મેઘમંડળ, અરુણવરણ, શોભિત-કળ,
બાળ-વૃદ્ધ-ભાવ-દિશા દષ્ટિ તવ અપાપો ! પ્રેમ ૩

સ્વર્ગ-સુંખિ આશા-મંડળ, ભાવ-ભવ્ય ધનુ-આખંડળ,
તર્ક-ગગન-કુસુમ-બાણ, તે તુજ મદન ચાપી ! પ્રેમ ૪

રસ મુદ્યા પ્રવાહ ભાવિક, કલ્પના નદીના નાવિક,
કીર્તન ગુણગાન કરે કવિ કોયલ-પ્રતાપી ! પ્રેમ ૫

તુ' શૃંગાર રસ આધાર, તુ'થિ વીર રસ પ્રચાર,
કરણ વત્સળાદિ ભાવના વિભો ! તે ચાપી ! પ્રેમ ૬

યશો-વર્ધન, જય-વિકાસન, કળિ કળા-છળભેદ-નાશન,
શક્તિ આકરણુ અગાધ, સ્થળ સ્થળ તુજ વ્યાપી ! પ્રેમ ૭
મંગળ ધવળ ઉન્નવળ-કળ, આનંદ-સુધા-વર્ષાણા-ખળ,
ભારત-કીર્તિ-અંદ્ર ઉદય હો તુ' થકિ પ્રતાપો !!! પ્રેમ ૮

શંગાર-ગુચ્છ.

૧

નાયિકા દર્શન

રેખતો.

છબિલી રસરંગ અલખેલી !

મદન શૃંગાર-મદ્યેલી !

૧

* * * *

માધુરી પૂર છલકાતી,

સુરત અંત વેણુ થડકાતી !

૨

* * * *

દિપે શી અલૌકિકી માયા !

હશે ઇંદ્ર જનન શું છાયા ! ?

૩

* * * *

અખુટ લાલિત્ય રસ-લહરિ

તુ' છે પ્રેમની ઝરી ગુર્જરી !!!

૪

* * * *

૨

પ્રણયિ-પ્રભાત.

૫૬.

છોડ છોડ કંથ ! કંઠ રજની થઈ વિદાઈ.

ગાણુ સખી ભાવિ-વિરહ-દુઃખે ગઈ ગંગાઈ !

રેાહિણી-શ્રી-રમાણ હરિણ-લાંછનથી. રિસાઈ,
 તું સમ નિરખિ પ્રિયતમ ખહુ-વલ્લભની* ઘિટાઈ ! છોડ૦ ૧
 અકોર ચિત અંકોર ખિલવિ પોયણિ મુકુલાવી !
 અઢળક ઢળતી મુઝાએ ! પ્રથમ ન એ મુહાઈ ! છોડ૦ ૨
 આંદરણી-સપત્ની નિશા તે શમે ન્યહાંહિ
 આ શિ હવે હરખથી અધિક હસતિ જાણાઈ ! છોડ૦ ૩
 અયી! અવર રમાણ હરાણી રમાણી રે કુલાઈ
 જન્ય શું કાણુ ચાર તાણુ આંદરણુ તુજ ખાઈ ! છોડ૦ ૪

૩

પ્રેષિતપતિકાનુરાગ.

પદ.

ગરખી.

માણુ પ્યારા હું નેઉં તારી વાટ... પ્રેમ૦ ૧
 દિન રાતડી,— સોભન,

અરર! શો ઘોર આ ઘન ચમકે, વિજ દમકે, મન દૂમે... પ્રેમ૦ ૧
 અચાણુ આ ચરરરરર છાતડી! ગળે ન... પ્રેમ૦ ૨
 રહે ઊઘડી અખંડ આ આંખડી !
 બિહલી ! રાંકડી !

કાણુ મતિકાણુ પ્રિય પોયણુ ચાર અકોરિ શશિ અકોર શિખર... પ્રેમ૦ ૩
 મિઠી વાંકડી ! અહ ! કટાક્ષડી !
 કંઈ કંઈ કામાણુ કિધું કાં કહે હો બહાલિડા... ૪
 શું પ્રેમ-પીડા !

હરિ હરિ! આધણુ, ભરતિ, ઉભરાણુ શું લેકળે અહ ! લેછળે, કેળ ન
 કૌતકી, કારમી, કીડા! નહિ વદાયે શી વ્રીડા !? માણુ

૪ પ્રિયા-પ્રબોધ-ગીત.

૫૬.

રાગ પ્રભાત.

પ્રેયસી પ્રભાત થાય કાં તું રે' રિસાઈ!
કોઈ સમે, કોઈ રંગે, રમે લમિ લમાઈ! પ્રેયસી૦
કમળ-મુખ તું વિમુખ કરે કાં પ્રિયે કુખદાયી?
રસિક શ્રમર તણી નાંદી અંજળિ, લે ન વધાઈ! ? પ્રેયસી૦ ૧
તુજ છબી વિકાસે ભાવિ શશિ જો રહે છુપાઈ!
કુમુદ શ્રી સંકેલિ લિયે ન્યૂનતા-ભય ખાઈ! પ્રેયસી૦ ૨
અંજળ વિનય કાર્મુકકૃતિ મદનની સુહાઈ,
રહે હરિ હરિ ન તું સૌંદર્ય-લંહરિ જો લેકાઈ!!! પ્રેયસી૦ ૩

૫

નાયિકા-ચિત્ર.

શિખરિણી.

અચી રૂપ-ન્યોતી! લલિત ગુણુ લાવણ્ય લહરિ!
મૃગાક્ષી મુખે હે! શરદ-શશિ-લેખા પ્રિય-કરી!
પ્રસારે જે હેલી હરખતણિ સર્વે અવયવે,
વિસારી તે' પ્રીતિ અતિ વિકળ-કર્તી હૃદયને ! ? ૧

૬

પ્રણય-કલહ.

ગરબી.

જૂઝાં જૂઝાં વાર હજાર જૂઝાં!
વચન આપ્યાં ન પળ્યાં દીઝાં! જૂઝાં૦
મિઠ્ઠલી મિઠ્ઠામિટ માંડીને
કહ્યું અમી વરસાવો નિશદિને! જૂઝાં૦

કોમળ ભુજ-વેલડિ ઘેલડિયે	
ઝહી ચહ્યું કુંજ વિષે રમિયે !	જૂઠાં ૨
કોયલ સ્વર મધુરો લલકારી	
ફલાવવી દહેર લલિત ધારી !	જૂઠાં ૩
બાણ્ય ઝાણ્ય ચડ્યું મુજ બાણ્ય-સખી !	
ચુંબન શીત દાન અખંડ લખી,-	જૂઠાં ૪
મધુર તુજ અધર સુખાંખડી આ	
રસી ! ઘટે પાછું દઈ દેવા ! ! !	જૂઠાં ૫
મિયે ! વટ હરદમ સાચવવી !	
પતિજ પડે વાર મિજીજ નવી !	જૂઠાં ૬
અલ્યાં, આ શાં માન ! થયું ! આવો !	
વદન-હુરિ રસિલું ઝળકાવો ! ! !	જૂઠાં ૭

૭

વિયોગિની-ચિત્ર.

પદ.

“ નાથ કૈસે ગજકો બંધ છુરાચો ”-એ રાગ.

સુરતિ આ વિન્નગણી ત્રેહતાણી દાઝે !

પ્રેમ કેરી સમાધિએ સાંને ! સુરતિ ૦

મુઘ મિઠડલું મુખડલું વિલાયું

ધવળ કમળ જાણે સાંને ! સુરતિ ૦ ૧

માંકુરતા અહ ! છાઈ બધે શી !

અંગ ભભૂત વિરાજે ! સુરતિ ૦ ૨

જાંખું ફિક્ક તેજ ભાળે તગતગે

અંદરું આથમતાં એ ! સુરતિ ૦ ૩

જથરવથર એક વેણી વળાઈ

છટી જટા કૈકે છાજે ! સુરતિ ૦ ૪

અર્ધાં-મિચ્યાં આ નયન નમ્યાં શાં !

અચળ નિમેષ ન ત્યાને !

સુરતિ ૦ ૫

સ્તબ્ધ રહી આ તથાપિ નિસાસે

ધ્વનિ માંહિમાંહિથી ગાને !

સુરતિ ૦ ૬

અધર કળી પ્રજળી લહે હરિ હરિ !

નામ મિતમનું, શું લાને !

સુરતિ ૦ ૭

અગમ તપસ્વિની પામો અલૌકિક

સાયુજ્ય-સિદ્ધિ હો આને !!!

સુરતિ ૦ ૮

૮

દર્શનોત્કંઠા

પદ-

“ પ્રેમ સિંધુમાં હું તરતોરે—એ રાગ.

મધુરિ શશિ-કળા કાં આથમે ? હો પ્રાણ્યે વ્હાલિ પ્યારી ૦

કિરાણુ ઝરણુ કણુ ના ઝિલી રે ! રહી નયન ચકોરી મુખમોહી !

અમિનિધિ અમિ બિંદુએ ન પિધું ! શી મેઘ-ઘટા કાળી ન્તેરે ? પ્રાણ ૦ ૧

કુમુદહરે પુરં ના ખિલ્યુંરે, પરિમળ રંગે રસાધી !

અરરર ! એહ આકસ્મિક દવજળ-ભીનું બિઠાયું વિલાધરે ! પ્રાણ ૦ ૨

બહેબાકળી શી વલવલેરે, ચકવી વિન્તેગી સુરંતી !

તે પાણુ એ તટ પ્રાણુ પટકિ રે ! ચક્રદશા* દુખવંતિરે ! પ્રાણ ૦ ૩

દશ દિશ અનિશે તિમિર શું વરસિ રે ? કાળજી સરખું રયામ !

હરિ હરિ દરસન તરસ છિપે કહિ ? નગત અંધાર્યું તમામરે !!! પ્રાણ ૦ ૪

૯

નાયિકા-પ્રેમાતિશય.

૫૬.

રાગ ગરબી.

વહાલપથી શું ભુરકાઈ રે ! હો વહાલા ! તુજ વહાલપથીં
 કામાણ કેં જતદુ જડી મિઠડી આંખડલીથી,
 જોતાં જળ મોહની છવાઈ શી હો વહાલા તુજં ! ૧
 વાણી શી વિલાસવાળી, વીણા વેણુ શીર સાળી,
 તેણે તનમન ખુધ સાહી શી હો વહાલા તુજં ! ૨
 હૃદયનુરાગ શો પરાગ આ અથાગ હરિ
 ઉલટયો ! સિંધુમાં હું વહાઈ રે હો વહાલા તુજં ! ૩

૧૦

પ્રેમ-મોહિની.

૫૬.

“પ્રેમ સિંધુમાં હું તરતો રે” — એ રાગ.

રહું પ્રેમ તરંગે હું ઝીલ્યો રે મોહિની મીઠી મારી ! રહું
 અધર અમૃત ક્ષણ ક્ષણ પિંડે તોયે તૃપ્તિ ન થાયે લગારે !
 અંદ્રિકા પાનની પ્યાસી અંકોરી દરસને તરસે વધારે રે ! મોહિનીં ૧
 નયન કમળ હું પ્રકુલ્લ ચુમું વહાલી રસિક ભ્રમર ભર્યો-રંગ !
 ચિષ્ણુક-કપોળ-તટે લલિતે લખું ભાળે વિલાસ-મસંગરે ! મોહિનીં ૨
 નયણે નિરખું તુજ સુખડું મયંકશું ! શ્રવણે સાણું સુખખીન !
 અંગોઅંગે સુ-શીતળ સુખમદ સ્પર્શરસે રહું લીનરે ! મોહિનીં ૩
 જાગૃતિ સ્વપ્ન સુષુપ્તિ વિષે તુજ છબિ શી તરતી રે અનૂપ !
 રસે ગળી ગયો, એકરસાત્મક, તું-માં હું હું-માં તું-રૂપરે ! મોહિનીં ૪
 લાગિ હું ને તુજ લેહે ! ધુન કે તુન ! કે જન કેહે ગાંડાઈ !
 સ્મરણ વિષે મધરે પ્રિય ધ્યાન રે નિ હરિગણશ્રી મંદાકિનિ ! મોહિનીં ૫

૧૧.

પ્રેમ-મુગ્ધતા.

૫૬.

રાગ ગરબી.

- હું તો મોહી મધુર તુજ હસવેરે-હો રસિયા વહાલીડા !
 ફંદી નચણા નચાવી કાં ફસવેરે-હો રસિયા વહાલીડા ! ૧
 તારી ભમર શી ભ્રમથી ભરેલી રે-હો રસિયા વહાલીડા !
 મોહ હૃદયે તરંગી રહેલી રે-હો રસિયા વહાલીડા ! ૨
 પ્રેમ શશિનાં કિરણ તું કાં ફેકેરે ? હો રસિયા વહાલીડા !
 હાવાં વિરહે હું-કસુમ કાં શેકેરે ! હો રસિયા વહાલીડા ! ૩
 માફ કમળ કાળજ કોરાયું રે-હો રસિયા વહાલીડા !
 રૂંવે રૂંવે તું-રૂપે મોવાયું રે-હો રસિયા વહાલીડા ! ૪
 તારે અંધરે અમી રહી ટપકી રે હો રસિયા વહાલીડા !
 પાન પીવા પ્યાસી રહી અટકી રે હો રસિયા વહાલીડા ! ૫
 તારે અંગે અખંડ લપેટાઈ રે હો રસિયા વહાલીડા !
 અલખેલી વેલી શી વિંટાઈ રે હો રસિયા વહાલીડા ! ૬
 કે હું દિવ્ય દેહ કે' સમાઈ રે હો રસિયા વહાલીડા !
 તારા મોહન મુખડે લોભાઈ રે હો રસિયા વહાલીડા ! ૭
 કહે ક્યાં ક્યાં વિના તું હું જાઉં રે હો રસિયા વહાલીડા !
 જો ના હરિ હરિ તુજને હું ધ્યાઉં રે હો રસિયા વહાલીડા ! ૮

૧૨

પ્રેયસી-દર્શનાનંદ.

વસંતતિલકા.

તારે રૂપાળું હસતું નિરખીજ મુખ
 જનન સૌ જગતની વિસરે હું દુઃખ !
 ન્યારે પ્રકાશ થકિ પૂરાણ અંદર ખીલે—

પ્રેયસીની લાડી દિવસે રૂંવે તોજા.

તારી મિડી નજરની અમિથી હું છુપું !
 રાત્રી દગે મરડવાળિ લવાંધિ ખીહું !
 રોષે જ્યહું અંધર પદલવ રે'જ કૂકીં,
 જાયે ગળી કુમળું કાળજ મૂળ થકીં ! ૨
 હો ખૂણિમા, પ્રતિપદા, વિકળા, કળા વા-
 અંધારિ વાદળિનિ, નિર્મળિ કો નિશા, વા-
 જ્યાં ના અમાંસ, ગ્રહ દુષ્ટનિ જ્યાં ન છાય,-
 ત્યાં સર્વથા પ્રિય અંકોર થકી છવાય ! ૩
 આ જોડ પોચાણુ સુ-લોચન ત્યાંહ ખીલે !
 રોમાવળી નવ વનસ્પતિ ત્યાં ફુલીરે' !
 સર્વાંગ ઉજવળ પ્રવાહધિ, મેમની ત્યાં,
 શૃંગારની રસ તરંગિણિ રે' ખુખીમાં ! ૪
 ઘેરાય અંદ્ર મુખકું રિસ રાહુનાથી,-
 ફલાય જ્વાલનિ તિમિરે ઘન શોક-સાથી,-
 મીંચાય મુગ્ધ, મૃદુ, પોચાણુને સ્વભાવે
 હૈયું અરે ઘડકતું ! ચિતવે શું હાવે ? ૫
 માટે સદૈવ પ્રિય સુંદરિ રે' પ્રસન્ન !
 આનંદ હર્ષ રસથી મધુરં વચન,
 તું પ્રીતિનાં ઝરણુ શીતળ વિસ્તરોને,-
 શાંત સ્વભાવ થકિ ઝાર, હુંને ઝરીને ! ૬

૧૩

ચંદાનું દર્શન.

૫૬.

અંદા સદા હું જોઉં-તુંને રસીલી જોઉં,

તરસિ તરસિ આંખથી, (૨)

મિડી ઘડકતે મુજ હૃદયે! છાંડી મિડલડી સહુ !!! ચંદા.

ગાડવાએ અગ્ર અગ્ર ? મેહલાની જાતે નચે ?

વદની! અયી વદની!—વહાલી વદની! સુખડું પુરં ન નિરખું હું !!! ચંદા.

કળા કૃષ્ણ અષ્ટમીની, હનૂએ જવાની શમી ?

હરિ હરિ પૃથ્વી મતિ રતિ સ્ફુરતી અથવા શુકલ અષ્ટમી લહું ! ચંદા.

ગીતિ.

તું મારી તું મારી, હું તારો હું સદૈવ તારો છું !

ચંદા કમુદા વિધિએ સુવર્ણ રસિયે કેસી ઉધારો શું ?

શિખરિણી.

કદા કદે ગ્રંથી સજડ લુન્—વહલી તણિ ભરી,—

કદા અક્ષી, ગાલો, અધર, મધુરા મુદ્રિત કરી,—

સુ નિઃશંકે અંકે નિરખત શશી પોદું હું કદા

અનંગે સર્વોંગે પરમ સુખ સંગે લહું મુદા !?

૧૪

પ્રભાત માંગળિક.

પદ. રાગ ભેરવી.

પ્રાત ભયો ! ભાનુ ઉદયો ! ગુંજરત,

અલિકુળ કમળ વદન સુ ઉજ્જરત ! પ્રાત.

તદપિ સંયોગ ઉષા, અમ નહિ સ્મિત,

નયન કિરણ કળી તવ નવ વિકસિત ! પ્રાત.

અધર—પુટયિ સરતું મિહું ગાયન

ઝરણુ અધાપિ ઝરે સુખદાય ન ! પ્રાત.

કાં સખિ ! રોષ—મિષે સુખ ઢાકે

હરિ હરિ ! કેમ જીવાશે આ રાંકે !!! પ્રાત.

૧૫

અધર વિપાસા.

પદ.

અધર અમિ ઘુંટ ઘડિ ભરવા દે (ર)—

ઘડિ ભરવા દે, ઊર ધરવા દે.

એરે અધરપરવારિ બલિહારીપર મોહની મુદ્રા કરવા દે—

મિઠિ કરવા દે, મુજ પ્રેમની મુદ્રા કરવા દે—

કરવા દે—મુખ સરવા દે. અધર૦

હરિ હરિ રસ છલકાઈ ટપકિ રહ્યો અધર—પુટે મુજ સરવા દે

ઘેલિ સરવા દે,—મુજ અધર—પુટ દૂધ ભરવા દે—

સરવા દે—સંચરવા દે. અધર૦

૧૬

દર્શન લાલસા.

૫૬.

દરસનનિ તરસ મિઠિ છિપવા દે (૨)

છિપવા દે, રસ સિપવા દે. દરસન૦

મુખ શશિયર રસભર મુખકર તોરે મીઠી મળ્યો ઊલટવા દે—

તું ઊલટવા દે, ન મળ મિટવા દે—

ઊલટવા દે ન પલટવા દે— દરસન૦

હરિ હરિ ચિતકું ચકોર ચમકિ રહ્યું વિરહ—તિમિરે ત્યાંથી છુટવા દે—

બહાલી છુટવા દે, તું ત્યાંથી છુટવા દે—

છુટવા દે, જલે ઝુટવા દે. દરસન૦

૧૭

પ્રેયસી લીન પ્રિયતમ.

૧.

વસંત તિલકા છંદ.

સાર કિયું ! વચન પાળ્યું પ્રિયે સવેળા !

તેં પ્રીતિના રસભરી મુણિ પ્રાર્થના હો !!

આનંદ મંગળ સમુજવળ મુખભાતે

પામી વિકાસ અલિ પમ્પિનિ ગાન ધાતે !

૨.

લંગરી લાવણી.

“ ઇશ્કમે હુવા દિવાના મનનુ એક લેલિકે ઇશ્કમે ”—એ રાગ.

તાહરો પ્રિયા સદા થઈ રહ્યો—એક તાહરા પ્રેમમાં ! તાહરો
જ્ઞાન ધ્યાન સહુ ભુલી રસિલિ ! એક અનખ પૂરમાં વહ્યો—

હું તો તાહરા પ્રેમમાં !

વિચાર ને વ્યવહાર વિસરિ મેહખૂબ આણુ તું લહ્યો—

હું—એ તાહરા પ્રેમમાં !

માન પાન સન્માન ન ગણિ સંસાર ખાર મેં સહ્યો—

નિત્ય તાહરા પ્રેમમાં !

રાત તણો દિન, દિવસ નિશા—ઘટિતાર્થ અઘટિત ન કહ્યો—

કદી તાહરા પ્રેમમાં !

અર્થ વ્યર્થ, મતલબે સંબંધી, બંધુ વર્ગ દિલ લહ્યો—

હુંખી તાહરા પ્રેમમાં !

ગુલતાન બની દિલદાર દિદાર નિરખવો હુરિ હુરિ ચહ્યો—

ચિત્ત તાહરા પ્રેમમાં ! તાહરો—૧

૧૮

પ્રિયતમનું વિરહાકાંત પ્રેયસીને આશ્વાસન.

ગઝલ.

દિલભરે ચુર્મોં લિધી કે કદિ ના લિધી તો શું ?

રૂદે સાથ ભિડી બાથ કે કદિ ના ભિડી તો શું ? દિલભરે—૧

પ્રિયતમે પ્રિયાને થતાં જન-શત્રુથી પ્રતિબંધ,—

સુખકારિ બેઠ લીધી દિધી, ના દિધી તો શું ? દિલભરે—૨

‘ગર તરસતાં દિન રાત પ્રિયા ! દરસનને માટ,

સુખછબી કેરિ આંખિ કિધી,—ના કિધી તો શું ? દિલભરે—૩

અહહ ! વોણુ મોહિની માધુરી કરતી સદા મસ્તાન !

શ્રવણુધિ સુધા પીધિ પિધી, ના પિધી તો શું ? દિલભરે—૪

નાનૂક માશુક બીધિ બિધી ! ના બિધી તો શું ? દિલભરે-૫
 દિસીએ પાક મોહખતે મશગૂલ સદા કાળ !
 સમૃદ્ધિ લોક છો ગણો નિધિ ! ના નિધિ તો શું ? દિલભરે-૬
 રૂદેમાં પ્રાણનાથને ઉઘાડિ નેહુ-આંખ,
 નિરખે નિત્ય નેહુ ભરી ! આંખિ નથિ તો શું ? દિલભરે-૭
 જીગરમાં જડેલી છબી, સુવાર્ણ-મેખ સાથ !
 પ્રીતિની પછી રિદ્ધિ સિદ્ધિ ના રિદ્ધિ તો શું ? દિલભરે-૮
 મળીશું પ્રાણુ-પ્યારિ ! આપણુ થા ન હો દિલગીર !
 આવે ન ઘડી આવિ કદી ઘડિ ઘડી તો શું ? દિલભરે-૯

૧૯

પુનઃ ગીત પ્રાર્થના.

લાવણી.

એક વાર ફરિ ગાતું સખા ! (૨)

ગા તું સખા ! અહુ ગા તું સખા !

રસિલું, કુમળું, ગીત મિઠડલું, વાર એક ફરી ગા તું સખા !
ગા તું

લલિત લતા પરિમળ-ચૌવન-મદિ

ગીત લલે ન સુણેય કદા-

અધિર હૃદય ઘડકિત પ્રતિપદ તુજ

આ કોઈ કાંઈ વિભાવે સુદા ! એક વાર-૧

રમણી ઝરણી ઉન્નવળ-વાણી

ક્ષણ ન ઠરે પીવા એ સુધા-

આ હરણી પરવશ બંધાઈ

તાન-તંતુથી લેહે સદા ! એક વાર-૨

કોં અચકે, ખચકે, ચમકે, નહિ

નિરખી ચંદા પ્રાણુ-મલા ?

ગાન વિરમ ના રમાણુ રસિક તવ

તમ મુખ ચાંદલિયો ઝગ્યો ચશ્વશિ પિવા ચક્ષુ ઓ ચકોરે ચહ્યા એ ઓ એ
યાદ છે ?

પણ અવર ચાંદલે ઝાંખો કિધો એ કેમ ભૂંલાય ? આખાદ યાદ છે. ૫.
દિન ઉગ્યો આથમ્યો થઈ વહી ગઈ મિડી રાતડી ઘડી ગણી ક્યાં શું એ
યાદ છે ?

હા. એ તે ખુબિ ફરિ ક્યહાં આવશે ? કેમ ભૂંલાય આખાદ યાદ છે. ૬.
શું અમૃત પાન ! શો શિતળ સ્પર્શ ! શો મધુર ચોહિની ! હન્નૂ યાદ છે ?
મીઠડલિ હોય શું બિન્નું કામ જ્યાં દુઝે વહાલિ કે' કેમ ભૂંલાય ? આખાદ
યાદ છે ! ૭

એ હતું. હતું તે હતું રહેશે ? હશે, થશેના સ્વર્ગ સદાનું !? હરિ સદૈવ હે ?
ના. ના. ના. છે. છે. છે એ હૃદય જ્યાં પ્રેમ ચમકથી જુગલ ઝુકે ! આખાદ
આપણું ! સદા યાદ એ. ૮

પ્રતિ શ્રી પીયૂષ પ્રેયસી સમાપ્ત.

ચકોર કૌમુદી.

૧

અપરિત્યાગ પ્રાર્થના.

દિડી.

મોહ ફેદ નાંખી જાય ક્યાં ઉડી તું ?
તને ચાર દિલદાર આ ભુંડી શું ! ?
મધુર મધુપ હું છું કમળ તું રસીલી !
રહે, છોડ નાંહી, રીઝવ દિલ ખીલી.

૫

ખરે તુંજ સુખદ મન તુંમાં વિરામે,
પ્રેમ-મુગ્ધ મુજ દીનને વિસામે.

છેક નિર્દય શું થાય છેલી આને ?

તને કે'ની લગિર પ્યારિ એ શું છાને ?

૬

કાં ન આજ કોટિ લેઈ મને ચાંપે ?

સુખદ સ્પર્શ સ્મરણ થાય, હૃદય કાંપે !!

કાં ન વા'લિ હસી અધર તું ચખાડે ?

સુખે હાથ નહીં ફરવી રમાડે ?

૭

કામ-તાપ-તપિત, લાલચોળ, તારું

લગિર હસિત, રાંક મૂખકું રૂપાળું,

ધરતિ વદન પાસ-વાંકું કરી મા'રા,

લેઈ ભુજ-પાશ-માંહિ મને દારા !!

૮

અહો ! સ્પર્શ સુખ !! ચુમ્બનો મધુરાં !!!

રસિક વાત અન્ય કામ હા અધૂરાં-

તજી. “જાઉં જાઉં” નાદમાં ચડી શું ?

“મોહ ફેદ નાંખી જાય ક્યાં ઉડી તું ? !!

૯

- વીંધિ સોંસરે આલ્યું જાચ, તીર રસિલા નેનમાંથી ! અં ૧.
 દરસનની તરસ લાગે, ઝાંખી થતાં ભૂખ ભાગે,
 સ્નેહુ અલૌકિકે જાગે, સિદ્ધ અમી-પાનનાથી. અં ૨.
 બહાલિ કે' ઘવાયો કેમ ? ઘા છતાં બંધાયો પ્રેમ !
 શાર્થી રસિલિ થાય એમ ? ને ન નેન-ખાણનાથી ! અં ૩.
 લગિર તું ને નિરખતામાં, મધુરું મુખ પરસતામાં,
 નહુ-ઝડી વરસતામાં, ચિત ચંકાર મુંઝાય ક્યાંથી ? અં ૪.

૫.

પ્રણય રક્ષા.

૫૬.

- બચાવ પ્રાણ-પ્યારી મને, કારી નણખાણથી—ટેક. બચાવ.
 નિજ જન ગણિ તું બચાવ, તું જ મૂળ છે નિભાવ,
 બહાલિ પ્રેમસર કુખાવ, હૃદયમાં છુપાવ મને ! અં ૧
 મુંદર અલૌકિક ઘણી, મોહિની પ્રેમદેવતાણી,
 બાંધે પ્રેમ-મંત્ર ભણી, કટિલ નેન હાથ તને ! અં ૨
 પાતું અધર-પાન અમી, થાઉં અમર તું-મન રમી,
 હૈવ ગરીબને ન કમી છે તું કદપ-વૃક્ષ કને ! અં ૩
 હૃદય-કવચમાંહિ રાખ, નેન-ઘાવ સાંખું લાખ.
 હું અંકાર પ્યારિ રાંક, રસિલિ પાળનાર બને— અં ૪

૬.

પ્રેમ માંગણિક.

દિગ્ગી.

- પ્રણમું પ્રેમ પદે દેવ જે મહાન, સકળ જગત તન્ત્ર હવ દયાવાન ;
 પ્રથમ ધારે હૃદય તું રૂંડે ધ્યાન, નહીં માત્ર કોઈ છેજ તું સમાન. ૧.
 ખરે પ્રેમ સકળ સ્થાનમાં વિરજે, જોઈ જગત પ્રેમમય થયેલું રાજે ;

૨.

પ્રેમ દુઃખ.

દિ.ડી.

નહિ હોત કદી પ્રેમિ જીવ દીન,
 સ્નિગ્ધ અંધ પ્રેમથી, અનંગ-લીન,—
 ચાગ કે વિચાગ જો કદી ન થાત,
 તો શું હૃદય સહજ આમ કાંટી જાત ? ૧
 નહિ હોત કર્યો વાણીના વિલાસ,
 નહિ હોત કર્યો પ્રેમ સ્નિગ્ધ હાસ,—
 નહિ હોત પ્રથમ ચક્ષુ ચંપળતા જો,
 ગરીબ જીવ આમ ખાત શું ખતા તો ? ૨

૩

વિચાગાસાહિષ્ણુતા.

૫૬.

હુથી રહેવાય નહિં વિરહે વદન ચંદ્રને—ટેક.
 મધુર નેહ-ભર્યું દેખાય, જોઈ મનકું શું લોભાય. !
 અવકૃપાથી જો છવાય, વાલી મેં છવાય નહિ. હુથી ૦ ૧
 દુઃખદ અગ્નિ દૂર કરી, નિર્મળી સુ રાત કરી,
 નિરખવા દે નેન-ભરી, ખડુ હવે તલસાવ નહિ. હુથી ૦ ૨
 કાં તું મને તરફડાવે, રાંકની દયા ન લાવે
 હું ચક્રાર ચિત સિખવે, દુઃખ મુખે કેવાય નહિ. હુથી ૦ ૩

૪.

પ્રેમ-જખમ.

૫૬.

વીંધિ સોંસરૂં ચાલ્યું જાય, તીર રસિલા નેનમાંથી ! અં ૧.

દરસનની તરસ લાગે, ઝાંખી થતાં ભૂખ લાગે,
સ્નેહ અલૌકિક જાગે, મિષ્ટ અમી-પાનનાથી. અં ૨.

બહાલિ કે' ઘવાયો કેમ ? ઘા છતાં બંધાયો પ્રેમ !
શાંતી રસિલિ થાય એમ ? જો ન નેન-ખાણનાથી ! અં ૩.

લગિર તુને નિરખતામાં, મધુર મુખ પરસતામાં,
નેહ-ઝડી વરસતામાં, ચિત ચક્રાર મુંઝાય ક્યાંથી ? અં ૪.

૫.

પ્રાણુય રક્ષા.

૫૬.

બચાવ પ્રાણુ-ધ્યાત્રી મને, કારી નેણખાણથી—ટેક. બચાવ.

નિજ જન ગણિ તું બચાવ, તું મૂળ છે નિલાવ,
બહાલિ પ્રેમસર કુખાવ, હૃદયમાં છુપાવ મને ! અં ૧

મુંદર અલૌકિક ઘણી, મોહિની પ્રેમદેવતાણી,
ખાંધ પ્રેમ-મંત્ર લાણી, કટિલ નેન હાથ તને ! અં ૨

પાતું અધર-પાન અમી, થાઉં અમર તું-અન રમી,
જીવ ગરીબને ન કમી છે તું કલ્પ-વૃક્ષ કને ! અં ૩

હૃદય-કવચમાંહિ રાખ, નેન-ઘાવ સાંખુ લાખ.
હું ચક્રાર ધ્યારિ રોક, રસિલિ પાળનાર બને- અં ૪

૬.

પ્રેમ માંગણિક.

દિગ્ગી.

પ્રાણુમ પ્રેમ પદ દેવ જે મહાન, સકળ જગત તન્ત્ર જીવ દયાવાન ;
પ્રથમ ધારૂં હૃદય તું રૂકુ ધ્યાન, નહીં માત્ર કોઈ છેજ તુ સમાન. ૧.
ખરે પ્રેમ સકળ સ્થાનમાં વિરાજે, જોઈ જગત પ્રેમમય થયેલું રાજે ;

તણ પ્રેમદેવ ચક્રવર્તિ આજે, લજ્જા અન્ય કહો યાર મને છાજે ? ૨.
 ભક્ત પ્રેમ મહારાજના બિચારો, મિત્ર પ્રેમ-પર્યા મુગ્ધ હા તમારો ;
 કહું યાર નમસ્કાર તો સ્વીકારો, પ્રભો પ્રેમ ! પ્રેમ અમતગો વધારો. ૩.

૭.

મિત્ર-પ્રેમન-નિષેધ.

દિહી.

જન્ય જન્ય પ્રાણ કેમ છોડી જન્ય ? કેમ પ્રિય આજ તુઝી ના વધાય ?
 નરમ મધુર રસિક આંખડી રૂપાળી, રહી કેમ હું રિ, કેની નીચું ન્યાળી ? ૧.
 જન્ય શું ન સુખ મિત્ર જુએ મહાર ? તૃષિત નેનથકી વદન જોઉં તહાર,
 ભૂલી ભાન ગુલતાન ખની મોહું સુજ દુઃખ દિલમાં હથકી ખાઉં. ૨.
 અરે ! તુંજ વદે શુંજ કે ધિમેથી ? સંભળાય ગડગડાટમાં ન મેથી !
 “મોહ રૂંદ નાંખી જન્ય” ગાય શું તું ? છોડ છંદ. અલ્યા ! રૂંદમાં રસે તું ! ૩.
 કહું તજ તજ તું યાર એહ ગાવું, તદપિ હુંજ ગુંગુગાન જો ગજવું !
 અવર નાંહી ગુંગુ-ગાન તુલ્ય સારું, ભલે ! ગાઈ સંભળાવ ગીત તહાર. ૪

૮.

જન્મ-દિન-શુભાશિષ.

દિહી.

કહે શુંજ દુઃખી દીલ શકે આપી ? અહે પ્રાણ સમા મિત્રને. તથાપિ,
 ભેટ પ્રીતિ-ભરી આપવાજ સારી, વર્ષગાંઠ સમય શુભ એમ ધારી. ૧.
 મુંજ નિર્મળ રસિક હૃદય પ્યારું કરું પ્રેમ-પાત્ર, નીર ભરું સારું.
 દઉં પરમ પુનિત રતિ કરી સુપ્રીતિ લઉં એજ મુંજ પ્રેમભક્ત રીતિ ! ૨.
 ખલૂ પ્રેમ, હૃદય પ્રેમ ભરો તારે ! સદા સુખ કરો ! દુઃખ હરો ભારે !
 પ્રેમ શાંતિ સકળ જગતમાંહિ આપો ! હસ્ત કમળ વરદ પ્રેમ શિરે સ્થાપો ! ૩.
 હર્ષયુક્ત થયો હોત ના સંખંધ, પડયાં પ્રેમમાં ન હોત થઈ અંધ, -
 યોગ કે વિયોગ આપણો ન થાત. આમ હૃદય ફાટી તો કદિ ન જાત. ૪.

૯.

પ્રેયસી-પ્રેમ-મયતા પ્રશ્ન.

દિંડી.

પડચો ફંદમાં ન શું હવે ગણે તું ? ગરિખ રાંક શરણું રાખીને હણે શું ?
 બળું તુજ વિચોગિ આગમાં હું ભારેકાં ! ન હેત કરી વહાલી મને ઠારે ? ૧.
 પુરી જીવ ભ્રમર હૃદય કમળ તારે, લે ન દાદ ગરિખની હવે લગારે !
 ઘટે શુંજ તને પ્રેમમૂર્તિ મારી ? કરું રાત દિવસ ઝંખના હું તારી ! ૨.
 કહું તે મધુર ને રૂડાં રસાણાં, અતિ કામભર્યાં નમ્ર અને કાળાં, -
 નિમિષમાં સહસ્ર વાત મને કહેતાં, ભુલું કેમ નેન જેહ સુખ દેતાં ? ૩.
 અને અધરની મિઠાશ હાશ કેવી ! ટક્યો રાંક જીવ દુઃખ છતાં એવી -
 કહે ક્યાંથી એ બધું તુંમાં ભર્યું છે ? મુંજ મન કેદ જેમણે કર્યું છે. ૪.
 ઘર્યો તેજ જન્મ માહરાજ કાળે ! મળ્યું રત્ન રાંકને કહે શું છાળે ?
 અરે ! જા હવે જીવાડતાં શું લાળે ? મુંજ દીલ અતિ દુઃખથી દાઝે ! ૫.
 લગિર નેન મીચતાંજ નજર આવે રસિક ને સલ્લોણી તારી છખીં ભાવે !
 કરે આપ લે મધુર ચુંબનો તું ! જાણું સત્ય, ખરે ખાવશે બન્યો હું. ૬.
 જીવું છુંજ તુંજ નહની નીધામાં ! બનું લીન રૂપ પ્રિય તાહરામાં !
 ગાણું એજ સુક્તિ, એજ એ ખરે હું ! સ્તવું તોય મને કાં નહિ ધરે તું ? ૭.
 નહિ ચાર નહિ જા ઘટે રીસાવું ! તજ દીલદાર કૂરમાં ગાણાવું !
 તને પ્રેમ પાઈ વહાલી કે રણે શું ? પડચો ફંદમાં ન શું હવે ગણે તું ? ૮.

૧૦.

પ્રેયસી-નિત્ય-સ્મરણ.

દિંડી.

પ્યારિ અહો રાત્ર યાદ મને આવે !! સુખદ સંગ તાણું ભાન તું કરાવે !
 ભ્રમાણ વમળમાંહિ ચિત્તને રૂસાવે ! કદી જીવ દુઃખદ ચાકપર ચડાવે ! ૧
 મૂકી માન ઘણા હેતથી ભરેલા, મનથીજ મુંજ તરફ એ વળેલા,
 રૂડા હાથથી ભીડેલી ઘાંટી ખાથ અહા ! કેમ કદી ભૂલું હું અનાથ ? ૨

વાંકી વાંકી રાંકે અર્ધ યે મિચેલી, રૂડી આંખથી જોતી પ્રેમ-ધેલી !! ૩
 અને તે મીઠાં ખરેજ બહુ અમીશાં, ગાલ લાલ મુંદુ મિષ્ટ પર નમીશાં !
 ગ્રહી હાથમાંહી વદન બહુ રૂપાણું, લિધાં ચુમ્બનો હું કયમ કરી વિસાર ! ૪
 લગિર નિર્મતાંમહી હંસી જવાય ! બહુ ચત્ન કરે તોય ના રખાય !!
 અને હુથેં પ્યારી જો કદી રિસાય ! તરત લૂલથકી વહાલી યોલી જાય ! ૫
 રૂડી વેલશા વીંટાયલાજ હોયે મુંદુ હંસી મને, હસિત-વદન સોહે !
 ઘણા હર્ષથી કુલેલી છાતી જેની અને મુખ બુવે ! સલુણી છબી એની !! ૬
 કાંઈ કાંઈ મુખે યોલવા ચહે તે, શરમ જોર કયે ચૂપ થઈ રહે તે.
 ખસે નહિ મનેથી આવે તે ખસાવે વિપળ પળ પળેજ નજર તળે આવે ! ૭
 પડ્યાં દૂર હાય ! જીવણું ન લાવે. અરે દૈવ યોગ કાં ન તું કરાવે ?
 ખરે જોતી જો તું હૃદય કાઠી જાવે અહો-રાત્ર પ્યારી યાદ મને આવે. ૮

૧૧.

પ્રેયસી-બહુ-માન.

દિંડી.

બની કેમ ઘણી મોંઘી પ્યારી મારી ? જોઈ નાહિ રસ ભરિત છબી તારી !
 નયન વ્યાકુળાં તૃષાર્ત બહુ બંન્યાંછે ! તેમ કુર્લલ તુજ દર્શના થયાં છે ! ૧.
 તજીને નિમેષ પંથને નિહાળે, મોહી આતકો અતિશ મેઘકાળે !
 અરે ! મેઘ ચડે પવન લેરમાંહી ! ગણે નાહિ મરે બાપડોજ કયાંહિ ! ૨.
 દીધી કેમ બધી સમૃદ્ધિ તને કે'ની ? લગિર જો તું દયા લાવી વહાલી લેતી
 દાદ માહરી-મનેજ તહરકાવે ? અરે હાય ! કુર કુર લાજ નાવે ? ! ૩.
 ઘણી તરસથીજ વ્યાકુળ થઈને, લાલે જીવ તને પાણી કદી નહિ તે ;
 કરે પાન નહિ કે કહી બીજે તે ! ટેકે ધારી એક મેઘને લજે તે !! ૪.
 રાત દિન ચિત્તમાંહી તુજ અનુષ ! રમે રસિકકું સલુણું પ્યારું રૂપ ! !
 રૂડાં ચપળ મુગ્ધ લાલ રસભરેલાં, તુજ નયન વહાલી સુજ મને ઠરેલાં !! ૫.
 રૂડો પાતળો ધનુષ્ય સગો તારો સિંધ લાલ જોડ ! ?-નહિ નિલાવ મારો !!
 લગિર દોષમાં થયે ઉગે નીચો તે, ખરેખાત ચરચરાટ થાય જો તે !! ૬.

રખે ધનુષ્યને ચઢાવીં તીખું તીર, કરું વાક્ય મુકે મન બને અધીર ;
હુસે ગાલમાંહિ પ્યારીં જ્યારે તું તી, રહી ખુશ માનુંં ધન્ય સુખી હું તો !! ૭.
ઘટે નાંહિ ઘણું માહરેજ કે'વું ! લગિરમાંજ ઘણું હોય માની લેવું .
કરની રે'મ જહાલી પ્રાણ લે ઉગારી બની કેમ ઘણી સોંધી પ્યારી મારી ? ૮.

૧૨.

પ્રણયાર્જવ.

દિ.૧.

લગિર જોતી જો તું કાં નીચું નિહાજે ? લેઈ લે તું લટો વિંટળાઈ ભાજે !
રૂઠો સુખચંદ્ર વાદજે છવાયે ! કરે ક્યમ રસિક અકોરથી જવાયે ? ૧.
પૂર્ણ ચંદ્રની રસિલી કળા સારી, સુજ જવન છે એમ ખરે ધારી ;
બની રાગ-મસ્ત સુખ જે રૂપાણું, લોક લાંછન હું મોહલયું ભાણું ! ૨.
તજ સુખદ સૌમ્ય ને સગુણ થોકો, ભલે અંદ્રનાં કલકે જીવે લોકો ;
મને એક, અરે ! એક, ગુણ લાગે, સુખદ વાર જુકું પ્રેમમાં અથાગે ! ૩.
અરે ! જીવન જીવ અકોરતાણા આજે, રૂઠા વદન અંદ્ર સુખદ શીતળ થાજે ;
સદા પૂર્ણ કળા રહે રસિક તારી ! પ્રેમ સુખ મને એજ આશ ધારી ! ૪.
કાં તું અસ્ત સુખ અંદ્રનો કરે છે ? કાં તું મૌન જુકું વાલી કે'વરે છે ?
કાં ન કે' તું હસી શોક સુજ ટાજે ? લગિર જોતી જો તું કાં નીચું નીહાજે ? ૫.

૧૩.

પ્રણય-કોપ-ક્ષાંતિ.

દિ.૩.

અરે, હાય ! રડી કેમ જીવ બાજે ? કે'ની કાં સલુણી નેન નીચાં ટાજે ?
વદન કેમળ વાલી કાં રૂકું વિલાયે ? હરણી રાંકે લગિર ઝાંખ જીવ જાજે ! ૧.
જય શા પ્રવાહ આંસુતાણા તારા ! રૂઠા ગાલ અતિ લાલ ચુમનારા !
ફરક ફરક અંધર વાલી તુજ થાયો હરણી રાંકે લગિર ઝાંખ જીવ જાજો ! ૨.
રે'ની રે'ની પ્રાણ ! શા તું મૂકે ઉંઠાં, બળું હાય ! સુણીને નિશ્વાસ લુંઠા !
અરે, જા ! શું એમ મધુર ! તું હીંઝાયો ? હરણી રાંકે લગિર ઝાંખ જીવ જાજો ! ૩.

જેની ગાત્ર ઘણાં શિતળ બન્યાં તારાં ! રડી લાલ બને નેન મને પ્યારાં !
 અરે, હાય ! બહાલી ! શું તું ધ્રુજી જાશે ? હરણી રાંક લગિર ઝાંખ જીવ જાશે ૪.
 આવે અટકે ગળામાંથી શબ્દ લાખો, મુખે ખોલ ખોલી નહિ શકતી આખો !!
 કેવી દીન પ્રેમમાં પચી જાણાયે ! હરણી રાંક લગિર ઝાંખ જીવ જાશે. ૫.
 ચહે ચિત્ત રૂડી સોડમાં લપાઉં, શરમથી ન ભેટું પાસ છતાં આ હું !
 નજર આગળે તું બળે વિરહ-લાહે હરણી રાંક લગિર ઝાંખ જીવ જાશે. ૬.
 મધુર મોહ ભર્યું રૂપ રૂકું લાવે ! વિખરાઇ લટો પ્યારિ શી સુહાવે !
 શકે રમ્ય રતિ રોય શોક ઘાયે હરણી રાંક લગિર ઝાંખ જીવ જાશે ૭.
 રે'ન કાં તું બહાલી ચુપ ? ખૂબ ચાંપું હૃદયસાથ ધીરે થાતું હુંય કાંપું !
 નહિ દૂર, વસી-હૃદય-પ્રેમ જાળે !! અરે હાય રડી કેમ જીવ બાળે ? !! ૮.

૧૪.

પ્રેયસી-રૂદન-ચિત્ર.

ખમાય.

રડે શું વા'લી રહી, બાળે કાળજ કુમળું—રડે ? !
 કાં તું વા'લી જીવ બાળે, રોધ નીચાં નેન ઢાળે,
 તું બળે મને પ્રજાળે, કેમ શકું જોઈ રહી ? ! રડે ૧.
 વદન કમળ શું વિલાય, ગજબશો રોમાંચ થાય,
 શ્વાસ મુખે ના સમાય, જો તું કેવી ધ્રુજી રહી ? ! રડે ૨.
 શા ઉંડા નિશ્વાસ મુકે, ઉંડા દહાય, અમી સૂકે !
 વિરહ-રાણમાં તું શું કુકે, સલુણી તેં ખમાય ક્યહી ? ! રડે ૩.
 સુંદર મુખ રાંક કરી, હાય ! રડે નેન ભરી,
 ચિત્ત ચકોર ખમે ન જરી, ધિક્ક ! રે શું દૂર રહી ? રડે ૪.

૧૫.

વિરહ-કેકાવળિ.

(સીતાના મહિનાનો રાગ.)

- વસમે ત્રેહ કેરે પૂર, તરંગે હું ચઢ્યો. ૧.
 ને ને તારા વગર હું વહાલિ, કેવો રીખાઉં છું !
 લાગે સઘળી ચિન્ને દુઃખકાર, જતો સૂકાઉં છું. ૨.
 ઉન્હાં આંસુતાણા આ ધોધ, એકાંતે જાય છે !
 મન માને નહિ કંઈ ખાંધ, ઘણું હીજરાય છે. ૩.
 સહુ પાંસળીઓ આ ગાણાય, હુણું દુઃખમાં બહુ,
 જગ ફિઝકું મને તો જાણાય, નીરસ લાગે સહુ. ૪.
 લોક કે છે ગયું છે નૂર, ડાચાં આ મળી ગયાં,
 ખરે સુખ થયું છે દૂર, નયન ખે ડૂબી ગયાં. ૫.
 આ જો દુર્ભજ મારો દેહ, દ્રિષ્ટા શા ગાલ ખે,
 તને વિનવી ત્હાલી કેહ, મારા છે હાલ જે. ૬.
 દુઃખે દાઝયું દામાયું શરીર, ચાલતાં અડવડે,
 દીલ પાણુ નવ ધારી ધીર, શય્યામાં તરડે. ૭.
 વહાલી ! કો શું કરતાં વાત, તને યોલાવાય છે !
 ને ચક્રાર ને તો દિનરાત, બધું ખાવા ધાય છે. ૮.

પદ-૨.

- વહાલી દુઃખે હુએલો આમ, હું તો આમ સુધ ગયા !
 મુખે જપતો તારું નામ, નિંદ્રાવશ ઝટ થયા. ૧.
 નહિ ભેદ્યા મીઠી ! હું લગાર, રસિક તવ મુખડું,
 સુધા-સ્વાદ અપૂર્વ અપાર, લુલાવે દુઃખડું. ૨.
 મ્રાણુ ! મ્રાણુ !! કહીને યોલાવિ, અતિ વ્યાકુળ થઈ.
 મુખ મલકાવતી તું આવી, સમીપ ઉભી રહી. ૩.
 જગી ઝબકી જોઈ આસપાસ, નજર ભરી હું તુને,
 નહિ દેખું મુકું નિઃશ્વાસ, પડે નહિ કેળ મને. ૪.
 પામું પળ પળ દારણુ દુઃખ, અહાં ! કયાં મન રિજે ?
 કયાં હું જોઈ મધર મધ મધ કયાં પ્રાપ્ત થીને ?

- રકું ગોરું તારું વિશાળ, રસીલા અંદર શું;
 મોહું મોહું જોઈને લાન, મળે આનંદ શું ! ૬.
 ક્યાં છે વાંકી વળેલી કમાન, ભરની લામની ?
 ક્યાં છે કે' તું પ્રાણુ સમાન, હસતી કામની ? ૭.
 ક્યાં છે રસિક રૂપાળો રંગ, નયન ખે સીઠડાં ?
 જોમાં થયેલા ત્રિવેણી સંગ કહો કો દીઠડાં ? ૮.
 કોઈ આપે મને નહિ લાળ, મીઠી તુજ મુખની !
 થાય આ જો અકોર ખેહાલ, તજ આ મુખની. ૯.

ચદ-૩.

- કેની ક્યાં સુધી તરફકું આમ ? વેકું દુઃખ ક્યાં લગી ?
 દુઃખમાયો હારી ગયો હામ, જો હું આ રહ્યો ખકી. ૧.
 મારા મનમાં થયો ઉન્માદ, તું તું તું સાંભરે !
 જાણે પાસે હોયે એમ સાદ, કેરું કાં ન મન ધરે ? ૨.
 છઉં એકલો જાણી મુઝાઉં, પીડાઉં છું અંતરે,
 કુસકાં ભરું, ઘરમાં ભરાઉં, રહે નહિ અંતરે. ૩.
 અરે ! ક્યાં રે રસિકડા રાંક, રૂપાળા મુખની
 થાય તલસતાં નેને ઝાખ ? લૂલું પીડ દુઃખની ! ૪.
 મારા રાંક હૃદયના ચોર, મીઠી નેન તાહરે,
 મુજ કાળજડાની કોર, તું તું એક માહરે !! ૫.
 નેહ-ભીની રાતી અણિયાળ, નજરથી હું જીવું,
 અરે થા ! થા વા'લી કૃપાળ ! વિચાગથી ખહુ ખીહું ૬.
 તારી મીઠી સુધામય વાણુ, ખટકતી મનમાં !
 લૂલું એક પળે નહિ પ્રાણુ ! સ્મરું નિશ દિનમાં. ૭.
 તું તું એક હૃદયમાં એક, એક જગમાં ભરી !!
 લૂલે કાણુએ અકોર ન એક, ટકે હૃદયે ધરી ! ૮.

૫૬-૪.

- કે'ની ક્યારે મળીને પ્રાણ વિરહ દુઃખ મેટશું,
ભરી ભુજ રસિક સુન્દર, કે'ની ક્યારે ભેટશું ? ૧.
- કે'ની ક્યારે હસતી આંખ, મોહી મન જોઈ હું ?
લઘ ગોદમાં ક્યારે રાંક, હૃદય દુઃખ જોઈ હું ? ૨.
- રંચ દૂર ન રે' એમ ગાઠ, રસિક હરખાધને
ભીડું હૃદયથી તુજને ખાથ, તજું નહિ ક્યાંધ એ ! ૩.
- કે' શું થાય હીલો મુજ ખંધ, હઠે ભુજ વેલડી,
છે લલાટે લખેલો સંખંધ, ખરે રસ ઘેલડી !! ૪.
- પ્રેમાકર્ષણથીજ વિંટાળ, રહી તુજ ડોકમાં,
ન્યાળે આંખ ન ખીજે ક્યાંહી, હજારો લોકમાં. ૫.
- લાગી લગની તુંથીજ અનુપ, તું તું મારી ઠરી,
જુએ માત્ર રસીલું રૂપ, કાળજડે તું જડી ! ૬.
- તજ મુખ ભર ગુણ ધરી રોષ, રસિક મુખ ચંદ્રમાં,
ભલે લોક આંખતા દોષ, રહું હું આનંદમાં. ૭.
- મળી ધર્મશું મુજને નાર, મીઠી રહું મોહીને,
નિત્ય ખૂશ ચક્રોર રહેનાર, સલુણી જોધને ! ૮.

૧૬.

ચક્રોર પ્રેમ પીડા.

૫૬.

- રટતાં રૂડા નામને, કરતાં ગુણનાં ગાન,
નીર-ધાર નયને વહી ચક્રોર ભૂલ્યું ભાન !—ટેક.
- ભૂલ્યું ભાન ગરીબડું પ્રેમે ઘાયલ દીલ,
દુઃખે ઘાંટો ગગળી ગયો મન રાગે તલ્લીન. લ૦ ૧.
- આંસુ ભરી નિજ આંખમાં, દીન ઉંચેર જોય
નિરખે મુખ ક્યાં અંદરનું અર્થે છવાયું હોય ! ભૂ૦ ૨.
- માળી ઘટા ઝગઝગાળી. શી અપકે આ વીજ !

- રકું ગોર તાર વિશાળ, રસીલો અંદર શું,
 મોહું મોહું જોઈને ભાન, મળે આનંદ શું ! ૬.
 ક્યાં છે વાંકી વળેલી કમાન, ભમરની ભામની ?
 ક્યાં છે કે' તું પ્રાણ સમાન, હસતી કામની ? ૭.
 ક્યાં છે રસિક રૂપાળો રંગ, નયન ખે મીઠાં ?
 જોમાં થયેલો ત્રિવેણી સંગ કહો કો દીઠાં ? ૮.
 કોઈ આપે મને નહિ ભાળ, મીઠી તુજ સુખની !
 થાય આ જો અકોર ખેહાલ, તણ આ સુખની. ૯.

૫૬-૩.

- કેની ક્યાં સુધી તરરકું આમ ? વેકું દુઃખ ક્યાં લગી ?
 દુઃખમાયો હારી ગયો હામ, જો હું આ રહ્યો બકી. ૧.
 મારા મનમાં થયો ઉન્માદ, તું તું તું સાંભરે !
 જાણે પાસે હોયે એમ સાદ, કરે કાં ન મન ધરે ? ૨.
 છઉં એકલો જાણી મુઝાઉં, પીડાઉં છું અંતરે,
 કુસકાં ભરે, ઘરમાં ભરાઉં, રહે નહિ અંતરે. ૩.
 અરે ! ક્યાં રે રસિકડા રાંક, રૂપાળા સુખની
 થાય તલસતાં નેને આખ ? ભૂલું પીડ દુઃખની ! ૪.
 મારા રાંકે હૃદયના ચોર, મીઠી નેન તાહરે,
 મુજ કાળજડાની કોર, તું તું એક માહરે !! ૫.
 નેહ-ભીની રાતી અણિયાળ, નજરથી હું છવું,
 અરે થા ! થા વા'લી કૃપાળ ! વિચાગથી બહુ બીહું ૬.
 તારી મીઠી સુધામય વાણ, ખટકતી મનમાં !
 ભૂલું એક પળે નહિ પ્રાણ ! સ્મરે નિશ દિનમાં. ૭.
 તું તું એક હૃદયમાં એક, એક જગમાં ભરી !!
 ભૂલે ક્ષણએ અકોર ન એક, ટકે હૃદયે ધરી ! ૮.

૫૬-૪.

- કે'ની ક્યારે મળીને પ્રાણ વિરહ દુઃખ મેટશું,
ભરી ભુજ રસિક સુન્દરણ, કે'ની ક્યારે ભેટશું ? ૧.
- કે'ની ક્યારે હસતી આંખ, મોહી મન જોડી હું ?
લઘ ગોદમાં ક્યારે રાંક, હૃદય દુઃખ જોડી હું ? ૨.
- રંચ દૂર ન રે' એમ ગાઠ, રસિક હરખાધને
ભીડું હૃદયથી તુજને ખાથ, તજું નહિ ક્યાંઈ એ ! ૩.
- કે' શું થાય દીલો સુજ ખંધ, હઠે ભુજ વેલડી,
છે લલાટે લજોલો સંખંધ, ખરે રસ ઘેલડી ! ! ૪.
- પ્રેમાકર્ષણથીજ વિંટાઇ, રહી તુજ ડોકમાં,
ન્યાળે આંખ ન ખીજે ક્યાંહી, હજારો લોકમાં. ૫.
- લાગી લગની તું'થીજ અનુપ, તું' તું' મારી ઠરી,
જુએ માત્ર રસીલું રૂપ, કાળજડે તું' જડી ! ૬.
- તજ સુખ ભર ગુણ ધરી રોષ, રસિક સુખ ચંદ્રમાં,
ભલે લોક આંખંતા દોષ, રહું હું આનંદમાં. ૭.
- મળી ધર્મશું સુજને નાર, મીઠી રહું મોહીને,
નિત્ય ખૂશ અકોર રહેનાર, સલુણી જોઈને ! ૮.

૧૬.

ચક્રોર પ્રેમ પીડા.

૫૬.

- રટતાં રૂડા નામને, કરતાં ગુણનાં ગાન,
નીર-ધાર નયને વહી અકોર ભૂલ્યું ભાન !—ટેક.
- ભૂલ્યું ભાન ગરીબડું પ્રેમે ઘાયલ દીલ,
હું'ખેં ઘાંટો ગગળી ગયો મન રાગે તલ્લીન. ભ૦ ૧
- આંસુ ભરી નિજ આંખમાં, દીન ઉંચેડું જ્વલ
નિરખે સુખ ક્યાં અંદરનું અર્થે છવાયું-હાય ! ભૂ૦ ૨
- માળી ઘરા ઘાઘી ઘાળી. શી અપ્પકે આ વીજ !

મેઘ દુઃખદ શો ગડગડે! દીસે નહિ કાંઈ ચીજ ! લૂં ૩
 પૂર્ણ ભર્યું રસનું રડું, શુભ વદનનું ખિંખ
 આતુર નયને નિહાળવા, છે લિધેલ મેં નીમ ! લૂં ૪
 આતક છો હરખે ઘણું ધરી મેઘનું ધ્યાન
 વૃષા ચક્રોર વિચોગમાં, માને આગ સમાન. લૂં ૫

૧૭.

ચક્રોરાકંઠ.

૫૬.

હતા કે'ની જૂદા જીવશું, દેહ જુદા છતાં;
 પ્રીત રેણુ જડેલા પ્રાણ, અહા શા વિરાજતા ! ૧.
 ડરી ડારવા લોચન ખૂબ, વિરહને પ્રજાળવા !
 કણ કાળજી ધડકતું નિત્ય, શું તુજને નિહાળવા ! ૨.
 જો કે રાત્રિ દિવસ નિજ સાથ, રહેતાં આપડે,
 પણ કાળુના વિરહ શો ભ્રાત! ઉભય હૃદયે પીડે ! ૩.
 એક પહોર તણા શો વિચોગ, દુઃસહ દુઃખ આપતો,
 અકળાવી રડાવી ખૂબ, શું પત્ર લખાવતો !! ૪.
 સાલે સોંસરે પ્રેમનું બાણ, હૃદય ખટકી રહે,
 હાય ! યાદ કરતાં હાલ નયન ધારા વહે ! ૫.
 ક્યારે ક્યારે મળીને મિત્ર ! સમાગમ સુખકું !
 લેધ થાઈ ખરેજ પવિત્ર, ભૂલીશું દુઃખકું ? ૬.
 એમ રેણુ દિવસ ચહે મન, પહેલાં આપડાં,
 હશે એ પણ લખીયા લેખ, રડે એ બાપડાં. ૭.
 મળી ભેટી વદીશું આમ, હસીશું આપડે,
 અહીં બ્યારે મળતાં એય, વદી નહીં મુખ શકે. ૮.
 ખરે ન્યારી ખુબી તુજ પ્રેમ, ગતિ શુભ સોહિની,
 છતનાર જગતને સાચ, અલૌકિક સોહિની !! ૯.

- કુખ ખોલે નહિ પણ નેનં શી વાણી વહી રહ્યાં !
 અરે ! હાથ ! સમાગમ સુખ, ખરે કે' ક્યાં ગયાં ? ૧૦.
- થઈ ન્ને ન્ને હૃદય દગ ખોલી ભિની મુજ આંખડી,
 ન્ને ન્ને સુકી થઈ ગઈ હાલ કવિતા રાંકડી !! ૧૧.
- ગણે મોટા થયા સહુ લોક, -પરંતુ આપણે
 નિર્દોષ ખે ખાળ સમાન પ્રીતિને કારણે, - ૧૨.
- અન્ય જગમાં નથિ એમ ધારી, ઉભયથી રાજશું,
 દૈવ અચળ જગતની પ્રીત, અન્યની છાજશું. ૧૩.
- ન્નેઃ એક બિજની વાટ તલસતાં ક્યાં લગી ! ?
 કે'ની એક બિજને માટ જગંતા ક્યાં લગી. ૧૪.
- મોટા રાજ્યની ખટપટ નાહિ, વ્યવહારની નહિં વ્યથા,
 માત્ર ઘેલી ગાંડીનીજ વાત વિષે મશગુલ થતા !! ૧૫.
- આ આ તારો પ્રેમ ઉઠાવ, કૃતિ બધી તાંહરી,
 ખરે તું તું કારણ ૩૫, પીડા તું માંહરી. ૧૬.
- વદ લોક હૃદય શાં એક જડાયાં મેખ શું,
 ખરે મનમાં ઉપજતો ટેકે, પ્રીતિના છેકે શું !! ૧૭.
- અરે ! એ પણ વહી ગયા દિન હૃદય ધપકે દુઃખે!
 થયું ઢીલું બંધન પડ્યા દૂર, વધુ શું કહું મુખે ? ૧૮.
- ખાન પાન બજો સહુ સુખ, જગત આ બધું બજો,
 વ્યર્થ વૈભવ આ બજી જન્મો, કુળી કવિતા જજો !!! ૧૯.
- હવે ધારી ફકીરી પ્રેમ-મોહિની તજવવી,
 પ્રેમ પ્રેમ જપીને નિત્ય, દિશાઓ ગજવવી ! ૨૦.
- મન લખવાને વધુ આજ, નયન રેલાઈ ગયાં,
 આગ વિરહની અંતર લાલ્ય, વિચારે હવે રહ્યાં !! ૨૧.

૧૮.

પ્રિયતમ વચનાક્ષેપ.

પદ.

જા જા શું છાજે પ્યારી! મુજને રીખાવવું! ?
 મુજને રીખાવવું પ્યારી! મુજને તલસાવવું! ? જા જા૦-૧.
 કાં તું મુજને કારી નેનથી નિહાળે વહાલી ! !
 ઘાયલ કરીને ન ઘટે જા આ તર્ફડાવવું ! જા જા૦-૨.

૧૯.

પ્રીતિ-પશ્ચાત્તાપ ?

પદ. ધનાશ્રી.

પુરો પસ્તાચો હું તો, પડી પ્રેમ પાશ તારે. ૫.
 રસિલિ ! રસિલાં નેન તારાં, ઘેરાં મદ ભરેલ પ્યારાં,
 ચપળ નેન ઘાવથી આ જો ઘવાયો હું તો ! પુરો૦-૧
 મિઠિ અદાની મઝા સ્વાદે, બહુ લોભાઈ ચઢ્યો નાદે,
 જોની આ વિયોગ આગે, ખરે તવાયો હું તો ! પુરો૦-૨
 સુખ અપૂર્વ પ્રેમે જાણી, મુઘ્ધ મને મંસ્તી આણી;
 લીધી આ ફકીરી પ્રેમ, જોની ફસાયો હું તો ! પુરો૦-૩
 મીઠી મુંદર દેહ માંહી, ફુર હ્રદય છાજે નાંહિ
 રક્ષ હું ચક્રાર રાંક, હવે છું મરાયો હું તો ! પુરો૦-૪

૨૦.

પ્રેયસી પ્રાર્થના ગીત.

પદ.

કાં તું વિલોકે હુથી વાંકડું રે સખી ! શે ન વિલસે મુખચંદ ?
 વળી વળી વિનવું વહાલથી, થા તું પૂર્ણ કૃપાળુ મુખચંદ.
 મધુરી માહરી!

દાસ હું કરું છડીં આજ વિનિતિ તાહરી-૧

સોળે કળા સંપૂર્ણ ખીલીને રાજે રસભર સુખ મૃગરાજ !

વેણુ સુધા શુભ બહુ ભરેરે, કરે શાંત અકોર આજ ! મ. દા.-૨.

સહજ કૃપાની કટાક્ષથી તુજ જીવ જગ હસતું જણાય !

હૃદય-સિંધુમાં પ્રેમનાં મીઠીં લોહ ઘણા ઉભરાય ! મ. દા.-૩

દિલગીરી દુઃખની આટ મટી પ્રિય! સુખની ભરતી રેલાય,

સોહમ્ પેઠે સોહિને તુજ, નામ ગર્જન ઘુઘવાય. મ. દા.-૪.

પ્રીત તરંગમાં ઝીલીને, પીને પ્રેમ અમી હું ધરાઈ !

સાયુજ્ય મુક્તિથી એક બનું અહું હૃદય રસિલિ ! ખીન્નું નાંહી.

મ. દા.-૫.

આમ અહું પ્રિય-પ્રાણ ! હું પાણુ, નહુ નિધા નવ થાય.

સુખકર શશિ-કળા ઢાંકતાં ભુંડાં દળ વાદળ ફલાય. ! મ. દા.-૬.

બળો દુઃસહ દુઃખ આપતાં એ કાળી કારમી કરતાં નિશાય,

પલક પલક એથી દુઃખ વધે, અહું જીવ ભલે મુજ જન્ય. મ. દા.-૭.

તેજમાં તેજ મળે જઈને રચમાત્ર વિચોગ ન થાય,

પ્રેમ આનંદમાં મગ્ન બંની જીવ, મુક્તિ થકી હરખાય. મ. દા.-૮.

તોય અકોર હું તાહરું સુખ, અંદ્ર પ્રીતિ ભંડાર

તું તું સુખદા તું તું સહું મુજ, જીવનપ્રાણ આધાર. ! ! મ. દા.-૯.

૨૧.

પ્રેમની સર્વવ્યાપિ.

૫૬.

જેયું જગત તપાસી તપાસી રે બધે પ્રેમ પ્રકાશે!

રહ્યો એજ અખંડ અવિનાશિરે બધે પ્રેમ પ્રકાશે!—

ટક.

શુરવીર ધીર રાણમાં ચડેરે ધરિ કર શુભ સમશેર,

તુચ્છ ગણે સુખ સૃષ્ટિનાં સહુ, કીર્તિના પ્રેમની લેર રે; બધે. ૧.

ચાતક વ્યાકુળ તરશથીરે; તરફડે તજશે શું પ્રાણ,

સમીપ સહિત નીર નવ પિયે, એતો સ્વાતિક-પ્રેમી સુખાણુ રે, બધે. ૨.

ક્યાં આ અમિનિધિ આલસારે, ક્યાં આપચાધિદૂર,
 શુભ પુનેમની રાત્રિએ, એ શો હરખી ધૂમે રસપૂર રો બધે. ૩.
 ભાનુ-તાપે ખીલે પ્રેમથીરે, રસિક કમળ શુભ પેર,
 ચંદ્ર-વદન ન નિહાળવાં, પણ કીધું, ધારી મન વેર રે બધે. ૪.
 નિરખી નિશાપતિ નાથનરે, મુખ્ય પોયણી હરખાય,
 અરણ ઉદય થાતાંમહીં, ખીડે મુખ સૂરજથી લખ્યા! રે બધે. ૫.
 સઘન વિલોકી આકાશનરે, મુણી ગર્જના ગંભીર
 પ્રીતે કળા કરી નાચતો, શો ટહુકે મોરલો ધીર રો બધે. ૬.
 વેલ રહે જેમ વૃક્ષશું તેમ, સ્વામીસંગે સોહાય,
 ભોગ તણ લઈ ભોગ જંગલમાં, બવા સીત્તા હરખાય રે. બધે. ૭.
 સારસ ભેડી દેશસરીરે રહેતી હરદમ સાથ,
 વેઠ વિચાગ ન એક વિપળના, મરે ઝુરી ઝુરીન સાચ રો! બધે. ૮.
 દ્વિસે તપે રવિ તેજથીરે, પણ ન નિહાળે આપ,
 મોઢે ચકોરું ચંદ્રશું, એ તો તારો પ્રેમ ! પ્રતાપ રે. બધે. ૯

૨૨

ધરડા ખખ ખાવળને વિંટાયલી લાલ ચમેલી.

(હરિગીત.)

મોર ભારે જે લચ્યાને વળિ મુગધિ ભર્યા બધા,
 તે ભેત ભેતાં મન હરંતા, ઇંચ શીતળ આપતા;
 તણ રડા આંખા ઘણેરા, પાસ ઊગ્યા તેમરે.
 તું ખાવળે વિંટળાઈ ક્યાંથી, વેલ રસિલી ! કે' મને ? ૧.
 ગમ્યું તુજને શું નહિ જે ગાન મીઠું મધુકેરો
 કરતા ઘણા આનંદથી, યા શું ગમ્યા નહિ આ ઝરો;
 શો નિર્મળો, મીઠો ઘણેરો, પળપળે ખોલાવતો,
 હે વહાલિ રૂડી વેલડી ! કે'તી મને તો ભાવતો ! ૨.
 રૂડો આવો જે ઝરો, નિત ચરણમાં જેના રમે,

તે આમ્ર-તર મીઠું મધુરી, કેમ તુજને ના ગમે ?
 વળી સ્નેહથી જો તે તને, નિજ કર કરી લાંબા બહુ,
 ઈચ્છા ધરે છે ભેટવા, એને લલસતો ના સહુ; ૩.

જો જો રસીલી વેલડી ! આ આમ્યજનનુ જોડહું,
 જે છાયમાં બેઠેલ હોતે, પ્રેમવાણું અમોલહું;
 કુળવધૂના લલિત લટકાને બહુજ લંબવતી,
 આ શ્યામ રંગી સુંદરી નિજ નાથ સાથે લાડતી ૪.

કહે શું તને એમ લાડવું, આ આમ્ર સાથે ના ગમ્યું ?
 કાં દેહ અરપી બાવળે, શું કંટકે મનહું રમ્યું ?
 તારા સમી અલ્લી રમ્ય વેલી બાવળે દીપે નહિ !
 તું તુંજ આંબા સારૂ સરજી ઘેલિ ! રસ ઝીલે નહિ ૫.

કિંવા તને શું ના ગમી કે, રસિલિ કોયલ રૂડલી,
 જે ગાય પંચમ સૂરથી ? અથવા અદેખઈ ઊંડલી;
 સાપત્નિલાવે આવી જો સંગ આનો ના કર્યો,
 કે કોની કોમળ વેલડી હું જાણુવા ઉત્સુક ખરો; ૬.

તું તો ખરે હજી બાળવેલી, સમજ કાચી તું મહી,
 કાંકે તણ આ રૂંડી રચના, બાવળે બાઝી જઈ;
 ગુંદર, ગંધથકી ભર્યો આ દેહ કયમ તુજને ગમ્યો,
 કાંઈ છાય નહિ, નહિ પુષ્પ રૂડાં, વક્ર શો વયથી નમ્યો; ૭.

શકે અષ્ટાવક્ર બીજો, જ્ઞાનહિન સહુ લેખવે,
 નહિ કો કદાપિ એહના, ગુણ આમને જરીએ કવે;
 મિત્ર કઠિયારા ઘણા એના જગત્ વિદિત છે,
 ને શું તું ગાંડી વેલડી ! આ બાવળે મુદિત છે ? ૮.

શું પુષ્પવેરી મુજને તું “આંસુ પાંડું” દાખતી,
 કંપે ઘણી બાવળ થકી, એ કંપિને બતલાવતી;
 રે ! હાય ! કે શં માળીએ રોપી અખળે આડિં મને

માળી મરો અયિવેલ તારો ! બજો બાવળ રૂખડું !
 જોણે કુબાવ્યું સઘળું તારું, ભાવિ કેરું સુખડું !
 તારી દશા જોઈ રાંકડી, હે બાળકી ! મુંઝાઝી છું,
 ન અશ્રુ ઢાળું કારમાં જો તુજ દુઃખે દુભાઉં હું;

૧૦.

૨૩

પૂર્વ સ્મરણુ પ્રશ્ન.

(લંગડી-લાવણી.)

તને સાંભરે કે'શું રસિલી, મઝા માણી આ સ્થળમાં ?
 શું તુંને સાંભરે ? ધુમેલી લાડઘેલી તું આ સ્થળમાં, શું તુંને,
 એક દિન ફરતાં'તાં બંને અહિં બાઝી બાઝાને યેલડીએ
 જેમ વૃક્ષ વિઠાયું, હોય સુકોમળ વેલડીએ, (જેમ વૃક્ષ.)
 તેમ વળગી દિલદાર મને તું, મધુર વાત કાંઈ કરતી હતી,
 શું તને સાંભરે ? જાણેં અમિ કાનમાં ભરતી હતી. શું તુંને ૦-૧.
 કોણ જાણેં શું થયું તુંજને, તું કાણ માંહી રિસાઈ ગઈ
 હું કાંઈ ન જાણું, તું તજ સાથે ઝટ ચાલી ગઈ (હું કાંઈ),
 નરમ ઘાસપર જતાં લેંકતી, તને જોઈ મુજ મન લહે,
 શું તુંને સાંભરે ? શું તું નહિ પણ મુજ સુખ પળે. શું તુંને ૦-૨.
 ગઈ નાળાની પાસે ઝડપથી જેના નિર્મળ હૃદય વિષે,
 શુભ ઝાડ ચિતર્યાં, રૂઝમંદ ડોલતાં દિસે (શુભ ઝાડ)
 નિર્મળ પાણી સ્વચ્છ જણાયે, કુદરત શી ત્યાં હસી રહી !
 શું તુંને સાંભરે ? મનડે મુજ દિલગીરી છાઈ રહી ? શું તુંને ૦-૩.
 લીલાછમ કીનારા બંને જડયાં નંગ શું યેમૂલાં !
 વળિ તરુ ખીલ્યાં જ્યાં, નિજ ફૂલ ભારથી લચી રહ્યાં. (વળિ તરુ)
 ધીરે ધીરે વે'તું વે'ણિયું, તને મનાવ્યા કાજ ખરે,
 શું તને સાંભરે ? દીન મધુર વાણીએ ગાન કરે ? શું તુંને ૦-૪.
 તે પાણ શાક્ય. ૨. પાણ શાક્યો. ગીત તથા પિ. શાક્યી નરિ

મુજ મનની વેદનાની—વધિ રસિલી, રહી બાકી નહિ,
(મુજ મનની)

ગઈ કુંજમાં, હું પણ આવ્યો, તારી આંખડી રાતી થઈ
શું તને સાંભરે ? તેં માર્યાં ફૂલ લળતી જઈ ? શું તું ને ૦-૫.

કુળાં બાપડાં ફૂલ મધુરાં, શી તેમની ગુંજસ ખરે !

પણ તુજ ગુસ્સાએ, જેમ તીર હોય તેમ પીડ કરે, (પણ તુજ)
તજ્યું માન નહિ કાંઈ કરતાં, અધિક અધિક વાધ્યું વળતી !

શું તને સાંભરે ? મારી સ્થિતિ વ્હાલિ તેં પળની ? શું તું ને ૦-૬.

ખરે વખત પણ આજ હતો, તે સમય અને સ્થળ તેનાં તે !

પણ ફરક કેટલો ? અપી રસિલી ? આજ આર કાંઈ લાગે છે !

(પણ ફરક)

રખે રિસાચો ! થયે બાપડો ! આવ કાનમાં વાત કહું !!!

કાં ? હસે શું કરવા ? મધુરી તુજ ગુસ્સાએ બિહું. શું તું ને ૦-૭.

(કાં ? હસે શું કરવા ?)

૨૪.

પ્રેયસી ચંદ્ર દર્શન.

હરીગીત.

જે જે મધુરી રૂડી રચના પૂર્વમાં દીપી રહી

શોભા સલુણી સાંજની જે આજ જાય નહિ કહી !

તારા વિશાળ કપાળ કેરા ચાંદલા સમ રાતડો

આ જે સલુણી ચંદ્ર ઉગ્યો રૂડો મનહર રંગના !

૧.

ભાલ ચંદ્ર સમાન અર્ધો છે છવાયો વાદળે

દીપે શું રજની સાથ ઝાઝો મીઠડો અભિમય ખરે !

રૂપેરી અસ્તરવાળી ન્હાની કાળી જાંબુડી વાદળી—

કેરી રજધ આઠી જાણે વ્હાલિ તું સામી ઉભી !

૨.

તારી પહે એ નિજ અમત હૃદયમાંડી રેહીને

મુજને કરે મદમસ્ત મીઠી ! દુઃખ સારાં ફૂડીને.

વાંકી તથાપિ મીઠી નજરે મુજ ભણી ન્યાળી રહી !!

જે જે લગિર એની રજાઈ મુખપરે ઢાંકે વળી !

૩.

અર્ધું છવાયું બિચ્ચ એતું તદ્દપિ શું ઝળકી રહ્યું !

જાણે શું તારૂં વહાલ વહાલિ ! નેનમાં આવી રહ્યું !

અથવા શું એકાંતે વસતા સત્પુરૂષના સદ્ગુણો

આ જગત્ જાણે એમ ઝળકે, આંદ્ર રૂપેરી રડો !

૪.

ક્ષણમાં છુપાયે, ઘોર કાળે વાદળે, આ બાપડો,

તદ્દપિ જાણાયે રમ્ય રડો, મધુર મોહ-ભર્યો ઘણો !!

એ યાદ આણે મુજ હૃદયે, તારી છબી મોહિની-ભરી

કાં હર્ષ કે કાં રોષમાં, સઘળે સમે મીઠી ખરી !!

૫.

રજની-પતિ અભિના ભર્યો, પાણ મદ-ભર્યો હું ભાળું છું !

મારે મને ઉન્માદ પ્રેરે, મસ્ત મીઠી થાઉં હું !

સઘળીજ સુંદરતા મને મસ્તી-ભરી ગમતી ઘણી,-

હા, હા અલ્યા આ આંદલા ! એ તારી કૃતિ જાણી ખરી !

૬.

તુજ સાથ મારી આશ ઊગી, હર્ષ પ્રેમ વધ્યા ઘણા,

ને હૃદય-સિંધુ માંહિ તેના, લોઢ ઝાઝા ચાલિયા !

હાવે તું કરને માગ્યું મારું, રાખ ભરતી સતત ત્યાં,

થાવા ન દે તું આટ જરિયે, વાંચું હું આ આંદલા !!

૭.

૨૫.

પૂર્વ વિલાસ સ્મરણ.

દિંડી.

૩૬. મનહર પ્રભાત સમય આંહી નાંખી આપણે જે પ્રેમથી ગળે બાંધી
જેતાં પૂર્વ માંહિ સૂર્ય બિંબ રાતું દૂર ક્ષિતિજમાંહિ ઊગતું જાણાતું—૧.

લીલાં ખેતરોને સોને રસી દેતું, વાત અન્ય જગતની સહસ્ર કેતું,—
પેલી ઢાળવાળી ટેકરીઆ સારી રંગી દેતું નિજ ફિરણને પ્રસારી—૨.

નિજ તેજના પ્રવાહને ચલાવી, સકળ જગત અદ્રહસ્યમય બનાવી,
 ધીરે થાંભીને ક્ષિતિજપરે જો તું. જોઈ કે'ના વહાલિ મુજ મન શું મો'તું—૩.
 કરતાં પંખી મધુર ફિલફિલાટ ભારે, પુષ્પ છોડ નમ્યાં ફૂલ તણે ભારે;
 કે'ની વાત કાંઈ મીઠી! તું ધીરેથી. બનતો મસ્ત પાન; કર્ણથી કર્યેથી.—૪.
 હૃદયમાંહિ શુભ પ્રીતિ ઊભરાતી, મને સ્વર્ગ સમી ભૂમિ આ જણાતી.
 કાં ન એમ મને કે'ની વહાલિ ખાસે મીઠી મોહિની તું માહરીજ પાસે—૫.
 ન્યહાં વહાલિ ત્યહાં હું રહું રસખસ, તુંહિ જીવન, તુંહિ માહર સરવસ્વ;
 તને વિનવી મેં મધુર ગાન કાજે અહા! મસ્ત ગાન યાદ હજી આજે—૬.
 તને સ્મરણ પ્યારી! કે' શું બધું આવે? મને તો હૃદમાં હૃષ્ણ ઊપજાવે.
 અહહ! એવા અનેક રમ્ય રંગ, હોય પ્રેયસી! પ્રભાનો રસતરંગ!—૭.
 તો છૌં દુષ્ટ દાદુરનો થયેલ સંગ! ભજની અંદ્ર ચિત્તમાં ધરી ઉમંગ.
 (તથાપિ) છતાં અંદ્ર ફિરણ શીતળ સુખકારી—કહે કેમ તું મિચ્યાયે દુઃખધારી? ૮.

૨૬.

પ્રવત્સ્યત્પ્રિયતમનું પ્રેયસીને આશ્વાસન.

દિડી.

રહેશેજ મુસંચોગ એમ ધારી, જાણું જાણું કેમ કે' ન મીઠી! મારી?
 કરે કેમ નીચું વહાલો! તું વદન, રહે દિવસ રાત્ર પ્રાણ! તું પ્રસન્ન ૧
 મરે હાય! દેખી મુખને ઉદાસ, ચહું નિત્ય રહું પ્રાણ! તારી પાસ;
 રડે હાય પ્યારિ! હૃદય કાપી નાંખે, તને દેખિ દુઃખિત આમ મન ન સાંખે ૨
 કે' ન કેમ કાંઈ પ્યારિ! ઉંચું ભાળી? ભરે શ્વાસ કેમ, આમ નેન ઢાળી?
 રોઈ રાત્રી કેમ આંખડી કરે? રખે વહાલિ! હૃદય કાટી તું મરે રે? ૩
 પ્રતિ દિન મુજ ચિત્તનું પવિત્ર, પ્રેરે પત્ર વિષે હું પ્યારિ ચિત્ર;
 છિયે પાસ ઉભય એમ મન થાશે, આવી પાસ મુજ વિરહ દુઃખ ગાશે ૪
 હરે! નાથ! દુઃખી એમ તું ભણીશ, ખરે તુંય દુઃખ તાર ના ગણીશ!
 રૂડી પ્રેમ-મૂર્તિ મારી તારી એય, સ્વપ્ન માંહી જોવી શું પછી કેય; ૫
 કદી દુઃખ દેવી દર્શન ન આપે, કહે કોણ હૃદય-મર્તિ તારિ કાપે?

રહે આમ દીલદાર ! લોહી ખાળે, દુઃખ મુજ શુંચ વહાલિ ! આણે ખ્યાલે ? ૬
 તારી રક્ત આંખ શોક થકી ભારે, કરે શીદ લાલ રોધન વધારે ?
 ફીચે છેજ તેવી આંખડી રૂપાળી, અહા ! સુખદ કેવી નેન કીકી કાળી ! ૮
 મલા અધિક માહી ક્યાં થકી સમાશે ? કરો ખંચ રૂદન પ્રાણ ! ઠીક થાશે.
 અરે ! હુજ આવી ગોદમાં પડીશ, વિરહદુઃખ મુજ તુજ કને રડીશ ; ૯
 ભેદશિ યાર ! ફરી સુખ થકી રડતી, અને ભેટી નાથ પ્રેમથી પડતી !
 જાઉં જાઉં પ્રાણ ! હું કંઈ પ્રાણામ, અતિ મિષ્ટ દુઃખ છે જવાનું કામ ;
 વહું હું સહસ્રવાર જાઉં જાઉં, રંચ પ્રાણ ! તું થકી ન દૂર થાઉં. ૧૦
 હવે મુખ રહ્યું ચૂપ, મન વદે છે, જોળી શૂલ શબ્દને વળી તને છે.
 હવે જાઉં એમ આલે ના શકું હું ! કંઈ પ્રીતથી પ્રાણામ એ ખકું હું. ૧૧

* કેસરી વિભ્રમમાંનાં અવશિષ્ટ.

૮.

અધરામૃત પ્રિપાસા.

(બુલબુલને રાગે.)

મધર ચહું પ્રાણ ! તારે રે ! ખરે તું જીવિત માફ રે અધર ચહું
 માકુળ વ્યાકુળ શું થયો ! દીલથી ચેન પડે ન.
 ઝંખુ પ્રિય તુજ મુખકું ખરે દિનને રેન.
 ખરે દિન રેન ઝંખું હું. શકે તે અંદ્ર બીજે શું !
 અમી વૃષ્ટિ સિવાયેનું—કદી નહિ હોય માનું હું ! અધર ચહું
 તૃપિત થયો હું બંદિન, તુંહિ ખ્યારિ ! આધાર.
 પાન દિયે નહિ જો ખરે—જીવું નહિ તળભાર !
 છુટે મુજ પ્રાણ જો આજે, લગીરે ચિત્ત નહિ દાઝે.
 દયા કરો દાન એ છાજે !—સ્મરણનું શુભ ધારે રે. અધર ચહું

* કેસરી વિભ્રમનો ભાગ છપાઇ જતી વખતે આ કાવ્યો હાથ નહિ આવવાથી તે મળી આવતાં તેજ અનુક્રમ ચાલુ રાખી અહિં આપ્યાં છે.

અકવો મુખ પ્હોળું કરે-ધરે અભ્રતું ધ્યાન,
 વ્યાકુળ ચિત્તે બહુ થયો-દીલ તજ્યાર્યો હું ભાન.
 તજ્યું સહુ ભાન જો પ્યારી ! તૃષા લાંગીછહા ! કારી.
 દિધું ઘટે પાન હો પ્યારી !-ગઃઉં ખરે તુંજ બલિહારી. અધર અહું
 અધર અહું તુજ ચિત્તથી, અન્ય ન દિલ આધાર !
 રે'મ કરે નહિ વ્હાલડી, દૈન પર જો આ વાર-
 કરે નહીં રે'મ આવારે, પડ્યો પગે દાસ ન ઉગારે !
 નહીં કાંઈ દુઃખ વિચારે ! અહું તો શું પ્રાણ તું ધારે !
 અધર અહું પ્રાણ ! તારે રે

૯.

પ્રેમસી પ્રણયાર્જવ.

(બુલબુલને રાગે)

હતી વ્હાલી ! તું પ્રેમાળી-ઘણે કાળે તું ન્યા'ળી
 ઉભી થાયેછ રોમાળી, સ્મરણ નહીં કેમ રે' મુજને ? † ૧
 ધારીધારી ન્યા'ળતાં, પલટાયેલિ જણાય !
 ધારી દીલ દાઝે ખરે, તાપ થકી ગભરાય-
 હૃદય તો આમ ગભરાયે, દયાળી થા, શું દુર જાએ ! !
 વિસારે આમ શું ! જનન-ઉડાડે ધાર ! શું વાએ ? હતી વ્હાલી ૦ ૨
 વાયે તું ઊડાડતી પ્રેમ-લુપ્ત આ પ્રાણ,
 કહે ધારણ કેમ રાખશે-ટકશે કેમ અન્નાણ ?
 અન્નાણ્યો દુઃખથી જો છે, સંભારે વ્હાલ તુજ, તેતે !
 બન્યો મૈંદુ તુંજ નાદે છે, ના ના નવ ખીલે દરકારે ! હતી વ્હાલી ૦ ૩
 નથી કાંઈ દરકાર રે, તુજ જીવનની દોર-
 લૂંટ્યો મુજને દશ દીશે તુંહિ ખરે મુજ ચોર-

† મુકેલા રાગના નામમાં માત્ર ટેકની કડીમાંજ ફેર કરવાની છૂટ લીધી છે,

અરે મુજ ચાર તો તું છે ! અંદરે હીલ પ્રોચું છે !
 દષ્ટિ શુભ મુખ ઠગાયું છે—બીજું તોણે શું જાયું છે ? હતી વહલી૦ ૪
 જોઈ તું કળિ આ જાઈની, શ્વેત હૃદય ઉલ્લાસ !
 પળપળ મુખથી રાચતું—પ્રેમ અંદરના ભાસ !
 લલાટે ભાસતો થાતો, શશી તેથીજ લજવાતો !
 ઉલ્લાસી હું ચિતે થાતો—જુએ પ્રેમે ન ! શું આ તો. હતી વહલી૦ ૫
 એમ પૂર્ણ ચક્ષુ વડે જો તું કળિ નહીં રહાય,—
 શું મીન, જળવિણુ રે' ખરે ? નહિ પ્રાણુ રે'વાય !
 રે'વાય કેમ પ્રાણુ આ—દરદિ દુઃખ શું તું જાણુ ના ?
 કે'ત્યારે કેમ માણુના ? અમુલ્ય આ કાળ ? જોજાતો. હતી વહલી૦ ૬
 માટે પ્યારી રીસને, છાંડ, મુખદ વેચાર
 માંડીને, આ જીવને—હીલ આપને પ્યાર !
 અરે ! મુખ આપ, જો જાશે—જોખન તો તુંજ પસ્તાશે.
 રી આંખે ન, માટે તું પ્રિતમને ભેટ ઉલ્લાસે ! હતી વહલી૦ ૭

૧૦.

પ્રાણુત્યક્ત સ્વદેશભક્ત અને તેની વિધવા.

૫૬.

દૂરે પડી એ બાપડી, ક્યાં છે એના હૈયાનો હાર ? એના હૈયાનો હાર ?—(૨)
 પ્રેમે ખાધી જીભ રાંકડી ! રડે બિચારી અહીં એકલી ! ૧
 સહ મુકે આકાશ નિઃવાસ ! મુકે આકાશ નિઃવાસ !—
 રતિ તે લક્ષે લેતી નથી—જોઈ તેને નિવારે મુખ સાધવી,
 હવે પ્રેમી થાઓ નિરાશ—પ્રીતિ નથી ખીજી બાંધવી. ૨
 મનકું સ્મશાને એ જઈ વસ્યું ! કાંકે ગયો પ્રિતમ હૃદયે—ગયો પ્રિતમ હૃદયેશ !
 ગયો પ્રિતમ હૃદયેશ ! ચિતકું મિજનમાંહથી ખસ્યું. ૩
 વહલાં સ્વદેશનાં ગીતડાં, ગાય મધુર સાદથી તે,
 જીવતાં રમણને તે મીઠડાં—ગાય મધુર સાદથી તે—

ધારે શું સ્વરથી, ઉલ્લાસતાં, કે હૃદ તેનું પામેછે નાશ,
 તેનું પામેછે નાશ-અરેરે ! તેનું પામે છે નાશ-ચુરેચુરા થઇ રૂટતાં ! ૪
 પ્રેમાર્થે જીવગી જે માણતો, દીધો સ્વ દેહ દેશને કાજ !
 દીધો દેહ સ્વદેશને કાજ ! જીવનાં જે બંધન એ બાણતો. ૫
 રડતા પાછળ સૌ સ્વદેશીઓ, કેમ અશ્રુ થાંભે ? ખરેજ !
 કેમ અશ્રુ થાંભે ખરેજ ? (૨) નહિ મિથ્યા એ ઉપદેશીઓ. ૬
 ધન તન દિધાં શું માત્ર બહાલીએ ?
 દીધું મન પ્રેમી વિશેષ ! પુઠે ત્વરાએ ચાલી એ ! !- ૭
 મુદ્દિન કાળે જેથી વાધશે, સૂર્ય કિરણ પડતાં દેખાય-
 કિરણ પડતાં દેખાય ! રસીલી ! નિશ્ચે સમાધિ ત્યાં બાંધજે. ૮
 અચળ નિદ્રા તેની આ હવે, ઝળજે કિરણ પશ્ચિમનાં જ્યાંય,
 ઝળજે કિરણ પશ્ચિમનાં જ્યાંય હો દુઃખિણી ! બ્લાનિ સ્વદેશની હા ! દાખવે. ૯

૧૧.

પ્રેયસી ધ્યાન.

દિંડી.

લહુ દિન નિશ ધ્યાન ગાઠ તાર-ઠરે ચિત્ત નહીં અન્ય વિષે માર.
 કહે શ્રમ કરીને હું તુને વિસાર ? નહીં-નહીં કરું હું એમ. મૃત્યુ સાર ! ૧
 સદા સ્નેહ હર્ષે મન મુજ બરેલું, રહે બહાલિ ! અદ્રમુખીશું ઠરેલું !
 નહીં નિંદા લોકથી જરા ડગેલું, પ્રેમ પાશ સંખળ ! બંદીને બનેલું. ૨
 શું વખાણું તારી આંખ હે રસાળી ! ચકચકિત રક્ત પ્રેમ પૂર્ણ બાળી ;
 સુષ્ટિમાં હૃદ તેનું પુરૂષનાં પ્રજાળી, રક્ષ રક્ષ મુને હે કૃપાળ બાળી ! ૩
 શરણ આવિઓ શું બંદી ના ઉગારે ? ચડે હાય ! હવે પ્યારિ ! તું ન બહારે ?
 બળીષ્ઠ જન તણા જે નિયમ તું વિચારે, નહીં પ્રાણતજનને કૂર થઈ તું મારે. ૪
 બુકુટિ ઘટ્ટ શ્યામ અબ્રને લખવે, જેકે નાદહીન જગત જસ ગજવે ;
 રામબાણ વક્ર, નહિ તેં તુલ્ય આવે, અરે ! સુંદર તવ ભ્રમર અધિક કાવે. ૫
 યદ્યપિ કાળી ભ્રમર-દંબ હશે તેવો ? ગમે તેમ ! હશે મને તો મધુર મેવા

લાગે, મારે તે સદા પ્રહાર સે'વો, ભલે હોય મરણ-છોડી કેમ દેવો ? ૬
 વિરહ દુઃખ ને હશે હમેશ સે'વું, હશે દૂર પ્રાણ પ્રિયથકી રે'વું,-
 તદપિ ભક્તિ પ્રેમ સ્મરણ છોડી દેવું ? નહીં ! નહીં થશે આ જીવથકી એવું. ૭
 પડે પ્રેમ રૂપી હિમ એમ માનું-છેવટ ઊગશે ખસૂસ સુખ ભાનું
 થઈ તુષ્ટ પ્રેમી હૃદય તારૂં દાનું, એ જગાડશે ઉમંગ પ્રેમ ગાણું. ૮
 મારે ભક્તિ રહે પ્યારિ ચરણ માંહે અન્ય વસ્તુ ચિત્ત સ્વપ્નમાં ન ચાહે !
 પ્રેમ રેલમાં મુખે તે સતત વાહે, તુંહિ સત્ય, તુંહિ પ્રિય હે ! મુજ સહાયે !! ૯

श्री

शंकर-पुराण.

લાગે, મારે તે સદા પ્રહાર સે'વો, ભલે હોય મરણ-છોડી કેમ દેવો ? ૬
 વિરહ દુઃખ ને હશે હમેશ સે'વું, હશે દૂર પ્રાણ પ્રિયથકી રે'વું,-
 તદપિ ભક્તિ મેમ સ્મરણ છોડી દેવું ? નહીં ! નહીં થ શે' આ જીવથકી એવું. ૭
 પડે પ્રેમ રૂપી હિંમ એમ માનું-છેવટ ઊગશે ખસૂસ સુખ ભાનું
 થઈ તુષ્ટ પ્રેમી હૃદય તારૂં દાનું, એ જગાડશે ઉમંગ મેમ ગાણું. ૮
 મારે ભક્તિ રહે પ્યારિ ચરણ માંહે અન્ય વસ્તુ ચિત્ત સ્વપ્નમાં ન ચાહે !
 મેમ રેલમાં મુખે તે સતત વાહે, તુંહિ સત્ય, તુંહિ પ્રિય હે ! મુજ સહાયે !! ૯

શ્રી

શૃંગાર-ગુરુ.

શ્રી
શૃંગાર-ગુરુ.

સ્વર્ગસ્થ

બાળમિત્ર માણેકલાલ લવાનીલાલ ત્રિવેદીને
અર્પણ.

હરિગીત છંદ.

૧

તું રત્ન-તિલક શૃંગાર રસથી રસ્યો હે માણિક્ય અમ !
નહિ ઝળહળ્યો મહસ મિત્ર મંડળમાં, -પળ્યો પુર-અમર ક્યમ ?
શું તરંગી કવિ-સંગમાં, રસ રંગમાં, મહસ ઝીલવા ?
લે અમર, કાલિદાસ, આયરન, તિલાંજળિ અર્પું સખા !
પ્રેમાંકિત હરિ.

શ્રી શૃંગાર-ગુરુદય.

અમર-શતકમાંથી.
દિંડી.

બાલ કોણુ ભાગ્યશાળી અલિ તું ભાળે,-
નેહ-ગળી, અળસ-હળી, ખિલતિ કાળે,-
અનિમિષિત, ભાવ અંતર-ગત ઉઘાડી,
શરમ-વિકળ આંખથી ક્ષણુ મિટ માંડી ? ૪†
પહોર પછી, કે મધ્યાન્હ, કે અપરાન્હે ?
પ્રાણુ ! અથવા વળશો ન દિને નમતાં હે ?-
એમ સજળ નેણે વેણુ વદતિ બાળા,
ખાળે વિચરતા બહુ દૂર દેશ બહાલા ! ! ૯
પ્રાણુય કોપે, કેમેં જવ એમ કે'તાં,-
તજ સેજ, કંઠણુ-કાળજે, બળે હાં !
એમ સહજ પ્રેમ તોડી, છોડિ માયા,
“શું કરેં નિલજ ચિત વળે જને એવામાં.”* ૧૨
માય પડચે, દૂર કર્યો, તે વટકચથી-
કહ્યે “ધીટ દીઠ”, રોષ-જડ ગચથી,
રમાણુ,-દીર્ઘ શ્વાસ મુકિ, ઉર કર રાખી,

† અહિં આપેલો અનુક્રમ “કાવ્યસંગ્રહ” માંના “અમર-શ્લોકાનુક્રમ છે. આ કાવ્ય ગુરુદયમાંની બધી કૃત્તિઓ નહિ લેતાં આ ગુરુદય રચ્યો છે.

* ખીન્ને પાઠ આમ પણ રાખી શકાય તેમ છે.

“જતે જને નિલજ ચિત વળે કરાંશાં”

“જને. પણ ત્યાં નિલજ ચિત વળે કરાંશાં.”

સખીભાણી, આંસુ-ભરી, દષ્ટિ નાંખી. ૧૭

હશે ! જાણ્યું. ના'વ ! ખસ. કથન નકાર !—

કાં કેં વાંક આપ ન. દૈવ વિમુખ માર !

પામ્યો પ્રેમ એમ ગાઠ જો દશા આ,—

જતાં સહજ અપણ જીવ શા બળાપા ? ૨૭

ઝગઝગાર હાર ઉર ધર્યો, રણકારી,

ધન નિતાંબ કાંચી, ઝાંઝર ઝણકો ભારી,—

જન્ય એમ ઘેલિ ! જોલિ, પિયુ સમીપ,

વાદ્ય સહ, કાં જીવે વ્યાકુળી ? શી ખીક ! ? ૨૮

શાદૂલવિક્રીડિત.

તે બાળા, સુ-કિશોર—માનસ અમે,—તે સ્ત્રી અમે કાયર !

તે ધારે ધન ઉન્નત સ્તન—જીગ, કલેશાર્ત તેથી અમ !

તે ભારે કટિ ભાગથી વ્યથિત, ના શક્તિ અમારી જવા !

દોષે અન્યવિષેધિ મૂઠ ખનિયા આશ્ચર્યની વાત આ : !! ૩૦

હરિગીત.

પસ્તાનું કીધું કંકણ, પ્રિય સુદૃઢ આંસુ ઝટ ગયું,

ધીરજ રહી ક્ષણ એક ના, ચિંત્યું મને આગળ જવું.

જ્યાં પ્રિયતમે જવું કર્યું નકિ, બધાં સાથે નીસર્યા,—

જવું જદા, જીવ—જન સુદૃઢના સાથ છોડીએજ કાં ? ૩૧

શાદૂલવિક્રીડિત.

સૂતો આ સખિ સૂઈ રે' !—કહિ ગઈ આલી, પછી, ત્યાહરે,

ભાળીએ મુખ મૂળ મેં ઉમળકે મૂક્યું મુખે તેહને;

જાણ્યું ફાગલ મીઝવું દગ તાણું લુચ્ચાનું રોમાંચથી,

તે વેળા ઉચિત ક્રમે મુજ હતી તે લાજ તેણે લિધી. ૩૩

માલિની.

તજ રિસ વર તન્વી ! જો પડ્યો છું હં પાચે,

કઠણ-કાળજનિ ! દુર્જનનિ કથાથી.

ઘટે દેવું દુઃખ ? અથવા શું નિર્ધાર્યું ?

સુખી રહે. કરતું હુંને ચિત-વિચાર્યું. ૪૭

વિરહે વસમો, હઠિલો, કામ ગાત્ર ગાળે,-

અરે ! નિર્દય ગણિ ગણિ રહ્યો દિન કાળે.

તું એ જ્ઞેનિ માન-વ્યાધિ-વિવશ ના'વ !

કુસુમ-કોમલ તો અખળાથી ક્યમ જવાય ? ૪૮

વસંતતિલકા.

પીધું 'તું જે દિનથી કામ તૃષાળ એ મેં,-

તે વલ્લભાનું અધરામૃત હા ! અતીશે,

તે રોજથી મુજ તૃષા ખમણી થઈ હા !

લાવણ્ય છે અતિ તહિ !! શું નવાઈ આમાં ? ૪૯

દિંડી.

હૈયું કાટો ચાહો ? ગાળો ગાત્ર કામ !

અખળ-નેહ ના'વથી ન સખી કામ.

મારે !-માન-ભેર, એ વદિ અકળાઈ,-

(પાણ) નિરખે વેગે મૃગદંડી પિયું-પદ-છાંદ !! ૭૧

શાર્દૂલવિક્રીડિત.

ત-યા સ્થાન મુનું વિલોકિ, ઉઠિ કે' મંચેથી ધોમે ધિમે,

મિથ્યાનિદ્રિત સ્વામિકેરું મુખકું ન્યા'ળી ખડૂ વાર એ,

નીરાંતે કરિ મુખનો, નિરખિ ખડૂ રોમાંચ ગંડસ્થળે,

લાજે નીચું કરતિ વક્ત્ર, હસતો, મુઠ્ઠા મુખી ખડૂ પ્રિયે ! ૭૭

દીઠા ખડૂકાણ-નોણથી ખડૂ ખડૂ, જાણે કરો જ્ઞેનિ એ,

પાછો અંચળ-પાલવે પકડિયો, ભેટયો વિના કારણે,-

તોએ છાંડિ ખડૂ જદા શઠ અહા ! નિર્દે જવાનો થયો,

પ્રાણ-સ્વીકૃતિ પેહલ, વલ્લભ પછી, કાન્તા-જને છોડિયો !!! ૭૮

દિંડી.

મોતિયા-વિકાસિ, મલય-અનિલ દહેરો,
 વાઈ રહી, -થાડ્યો ગ્રીષ્મ મ્હેક-ઘેરો,-
 નહિ-નેહ *ના'વ મેહ જો મેળાવે,
 તું જ ધનંજય ! શું જય ?-જે ધન પાવે. ૮૪
 પાય પડ્યો, નેહ-ભિના પિયુ† ઉવેજ્યો
 કેમ અપળ-હૃદયે ! આકુરો ઘર આવ્યો ?
 રોઈ રોઈ ત્યારે, સુખ હવે પરવારી,
 ભાગવ રોષ-ફળ અસમજ ! પ્રાણુ ધારી. ૮૬

વસંતતિલકા.

ખાળા શરદૂલવ નદી, તટ ખે કપોળ,
 એ શોભિતાં અપળ ખંજન નેણ લોલ,-
 તે ખાંધવા સુચિર સજ્જ લવાં કમાન,
 આંડાળપાશજીગન્તેગજ શુન્ય કાન. ૮૮

દોહરો.

મૃગ-નયનાનો હાર આ સ્તન-મંડળે ભમેજ
 ‡ મુક્તા છતાં ન સ્વસ્થ ! ક્યાં સ્મર-કિંકરો અમેજ ? ૧૦૦

* નહિ-નેહ-જેનામાં નેહ નથી તેવો.

† સ-હૃદય વાચકને “નેહ ભિજ્યો” “પ્રેમ-ભિનો” અથવા “પ્રેમ-ભિજ્યો” પાઠ રૂચશે તો તે પણ ચાલશે.

અનુષ્ટુપ.

‡ અથવા—ખાળા આ હરિણાક્ષીની, લોટતી સ્તન-મંડળે,
 મુક્તા એ સ્વસ્થ નહિ ત્યાં તો સ્મર-સેવક ક્યાં અમે ! ? ૧૦૦

શૃંગાર-તિલક-કાવ્ય.

(કવિ કાલિદાસકૃત.)

મનહરછંદ.

બાહુ બે કમળ-દંડ, મુખ અંબુ-જાત,* અને
 વિલાસે કરેલ લીલા રૂપિયું મુ-વારિ, ન
 અવતાર પ્રસ્તાર † નિતંબ બિંબ, અને નેત્ર
 તરલ માછલું, લીલ પુષ્પ-ચુક્ત વેણિ છે;
 કાન્તા કેરું સ્તન-ચુમ્મ ચક્રવાક કેરું નેકું,
 કર્તાએ સરોવર આ સૃજ્યું રમણીયજે,
 કામ કેરા બાણ થકી થયેલા વિભાવસુધી ‡
 બળેલા જનને શાંત કરવાને કાળ એ.

૧

સવૈયો એકત્રીસો.

આવી રાત્રિ વસન્ત ઋતુની તોપણ ના'વ્યા પ્રાણાધાર!
 આવું ફરિ પ્રાર્થું જન્માલય (તો) અર્પું પ્રાણો હરિ †-મોઝાર.
 કોયલ-બન્ધનતત્પર પારથ, શશાંક-ગ્રાસે તત્પર રાહ,
 કામ-નાશપર શિવાક્ષિપાવક, મમ મન્મથ પ્રિયંતમની માંહ-ર

કાવ્યછંદ.

ઈન્દ્રીવરથી † નેત્ર, નિર્મિયું તે કર્તાએ,
 વારિજાતથી † વક્ર, દન્ત કુન્દથી કાન્તે !
 નૂતન પદલવ અધર, અંગ અમ્પકને વાને!
 કેમ ઘડયું તેહણે હૃદય તારું પાપાણે ?

૩

હરિગીતછંદ.

દષ્ટે પડતાંવાંત એકજ પક્ષિ ખંજન સાર જે
 જળ કમળ-દળ-સ્થિત હોય તે સૌ અંગપર સત્તા ધરે,-

તો તાહરા વદનારવિન્દવિષે રહેલાં શું કરે
આ નયન-ખંજન જોડલાં હું જાણતો નથી (રખરે) ! ૪.

છપયછન્દ.

જે જે કવિચો કવચિત્, દેવચોગેથી કમળે,
ખંજન નભચર એક જુએ તે કવિચો સરવે,
ઘાણું કરીને થાય ખ્યાતિવત્ ભૂ ભોગવતા;
તારા મુખ રૂપ કમળ મધ્ય અક્ષિ ખંજન આ,
જે જે પુરષો નજરે જુએ તે કામ ખાણ-પાશજ વિષે
મુખે હે ! વ્યાકુળ દીસતા હોયે. શું આશ્ચર્ય એ ! ?

ચોપાયાછન્દ.

સત્વર સદન વિષે તું પેસની ખહાર ન ઉભિ રે' કાન્તે !
રોહિણીધવના* ગ્રહણ સમયની વેળા હવાણા થાયે.
તેથી તે રાહુ જોઈ તવ નિર્મળ મુખમા ‡ આંહી,
પૂર્ણશશીને તજ નાંખશે તવ હરિ-મુખ ‡ એ છાઈ.

મધુભૂતાવૃત.

મૃગ-મદન* કેરી સુન્દર પાંખડી-ભંગ નિચય નહિ લિમ
ગલ્લસ્થળ ઉપર, સખિ ! ચન્દન કુચ તટપર નહિ ક્ષિમ,
નયન વિષેની અંજનરેખાથકી ન નેત્રો રિક્ત;

અધરોષ્ટેથી પાણુ નહિ,

નાગર વંદલી દળથી વધેલ રંગ સખલિત લેશ. ‡

રિસાયલી, વા કોમળ ધવ તવ શું ? હરિ-વદને ‡ ! કે'જ

હરે હો શું ? હરિ-વદને કે'જ.

માલિનીવૃત.

ખહુ ખહુ દિવસેરે ! કાન્ત આવ્યાજ તેથી,

જન પદ તણિ વાતે રાત્રિ અર્ધી ગયેલી,

* ચંદ્ર. ‡ શોભા. ‡ હરિ-મુખ, હરિ એટલે ચંદ્ર જેવું મુખ અથવા
વદન એટલે મ્હો. ✱ કંસ્તુરી.

પછિ પ્રણય કળેશે થૈ હું કુહાળ જ્યારે,
અરણવતી દિશા થૈ પૂર્વ, રે શોડ્ય ત્યારે !

કવિત.

સ્તુત્ય સુકીં લાકડીના સો સોં ઝપાટાજ સે'વા,
અતિ ઉત્ર તાપ માંહી પ્રજળવુ સ્તુત્ય-તર;
સારા કાદવ સમૂહ મધ્ય કિલષ્ટ રે'વું શ્રેષ્ઠ,
ઘણા દાહવાળા નિ'માડામાં તપવું સુ-તર;

સુન્દરી પયોધર સમીપ કર-વલ્લી થકી
દોલન-વિલાસ-સુખ લહ્યું તેજ કુંલ-વર;
તેં જ આ મેળવ્યું અહિં તે બધું ન સુખ કાંઈ
દુઃખ ખમ્યા વિના પ્રાપ્ત થાયે સર્વ ખરેખર. ૯

અલ્યા ! કેમ સુખ પાસ આવી, ચૂમે બળ થકી ?
એશરમ ! ક્યાંહુ ગઈ લાજ તાહરી સરવ ?
વાણીના બન્ધન થકી, ધૂર્ત ! શઠ ! સોગનથી,
વસ્ત્રકેરી કોર ઝટપટ ત્યજ ત્યજ. તવ
રાત્રિ સમયની સૂસ્તિ સ્મરણ થયાથી ખિન્ન
થયેલી હું ગાણું, રતિ હશે શી ભ્રમર-મન ?
નિર્માલ્યમાં નાંખી કૂલ-માળના સમૂહ માંહિ
પણું તારી પ્યારી છે તું જ નિકટ કૃણુ-તન. ૧૦

શાદ્દલવિક્રીડિત.

વ્યાપારાર્થ ગચો રડો ઘર-ધણી, પ્રવૃત્તિએ ના શુણી,
હાણું કેંથ-પ્રસૂસુતા* વળિ ગઈ જામાતૃ મહેલે વળી
ખાળા હું ચુવતી નવા ક્યમ રહું મારે ઘરે રાત્રિયે ?
સન્ધ્યા કાળ હવે થયો જલદિ જા હે પાન્થ ! ખીજે ઘરે.

હરિગીતવૃત્ત.

આ રાત્રિ બહુ વરસાદથી તમ-ચુક્ત થઈ ભય-દાયિની,

આ ઘર-ધાણી ઉંઘી ગયો, વિધિ-દુઃખથી, કંકાસથી;
ખાળા હું કામ-ભયથી બહુ બહુ હવાણાં કમ્પતી,
છે ચોરથી હેરાન ગામ હે પથિક-જન ! ઉઠ ઉંઘથી. ૧૨.

આર્યાગીતિવૃત્ત.

વ્યાધિ રૂપ આ ખાળા, ભવાં તેહનાં કમાન રૂપ થાયે,
વળિ શર રૂપ કટાક્ષો, તવ માહુર મન થાયે મૃગ-પ્રાયે. ૧૩

છપચ્છન્દ.

કાં તું વૈદ ઘર જાય ? ભાઈ શાન્તિ શી ત્યાહિ ?
મિત્ર ! તાહરે નથી સર્વ-શિક્ષક ત્રિય ગેહ ?
વાયું જો હોયેજ ઉરજ-ઘટ મર્દનનાથી,
અધરામૃતના થકી શાન્ત પિત થાયે સૌથી.
પ્રિય વિલાસ કૃતિ લીલાતણા કીધેલા અતિ શ્રમ થકી,
જો હોય થયેલ સજેખમે, તો સૌ વિનાશ નકી. ૧૪

ગીતિવૃત્ત,

ખાળા ફરિ દર્શન દે, પંકજ સમ વિસ્તરિત નયન-વતી,
“હાળાહળ પ્રતિકારે હોયે હાળાહળ,” એ છે ઉક્તિ ૧૫.

હરિગીતવૃત્ત.

અન્દર ગયેલી કામ-વસુની જ્વાળા આવળિવતિ ત્રિયે ?
આ મેલય અન્દન ચર્યવાથી વ્યાધિ-તાહરી ક્યમ રહે ?
શુભ ઘટ સમાન ઉરજ તણા સમ્પુટ ઉપર અન્દન તણા
પરિલેપ અન્દન-જવર કરે નહિ શાન્ત વૃદ્ધિ કરે ઘણા ! ૧૬.
જે વૃગની વારાંગનાની નયન શોભા જોધને,
ત્યજ દેશ મૃગ લીલાવતાં સરવે ગયાં છે મોહિને,
તેમના સ્તન દ્વન્દ્વે પરાજિત મત્તગજ-વર દીસતા;
ઘણું કરી પરાભવ સ્થાનવિષયે માનહીન નકિ મૂર્ખતા. ૧૭.

હોહરા.

- કાન્તા કેરા કુચવિષે, અપૂર્વ અગ્નિ જાણાય;
 દૂર ગાત્ર દિગુણાં દહે, હૃદય લગ્ન હિમ થાય. ૧૮.
 હે સુન્દરિ સ્તન-દ્વન્દ્વ તવ, પતિત કેમ દેખાય ?
 શ્વાસ અને ઉચ્છાસથી, પર્વત જડ પડિ જાય. ૧૯.
 પુષ્પોદ્ભવ પુષ્પે સુણ્યો, દષ્ટે દિઠો ન ક્યાંય,
 મુગ્ધે તવ વદનાંબુજે, અંબુજ દય દેખાય. ૨૦
 અયિ સ્મરસાળમંજરી, મન હરી ક્યાં જાય ?
 આકર્ણાયતનયનવતિ, શું અન્ધેરજ હ્યાંય ? ૨૧

ગીતિવૃત્ત.

- પદ્માકારનયનવતિ, કોપ કર્યો તદપિ હું પ્રિયતમ છું;
 દ આલિંગન મુજને, ઉચ્ચ મુખે સુમ્બન આર્જિત હતું. ૨૨

લોર્ડ બાયરનમાંથી.

૧

“Maid of Athens ere we part-
 Give Oh ! give me back my heart.”

&ca. &ca. &ca. LORD BYRON.

પડિયે જુદાં, પડિયે જુદાં, તેનિ ખેલ કાળજ મારું
 અરપ પાછું, અરપ પાછું, સુરત-સુંદરિ ને ધાર્યું !
 અથવા એણે અથવા એણે, હૈયું છોડ્યું મારું પોતે-
 તો તું રાખ, તો તું રાખ તે, -સર્વસ્વ બાકિનું લે !!!
 સાંભળ મારું સાંભળ મારું, કપરું પાણુ, હું જાઉં આધ-
 તુંને ચાહું ! તુંને ચાહું ! તુંહિ પ્રાણુ ! મોણુનાથ !!! ૧
 કેશ પાશ, કેશ પાશ, મુગ્ધ વિગણિત તુજ સોહે-
 તેના સંમ ! તેના સંમ ! -જેથિ અનિલ લહેર મોહે !-

કાળિ ભમર, કાળિ ભમર, પક્ષમ‡ તાણા સમથિ આને !—
 રસિલિ જેહ, રસિલિ જેહ, ગાલ લાલ ચુમી રાને !
 હરિણિ જેવી, હરિણિ જેવી ચકિત દગના સમ સાક્ષાત !
 તુંને ચાહું, તુંને ચાહું, તુંહિ પ્રાણ ! પ્રાણ—નાથ !!! ૨
 જેનો તરસ્યો, જેનો તરસ્યો, તે આં અધરના સમ ખાઉં !
 એ તુજ કટી, એ તુજ કટી, મેખળા વાળિના સમ ખાઉં !
 અર્ધ્યાં કુસુમ, અર્ધ્યાં કુસુમ, તેજ પ્રીતિનાં એધાણ !
 વદતાં સ્પષ્ટ, વદતાં સ્પષ્ટ, જેવું વદી ન શકે વાણ !
 હરખ દુઃખ, હરખ દુઃખ, મેમ જનિતનાં સમ સાર !
 તુંને ચાહું, તુંને ચાહું, તુંહિ પ્રાણ ! પ્રાણાધાર ! ૩
 મુઘ્ધ ખાળા, મુઘ્ધ ખાળા, અહિંથી હું ગયો હઉં જ્યારે—
 તું સંભાર, તું સંભાર, રસિલિ એકલિ હું—ને ત્યારે !
 ઉડી જાઉં, ઉડી જાઉં, જો હું શ્રીપુરી છે જ્યાંહિ—
 હૃદય પ્રાણ, હૃદય પ્રાણ, તદ્દપિ વસે છેજ આંહિ !!!
 શું રે'વાય, શું રે'વાય તુંને મળ્યા વિના ? નાજ.
 તુંને ચાહું, તુંને ચાહું, તુંહિ પ્રાણ ! પ્રાણ—રાજ ! ૪

૨.

“What not receive a foolish flower?
 Nay then indeed I am unblest!
 “On me can thus thy forehead lower?
 And know'st thou not who loves thee best!?!
 શું ન લે મુજ ઘેલું ફૂલ ? ત્યારે નહીં હું ભાયગ હીણ !!! (૨) (૨)
 હોય વાંકું તું—ભવાં હું—સાથ ? ન જાણે કોણ તું—નેહલીન !!! શું

‡ પક્ષમ એટલે પાંપણ.

ઇતિ શ્રી શૃંગારશુચ્ચ સમાપ્ત,

विश्व दर्शन मालिका.

શ્રી

વિશ્વદર્શન માલિકા.

સંસાર-વૈચિત્ર્યગત આર્યમંડળને સ-પ્રેમાશિર્વાદ

ઉ પ હા ર.

“છુમ છુમ છુમ વાગે; તમ પાચે છુમ છુમ”—એ રાગ

ઉજવળ કળ ખીલો, હૃદયકમળ, ઉજવળ,

સદગુણ પરિમળ પ્રસરો વિમળ !!!—ઉજવળ૦

પૂર્ણ કળા એ, આ મંડળ સુહાવો;

પામિ હો ઉદય વિદ્યા—સૂર્ય સખળ !—ઉજવળ૦

સ્વતંત્રતા રસે, સ્વદેશનિ તે,

તન મન ધન રસી, ખરચો, એ પુષ્કળ !—ઉજવળ૦

વિશ્વદર્શન માલિકા.

સંસાર વૈચિત્ર્ય.

ભાવિ-પરિણામ.

૫૬.

ભાવિ નહીં ફિટનાર-કદાપિ, ભાવિ૦

- કોમળ કુંદ જનમ તાણાં કુલડાં ખીલી ખરી પડનાર ! કદાપિ ભાવિ૦-૧.
શીત સુવાસિત મંદ પવન વહી-લહેર લલિત જનનાર ! કદાપિ ભાવિ૦-૨.
ગમન કરે ગગને શશિ સૂરજ છાયા અહુણુ અસનાર ! કદાપિ ભાવિ૦-૩.
ઘાટ હજાર ઘડો ઘટ ભીતર, હોય થવાનું થનાર ! કદાપિ ભાવિ૦-૪.
છો દળવાદળ આગળ આવો, તેજ અગે આતકાર ! કદાપિ ભાવિ૦-૫.
હરિ હરિ ખેદ કરે શું વળશે ? શાંતિ સુખદ સ્વીકાર ! કદાપિ ભાવિ૦-૬.

વિધિ વૈષમ્ય.

ઉપજાતિ મિશ્ર ઇન્દ્રવંશા વૃત્ત.

- અહો ! વિધાત્રીનિ ગતિ વિચિત્ર શી ! એકાંત સંપત્તિ અહે ખમે નશ્રી !!!
ના જુગ્મને દે સુખસ્વાદ પામવા, સ્વતંત્ર, સર્વત્ર, સદા, ન સર્વથા ! ૧.
જ્યાં આ ખિલે ફૂલ, રમે અરી રહે, પરાગ ફેલાય, પ્રભા મિડી વહે,-
સમો સજે ભોગ વિલાસ ખંધુના મેળાપનો !-વાયુ કુંકે વિખેરવા !! ૨.
ભમો વને, કાનન, કુંજ, પર્વતે, નાળાં, નદી, કોતર-તોડે ઉજડે,
પામે પુરો સ્વાદ ક્ષણેક નાહિ જ્યાં-હૃદ અલિ પદ્મતણે પુરાય ત્યાં ! ૩.
સમુદ્ર ગંભીર, તળાવ છાછરાં, નદી રસીલી, અરણ્યાં સહોદરાં,
ચુકી-ચડી, ખિંદુ ખની શું વાદળી, અમી શમી આતક-કંક ? ના ઠળી. ૪.

સુવર્ણરેખા રસથી રસે મહી, સૌ વિશ્વને ચેતન દે રવિ રહી,
 રૂપેરિ શાલે શશિ સર્વ છાય છે,—સૌભાગ્ય એકત્ર શું બેનું થાય છે ! ? ૫.
 છે નેડલું સારસ શું શશી રવી—એ વિશ્વ—ચક્ષુ શું મળે હસી ખિલી ?
 યોગ પ્રસંગે શું વિરાજિ એહ રે' ? સમાન આકાશ—ગતિ, પ્રકાશ લે' ? ૬.
 ક્યાં મિત્ર, ન ચંદ્રકળા ક્યહાં દિસે ? એ પૂર્વ, તો પશ્ચિમ દાર તે ધસે !
 ને એ વિરાજે ઉદ્યાદ્રિ મસ્તકે તે પાય અસ્તાચળનેજ ભાટકે ! ૭
 શશી મહાસાગર—શ્રી હુલાવિરે—પૂર્ણ પ્રકાશે કુમુદ ખિલાવિરે' !
 ત્યારે મહા ઘોર તમા—પ્રસંગથી નિસ્તેજ ત્યાં આથમિ જાય છે રવિ ! ૮
 જ્યાં આ હસાવે રસ—રેલમાં રૂઢ ચકોર નેકું મુઝવે શું બાપડું ?
 પ્રીતિ પ્રસંગે આધિરૂં, શું કોડિલું ? જતાં રહાવે રવિ ચક્ર—નેડલું ! ! ૯

વિપત્તિકંડુક ભરતખંડ.

મધુભૂત વૃત્ત.

અહા ! હશે તાહરે વિષે શી મદન—મોહિની એવી—
 દૂર તાણા જંગલે ભટકતા મધુકર મોહે તેવી ?
 મધુરસિયા તે માત્ર ધીટ નહિં—દ્રેષ—બુદ્ધિ હા ! કેવી ?
 લોભ સ્વાર્થપર બહુધા !
 કૃત્તન, કૃષ્ણાકૃતિ ભ્રમરની તારે વિષે જાણાય !
 અરે ! માહરા ભરતખંડ ભડ ! વિપત્તિકંડુક ! હાય !!
 હરે હો વિપત્તિકંડુક હાય ! ! !-૧.

મિત્ર વિયોગ.†

રાગ સોરઠની ગઝલ.

પ્રાણુ—સ્નેહિ મારા હો પંખિડા ! પ્રેમ બંધ તોડી ઉડે ક્યહાં ? પ્રાણુ
 હજૂ સાંજ ઝાંખી ઝઝૂમિના !—કાળી મીણુ રાત પડી ક્યહાં ?
 દિન ઊજળો ને ઝળહળે ! રાગ—સંચ ચંચ બિડી શું આ ! ? પ્રાણુ-૧

† ૨૧ કીકાલાઈ પ્રભદાસના અકાળ મરણ પ્રસંગે ચુરી આવેલી કવિતા.

હજૂ નેયું, સાંભળ્યું, ભોગવ્યું, સુખ સ્વપ્ન નાહિ પુરું થયું !
 અમીં ઘૂંટડો ભર્યો ના ભર્યો-ખ્યાલો હાય ! અધર હજે શું આ !? પ્રાણ-૨
 આમ માડી તારી આ ટળવજે ! થતી ખાંડી જોડ આ વલવલે !
 પુમડાં શાં બંધુઆં બાહુઆં કકજે ! કો દિલ હિઝરાય આ : !!! પ્રાણ-૩
 જય જય શું તજ આ બધાં-હેત ઘેલડાં તુજ લાડિલાં ?
 કાળ જળ જો આ પસારિ રે' ! બાળ-કાળ શાને ભરે તું આ ? પ્રાણ-૪
 એક હાજે આપણ ડોલતાં ! કંઠે કંઠે મેળવી ખોલતાં !
 વિખરાશે મંડળી તાહરી ! મુજ ખેલડી તુટશે અહા !!! પ્રાણ-૫
 સમશેર જલદ તું આહરી ! સદા કાળ હાલ ધિંગી ખરી !
 રણ-રંગમાં ખેડુ ઝીલતાં ! હવે ધૂમધું હરિ ! એકલા !!! પ્રાણ-૬

એક નિરાધાર બાળિકાનું આકંઠ.

૫૬.

ધારી રીતિ સારી ! ન ખૂરી મેં વિચારી ! (૨)
 તોચે હાચે ! જગત લે દાષ-વૃત્તિ ધારી ! ધારી૦
 માવિતર સ્નેહ, શુદ્ધ મીઠા મેહ-
 શીતળ નિર્મળ છાય એહ પ્રાણ વારિ ! ધારી૦-૧
 કરતીં કલોલ, ઝીલતી હર્ષ છેળ,
 નિર્દોષ નિશ્ચિત બાળ પાંખી ખેરુ ન્યારી ! ધારી૦-૨
 ચિંતા મેઘમાળ, કલેશ વૃષા કાળ,
 સંકટની ગાજવીજ જાણી ના વિકારી. ધારી૦-૩
 મોઘી લાડ ઘેલી, હલેતી રહેલી,
 શમણે ન જાણી કૂડ કાળજે કટારી. ધારી૦-૪
 અઘટિત ખોલ, અચોખ્ખ વાત તોલ,
 ન અસત્ય આચરાણ કો ધાર્યાં દુઃખકારી. ધારી-૫
 દીલ ના દુઃખાવ્યું-કો તન ના તપાવ્યું,
 શમણે એ કીધી કો કૃતિ ન વ્યથાકારી. ધારી-૬

પરંતુ કલ્યાણ, - મેં ગણ્યું સાસ-પાણ,
 સમાન બહાલું અંતરે ઝરતે પ્રેમવારિ. ધારી૦-૭
 તો એ શો ગજબ આ ઘાતકી અજબ ?
 ક્યાં ગયાં મારાં બાદુઆં ? બહાલીડાં ક્યાં વિચારી ? ધારી-૮
 થાય શા કડાકા ? વિજળીના ઝપાટા ?
 હું બિહું બાળા એકલી અટળરાન-ચારી ! ધારી૦-૯
 કોઈ ના સહાય ! શું મુજને રે થાય ! ?
 કાળજ કમળ ખરે દુઃખ-હિમે ઠારી !!! ધારી૦-૧૦
 હાય ! ક્યાં હું જાગીં ? હું કોને શરણે ધાગીં ?
 તું વિના પ્રાણ બંધુવા હું દુઃખી-સુખકારી ! ? ધારી૦-૧૧
 રણે રખડંતી, ઝાંઝવાંચી ઝંખંતી
 જળ હું મૃગલી તરસી દે પ્રેમવારિ ! ધારી૦-૧૨
 વ્યાપ્યું તમ ઘોર ! હું મુંઝાગીં ચકોર !
 હરિ ! શશી તું પ્રકાશ, ચિત્ત નિત્ય દયાધારી !! ધારી૦-૧૩

એક નમાયા બાળકનો વિલાપ.

રાગ સૌરઠની ગઝલ.

દીન બાળકી નિર્દોષ હું-હા ! સંબંધિયે વિધિયે તજ !!! દીન૦
 ઘડિયેય દુઃખનિ છાંયડી કદિ ના હુંને સ્વપને નડી !
 હાય ! માત રનેહ-સાક્ષાત ગઈ !! આપદે બધી સામગ્રી સજી ! દીન-૧
 થતી છિકેતામાં ખમા ખમા ! “ બાપુ ! દૂર તૂજ હજો બલા ” !
 હતાં રક્ષણે શત લાખનાં ! હવે હાલ કોને કાળજી ! દીન-૨
 ચાહે હું રડું અહિં રાનમાં-ભણે હડિં ન હું હડિં લાનમાં-
 વસમી વેદના તન તાણે આ !! ક્યાં આત્માસના સ્વજને સજી ! ?
 દીન-૩

સૌ આનંદના દિન વહિ ગયા ! સુખ સ્વપ્નની આ વિતી નિશા !

પ્રેમવારિ નદીયે સુકઠ ગયાં ! જડતા વાણી વિનાદે લજી ! દીન-૪

હું અરણ્યમાં મૃગલી વિલી ! દુઃખદાવ-અગ્નિ વિંટળ વળી !

નાસ વ્યાકુળી રાંક આંખથી જોઈ કોણ શરણુ લિયે હજી ! દીન-૫

આમ પૂરે આ નદી ઘૂઘવે ! આમ ક્ષણ ભરતી સિંહણુ હવે !

ક્યાં હું જોઈ માવડીગાવડી-વિષ્ણુટી હું વાછડી રાંકડી ! ? દીન-૬

કૂર વીજળી કદળી દહી-હું વિલાપિ વેલડી ક્યાં ગઈ ! ? !

હે અનાથ-ખાંધવ ખાંધવા ! દે અશરણુને તું આશ્રય રિઝી ! દીન-૭

તુજ શુદ્ધ સ્નેહ-સુધા થકી-હું પ્રકુલ નિત્ય રહું ટકી !

તું-કૃપા સદા હો પ્રકાશિ રે ! હરિ હે નિવાર તિમિર ખિજી ! દીન-૮

આશ્વાસન.

રાગ સૌરઠની ગઝલ.

ખાપુ કેદ જાળે હો પંખિડા ! કાં પછાડ ખાચે ટળવળી ? ખાપુ-૦

આ શાં આંસુડાં નયણુ દુખે ? આમ હાંફે કાં તું પળેપળે ?

હાય ! કાં વળે ન તને કળે ? શોક-જ્વાળ ચિર કાં રહે જળી-ખાપુ-૧.

હતી જીજી બહેજી, શી છાંયડી ! ડાળેડાળ શી રચના રડી !

સુખ દહેરે ડોલતા વૃક્ષના સુ-તરંગમાં રહેતાં ઝુલી !!! ખાપુ-૨

પૂર્વ પ્રેમ પ્રાંતઃકાળમાં-ગત સ્નેહ-સાચકાળમાં

મીતે પંખિડાં મધુરે સ્વરે, ગાતાં, ખેલતાં, પામિને રળી ! ખાપુ-૩.

શી આનંદની ક્ષણુ વહિ જતી ! ના અનિષ્ઠ લાવ થતો રતિ !

શાં કલોલ સૌ ત્યાં કરી રહ્યાં ! પ્રેમપૂર, કાવ્ય-કળા ખિલી !!!-ખાપુ-૪.

અહા ! જાણતાં શું આપણ તદા કોઈ કાળ આવશે આપદા ?

રહ્યાં ટાંપિ પાર્થવી પુઠંથી, લાગ સાધતો લેવાને છળી !!! ખાપુ-૦

શી નિર્દોષતા નિર્મળી સદા પ્રસરી રહી મંડળે બધા !

ક્યાં નિશ્ચિંત વ્રાંતિ ધરે દિલે ? કૂડ કરનાં કો શકે કળી ? ખાપુ-૬.

આ અચાનકે દળ જિલગ્યાં હા ! તોકાન સંલવ્ય સામર્ય !

ભમે વૃક્ષના સર્વાંગમાં ભ્રમણા! વિખેરાઈ મંડળી!!! ખાપુ૦-૭.
 કોઈ ક્યાંહિ ને કોઈ ક્યાં ગયું! કોઈ આમને કોઈ ત્યમ રહ્યું!
 કુંજે કાળજે ત્રાસવાસના! કરે વૃત્તિ વિકળ વળી વળી. ખાપુ૦-૮.
 સુખ સ્વપ્ન જો એ ગયું નકી-દુઃખદાવ અગ્નિ રે' કયમ ટકી?
 માર ધારણા મારા બાળકા!!! તું છુટિશ-જશે આપદા ટળી-ખાપુ૦-૯
 થા સચેત ઢોળું આ પાંખથી વાયુ! પાસ જોઆ હું આંખથી!
 રાંકે લાડિલા! હરિ તૂજને બોલ કેમ કો દિ જશે ભુલિ! ખાપુ૦-૧૦

વિદ્યા સ્પુરણ.

૫૬.

“અખ તું હો ખુશી દિલસે”—એ રાગ.

બાળક હો! ભરતખંડના

વિદ્યાતાણા બળે ઉજળા, સખળા

સહુ ધૂમો !!!—બાળક હો.

કળા એ વિકસાવે, બાગ બુદ્ધિનો ખિલાવે!

શુભ ફળ લાવે, રાજરંગ દીપાવે!

નીતિ નિર્મળ પ્રવાહે એ સુહાવે!

અજ્ઞાન એ હટાવે, ઘોર તિમિર સ્વભાવે, દુષ્ટ ભાવે—બાળકો.

સ્વાતંત્ર્ય શિખાવે, સ્વદેશ-પ્રીતિ લાવે,

એ ઉત્સાહે!—બાળક હો.

આપો આર્યો સહાચે, અર્થ સિદ્ધ થાચે,

સ્નેહ ભાવે—બાળક હો.૦-૬.

વિશ્વદર્શન માલિકા.

૨.

મૃદિ સૌંદર્ય.

સુંદર પ્રાતઃકાળ-ઉષા અને ચંદા.

૫૬.

મધુરિ ચંદા હસિ સુખથી રહી શી નિરખિ તારા વામાંગ દિશે !
અસ્તથી ત્રસ્ત ન એ મૃગલાંછનિ, વાંછતિ આનંદ ભાવિ-રસે!-મધુરિ
કુમુદ-હૃદય અહ ! એહખિડાય ચકોરિ પુનર દરસે તરસે,
ક્ષણે ક્ષણે તન ક્ષીણ પરિક્ષીણ થાય, ન દીન, સદાય હસે!-મધુરિ
આં જો ઉષા ઇર્ષ્યા-મૂર્તિ સુખ રકત, નયન પણ રકત દિસે !
પતિની રતિ ન રતિ અનુભવતી, ઉદયે પણ ગળતી તનથી, ધસે!-મધુરિ
મુખ કમળ-મુખ વિકસી મધુવ્રત મોહન ગાન ન સુખનું મિથે
દૂર ન પ્રાણ-પ્રમાણપ્રિયવ્રત કર કોમળ પરસિ ન રિઝશે-મધુરિ
મધુર-વરણિ, આધરિ, ઉદયાદ્રિ-શિરોમણિ ભવતુ, ઉષા અંગશે !
કોમળ પ્રેમળ આશાથી ઉન્નવળ એ ન મિઠી મુજ અંદા થશે-મધુરિ

રાત્રિ-વર્ણન અને મધુરાકાશ દર્શન.

શાદૂલવિકીકિત છંદ.

હીરાની કણિકા સમાન ઝળકે તારા-ઝગારે ગ્રહો !
મોતીનાં લુપ્તખાં બધે લળિ રહ્યાં નક્ષત્રમાળા અહો !
ધોળી શી ઉભરાસમી દુધ તાણા આકાશ-ગંગા ખિલે !
વાંકી કોર રૂપેરિ ચંદ્રનિ કળા જો આસમાની ઝલો!!!-૧.
શાંતિ, શીતળતા, તથા મધુરતા, સૌંદર્ય, શોભા, પ્રભા,

હુખે નિર્મિત ઝલે હલેતિ રમણી ખાળા ચકોરી-કળ !
 ગાયે ગાન મિહું રૂઠા હલકથી આનંદમાં ખુલ્ખુલ!-૨
 આવે શાંત સમે શિ ખળખળ વહી, ઝળે, નદીઓ, લળી-
 સંગીત-ધ્વનિ વિસ્તરે ! અનિલની લહેરો વિલાસે ઢળી !
 તારામંડળ સાથે રાસ રચિને ખાળા તરંગો-જળવળા
 શી આદર્શસમે સરોવર-જળે નાચે શશીની કળા !?-૪.

મિત્રવિરહ-વર્ષા.

દિડી.

મિત્ર-દર્શન વિણ હૃદય-કમળ વીલાં !
 તર્ક-પક્ષ-ચતુર ભ્રમર-ગાત્ર ઢોલાં !
 વિરહ-વર્ષાએ વિષમતા વધારી,
 દગ-ચકોર-સુખદ ચંદ્રિકા નિવારી !-૧.
 વિકટ વાયુ-વહન કે હશે નિઃશ્વાસ !
 મેઘ ગાળે કે વિરહિ-રૂદન-ભાસ !
 મિત્ર-શૂન્ય દિશા-સુંદરિ આગસારે
 વર્ષા-ખિંદુ આ શું નયનજળ વધારે !!!-૨.
 ઝળુકે વીજ, ઝળકે મેઘ-મ્યાનમાંથી,
 કાપે કાંપતું કંછ કાળજ ગેખિ ઘાથી !
 ત્વરિત પટ સકોરતિ વાદળિ મુખે મહાલે
 ઝુકે ઘેલિ, રસે હૈયું ખળતું ખાળે !!!-૩.
 મંલિન-હૃદય, અધિરિ, ઉદ્વિગ્ન નદી સ્થામ
 ખસે, ધસે, પડે, આખડે, ફિણ-ધામ !
 અંધ એન મરત, ઉદાધિ વિણ ન લેખે
 અન્ય દુઃખિ મુખો જગતને ઉવેખે-૪

કરે ઘેર સૂર, ઇતર કરી અસ્ત !

દેવતર્યો દુઃખ હર્યો ગાઇ ઉડે !

કામણુગારિ કોયલ કેલિ-કળે ખૂડે!-૫.

ધીધવાઈ ગઈ ચક્રવી ચક્ર રે ! કયાં ?

હોસકોસ ઉડી ગયા હસને હા !

પાંખ નિચે, કરા પડજે, પાંખ-ભીજ્યે

ખોધું ટાઢથી કપોત જુગમ સીજે !-૬.

શિયાવિયા ખની મૃગલિ બાળ ભાળી,

દૃષ્ટિ દયામણી દિશાભણી ઢાળી,

વત્સ વાંછતી, સુધેનુ સોધતિ છાંય,

અકિત, થકિત, શ્વાસ-ભરિત એ પળાય!-૭

ખળદ ઢળે, હળ નિગળે, ખેડુત હાંફે !

ધરા ગળગળિ ગઈ, બીજ વમી નાંખે !

ચળ્યા ચાસ ! દિલ ઉદાસ, મસ્તક ઘાસ,

વ્યાકુળ દોષ-પાળી વળે નિજ અવાસ!-૮.

ધુણીપાણિજ્ઞેર્ગે, કયાં નદી કયાં નાળાં ?

ગિરિવર ન શિખર, કયાં વળિ મેઘમાળા ?

ભાવિ-વિરહ હૈયું ફાટતે રેલાય—

બાળસમજનાળાં વાદળ ખેલતાંય !!!-૯.

આમ શોક, ગ્લાનિ, વ્યથાતાળી છાંય

પડી ઇંદ્ર-ધનુષ આશના જાણાય !

અંધકાર દુસહ વૃષાની વિભૂતિ ?

ન રવિ-ચંદ્ર-કિરણ-જળ મોહ-દૂતી !!!-૧૦

વર્ષા-દર્શન.

હરિણી છંદ.

ઝરમર શું આ વર્સે વેરી નિરંતર મેહુલો !

કમળ-દળને પૂરે પૂરે જળેથિ ઝળાળતો !

સુરજનુ રૂકું ઢાંકી દીધું મનોહર મુખકું !

અતુલ તિમિરે આંખુ કીધું જગત્રય સામકું !-૧.

કંઈ જળ કણે રીઝ્યો સહેજે તથાપિ શું ? ચાતકો !

થનથન ઘડી નાચ્યો જ્વલે થયું શું ? મોરલો !

ત્વરિત વિજળી વાંકી ચૂકી વિલાસિ રહ્યે શું એ ?

ગરજન ધિસું, ગાંભીર્યેથી, થયે અદકું શું છે ?-૨.

કરૂણ રસની, શૃંગારેથી, વિશેષ થતી છતી,

જહિં તહિં દિસે જ્વલેની છાયા, વિન્નગિ શિ ઝોપતી ! !

અહ ! આણચિત્યાં, પ્રેમેઘેલાં, થયાં ચકવાં જુદાં !

રસબસ રસે તે વીખૂટાં શું સારસડાં પડ્યાં !!!-૩.

રસિક મધુપે ભીની પાંખે મળે કહિં માલતી ?

છખિ નિરખવા પામે ના એ શશાંકનિ પોયણી !

મધુરિ મધુરી ક્યાં કોડીલી ચકોરિ સુધા લહે ?

અધરપુટને છો વિકાસે તૃષાયિ હ્રદ હ્રદે !-૪.

દરસન નહીં કોઈ પેરે ! નહિ સ્વર માધુરી !

સ્પરસ મુખદા હોયે ક્યાંથી ? સમાગમ વા જરી ?

શુક સહ સદા કલ્લોલે જે મુખી વન-પોપટી,

તું-સમ વિરહે, તે શું જહાલી ! વિલાઈ હવાં ગઈ !!!-૫.

ઘનજળ ટિપાં ! કે કો મોતી ! શું એ સખિ આંસુડાં !

દડદડ વહે આંખે આંખે દળે કમળો તાણાં !

તરવન વિપે વાચે વાયુ અરે ! સુસવાટ શું ?

રદન શું હશે કો વિન્નગી હૃદયી વન-દવનું !!!-૬.

મેઘ-વૃષ્ટિ

રાગ ખરવાનો જાહેરાત.

ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસી રે !—ઝરમરં
 અધીરી રસ—મધૂરી વાદળી વિલસી રે !
 ઘોરઘને ઘટા છાઈ, તિમિર પ્રસવી રે !—ઝરમરં
 નવીન ધન વિલાકી, હુખી, નૃત્ય આદરે,
 તરવર ગિરિ શિખર, મોર આ કળા કરે !
 તરસ છિપાવા આ ખપેયો પિયૂ પિયૂ કે !—ઝરમરં
 પશુ પંખી વૃંદ જળે ઝાડ ઝુંડ સેવવા અહે !
 ખળખળ પ્રખળ—ઝરણ રણકે વહે !
 ધૂધવાટ સસવાટ નદે પૂરે ઊલટે—ઝરમરં
 કોયલડી સુરે મધુરે ટહુકે શી હઠે !
 શાંતિ સુ વિશ્રાંતિ ભરી ઠામ ઠામ વ્યાપિ એ !
 પ્રાંતિ, ક્ષીણકાંતિ હાથે ! વિધિયે દિધી હું—ને...ઝરમરં

રૌદ્રવર્ષા—વર્ણન.

પૃથ્વી છંદ.

છનચ્છનિત વીજળી ઝળુકિ મેઘ-જળે હળે !
 અતિત્વરિત વાદળી જળભરી વિલાસે લળે !
 ઘટા—મુદ્ધિત કો કળા થનથન કરી મોરલો !
 છટા—ઘટિત કો ઘડી ઝરમરે કઈ મેહુલો !—૧.
 લટો વિખરિ વાદળી વરસિ ખેરવે મોતિડાં !
 ઘડી તડુકિ આ ઘને ઝડિયિ ખાણ માર્યાં શું આ !
 શું સિંહ વનરાજકો ગરજિ ધૂધવે ઘોર આ !
 ગિરિ શિખરના ચુરા કડકડાટ કર્તો અહા !!!—૨.
 ભજંગનિ ગતિ થકી ઝરણ જૂલતાં શાં વહે !

તરંગ-વતી કો નદી ઉછળિ અશ્વ-ફાળો લહે !
 ઉછંગ ગિરિને રમે ધુ ધુ ધુ ધોધ કૂદી ધસે !
 સુરંગ-ભરિ ફલતી ફરફરે* પ્રદેશો રસે !!!—૩
 વનેવન ધુમાવતો, તર ઝુકાવિને ઝીકતો,
 ઉછંખળિત તે વહે પ્રખળ વાયુ શો દૂભતો !
 ન પક્ષિ ટકિ કો શકે નભવિષે ! નહીં ચાતકો
 વિકાસિ નિજ ચંચુને ટળવળે લહે ખુંદકો !!!—૪.

આપાઠી પુર્ણિમા અને અનાવૃષ્ટિથી ભૂમિ-ખેદ.

મંદાકાંતા.

૧.

ધીમે ધીમે વ્યનન મધુરે વોણુ-સૂરે છવાતા,
 કેકોલ્કા થનથનનતા મોર-પિચ્છે મુહાતા,
 સોનરી કેં ધરિ ઉપરાળી વીજળી સામળાએ
 કાંના આળ્યા હજુય હડિલા મીઠા મેહુલાએ ! ?

૨.

કાઢ્યા દા'ડા પ્રજળિ વસમા ગ્રીષ્મ-પંચાગ્નિમાંહે,
 લૂખે ઝૂકે' અવયવ લતા વૃક્ષ ગુદમે મુકાચે,
 આંસૂ કયાંથી ટપકિ ઉર આ મોતિવાળા મહલાંવે?
 નિઃસ્વાસોએ વરસગતના શોસિયાં ખેડુ-દાહે?

૩.

ગાળે કાંચી નદિતર હવે સારસો હંસની ? ના !
 યાળે પાચે કર તુપુર ના કંકણો નાદ-ભીનાં !
 આળે હાચે ! ખડુ ટળવળે પ્રાણ ! જ્યાં ત્યાં, ન શાંતિ !
 સાળે પ્રાતે પાણુ મધુર એ ના ખિલે પૂર્વ કાંતિ !

૪.

જાણ્યું ઝાઝા દિન ખસિ જતો રોહિણી એ શશોન
ભોગી, રોકી, રમાણ રસમાં રેલશે એ હસીને!
કે એ એનો મૃગ પલળશે! ઠીક આર્દ્ર રસાશે!
કે સૌભાગ્યે પુનરવસુ દે, પુણ્ય હર્ષે જાણાશે!

૫.

હાવાં કાંતાં કુસુમ કુમળું પ્રેષિત પ્રેમ-ઘેલી
ધારી રાખે જીવન મધુર કયાં સુધી એ જળેલી?
તોચે જાયે અહ! ન હઠિલા પ્રાણ, ખાંધ્યા કહિકે!
સામ્રાજ્યે એ મદનનૃપને વૃત્તિ-વૈષમ્ય ઠીક!!!

૬.

હીરા કેરી કણિ જહિં ઝગે તારલી, લાલ લીલાં,
નંગે સાડી ધરતિ નિરખે મોહિનીએ નિશા કાં !
શું આ અંદા કિરણ પલકી કાંત તેડે અકોરી?
કે એ ફંદી હસિ વિરહિન દાહ દે દીલ ચોરી ?

૭.

હાવે ભાવે લલિતલલિતે એ હસતી રમતી
દાંઢ લાસ્યે લહરિલપટે વ્યામશું વિભ્રમતી !
કે એ ધારી નિલવટ રૂડો ચાંદલો ગોળ રેણી
આવતાંને ઘન અભિસરે આમ નીલાંખરેથી !

૮.

ભૂંસાશે એ પ્રથમ સુરતે ચાંદલો છે રસીલો!
રોળાશે એ ઝળહળિ રહ્યા સાળુડો ક્યાંહિ ભીના!
ફૂલે ગુંથી કહિં વિખરશે વેણિએ તારલાની!
ધન્યા રાત્રિ કહિં સુખ હશે ? ” પીડશી ખંડિતાની !

બહાલાકેરી પ્રથમથિ લહે ભેટ તું આમ સામી !
હું ગુરૂની દુખાણિ દયિતા મેહુલે કાં ઉવેખી ?"
પૃથ્વી ચિંતા અહીં ! અગુણિયે અન્ય ન બહાલિ લેખી !

૧૦

કાળે કાળી ઉજળિં સમયે ચંદને ચાંદનીને !
ભાવી કુળ્લ વધિ પરવશા સામળા ભેટિ તુંને !
રંગે રાગી તુંથિ ધુમિ રસે રાસમાં ભૂલિ શાને ?
કામી કીડા રસિક ન જુએ ચાગ્યતા અંધતાએ !

૧૧.

"માના માના પિયુ ન પલટોના હવાં દઉં મ્હેણાં !
પુષ્પે ગુચ્છે નવિન ખિલતે અર્ધ અર્ધું અલ્હેણાં ?
સંઘ-સ્પર્શે પરિમળ રસે ગો-પિકે હર્ષિ ગાશે
કેકાવાશે પિયુ પિયુ ઘડી ના જતી એ જાણાશે"

૧૨.

શું એ નિર્ખી રમાણુરજનો મુખડું મોહિ સુકચો
શું એ હર્ખી શ્રવાણુ ધરણી વાણિ ધારીય હૂંકચો
કે એ ચંદો નિજ ભવનમાં ભાણિ દીલે શું કુંજચો
કે આકાશે અકથ સહસા મેહુલો એ ધડુકચો.

વિશ્વદર્શન માલિકા.

૩.

ચિત્ર કુસુમાંજલિ.

ગિરિમંડળમાં પ્રાતઃકાળ.

શાદૂલ-વિકીડિત.

પ્રાતઃ જાગૃત મેઘના નલ લાગી વેરે વિખેરે ચડે !
ત્રેતા-વન્દિ ગિરીશ્વરે પ્રકટિયા, તે ધૂણી ગોઠા ઉડે !
ના, ના, ના, ઝરણાં સ્પર્શત, ઢળતું રૂપું, મોતીન તુટયાં !
એ ત્રેતા યુગના મુનીશ્વર તાણા યજ્ઞાપવીતો વિટયાં ! ૧.
છે વાઘાંખર કે શું વલ્કલ હશે ! ના ભૂમિ-રોમાવળી !
ઝાઝી લીલિ ન રાત્રિએ, કનકના વર્ણે ભિની, સામળી !
એ રાત્રે કટિ-મેખળા, રહિ વચે, ના, -ઝાડિનું ઝુંડ એ
કોઈ કાળ તાણા તપોવ્રત તાણી સામગ્રી સાથે મળે ! ૨.
કોઈ નાહિ ઉઠ્યા હજૂ નિગળતે દહે, કંઈ કે દિપે !
કોઈ આસન વાળિને મુદ્દે એ ધૂણી વચે કેં તપે !
કોનું વસ્ત્ર સરી ગયું અરધ છે, વલ્મીક માળા ખર્ચે !
અંગો કૈંક વિલિન્ન, એ નહિ દિસે, કાળે વહ્યાં કોઈના ! ૩.
આ કૈં આજસ મોડિ, ધીરપ ગૃહી, નિર્લે મૃગો સંચરે !
આ આમે તરડાળ ખેલિ, ઉડતાં, નિઃશંકે પંખી ચરે !
ને ત્યાં, પહેળિ પ્રચંડ ભીંત પુઠળે, છે સૂર્ય ડોકાવતો !
ધીરે ફેલિ ધ્રુવે એ કિરણ કેં સોનરિ ઉડાવતો ! ! ૪.
પહેલાં ચુંખિ લિધાં, પ્રશસ્ત શિખરો, સૌહાર્દ-ભાવે કરી !
ભેટયાં ત્યાર પછી, વિશાળ હૃદયો, મેમોળગતા આવરી !
અંગોઅંગ મુરંગ ભંગિયિ રસ્યાં, ધીમે ધીમે, આદરે,
કાંના ભાવ સ્ફુરે, સ્મર્યે ઉપકૃતિ, અસ્તોદયાવાસની ! ૫.
લાલિત્યે ખસતી નદીતણિ પ્રભા, ભેટી, કરી ખેવડી, -

જાણુ છે ખિલતી ઝરી કિરણની, આ આવી સ્કધે ચડી !
 ઝાડો, છોડ, લતાતાણા કિસલચો, કર્ણે પરોવ્યાં રૂઠાં !
 ભવ્ય શ્રી ઝળકાવિ ઇંદ્ર ધનુની સૂર્યે શું એ મોતિડાં ! ૬.
 આ આલાપ ! શું ગાન આ ! સ્વર મિઠા ! ઊઠે વિના શિખવ્યા !
 ખહાડોની કંઈ કંદરાથિ, તરૂના ઝુડેથિ, ખીણુથિ હા !
 નાચી કૂદિ શિલા તજે ઝરાણુ જે ગાયે પુરે સૂર તે—
 ચારે પાસથિ ભેખડો કંઈ ધુજે ! તે તાળ પખી ઝિલે ! ૭.
 નેત્રાનંદકરી, હૃદયે રસ ભરી, શ્રોત્રે પુરી માધુરી,
 આત્મા પૂર્ણ પ્રસન્ન નિર્મળ કરી, સર્વાંગ શાંતિ ધરી,
 શોભાવી અવિતર્ક ક્રોધ રચિથી લીલા સ્વભાવ-શ્રીની,
 પ્રાતઃકાળ ખિલે શું પર્વત તણુ પ્રૌઢે રૂડે મંડળી !!! ૮.

શ્વશુર-ગૃહે પ્રથમ મુઝ્યા.

૧

હરિણી છંદ.

“મન ગમી સખી, બહાલાં ભાંડું, પિતા, મિઠિ માવડી,”
 “રમત ગમતો, હા હા હી હી ! ઠિઠી, ગુઝ ગોઠડી,”
 “ગઈ કહિ ? અહિં આવી મુઝ્યા ! ન આળખું કોણુને !”
 ડળકે ડળકે ઢાળે આસું ! ભરે કુસકાં-કુમે !

૨

શાલિની છંદ.

બહાલા વીરા પંખિડા ! તારી પેઠે, ડાળે ડાળે માવડી-પાંખ હેઠે
 ખેલી ખેલી તે હવે આ અકેલી ! લે લે સાથે ત્યાં મુને જ્યાં સહેલી
 હરિણી છંદ.

૩

લટ લટ વિધે મહાલે મોઘા મુમિત્ર મરૂદગણ !

અપર કુલની સંગે લેઈ વહંત ઘણા ઘણા—

અન્ન મમિ પડી એકલવાયી લતા ખિલવે તં જ્યાં.

કયમ ન કુસકાં, તું ખેંચાડે, હશે પિતૃ માતૃ ત્યાં ?

૪

શાલિની છંદ.

વેગે વહેતા થંભ દહેજે લલિતા ! જન જન લેતી આંસુ આ બે સરિતા !
માડી મારી એ હશે અંખતી રે !—સતોખાશે આટલું પામતી એ !!!

૫

હરિણી છંદ.

હજુય કંપજો રંગે કાચી, કુંજી, નથિ જનમિ એ !
કળિ ન ઉઘડી, દહેકે મહેકે, પરાગ ન પામિ એ !
જડ ન દઢ છે, કંપે સ્પર્શે લતા શરમાળવી !
તહિં કહિં ખમે જૂદા થાવું બળે નિજ સાથથી ?

સતી સંન્યાસિની.

પૃથ્વી છંદ.

કયા કઠિણ કાળમાં, કુટિલ કાંત !—કોપે કહ્યા ?
ગયા શું રમાણી તજી ? રમાણ કાં રિસાર્થ રહ્યા ?
થયા શું ન, હતા હતા ? પિયુ શરી પ્રકાશી વહ્યા !
દ્યા ન દિલ હા ! લહી ! પ્રણય—માની મે' ના લહ્યા ? ૧.
છતાં ન કંઈ શિક્ષણે, પ્રણય, મોહ, માયા—વતાં
હતાં લલિત લક્ષણે, સરળ મુગ્ધ શાં સોહતાં !
હૃદય હૃદય, લોચને નયન જોડતાં જોડતાં !
રસે અધર એકતા ! પદ્યપદ અભેદપાણા !! ૨.
શું કંકણની ગ્રંથિએ, વચન રેશમી તંતુ એ,
હતાં સજડ બાંધિયાં—નહિં જુદાં થવાં જોઈએ !
મનેમન સમાર્પિયાં, તનુ તનૂ શિખી—સાક્ષિયે !
હતી પિયુ હું છાંયડી ! જુદિ ભલે બિને લક્ષિ એ ! ૩.
તથાપિ કહિં હું ! ગયા—હૃદય હંસ આપે ઉડી ?

જાણે છે ખિલતી ઝરી કિરણની, આ આવી સ્કંધે ચડી !
 ઝાડો, છોડ, લતાતાણા કિસલચો, કર્ણે પરોવ્યાં રૂડાં !
 લવ્ય શ્રી ઝળકાવિ ઇંદ્ર ધનુની સૂર્યે શું એ મોતિકાં ! ૬.
 આ આલાપ ! શું ગાન આ ! સ્વર મિઠા ! ઉઠે વિના શિખવ્યા !
 પ્હાડોની કંઈ કંદરાથિ, તરના ઝુડેથિ, ખીણિથિ હા !
 નાચી કૂદિ શિલા તળે ઝરાણુ ને ગાયે પુરે સૂર તે—
 ચારે પાસથિ ભેખડો કંઈ ધુન્ને ! તે તાળ પખી ઝિલે ! ૭.
 નેત્રાનંદકરી, હૃદે રસ ભરી, શ્રેત્રે પુરી માધુરી,
 આત્મા પૂર્ણ પ્રસન્ન નિર્મળ કરી, સર્વાંગ શાંતિ ધરી,
 શોભાવી અવિતર્ક કોઈ રૂચિથી લીલા સ્વભાવ—શ્રીની,
 પ્રાતઃકાળ ખિલે શું પર્વત તણે મૌઠે રૂડે મંડળી !!! ૮.

શ્વશુર-ગૃહે પ્રથમ મુઘ્ધા.

૧

હરિણી છંદ.

“મન ગમી સખી, બહાલાં ભાંડું, પિતા, મિઠિ માવડી,”
 “રમત ગમતો, હા હા હી હી ! ઠીઠી, ગુઝ ગોઠડી,”
 “ગઈ કહિ ? અહિં આવી મુઘ્ધા ! ન આળખું કોણુન !”
 ડળક ડળકે ઢાળે આંસૂં ! ભરે કુસકાં—કુમે !

૨

શાલિની છંદ.

બહાલા વીરા પંખિડા ! તારી પેઠે, ડાળે ડાળે માવડી—પાંખ હેઠે,
 ખેલી ખેલી તે હવે આ અકેલી ! લે લે સાથે ત્યાં મુને જ્યાં સહેલી !

હરિણી છંદ.

૩

લટ લટ વિષે મહાલે મોઘા મુમિત્ર મરૂગાણ !

સપટ ફુલની સંગે લેઈ વહત ઘણા ઘણા—

મન મમિ પડી એકલવાયી લતા ખિલવે તં જ્યાં.

કયમ ન કુસકાં, તું પ્હોંચાડે, હશે પિતુ માતુ ત્યાં?

૪

શાલિની છંદ.

વેગે વ્હેતા થંભ લેહેન્ને લલિતા ! જન જલેતી આંસુ આ બે સરિતા !
માડી મારી એ હશે અંખતી રે!—સતોખાશે આટલું પામતી એ !!!

૫

હરિણી છંદ.

હનુય કંપજો રંગે કાચી, કુંજી, નથિ જનમિ એ !
કળિ ન ઉઘડી, લેહેકે મ્હેકે, પરાગ ન પામિ એ !
જડ ન દઢ છે, કંપે સ્પર્શે લતા શરમાળવી !
તહિં કહિં ખમે જૂદા થાવું બજે નિજ સાથથી ?

સતી સંન્યાસિની.

પૃથ્વી છંદ.

કયા કઠિણ કાળમાં, કટિલ કાંત !—કોપે કહ્યા ?
ગયા શું રમાણી તજ ? રમાણ કાં રિસાઈ રહ્યા ?
થયા શું ન હતા હતા ? પિયુ શશી પ્રકાશી વહ્યા !
દયા ન દિલ હા ! લહી ! પ્રાણ્ય—માનીં મે' ના લહ્યા ? ૧.
છતાં ન કંઈ શિક્ષણે, પ્રાણ્ય, મોહ, માયા—વતાં
હતાં લલિત લક્ષણે, સરળ મુગ્ધ શાં સોહતાં !
હૃદે હૃદય, લોચને નયન જોડલાં જોડતાં !
રસે અધર એકતા ! પદપદે અભેદધણા !! ૨.
શું કંકણની ગ્રંથિએ, વચન રેશમી તંતુ એ,
હતાં સજડ બાંધિયાં—નહિં જુદાં થવાં જોઈએ !
મનેમન સમર્પિયાં, તનુ તનૂ શિખી—સાક્ષિએ !
હતી પિયુ હું છાંયડી ! જુદિ ભલે બિજે લક્ષિ એ ! ૩.
તથાપિ કહિં હું ! ગયા—હૃદય હંસ આપે ઉડી ?

કયા કમળ વનમાં મળિ મિડી ? કવ મુક્તાફળી ?

વસંત મધુરો, મિડી શરદ, વા સલાણી હવે,
હરી સકળ ભૂષણો, મમ બનીય હેમંત એ !!! ૪.

હશે ભ્રમ શુ પૂરપ પ્રકૃતિ એક વેદાંતિ કે' ?

ફસાવતિ ભુલાવતી નટખટી શુ માયા છેકે ?

ખિલંત ગગનાંબુજ્જ ! અહ ! વહંત શુ ઝંઝવાં !

કિશોરિ લલચાવતાં ! હરિણિ હાય ! મૂઝાવતાં !!! ૫.

કળા શશિ ખિલી, વિલી, વળિ દબાઇ મેઘાંચળે

નદી સ્ફુરિય કે' ઝરી, વળિ છુપાઈ વેળૂ-તળે !

પ્રકાશિ મજ્જ લાગ્યની રતિ શુ રેખ ભુંસાઇ એ !

મુઘા ન પિધિ છે પુરી, અધરથી ઢળી ક્યાંહિએ ! ૬.

નહીં કહીં ગયા. ન એ, અહિં રહ્યા હૃદ-મંદિરે !

પ્રભાકર હું-ન્હાવલા મધુરતા પ્રભા સૌ પુરે !

નસેનસ, રગે રગે, પ્રકટિ જ્યોતિ નિત્યે ઝળે,-

સ્વયંહિ અજપા જપે દયિત નામ ધૂનિચળે ? ૭.

વ્રતો, નિયમ, ધારણા રટન, ધ્યાન એ કારણે

અદૃશ્ય પ્રભુ ખહાર તે ન દુર અંતરે રે' કાણે !

સિતાંશુક તને રૂચે, તિલક-શૂન્ય ભાળે ભુતિ !

સમાધિથકિ અંતરે નયન વૃત્તિ ઝેચી, લિધી ! ૮.

દિસે જગતિ શૂન્ય સૌ, બહિર ભાસ મિથ્યા બધા !

તથા ક્ષણિક વ્યર્થ એ બહુ-મુલા અલંકાર હા !

જ્યંહાં નૃપ વિરાજિ રે', તહિં બળ્લર સૌભાગ્યથી.

પ્રવાસિ પરલોક ત્યાં ક્યમ સતી ન સંન્યાસિની ! ? ૯.

પુનઃ પ્રકટવી રતિ ક્યમ અસાર સંસારમાં ?

બુઝાઇ અહિં જ્યોતિ તે વિણ પિયુ ઉબળાય ? ના.

ગ્રહો કરે ગ્રહો ગ્રહો, અવરને ન જાયે દિધો !

ન એક પતિ ત્યાં બિન્ને ક્ષત્રિય સ્વપ્ન જાયે કિધો ! ૧૦.

અનુષ્ટુપ છંદ.

તપતી એહ સકંદપે અંધુ-લોચન-ચંદ્રિકા

પતિ-પ્રાણાલયે લીના સતી સંન્યાસિની શિ આ ! ૧૧.

પ્રથમાશ્રુ.

વિયોગિની વૃત્ત.

૧

હુ રસાળનિ બહાલિ વેલડી, જુઠું નાનૂક તું કાં વિલી પડી ! ?

હજુ આ નવપક્ષવો ખિલે, -તહિં મુઝ્યા દવ* આંસુ શું ઝિલે ?

૨

રૂચિરા અધરોજવળા રૂચિ, અચિરે મુંદરિ કાં અદર્શ એ ?

ધખિ પાંખડી પાંખડી કુંળી, ક્યમ કંપે, કંઈ દાહથી જળી ?

૩

ન પુરી ધરિ નૂતને † કળી ! મધુરી તેય ન સૌ ખિલી વળી !

અહહ : શું અકાળ દુષ્કળા, તું ધરે ઘેલિ દશા અનુજવળા ! ?

૪

ન યટાર લગાર દેહડી ! લલિતા સૌ ગણિતા કળા પડી !

ન વિકાસ, પ્રકાશ, કાં સ્ફુરે ? શું ઉદાસીનિ મુવાસિની ઝુરે ?

૫

ન હસંત વસંત રીઝવે ? નહિ શું ચંદ્ર બુલંદ મોહવે ?

ન પ્રભંજન રંજિ ખીજવે ? † ઝરાણી શીકર શું ન મોહવે ?

૬

રસિલી વિખરી શું વેણિ છે ! કુસકાં દાખિ કુખાતિ રેણી છે !

* પાકાંતરે “તવ” છે.

† “રમણી ધરી”-એ પાકાંતર છે: અથવા “ધરિ અંગન”-એ પણ પાકાંતર છે.

‡ ગણિતા-ગણતરે ૧ એ આધાર-ગણતરે

શું મનોમન સાક્ષિ સૂચવે ? બુદ્ધ કલ્પાંત નિતાંતમાંહિ રે !!!

૭

અહ ! સાંભર્યું. શું તું ને પુછું ? આગુવણ્યું દુઃખ શલ્ય છે ખુશ્યું !
પુમડું કુલકું ખર્યું ખરે-તુજ ખોળાતાણું પહેલું રત્ન એ !!!

૮

તું અકાળજ કાળને ઝભી ! વિરહે રે ! તું રહે તમે કુખી !
પ્રથમાશ્રુ લલેય એકલું-પાણુ એ શોષણુ સર્વથા ખણ્યું !!!

૯

માલિની છંદ.

ધરજ ધર અધીરી ! એ નથી નાશ પામ્યું.
પ્રતિકળિ મકરંદ, છે પરાગે વિસાંમ્યું !
ગળિ જતિ શશિ લેખા, તારલે તે ન ઢાળી,
ગઈ ગઈ પાણુ આવે, પૂર્ણું તું તેમ ખાળી !

૧૦

પ્રિયંવદા છંદ.

તું હસસે, રસશે કુસુમાવળી, લળિ લળિ લસશે લહરે ઢળી !!
ત્વરિત સંહુર અશ્રુ અમંગળ, ઉમગશે ઝગશે તું સમુન્વળ.

વસંત સૂર્યોદય.

ગરબી.

રૂપેરી શી શોભી રહી ચંદા—એ રાગ.

સોનેરી શો મુરજ ઉગ્યો વ્યોમે !

કિરણ કળી વિખરી નભે, ભોને !

જગમગતિ જ્યોતિ શી ફલાવે !

નવા નવા રંગ નભે લાવે !

ગગન શો ગુલાલ છે ઝળકાવ્યો !

પ્રેમરાંત્રી બરાડ એ બલમોવ્યો !

કપોત, પારાવતં, કંઈ છાયા,
 જાંબૂ જામ્યાં, દુધ કંઈ ઉભરાયાં ! ૪
 દિપે કહિ સ્વાસ્તિક, તોરણ ક્યાં,
 પર્વતપર પર્વત કંઈ ઝળક્યા ! ૫
 સોનાં કંઈ ઢોળ્યાં, મેદાને, નદે !
 તરંગે મુરંગે ઝમતાં વધે ! ૬
 વસતે હસતે અનતે ઝલે
 આકળ મોતી, નવ-પદ્મવ કે કુલે ! ૭
 જ્યાં ત્યાં ઇંદ્રજાળ જમાવી દિધી !
 હૃદય હરિ મોહિની મસ્તી કિધી ! ૮

પુષ્પ સમાધિ ઊપર તિલાંજળિ.

વિયોગિની વૃત્ત.

ન દિઠું ખિલતું હજૂ તું-લતિકાપત્રથિ મુગ્ધ-દર્શન !
 કળિ કે કસુમે શું હું કહું !-અહ ! એ તર્કથિ અંતરે દહું !!! ૧
 ન હસ્યું, વિલસ્યું, રસે રસ્યું ! ન રમ્યું, એ વિરમ્યું અકસ્મિક !!!
 ન ઉઘું, ન કુઘું, પ્રમોઘું, ના ! નહિ દહેરે હિંચકાતું દહેક્યું હા !!! ૨
 અલિનું, અનિલોનું ગાવાણું, તુજ માતાનું ઝુલતં પાલાણું,
 કર પંક્તવ તાલ તાનથી, મધુરી મોહિનિ તે' શુણી નથી ! ! ! ૩
 તરની અહિં એહ ડાળથી, હસતી નાચતિ જોડ કાળથી
 નહિ દોષ ઉદે હૃદે કદી, નિરખી પંખિનિ મંડળી મદી ! ! ! ૪
 શું મિઠું, કમળું, શું આણચિત્યું, સહજે જેતું નિશા પ્રભાતનું,
 અયિ બાળ હવે ક્યાંહાં તું હે' મજ અકે કંઈ ગાવું લહે ! ? ૫
 તું સર્થું, તું ખર્થું, ન વા ખર્થું ! હસતું છે હજૂ કોણ કે' મર્થું !
 અધરે મધુરે ખિલે નવે, તુજ શી જ્યોતિ અલૌકિકી હવે ! ! ! ૬
 અહ ! કાળ તું પાંખ ઝડપ ના, મુજ આંસૂ-ભિનિ આંખ આંખતાં !
 અશરે ! વદવું વથા વને, વદને ચંદ્ર વિલાયું કે' ઘને ! ! ! ૭

શું અકાળ હિમે ગળ્યું—ટળ્યું ? ફુલકું પંચ શું પંચ ને લળ્યું !
શિશિરાંત વસંત ગ્રીષ્મ એ, વિસમંતાં ઉગશે તું કે રમે !!! ૮

વસંતતિલકા.

મંદાકિની ઝરણના જળનો મુહાગી, નક્ષત્ર તારક તિલાંજળિ રમ્ય-રાગી
અર્પું દિશા સમય આદિયકી અસીમ, પ્રેમે ભરી દગજળેરસિતા અનીમ ! ૯

પ્રેમેદ્રિક.

પદ રાગ ખમાચ.

કાં ન ચિંતુ મુખ ચંદ ? ચહું હું સખી ! કાં ન માધવ મોહરંદ ? ધ્રુવપદ.
જળવ્યું જ્વન રસિયાજી સાર એ, નાગર નવલ લસંત ?

લલિત મુરત, તરલિત મિઠી દગ દિપી હૃદયકમળમાં વસંત ! ચહું હું ૧
નિરખે નચન છખી, પાન તરસી કરે ! ભરે સભર એ મુ-હૃદયખંડ !

વાધિ મુઘા વાણી ઝરણે તે, શ્રવણ પિચે મંદ મંદ !! ચહું હું ૨
ના જ્વલે મહુઅર સ્વર મારે ! ના, નહિ રાસ-તરંગ !

કૃષ્ણ ઘેલી ગોપીને એ ઉદ્દીપક !—મુજને તો એજ અનંગ !! ચહું હું ૩
શરદ નિશા અજવાળિ, હસે ખિલી, એથી વસંત અનંત !

હર્ષદ નંદન એ તનુ તમને ચંદન ચર્ચાવંત ! ! ચહું હું ૪

નિદ્રાવસ્થિત પ્રેયસી.

(સીતાજીના મહિનાને રાગે.)

“બહાલા ! પાણીના રેલાની પેઠ દાંડા તો ચાલ્યા જશે !”

“શાને લઉં ન હૃદય-દાન* દિવ્ય ? એકાસન શયન શે ?” ૧

કિધું વદતામાં ખાહુ વિશાળ ઉશીમું ઉજાળવું,—

રંભા ઈ રોપી, ભિડી ભુજ-વેલ, ચુંબન ચાહિને લિધું. ૨

- શા સુધા-મય સુખકર સ્પર્શ ! નિમેષે નયન મળ્યાં !
- શા પ્રેમાનંદ-જનિત સંતોષ ! અંગો શાં શાતા-વળ્યાં ! ૩
- સુકમાગે ગઈ કયાં લપાઈ ! ? સંતાઈ શું મુંદરી !!
- દહેદહે શું એની સમાઈ ! અભેદ રૂપે ઠરી !!! ૪
- એ શું કુલ-દડા સરખું સુવાસિ, સુકોમળ શિર ઢળ્યું !
- તોહ લોભે શું વાસુકી ફેણ વળ્યું કર ગુંછળું ! ૫
- એની અદ્વિતિયાળી આંખ, લમર પાંખે શું ઢળે !
- કળા કારમી કમળ ખિલંતિ ! અધર કળિ ઝળ હળે ! ૬
- પાસે પાસે પેઠાં સહકોડ જુગલ ચક્રવાક આ !
- ઝાઝાં જ્યમ જ્યમ હૃદયે દબાય, રોમાંચિત એ મળ્યાં ! ૭
- કર કાંતના કોમળ જેમ ફરે ઉછરંગમાં,
- અંગો અંગ પ્રકુલિત તેમ, ખિલે શા તરંગમાં ! ૮
- એ નહિ જગૃતિ, નિદ્રા, કે સ્વપ્ન, દશા પર સહુ થકી !
- પ્રેમ-લીનતા, કોઈ આનંદ ! ન વણ્યો જાયે નકી. ૯
- શી નિર્દોષતા, નિર્મળતાઈ, શી પર-વશતા મિઠી !
- શી એકાત્મતા, ઉજવળતાઈ, શી મોહછટા ઢિઠી !! ૧૦
- પાણ મહિં મહિં ચમકે હો શાની ? અમેલી નવેલી હે !
- આ અતર્કિત શાં નિઃસ્વાસ ? કુસકાં ? નાણ રેલિ શે ! ? ૧૧
- અહુ ! ભવજળ લંગિ તરંગિ કુશાંગિ શું બાધશે ?
- "હા-હા-પાણીના રેલાની પેઠ દાંડા એ ચાલ્યા જશે !!!" ૧૨

સ્વપ્રતી જગીને.

શિખરિણી.

અથી ! મારી સાથે "વદિ" નહિ નમૈરી ! ભવતુ ! જા.
પરન્તુ શા માટે ? નહિ અપકૃતિ મ્હે કદિ કરી.

અહા ! ધારી ધારી નિરખવિ, હૃદે ધારવિ ચહી !

તથાપિ સ્વચ્છન્દે લહરિ મિઠિ આ ચાલિ તું વહી ! ? ૧

શું ચિન્ત્યું ? શું માન્યું ? શું શું વળિ વિચાર્યું ? શું શું લહ્યું ?

વિના વાંકે બહાલી ! રમાણુ જન કે છંડવું ચહ્યું !!

ન કાંઠા, કે જાળાં નહિ, નહિ ન કે વાદળિ ભિની,-

ન રાહુ-ચાયા એ, તદપિ અધિરી કાં બિહુલિ બિહુની ! ૨

ન ગાજ્યુ, ના વીજ્યુ, ચમક્યુ દમક્યુ-કે ચકિત થા !

ન આવ્યું અધાર અણુગચ્યું કે મુઝે થકિત થા !

નવા એકાએકે ઝળક્યું ઝળળું શોક્ય થધને !

ઉઘાડતો ઢાંકયાં ધિકત દિન,-કે આમ ભગવે ! ૩

શું દીઠો ખીન્નથી ઝુકિય ઝિલતો સ્નેહ-સરિતે ?

શું જ્ઞેયો પ્રેમાંકે, અવર રમાણી પાય પડતે ?

શું ભાળ્યો ભાવોર્મિ મદલસિત અન્યા વિનવતો ?

કહિં કે એકાન્તે ધ્વનિ હૃદય સા સા ધ્રુનવતો !! ? ૪

શું એ કાંઠા, જાળાં, તમા અરણ્ય, કે વાદળિ દિન ?

હું તું દૈવે ભેળાં ભળિ ન-ભળતાં આમ ભ્રમાણ ?

નહોં ! મોહ સ્વપ્ન પ્રકટ ન શું કે છેતરિ રહ્યું ?

અદૈતે ક્યાં દૈત-મસર ? રસિલી ! એક હું તું જ્યાં !!

જવરશૈયાથી કુસુમકળીને.

પ્રિયવદા.

૧

અયિ કળી ! કુમળી મુકુળાય કાં, નહિ ? પરાગ સરાગ સુહાય ના ?

તું મમ પાટલિ, માલતિ, મલ્લિકા, જવન જૂઝૂં, ચમેલિ, સહેલિ છાં!!

અકથ માધુરિ અરધિ ઉમંગતી, -શશિકળા છુપતી નલમાં છતી!!!

૩

હૃદય ? હા-દગ-ના-સરવાંગની, શિતળતા ઝરિ છે. અમિ જીવની.
પ્રકટ અપ્રકટ-શ્રિ ! તરંગિણી ! તરસ ના રસિલી શમિ, રે' બાણી !

૪

કુસુમ પુન્જથિ, કંજથિ, કંજ શું, અયિ વિલોક અલોકિત ગુંજતું !
જહિં તહિ રસની ઝડી આ પડી ! જહિં તહિ મદ મોહ જડી ઘડી !

૫

તરલ વેલિ તર પ્રિય ભેટતી ! લહરિ લીન લતા શું લપેટતી !
રસ છલાય, ઢળાય, મદી નદી, અધર પલ્લવ ઝૂકત ચૂમતી !

૬

સરસ સારસ લીન ધુને ધુમે ! ચક્રિ ચક્ર અચિત્ય મુખે ઝુમે !
તળપિ શી તળપી અલિ ઘેલડી, ટહુકિ કોયલડી ન છુપે રહી !

૭

અયિ કળી કુમળી ! કુમળાવ કાં, અનુનયે ભિર શું શરમાવ છાં ?
અહહ ! ને જ્વર-તપ, પિપાસિત, તું-શરણે શયને પ્રહ-વાસિત.

૮

હું મધુછન્દિ, ન રૂંદિ પ્રિયંવદ, હું રસ-રંગિ, તરંગિ, વશંવદ.
અધર ચર્ચુ. હું કંઠ ધર કળી !-બ્રમર તું તદ્દરૂપ રહું ભળી !!!

મદોન્મત કરી.

૫૬.

કમળ કળ કાં તું ઉન્નડ કરે છે ? મદોન્મત કરી રે ! કમળ (૨) ર
કોમળતા, પરિમળ, શીતળતા, મધુરતા, ન મન ભો ધરી રે ? કમળ
નીલ, લલિત, રક્ત ધવળ રે' ઉન્નવળ ઉત્પળ દગ આસરી રે ! મ.
રસ ના લહે, મદ ગધે વહે શાને ? કાને ન લે ગાગુ ઘડી રે ! કળી
તાડ બગાડયું શાં વાગસાડયું આજે ! તલ્લ ભમરે રે' ગીરે.

શસ્ત્રાઘાતે ચલાવ્યું શર વહનિ ઝરે લોહિનું સ્રોત સીધું !
ડોલ્યું સિંહાસનેરે ! નૃપ મુકટ પડ્યો ! ક્રાંતિએ રાજ્ય સીધું !

૪

કો' કો' કોની સહાયે ! સહુ ભય વનમાં બ્રાંતિમાં ભીરૂ ભૂલ્યાં !
સંરક્ષે કોણ પક્ષે ? મરાણ શરણમાં લક્ષ લક્ષ્યે ડૂલ્યાં ?
ત' તે' તે' કેસરી તે' તકુકિ તળપિ તે' છિદ્ર છિદ્રે વિંધાવી !
સકોડી અંગ અતે રૂધિર ઝરાણમાં, ભિન્ન-વૃત્તિ સુહાવી !

૫

અનુબંધ ૫ છંદ.

વીરશ્રી ધન્ય એ લક્ષિત ! ધન્ય પ્રૌઢ પરાક્રમ !

અખડોદંડ સામ્રાજ્ય કેસરી વન-વિભ્રમ ! ! !

ભારત-વિજય.

(અર્થાત્ દાદાભાઈ નવરોજીજીનો પ્રીટીશ રાજસભામાં પ્રવેશ.)

સ્વગ્ધરા.

૧

આ જો આકાશ ઊગે કનક કિરણથી સૂર્ય ઝાઝો પ્રકાશે !
ત્યાંજો મે' મોતિડેએ ઝરમર વરસે હેલિયાજો ઉલા'સે !
લાજો કે' મે' કલિના, તિમિર કુળ ટળો દૈત્યદાઝો નિરાસે !
ગાજો આનંદિનાંદી લલિત લહરિથી, વાઘવાજો વિલાસે !

પૃથ્વી છંદ.

૨

હતું રડવું રાનમાં ! બધિરપાસ પોકારવું !
થતું અમથું ભેંસની નજિકે ભાગવત ભાંડવું !
આ જતું નૃતકનાટ્ય એ સઘળું વ્યર્થ અધાગળે !
તું મે' છતું અછતું સૌ થશે, રવિરસે નભે ઊજળે !

૩

હતી વિમળ દષ્ટિએ, તદપિ હાંકિ અધારિએ !
તું ત.કિ તિ પ્રબળ સોહતી. તદપિ કાન હાંકયા રહે !

કુરોડ મુખ રાજતાં; તદપિ મૂક, વાણીવનાં !
દવે કંજળતાં હિયાં ! ધુધવતાં બધે બાધિયાં !

૪

ખમ્યાં અગણ મ્હેણુલાં; ઘણિ ઘણીય ગાજો ખમી !
દમ્યાં દનુજ બાળકાં ! હણિ હણી શિ દહે દમી !
શાંતી ન શિર વેદના ! ઝણુ ઝણીય આપે શમી !
નરો અનમિ એ નમી, ધણુધણીય તોચે નમી !

૫

અશસ્ત્ર બળહીણ હા ! સતત આશિયાળા હતા !
નવસ્ત્ર તન પહેરવા તનુજને પુરાં છે છતાં !
શસ્ત્ર ભુમિ નાં પડ્યાં ! અમ બધાં ભુખ્યાં બાજકો !
તે ધન મને જને પ્રતિદિને ગળાતા અમો !

૬

જશે ભુમિ રસાતળે ! પ્રલય મેઘ શું મ્હાલશે !
હશે જીલમિ ઝાળ એ ! દ્વિદશ સૂર્ય ઊગ્મળશે !
નિરાશ, શરણાવની, અવનિ ભારતી આરતી
પુકારતી પ્રભુ જીઓ ગરીબ ગાય સામુરતી !!!

૭

કયાં તપસ્કુરે હવે ? પ્રથમ પુણ્ય ઊદ્ધ કયાં ?
કયાં વરત વર્તુલાં, સરળ યાગ થાયે કયાં !
યુગે યુગાનિ સેવના, દિનદિનાવધી ભાવના
સ્વયંવર-જયે ધુમે પુરિ મનોર્થ દાદા તાણા !!!

વસંત તિલકા છદ.

૮

જે અશ્વમેધ હય ભારત તેં સુક્યો તો તે દિગ્વિજ્ઞે કરિ સ્વયંવરમાં
સામ્રાજ્ય-સિદ્ધિ થઈ સર્વ પ્રકાર તારીએ કુદપ્રવૃત્તિ તુજ વ